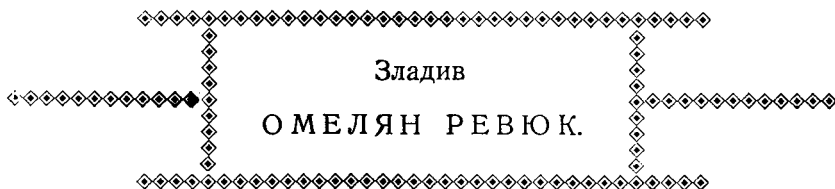

КАЛЕНДАР

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА

НА РІК ЗВИЧАЙНИЙ

1922

ЦІНА 60 ЦЕНТІВ.

КОШТОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА.

З друкарні „Свободи”, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ПОСТИ.

1. В Навечеріє Богоявлення (Щедрий вечер).
2. Великий піст, від понеділка, 14 (27) лютого до Пасхи.
3. Петрівка, від понеділка, 30 мая (12 червня) до св. Апп. Петра і Павла.
4. Спасівка, від 1 (14) серпня до Успенія Пр. Богородиці.
5. На Усікновеніє Глави св. Ів. Крестителя.
6. На Воздвиженіє Ч. Креста.
7. Пилипівка, від 14 (27) падолиста до Навеч. Рожд. Христового.
8. В середу і п'ятницю кожної седмиці, крім „седмиць загальних”.

СЕДМИЦІ ЗАГАЛЬНІ,

в котрі нема посту.

1. Від Рождества Христ. до Навечерія Богоявлення.
2. Межи нед. Митаревою а Блуд. Сина.
3. Світла седмиця: від Пасхи до Том. нед.
4. Від Зел. Свят до нед. Всіх Святих.

JANUARY — 1922 — СІЧЕНЬ має 31 днів.

Н. СТ.	С. СТ.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	Н	Груд. 1921. Н. п. Р. Хр., св. От.	Новий Рік 1922. Н. по Рож.
2	20	П	Ігнатія Богоносця	Макарія пап.
3	21	В	Юліянини муч.	Геновефі дів.
4	22	С	Анастасії	Тяга
5	23	Ч	10 муч. Мини і пр.	Емілії і Телесф.
6	24	П	Нав. Р. Хр. Евгенії	Трох Королів
7	25	С	Роздество Христове	Валентія
8	26	Н	Н. по Р. Хр. Собор Пр. Бог., Йос.	1. Н. по 3 Кор. Северина муч.
9	27	П	Св. первмуч. Стефана	Юліяна муч.
10	28	В	Мучен. в Никомид.	Маркіяни вд.
11	29	С	Муч. діти в Вифл.	Гігінія
12	30	Ч	Анізії муч.	Гонорати д.
13	31	П	Меланії римл.	Іларія пап.
14	1	С	Новий Рік 1922. Василя	Фелікса з Нолі
15	2	Н	Н. п. Просв. Сильвестра п. рим.	2. Н. по 3 Кор. Мавритія
16	3	П	Мелакії пророка	Маркелія пап.
17	4	В	Собор 70 апостолів	Антонія пуст.
18	5	С	Навечеріс Богоявл.	Приски
19	6	Ч	Богоявленіс	Геррика і Фер.
20	7	П	Соб. св. Івана Крест.	Фабіяна і Себаст.
21	8	С	Георгія, Еміл. і Домін.	Агнішки діви
22	9	Н	Н. по Просв. Поліевкт і Евстр.	Н. по 3 Кор. Вінгентія муч.
23	10	П	Григорія і Дометіяна	Обр. Пр. Діви Марії
24	11	В	Теодозія преп.	Тимотея ап.
25	12	С	Татіяни	Павла
26	13	Ч	Ерміла і Стратон.	Полікарпа еп.
27	14	П	Симеона	Івана Хризос.
28	15	С	Павла Тивейск. пр.	Кароля Вел.
29	16	Н	32. Н. по Сош. Покл.ок. св.Петра	4. по 3 Кор. Францішка Сал.
30	17	П	Антонія преп.	Мартини
31	18	В	Атаназія і Кирила	Петра з Нолі

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 1. січня. **НОВИЙ РІК.** („НЮ ЙРС ДЕЙ"). Святують в усіх стейтах.

КІЛЬКО ВСЕЇ УПРАВНОЇ ЗЕМЛІ У СВІТІ?

Після обчислення Межнародного Інститута Рільництва, в цілому світі є 15,071,209,000 акрів землі, з чого управна почва займає всего 1,131,832,000 акрів. До неуправної землі зачислено також землю, покриту пасовищами, луками, лісами, і гаями.

ЯК ВЕЛИКА УКРАЇНА?

Поверхня української національної території, себто території, на котрій український народ поселений збитою масою, виносить коло 850,000 квадратних кілометрів або коло 330,000 квадратних американських миль.

Се значить, поверхнею Україна півтора разів більша від Німеччини, півтора разів більша від Франції, коло чотири разів від Англії з Валією та коло 5 разів більша від Італії.

FEBRUARY — 1922 — ЛЮТИЙ має 28 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Січень. Макарія	Ігнатія еп.
2	20	Ч	Євтимія Вел.	Марії Громніч.
3	21	П	Максима і Неофіта	Блажея еп.
4	22	С	Тимотея апост.	Вероніки дів.
5	23	Н	Н. о митар. і Фар. Клм. свм.	5. Н. поз Кор. Агафії дів.
6	24	П	Ксенії препод.	Дороти
7	25	В	† Григорія Богосл.	Ремуальда еп.
8	26	С	Ксенофонта	Івана з М.
9	27	Ч	† Перенес. мощ. Івана Зол.	Апольонії
10	28	П	Преп. Єфрема Сирійського	Схолястики
11	29	С	Перенес. мощ. Ігнатія Бог.	Лукія еп.
12	30	Н	Н. о бл. сині. Трех Святителів	Н. старозап. Евляїї
13	31	П	Кирила і Івана	Катерини
14	1	В	Лютий. Трифона	Валентія муч.
15	2	С	Стрітеніє Госп.	Фавстипа
16	3	Ч	Симеона Богопр. і Анни	Юліяни
17	4	П	Іздора препод.	Алексея і Константії
18	5	С	Агафії муч.	Спмеона
19	6	Н	Нед. мясоп. Вукола еп. см.	Нед. мясоп. Конрада
20	7	П	Партенія і Луки	Леона пап.
21	8	В	Теодора Стратителя	Елеонори
22	9	С	Някифора	Петра Кат.
23	10	Ч	Харламія і Порфирія	Романи
24	11	П	Власія свмч.	Гавриїла
25	12	С	Мелетія і Антонія	Матея ап.
26	13	Н	Нед. сироп. Мартиніяна преп.	Н. запус. Вальбурга
27	14	П	(Почат. посту) Авксент. і Кир.	Александра
28	15	В	Онсенма і Пафрутія	Леандра

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 12. лютого. **УРОДИНИ ЛІНКОЛЬНА.** („ЛИНКЕН'С БЕРТ ДЕЙ") Сього свята не святкують в кількох полудневих стейтах.

Дня 22. лютого. **УРОДИНИ ВАШІНГТОНА.** („ВАШІНГТЕН'С БЕРТДЕЙ"). Святкують його в усіх стейтах Злучених Держав.

КІЛЬКО ЛЮДИЙ У ВСЕМУ СВІТІ?

Після обчислень, Національного Географічного Товариства у Вашингтоні, які певно не можуть уважатися за зовсім певні, на землі живе коло 1,700,000,000 людей.

КІЛЬКО Є УКРАЇНЦІВ НА СВІТІ?

Відповіді на се питання було все більше або менше трудно. Тим трудніше стало воно тепер, коли Україна за кілька літ стала полем ворожих наїздів Німців, Поляків, Москалів і других народів. Перед війною начислявано Українців на 36 мільонів душ. Значить, коли порівняти се число з числом населення всего світу, то вийде, що на кождих 1700 людей у світі є 36 Українців або на кождих 47 людей у світі один належить до української народности.

MARCH — 1922 — МАРТ має 31 днів

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА.
1	16	С	Лютій. Валент., Павла і пр.	Попелец. Альбіна
2	17	Ч	Теодора Тирона	Симпліція
3	18	П	Льва папи рим.	Кунегунди
4	19	С	Архієпа і Максима	Казимира
5	20	Н	1. Н. пост. Льва еп. Катан.	1. Н. пост. вст. Фридриха
6	21	П	Евстахія і Тимотея	Колати дів.
7	22	В	Петра і Атаназія	Тома з Авкіну
8	23	С	Полікарпа	Івана Бож.
9	24	Ч	† Обр. гол. Івана Крест.	Францішки
10	25	П	Тарасія арх. Конст.	40 муч.
11	26	С	Порфирія	Констант. В.
12	27	Н	2. Н. пост. Прокошія Декап.	2. Н. пост. суха. Григорія
13	28	П	Власія пост.	Розини
14	1	В	Март. Евдокії	Матильди
15	2	С	Теодота еп. свмч.	Клементія
16	3	Ч	Зенона і Евтропія	Кириака
17	4	П	Герасима і Павла муч.	Гертруди
18	5	С	Конона муч.	Гдварда
19	6	Н	3. Н. пост. (Кр.) 42 муч. в Аморії	3. Н. пост. глуха. Йосифа. обр.
20	7	П	Василія і Єфрема	Йоахіма
21	8	В	Теодфіякта преп.	Венедикта
22	9	С	40 муч. в Севастії	Октавіана
23	10	Ч	Кондрата і Кипріяна	Віктора
24	11	П	Софронія патр. Єрус.	Гавриїла
25	12	С	Теодфана іспов. пр.	Благовіщене
26	13	Н	4. Н. пост. Пер. мощ. Никиф.	4. Н. пост. середопост. Теодора
27	14	П	Венедикта преподоб.	Руперта
28	15	В	Агафія і 6 муч.	Сикста пап. рим.
29	16	С	Савина	Кригла
30	17	Ч	Алексея чол. Бож.	Квірина
31	18	П	Кирила арх. Єрус.	Корнилія

КІЛЬКО ВІНОСИТЬ НАРОДНИЙ МАСТОК ЦІЛОЇ ДЕРЖАВИ?

В червні 1920. року один банкір читав перед так званим Банкірським Інститутом в Лондоні, Англія, відчит про національні багатства різних держав у світі. Він обчислював національний масток держав так:

Бельгія	12 мільярдів доларів;
Япан	24 мільярди доларів;
Італія	35 мільярдів доларів;
Німеччина	83 мільярди доларів;
Франція	93 мільярди доларів;
Англія	120 мільярдів доларів;
Злучені Держави	350 до 400 мільярд. дол.

Сі обчислення були оперті на повоевну вартість грошій поодиноких держав; значить, референт брав під увагу, що вартість грошій поодиноких держав зменшилася від кінця війни, а саме: англійські гроші втратили на вартості 60 процент, американські 30 процент, Франція, Німеччина, Італія і Бельгія по 50 процент. (Япану не обчислював).

ДОБРЕ ПОЯСНЕННЯ.

Дивувався раз білий чоловік, що Індіани ніколи не перестудяться, хоч ходять усю зиму з відкритими грудьми і черевом. Індіани став питати білого „А чому ти не перестудився, хоч ходиш всю осінь і зиму з відкритим лицем?“

— „Бо лице привикло через те власне, що воно все відкрите“, — відповідає білий.

„Ну, а в мене ціле тіло лице“, — відповідає Індіани.

APRIL — 1922 — ЦВІТЕНЬ має 30 днів.

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Март. Хризанта	Гугона еп.
2	20	Н	5. Н. пост. Отців убитих в Саві	5. Н. пост. чорна. Франца
3	21	П	Якова преп.	Рихарда
4	22	В	Василія і Ісаака	Ізидора еп.
5	23	С	Нікона і учен.	Вікентія
6	24	Ч	Захарії	Келестина
7	25	П	† Благовіщенє Пр. Бог.	Епіфанія еп.
8	26	С	Собор Арх. Гавр.(Суб. Лаз.)	Діонізія еп.
9	27	Н	Нед. цвіт. Матрони муч.	Н. цвітна. Марії Кл.
10	28	П	Іларіона преп.	Езекіла
11	29	В	Марка еп. і Кирила діяк.	Леона пап.
12	30	С	Івана ліств.	Юлія пап.
13	31	Ч	Іпатія преп. (В. Ч.)	Юстини
14	1	П	Цвітень. Вел. Пятн. Марії Егип.	Тибурція мч.
15	2	С	Велика Субота. Тита і Амф.	Анастазії
16	3	Н	Воскресеніє Христове	Велидень
17	4	П	Світлий Понеділок	Вел. Понеділок
18	5	В	Світлий Второк	Апольонії
19	6	С	Евтіхія арх.	Юрія
20	7	Ч	Георгія еп.	Віктора
21	8	П	Ірідіона ап.	Анзельма
22	9	С	Евспсихія муч.	Кая і Сотера
23	10	Н	2. Н. по Воск., Томина	Н. по Вел. біла. Войтіха
24	11	П	Антипи свмч.	Георгія муч.
25	12	В	Василія еп.	Марка еван.
26	13	С	Артемона свмч.	Кліта і Марц.
27	14	Ч	Мартіяна пап. р.	Анастазії
28	15	П	Аристарха і пр. ап.	Віталія
29	16	С	Агафії, Трини	Петра муч.
30	17	Н	3. Н. по Воск., мирноносиць	2. Н. по Вел. Катарини

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 14. цвітня. **ВЕЛИКА ПЯТНИЦЯ.** („ГУД ФРАЙДЕЙ“). Уважається урядовим святом в кількох стейтах, в других звичайно губернатор стейту проголошує його святом спеціальною прокламацією.

ДО КОТРИХ РЕЛІГІЙ НАЛЕЖИТЬ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ У СВІТІ?

Всіх Христیان у світі є коло 576 мільонів душ. За християнством ідуть щодо числа віроісповідників ті, що признають релігію Конфуція, китайського філософа; їх є коло 310 мільонів душ. Далі слідуєть: магомедан 227 мільонів; ріжних гіндуських сент браманізму 215 мільонів; ріжних анімісті 160 мільонів; буддист 140 мільонів; шінтоїстів 25 мільонів; людей мойсевої релігії 15 мільонів; та других релігій 22 мільони.

Коли Христیان уважати одною церквою, то се булаби найбільша церква у світі. Коли взяти під увагу поодинокі християнські церкви, то найбільшею християнською церквою буде католицька церква з 228 мільонами вірних. За нею слідуєть: православні церкви зі 121 мільонами вірних, та протестантські церкви зі 167 мільонами вірних. Проти 576 мільонів христیان стоїть 1,161,000,000 нехристیان.

В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ.

— „Пані, вашого чоловіка засудили на смерть. Се сумно, але я можу вас потішити, що його повісять не царські опричники, але пролетарська культурна влада...”

МАУ — 1922 — МАЙ має 31 днів.

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	П	Цвітень. Івана, уч. св. Гр.	Філіпа
2	19	В	Івана старопечерника	Атаназія і Зигм.
3	20	С	Теодора і Анастазія	Обр. св. Креста
4	21	Ч	Януарія і пр. свщмч.	Фьоріяна
5	22	П	Теодора Сикеога	Пія пани рим.
6	23	С	† Георгія влмч.	Івана в Олію
7	24	Н	4. Н. по Воск., о розслаб.	3. Н. по Вел. Доміцелі
8	25	П	† Марка апост. і еванг.	Станіслава еп.
9	26	В	Василія свщмч	Григорія
10	27	С	Симеона свщмч.	Ізидора
11	28	Ч	Максима і Язона	Беатрикси
12	29	П	9 муч. в Кизиці	Панкратія
13	30	С	† Якова ап.	Серватія
14	1	Н	Май. 5. Н. по Воскр., о Сам.	4. Н. по Вел. Боніфатія
15	2	П	Бориса і Гліба	Софії
16	3	В	Теодозія печер.	Івана Непом.
17	4	С	Пелягії препмуч.	Пасхаліса
18	5	Ч	Ірини муч.	Фелікса
19	6	П	Йова і Варвара	Келестина
20	7	С	Память св. Креста	Бернарда
21	8	Н	6. Н. по Воск., о сліпор.	5. Н. по Вел. Константина
22	9	П	† Ісаїї. Пер мощ. св. Ник.	Софії
23	10	В	† Симеона Зилота	Дезидерія
24	11	С	Мокія свщмч.	Йоанни
25	12	Ч	Вознесеніє Господне	Вознесеніє
26	13	П	Глікерії і Алексан.	Філіпа
27	14	С	Ізидора муч.	Івана пам. рим.
28	15	Н	7. Н. по Воск., св. Отців	6. Н. по Вел. Вільгельма
29	16	П	Теодора Освященного	Максиміліяна
30	17	В	Андроніка ап.	Фердинанда
31	18	С	Теодота Анкир. і пр.	Анелі

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 30. мая. ДЕНЬ ОКРАШУВАННЯ ГРОБІВ. („ДЕКОРЕЙШЕН ДЕЙ" або „МЕМОРІЯЛ ДЕЙ"). Святкується в усіх стейтах, з виїмком кількох південних стейтів.

КІЛЬКО Є МОВ У СВІТІ?

Учені начисляють в світі кілька тисяч мов. Один американський учених нарахував їх: в Америці 1,624, в Азії 937, в Європі 587, а в Африці 276. Значить, в сих чотирох частих світа малоби бути 3,424 мови. Однак рахувати мови дуже трудно, бо дуже тяжко є означити, котру мову уважати за самостійну, а котру за діалект (наріччя) другої; сі поняття врештою вовсім зглядні, та що московська мова, приміром, буде діалектом супроти славняської, а мовою супроти московського наріччя.

КОТРОЮ МОВОЮ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ ГОВОРИТЬ У СВІТІ?

Найбільше корисною мовою без сумніву треба признати англійську мову, котрою можна розмовитися з якими 150 міліонами людей. По ній йде з європейських мов: німецька мова, котрою можна розмовитися з 90 міліонами; московська, котрою говорять до 80 міліонів людей; французька та єспанська, з котрих кождою говорять по яких 60 міліонів душ. Далі йдуть: італійська, українська та португальська.

JUNE — 1922 — ЧЕРВЕНЬ має 30 днів

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	Ч	Май. Патрікія	Граціана
2	20	П	Талалея мч.	Еразма мч.
3	21	С	† Констант. і Єлени. (Суб. за ус.)	Кльотпльди
4	22	Н	П'ятьдесятн. Зелени свята	Зелени свята. Квірина
5	23	П	Понед. св. Духа і Пр. Тройці	П. Зел. св. Боніфатія
6	24	В	Симеона	Норберта
7	25	С	† З. Обр. ч. гл. Ів. Кр.	Роберта
8	26	Ч	Карпа ап.	Медарда
9	27	П	Терапонта свщмч.	Феліціана
10	28	С	Никити преп.	Маргаретн
11	29	Н	1. Нед. по Сош. Всіх Святих	1. Н. по З. С. П. Тр. Варнави
12	30	П	Ісаакія далмат.	Онуфрія
13	31	В	Єрмія і Єрмея муч.	Антонія з Падви
14	1	С	Червень. Юстина муч.	Василія
15	2	Ч	Пр. Евхар. Никифора патр.	Боже Тіло. Віта і Модеста
16	3	П	Дукіяна муч.	Франца
17	4	С	Митрофана патр.	Адольфа
18	5	Н	2. Нед. по Сош. Пресв. Евхар.	2. Н. по З. С. Марка
19	6	П	Висаріона пр.	Гервазія
20	7	В	Теодота еп.	Сильверія
21	8	С	Теодора муч.	Альойза
22	9	Ч	Кірила архієп.	Павліна еп.
23	10	П	Тимотея свщмч.	Зенона
24	11	С	† Вартоломея і Варн. ап.	Івана Крестителя
25	12	Н	3. Нед. по Сош. Онуфрія пуст.	3. Н. по З. С. Проспера
26	13	П	Акилини муч.	Івана і Павла
27	14	В	Євксеся і Методія	Володислава
28	15	С	Амоса прор.	Льва папн
29	16	Ч	Тихона еп. чудотв.	Петра і Павла
30	17	П	Мануїла і пр.	Емілії

КИЛЬКО СЛІВ Є В ЛЮДСЬКІЙ МОВІ?

Числити до купи слова усіх людських мов не знати, чи можливе. Зрештою, воно не має ніякої цілі. Зате числити слова поодиноких мов дуже цікаве, бо се дає порівняння багатств мов. Коли взяти найліпші словарі ріжних мов за основу, багатства сеї мови, то вийде, що найбагатшою мовою в світі є англійська мова. Недавно видано англійський словар, в котрім записано і пояснено 513.000 слів. Коли до сього додати ще англійські слова, які вийшли уже з ужиття, то ціла англійська мова (жива і мертва) буде виносити коло три чверти міліона слів. Не треба думати, що всі ці слова є англійського походження, бо навіть в поточній англійській мові слова англійського походження не становлять навіть одної п'ятої часті.

Найновіший німецький словар має в собі 300.000 слів, французький 210.000, московський 140.000, еспанських 120.000, італійський 140.000.

Праці коло зібрання скарбниці української мови лише почалися. Словар, зложений Борисом Грінченком, треба уважати хоч дуже цінним, все таки лише початком. В ньому записано коло 70.000 слів, (все чисто українські слова українського походження), а крім сього яких 12.000 староукраїнських слів.

НАЙЗИМНІЙШЕ МІСЦЕ НА ЗЕМЛІ.

Найзимнішим місцем на землі вважають Верхоянск, місцевість на Сибірі. Там записано найнижшу температуру (найбільше зимно), яке колинебудь люди записали. Дня 15. січня 1885 року було там понад 90 степенів понизче зера (після Фаренгайта).

Зимно там земля замерзає до глибини 100 стіп, а літом ніколи зовсім не розмерзається.

JULY — 1922 — ЛИПЕНЬ має 31 днів.

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	С	Червень. Леонтія м.	Теобальда
2	19	Н	4. Нед. по Сош. Юди і Зосима	4. Н. по З. С. Пос. Пр. Д. М.
3	20	П	Методія свщмч.	Геліодора
4	21	В	Юліяна Тарсий. мч.	Флявіяна і Удр.
5	22	С	Евсевія еписк.	Івана і Павла
6	23	Ч	Агриппіни муч.	Домініка
7	24	П	Рождест. св. Ів. Крестителя	Івана з Д.
8	25	С	Февронії прещмч.	Єлісавети
9	26	Н	5. Н. по Сош. Давида сол. пр.	5. Н. по З. С. Кирила еп.
10	27	П	Самсона страннопріємця	Амалії
11	28	В	Пер. мощ. Кира і Івана	Пія і Пелягії
12	29	С	Петра і Павла	Івана і Еп.
13	30	Ч	Собор 12 Апостолів	Маргарети д.
14	1	П	Липень. Косми і Дамяна	Бонавенгури
15	2	С	† Пол. Ризи Пресв. Богор.	Розіслане апост.
16	3	Н	6. Н. по Сош. Акинта і Анат.	5. Н. по З. С. Пр. Д. Марії
17	4	П	Андрея і Марти	Алексея
18	5	В	† Кирила і Методія	Симеона і Фридерика
19	6	С	† Атаназія Атонського	Вінкентія з П.
20	7	Ч	Томи і Акакія	Ілії прор.
21	8	П	Прокопія велмч.	Пракседи
22	9	С	Панкратія свщмч.	Марії Магдал.
23	10	Н	7. Н. по Сош. Антонія печер.	7. Н. по З. С. Аполінарія
24	11	П	Евфимії і Ольги	Христини дів.
25	12	В	Прокла і Іларія	Якова ап.
26	13	С	Собор Арх. Михаїла	Усп. св. Анни
27	14	Ч	Акллі і Онсіма	Панталеймона
28	15	П	† Володимпра Великого	Інокентія
29	16	С	Антиногена свщмч.	Марти д.
30	17	Н	8. Н. по Сош. Марини велмч.	8. Н. по З. С. Альдонн
31	18	П	Якннта і Еміліяна	Ігнатія з Л.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 4. липня. **ДЕНЬ НЕЗАВИСИМОСТИ.** („ИНDEPENDЕНС ДЕЙ“). Святкують по всіх стейтах.

НАЙВИСШІ ГОРИ В СВІТІ.

Найвищою горою на землі є гора Еверст в Азії; вона має 29.002 стій висоти, числячи висоту від уровня моря. Найвищим шпилем в північній Америці є гора Меккінлея на Аласці, що має 20.300 стій висоти, в південній Америці верх Аконкагуа, що має 23.290 стій висоти. Найвищий шпиль в Африці, Рувензорі, має 20.150 стій висоти, а Чарлс Луис, найвища гора в Австралії, має 18.000 стій висоти. Монт Блянк, найвища гора в Європі, має 15.781 стій.

НАЙВИСШІ ГОРИ НА УКРАЇНІ.

Україна майже уся без гір. Лише на південно-західнім кінчику її підносять Карпатські Гори, в котрих найвищий шпиль на українській території се Говерля (6.752 стопи понад урвень моря). На південній межі української національної території, на Крим, розтягаються Кримські Гори, в котрих кілька верхів підносять яких 4.000 стій понад море. На південно-східнім кінчику української території зноситься Кавказ, але його високі шпилі лежать поза її межами.

ЗРОЗУМІВ.

Бурлака (читаючи на дверях реставрації нашес: **ОБІДИ ВІД 2 ДО 8 ГОДИНИ.**): „Ось як. Шість голин обідають? Отсе раз люди їдять“.

AUGUST — 1922 — СЕРПЕНЬ має 31 днів.

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	В	Липень. Макрини	Петра в оков.
2	20	С	† Ілїї прор.	Альфонса
3	21	Ч	Симеона і Івана	Знайд. св. Стефана
4	22	П	Марії Магдалини	Домініка
5	23	С	Трофима і Теофіля	Пр. Д. Марії Сніж.
6	24	Н	9. Н. по Сош. † Бориса і Гліба	9. Н. по 3. С. Преображ. Госп.
7	25	П	† Успеніє св. Анни	Каетана
8	26	В	Єрмолая свщмч.	Кіріяка і пр.
9	27	С	† Панталеймона	Романа
10	28	Ч	Прохора і Никанора	Лаврентія муч.
11	29	П	Калшипка муч.	Сузанни муч.
12	30	С	Силп і Сидуана	Кляри дів.
13	31	Н	10. Нед. по Сош. Евдокима	10. Н. по 3. С. Іполіта
14	1	П	Серпень. Проісх. Ч. Хр.	Евсенія
15	2	В	Пер. мош. св. Стефана	Успен. Пр. Діви
16	3	С	Ісаака, Дальмата	Роха
17	4	Ч	Сімох молод. в Еф.	Ліберата
18	5	П	Евсигнія муч.	Єлени
19	6	С	Преображеніє Господне	Венгїни і Юлія
20	7	Н	11. Н. по Сош. Дометія примч.	11. Н. по 3. С. Бернарда
21	8	П	Еміліяна еп.	Івanni
22	9	В	† Матія ап.	Тимотея
23	10	С	Лаврентія архид.	Филіпа
24	11	Ч	Евпла і Клявдії	Вартоломея
25	12	П	Фотія і Аникити	Людвіка
26	13	С	Максима ісп.	Зефірина і Рожи
27	14	Н	12. Н. по Сош. Михея прор.	12. Н. по 3. С. Йосифа К.
28	15	П	Успеніє Прсв. Богор.	Августина
29	16	В	Пер. нерук. Обр. Госп.	Усіки. гол. Ів. Кр.
30	17	С	Мпрона	Рожи з Ліми
31	18	Ч	Фльора і Лавра	Раймунда муч.

КОЛИ БУВАЮТЬ ЖНИВА НА ПШЕНИЦЮ?

В місяці січни припадають жнива на пшеницю в Австралії, Новій Зеландії та Чіле (в південній Америці).

В лютім і марті припадають жнива на пшеницю в Східній Індії та Горішнім Єгипті.

В пвітні жнуть пшеницю в долішнім Єгипті, Сирії, на Кипрі, в Персії, в Малій Азії, Індії, Мексико і на Кубі.

В маю припадають жнива в Альжирі, в центральній Азії, Китаю, Японії, Мароко, в стейті Тексас і Флориді.

В червні жнуть пшеницю в Туреччині, Греції, Італії, Еспанії, Португалії, південній Франції, в стейтах Каліфорнії, Луїзіяні, Міссісіпі, Алабамі, Джорджії, в обох стейтах Каролайнах, в Тенесі, Верджинії, Кентакі, Канзас, Аркензо, Юта і Мезуре.

В липни припадають жнива на пшеницю в Румунії, Болгарії, Угорщині, Укравні, Німеччині, Швайцарії, південній Англії, в стейтах Орегон, Небраска, Мінесота, Віскансін, Колорадо, Вашингтон, Айова, Іллінойс, Індіана, Мішиген, Огайо, Нью Йорк, в стейтах Нової Англії та в горішній Канаді.

В серпни припадають жнива в Бельгії, Голандії, Англії, Данії, Польщі, долішній Канаді та в стейтах Дакотах.

У вересни та жовтні жнуть пшеницю в Шкотії, Швеції, Норвегії та Московщині.

В падолисті припадають жнива в Перу, південній Африці і Аргентині.

В грудни в Бурма та Аргентині.

Н. ст.	С. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	П	Серпень. Андрея Страт.	Іди, Егидія
2	20	С	Самуїла прор.	Стефана Кор. уч.
3	21	Н	13. Н. по Сош. Тадея і Васи	13. Н. по З. С. Броніслави
4	22	П	Агатоніка муч.	Розалії
5	23	В	Луца, Гринея	Вікторина, Юстини
6	24	С	Євтихія свщмч.	Захарії
7	25	Ч	Вартоломея і Тита а	Регіни муч.
8	26	П	Андріяна і Наталії	Рожество Пр. Д. М.
9	27	С	Пімена препод.	Севернія і Горгонія
10	28	П	14. Н. по Сош. Авг. і Мойсея	14. Н. по З. С. Николая
11	29	П	† Усіки. гл. Ів. Крест.	Прота і Якова
12	30	В	Александра і Павла	Гвідона
13	31	С	† Пол. пояса Пр. Д. М.	Товії
14	1	Ч	Вересень. Симеона	Возв. Чесн. Кр.
15	2	П	Маманта і Івана	Нікодема муч.
16	3	С	Антима і Теокт.	Корнилія муч.
17	4	Н	15. Н. по Сош. Вавили і Мойс.	15. Н. по З. С. Знак. Франц.
18	5	П	Захарії і Елсат.	Томп і Йосифа
19	6	В	Чудо Арх. Михаїла	Януарія еп.
20	7	С	Созонта і Макарія	Євстахія
21	8	Ч	Рожество Пр. Діви Марії	Магея еван.
22	9	П	Йоакима і Анни	Томи з Вілян.
23	10	С	Минодори, Митр. і Німф.	Теклі дів.
24	11	Н	16. Н. по Сош. Теодори Алекс.	16. Н. по З. С. Волод. і Руперт
25	12	П	Автонома свщмч.	Клеоф. муч.
26	13	В	Корнилія	Кипріяна
27	14	С	Воздвиженіє Чесн. Хреста	Косми і Дам.
28	15	Ч	Никити велкмуч.	Вячеслава муч.
29	16	П	Євфимії велкмч.	Михаїла арх.
30	17	С	Софії, Віри, Над. і Люб.	Єроніма діяк.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 4. вересня ДЕНЬ ПРАЦІ. („ЛЕЙБОР ДЕЙ“). Святкують в усіх стейтах в вїйомком стейту Вайомінг.

ЧОМУ МОСКОВЩИНА ТАК ПОБИВАЄТЬСЯ ПРОТИ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ?

В часи царської Росії Україна становила всего одну шесту частину простору європейської Росії. Зате управна земля України займала одну третину управної землі європейської Росії.

Річна продукція жита, пшениці і ячменю, трох найважніших збіж, виносила на Україні понад 33 мільярди 69 мільонів фунтів або понад одну третину продукції все європейської Росії.

Україна управляла п'ять шестих частий цукрового бурака, а решта Росії одну шесту.

Після урядової переписи Україна мала одну третину всеї худоби європейської Росії, та половину всего дробу, овець та кіз.

Україна добувала перед війною три четвєрти часті всего вугля в Росії, а під час війни навіть дев'ять десятих. Вона добувала три п'яті заліза всеї імперії. Декотрі мінерали (як живе срібло) добувано лише на Україні.

Не менче важне становище України було в російським фабричним промислі та торгівлі. Три четвєртини всего крану, що вивозився з Росії за границю, ішов через українські порти та митні комори.

ОCTOBER — 1922 — ЖОВТЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	Н	Вересень. 17. Н. по С. Евменія	17. Н. по З. С. Ремітія
2	19	П	Трофима і Саватія	Ангела Хоронителя
3	20	В	Евстахія	Кандида муч.
4	21	С	Кондрата ап.	Франціш. з Ас.
5	22	Ч	Фоки і Йони	Флявії
6	23	П	Зачатіє св. Івана Крест.	Брунона муч.
7	24	С	Теклі первмч.	Юстини дів.
8	25	Н	18. Н. по Сош. Евфрозини пр.	18. Н. по З. С. Бригіді
9	26	П	† Івана Богослова	Дионізія
10	27	В	Калистрата муч.	Франца Борг.
11	28	С	Харитона	Плахіда уч.
12	29	Ч	Киріяка і Теофана	Максиміліяна
13	30	П	Григорія свщмч.	Едварда кор.
14	1	С	Жовтень. † Покр. Пр. Д. М.	Калікста
15	2	Н	19. Н. по Сош. Кипр. і Юстини	19. Н. по З. С. Ядвиги і Тереси
16	3	П	Дионізія свщмч.	Галя і Фльора
17	4	В	Еротея свщм.	Маргарити
18	5	С	Харитини муч.	Луки еван.
19	6	Ч	† Томи ап.	Петра з Ол.
20	7	П	Сергія і Вакха мч.	Капра і Ірини
21	8	С	Пелягія і Тайсії	Уршулі муч.
22	9	Н	20. Н. по Сош. † Якова ап.	20. Н. по З. С. Кордулі муч.
23	10	П	Евламція і Евламїї	Івана Каліст.
24	11	В	Филина діяк.	Рафаїла Арх.
25	12	С	Прова і Андроніка	Хризанта
26	13	Ч	Карпа ап.	Евариста п.
27	14	П	† Назарія і Параскевії	Сабіни
28	15	С	Евтимія і Лукіяна	Симеона і Юди
29	16	Н	21. Н. по Сош. Льонгїна сот.	21. Н. по З. С. Наркиза
30	17	П	Озії і Андрея	Альфонса
31	18	В	† Луки ап. і еван.	Маркелія

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 12. жовтня. **ДЕНЬ КОЛЮМБА.** („КОЛОМБАС ДЕЙ“). Святкують в усіх стейтах з винятком кількох південних стейтах.

ЧИМ ЗАЙМАЄТЬСЯ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ?

Після даних, зібраних урядом Злучених Держав, в році 1910. було на американських фармах занятих 10 мільонів 325.000 мушин від 10 літ життя в гору, та женщин майже 2 мільони. Се було перше занятте щодо числа осіб.

В копалнях вугля було занятих 613.000 тисяч робітників, в других копалнях 225.000 робітників.

У різних фабриках було занятих 1.626.000 мушин, та 814.000 женщин. Тут найбільшою групою були заняті у фабриках столярі, котрих було 817.000.

При перевозі (залізниці, кораблі, і т. д.) було занятих 1,028.000.

В торговлі було понад 2,300.000 душ.

Свобідними професіями (адвокатуваннем, лікарюваннем, вчителюваннем, і т. д.) було ранятих коло 600.000 мушин та 500.000 женщин (переважно учительки).

Домашньою і особистою послугою (домашня служба, кухарі, обслуга хорих, реставраційна послуга, голярі, тощо) було занятих 700.000 мушин та коло 2 мільони женщин.

Канцелярїною роботою займалося коло 900.000 мушин та 500.000 женщин.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Жовтень. Йоїла прор.	Всіх Святих
2	20	Ч	Артемія влмуч.	† День задушний
3	21	П	Іляріона прерп.	Губерта еп.
4	22	С	Аверкія еписк.	Кароля Бор.
5	23	Н	22. Н. по Сош. † Якова ап.	22. Н. по З. С. Захарія і Єлисап.
6	24	П	Арети муч.	Леонарда Вел.
7	25	В	Маркіяна і Март.	Геркуляна
8	26	С	Димитрія Великомуч.	Северина
9	27	Ч	Нестора муч.	Теодора
10	28	П	† Параскевії і Терентія	Андрея з Ав.
11	29	С	Анастазії римл.	Мартина еп.
12	30	Н	23. Н. по С. Зиновія і Зиновії	23. по З. С. Мартина п. р.
13	31	П	Стахія і Амілія	Дидака
14	1	В	Падолист. Косми і Дам.	Носафата еп.
15	2	С	Акиндина муч.	Леопольда
16	3	Ч	Акепсиня і Айтала	Едмунда еп.
17	4	П	Йоанкія і Шканд.	Григорія і Сальомеї
18	5	С	Галактіона і Епіст.	Романа і Одона
19	6	Н	24. Н. по С. Павла арх. Конст.	24. Н. по З. С. Єлисавети кор.
20	7	П	Єрона і Лазаря	Фелікса
21	8	В	Михайла Арханг.	Вовед. Пр. Д. М.
22	9	С	Онисифора муч.	Цецилії
23	10	Ч	Ераста і Олимпа	Климентя п. р.
24	11	П	Мини, Віктора і пр.	Івана від кр.
25	12	С	† Йосафата свщмч.	Катерини дів.
26	13	Н	25. Н. по Сош. † Ів. Златоуст.	25. Н. по З. С. Петра, Конрада
27	14	П	† Филипа ап.	Валеріяна
28	15	В	Гурія і Самсона	Руфина
29	16	С	† Матея ап. і еван.	Сатурніца
30	17	Ч	Григорія чудотв.	Андрея ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 7. падолиста. ДЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ВИБОРІВ. („ДЖЕНЕРЕЛ ЕЛЕКШЕН ДЕЙ“). Святується майже в усіх стейтах.

Дня 30. падолиста. ДЕНЬ ПОДЯКИ. („ТЕНКСГІВІНЬ ДЕЙ“). Святують в кождім стейті (хоч в стейті Юті, приміром, нема про се ніякого закона).

ХТО ПОЧАВ РУХ ЗА ЗАБОРОНОЮ АЛЬКОГОЛІЧНИХ НАПИТКІВ?

Межи непросвіченими народами п'ятка звичайно звязана з релігійними святами і як така має певне признание релігії. Серед освічених народів, якраз протинно, релігія чи не перша підносить протест проти вживання алкоголічних напоїв. Хто саме був перший у виданню заборони напнтків, про се сперечається кілька народів. Китайці кажуть, що вони були перші, бо їх один царь, ще в одинадцятім столітті перед Христовим Різдом (яких три тисячі літ тому) видав наказ знищити все вино в цілому царстві. Індуські та перські історики говорять те саме про своїх пспів. Картагійці, що мали могутчу державу на північному березі Африки (її знищили Римляни), забороняли вживання вина в жовнірських таборах і не дозволяли пнтя своїм урядникам. Серед Жидів існували різні секти, які ширли строго здержуванне від напнтків. Буддисти робили те саме. Накопець християнські церкви також старалися обмежити вживання алкоголю.

ЯК ОБЧИСЛИТИ ДОВЖИНУ ДНЯ І НОЧІ.

Довжину дня і довжину ночі можна найти простим способом:

Щоби найти довжину ночі, множитья через два час сходу сонця. Щоби найти довжину дня, множитья через 2 час заходу сонця.

DECEMBER — 1922 — ГРУДЕНЬ має 31 днів.

Н. СТ.	С. СТ.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	П	Падолист. Плят. і Романа	Еліія
2	19	С	Авдія і Варлаама	Бабіяни дів.
3	20	Н	26. Н. по Сош. Прокла і Гр.	1. Н. Адв. Франц. Ксав.
4	21	П	Воведеніє Пр. Діви Марії	Варвари муч.
5	22	В	Филимона, Киклії	Сави еп.
6	23	С	Амфілохія і Григорія	Николая
7	24	Ч	Катерини влмуч.	Амброзія еп.
8	25	П	Климентя і Петра	Неп. Зач. Пр. Д. М.
9	26	С	Аліція Столл.	Валерії і Леокадії
10	27	Н	27. Н. по С. Якова і Палядія	2. Н. Адв. Пр. Д. М. Л.
11	28	П	Стефана муч.	Дамазія
12	29	В	Парамона, Філум.	Александра
13	30	С	† Андрея апост.	Лукії і Отіл.
14	1	Ч	Грудень. Наума прор.	Спирідіона
15	2	П	Авакума прор.	Евсевія еп.
16	3	С	Софронія прор.	Аделаяди дів.
17	4	Н	28. Н. по С. † Варвари влмуч.	3. Н. Вдв. Лазара і Олік.
18	5	П	† Савл освят.	Граціана
19	6	В	Николая Чудотв.	Фавста муч.
20	7	С	Амброзія еписк.	Теофіля
21	8	Ч	Патапія преп.	Томп апост.
22	9	П	Непор. Зачатіє Пр. Д. М.	Зенона
23	10	С	Міни і Ермогена	Вікторії дів.
24	11	Н	29. Н. по Сош. Даниїла Столл.	4. Н. Адв. Адама і Еви
25	12	П	Спирідіона	Рожд. Іс. Хр.
26	13	В	† Евстратія і Евгена	Стефана пер.
27	14	С	Тирса і Филимона	Івана сванг.
28	15	Ч	Елевтерія свщмч.	Дітий уб. в Вифл.
29	16	П	Аггея прор.	Томп еп.
30	17	С	Даниїла прор.	Давида кор.
3	118	Н	Нед. Праотців. Севастіяна муч.	Н. по Рож. Сильвестра п. р.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 25. грудня. ДЕНЬ РІЗДВА ХРИСТОВОГО. („КРИСМЕС ДЕЙ"). Святку-ють в усіх стейтах без внімку.

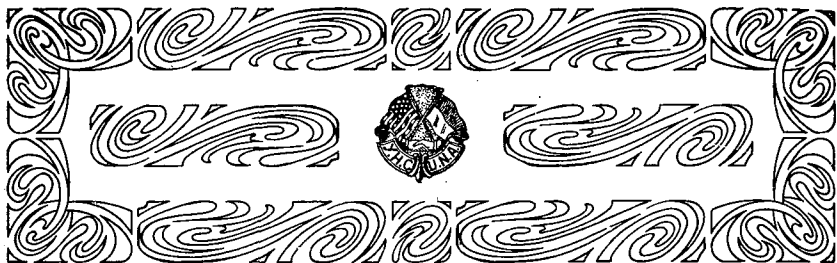
КОТРИЙ НАРОД МАЄ НАЙБІЛЬШЕ НЕГРАМОТНОСТІ?

Американський шкільний уряд (комішенер оф еджукейшен) обчисляє, що в 1900 році було на кожний 1.000 осіб неграмотних: в Німеччині 1, в Швейцарії 3, в Шкотії 36, в Голандії 40, у Франції 49, в Англії 58, в Бельгії 128, в Ірландії 170, в Австрії 238, в Угорщині 281, в Греції 300, в Італії 383, в Росії (тут вже вчислена Україна, Польща, Фінляндія і т. д.) 617, в Іспанії 681, Португалії 790, в Сербії 860, в Румунії 890. Пересиль в Злучених Державах в році 1910 начислила тут 77 осіб неграмотних на кожду тисячку. На кожних 1000 неграмотних в Злучених Державах 20 походило з Індії, Китаю та других країн Далекого Сходу, 280 походило з Злучених Держав, 300 з різних білих європейських народів, а 400 з Муринів, роджених в Америці.

НАЙГЛИБШЕ МІСЦЕ НА МОРЮ.

За найглибше місце на океані вважається одно місце коло острова Руама на Тихому Океані. Американський корабель міряв тут глибнцу і найшов дно на глибині 5.269 федомс (то є: шість миль або 2.612 стій більше як виносить найвища гора на землі, гора Евверест в горах Гімалаях на північ від Індії, в Азії).

Вчені добували живі сотворіння з глибини 4.173 федомс. (Федом се така морська міра; вона рівнається шістьом стопам, фітам).

ДЕЩО ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ.

Звідки беруться „Союзи” серед українських імігрантів
в Америці.

АІШ люди в старім краю мали різні організації, економічні, просвітні, політичні, гімнастичні, і всякі другі, а про якінебудь „союзи”, „сполки”, „братства”, такі, як ось є в Америці, не знали.

На перший погляд ока воно мусить видатись дивним, що той самісінький народ відчуває потребу творити в однім краю одні організації, а в другім другі. Коли однак ближче приглянемося справі, то побачимо, що ся різниця в організації має свою глибоку причину.

Наші люди в старому краю се переважно селяни-хлібороби. Хлібороб працює на землі, котра служить йому немовби варстатом. Він її дістав від свого батька, котрий віддав її йому як забезпечку його долі. Як батько забезпечував землею його, так він землею забезпечує свої діти.

Зате наші імігранти в Америці се переважно міські робітники. Їх варстатом являється фабрика та майна. Але ні майна ні фабрика не належить до робітників. Не дістали вони право робити в ній від батьків і не передадуть його своїм дітям. Покидаючи сей світ, вони не можуть дати дітям такого забезпечення, як вони давали в старім краю, лишаючи землю. Не може тут звичайний робітник лишити своїм дітям варстату, де вони малиб певно заробок і прожиток. Мусить він шукати инчого забезпечення.

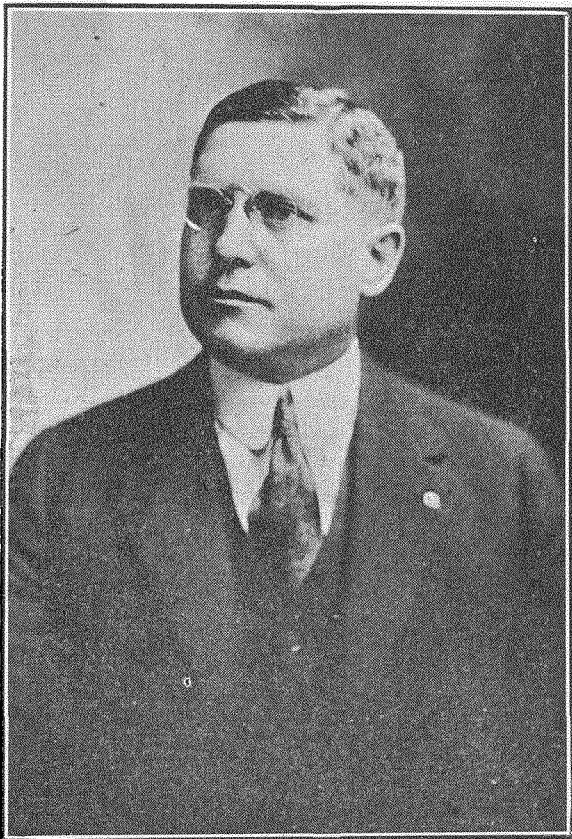
А забезпечення родині імігранта треба ще пекуційше та ще наглядійше, як родині селянина в старому краю, бо праця у фабриці та копалні хоч-куди небезпечнійша для здоровля, цілоти і життя, як праця на ріли. Просто на кождім кроці жде робітника нагла, несподівана смерть. Холодна смерть може кождої хвилі наложити на нього, свою руку-костомаху та зробити його жінку вдовою, його дрібні діти сиротами.

Покладаються люди на ощадність. Одна лише біда з тим, що на случай вчасної смерти ощадности робітника не можуть бути великі і родина все таки лишиться без забезпечення.

Ось чому стали робітники уживати забезпечення на случай смерти та каліцтва. Основують організацію, котра покладає собі за ціль давати відшкодування родинам членів на случай смерти їх хлібодавця.

Купці та фабриканти з давна знали забезпечування на життє. Вони звичайно забезпечувалися у великих компаніях, підприємствах, які тільки й посвячуються забезпечуванню людей. Однак робітники не любили приступати до сих підприємств, де гуртувалися переважно не-робітники, а воліли основувати свої забезпечуючі товариства, якими вони самі правили після своєї вподоби. Членами в них є самі такі забезпечені, і кошти ведення товариства забезпечень розділюються рівно межі членів. Організації ведуться не для зиску людей, що в них вкладають капітали, а для зиску членів.

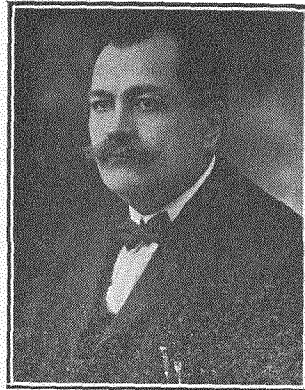
Так повстали робітничі кооперативні товариства забезпечень на життє, що звичайно називаються запомоговими організаціями або союзами. Вони для робітників кращі тому, бо ними правлять самі робітники; бо в них властителами являються самі робітники; бо в них кошта ведення організації дешевші. До того імігрантам, що уживають звичайно своєї рідної мови, якої навчилися в старому краю, вони вигідні ще і тому, що в них діловодство ведеться їх матірною мовою, а фінансова сила організації, яка в приватних компаніях забезпечення йде на користь тих, що вложили там свої капітали, повертається в „союзах” на користь власного народа.

Семен Ядловський,
председатель У. Н. Союза.

Марія Ольшаницька,
містопредсідателька У. Н. Союза.

Теодор Грицей,
містопредсідатель У. Н. Союза.

Осьтак зі соціальних умов життя в Америці вийшла потреба оснований спеціальних організацій.

Котра була перша українська за допомогова організація?

Українські імігранти не були перші в основуванні асекураційних товариств на житте. Робили се імігранти других народів на довго передтим. Але українські імігранти не остали по них довго позаду і скоро стали основувати свої організації.

Першу українську за допомогову організацію основано дня 22. лютого 1894. року, себто понад 27 літ тому. Се та сама організація, що нині називається Український Народний Союз. Є се отже найстарша українська за допомогова організація.

Які ціли має Український Народний Союз?

Ціли Українського Народного Союза такі:

1. Обеднувати братньо, без огляду на їх політичні чи релігійні переконання, всіх Українців і їх потомків, замешкалих в Америці, котрі є при добрім здоровлю, та ведуть чесне і моральне житте.

2. Нести моральну і матеріяльну поміч нещасним і покаліченим членам і їх родинам.

3. Ширити просвіту між членами і старатися о їх суспільний, моральний і духовий добробут; помагати родинам, своякам по крові, правним репрезентантам члена і особам, залежним від такого члена, а також справити похорон і виплачувати посмертну за помогу після правил і статутів Союза.

4. Заснувати фонд за допомоговий для нещасних, покалічених і невилічимо хорих членів.

Іван Каштанюк,
головний рекордовий секретар.

Роман Слободян,
головний фінансовий секретар.

Андрій Савка,
завідатель друкарні У. Н. Союзу.

Василь Левчик,
головний касієр.

5. Заснувати фонд посмертний, з якого на случай смерти члена має виплачуватися членам його родини, ним вказаним, суму \$100, \$250, \$500, \$750, \$1000, \$1500, або \$2000, згідно з клясою, до якої померший член приступив і платив.

Які головні користи дає Український Народний Союз своїм членам?

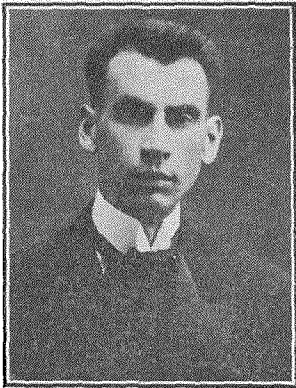
На случай смерти члена його родина отримає посмертну запомогу в такій сумі, на яку померший член був забезпечений.

На случай каліцтва або невилічимої недуги член отримає запомогу з фонду запомогового, без ріжниці на його клясу.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ
У. Н. СОЮЗА.

Степан Милякович.

Василь Гасій.

Іван Ваверчак.

обезпечення, суму, означену статутом; ся запомога не нарушує його посмертного.

Кождий член Українського Народного Союзу дістає щоденник „Свободу”, офіційальний орган організації.

Кождий член У. Н. Союзу, мущина чи женщина, має право записати свою дитину до У. Н. Союзу і дістати запомогу на случай її смерти.

Хто може бути членом У. Н. Союзу?

Кождий Українець, що не перевищає 55 літ віку і є в добрім фізичнім здоровлю, може бути прийнятий в члени Українського Народного Союзу. Так само може приступити в члени Українського Народного Союзу кожда Українка, що не пе-

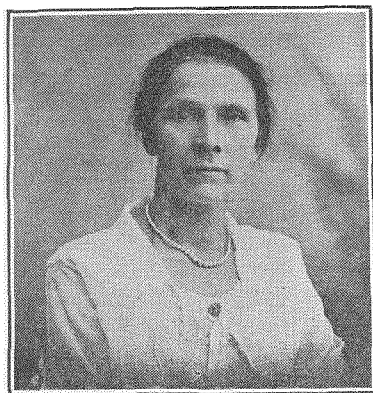
РАДНІ У. Н. СОЮЗА.

Михайло Петрівський.

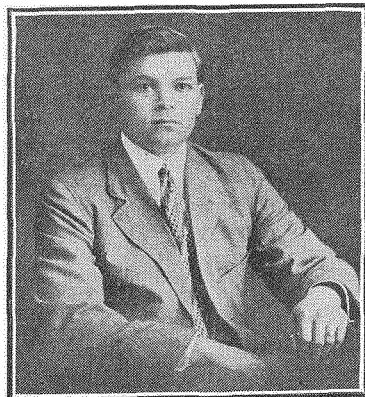
Константин Кирчів.

Марія Мельник.

Анна Стадник.

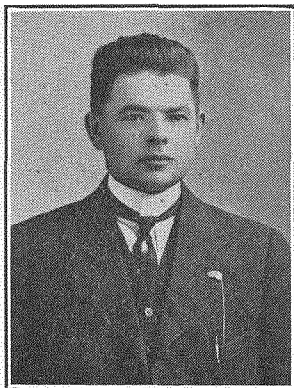

Степан Баус.

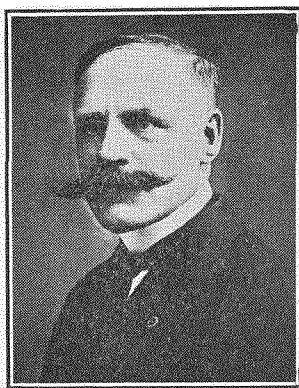

Микола Шевчук.

РАДНІ У. Н. СОЮЗА.

Степан Кудрик.

Володимир Яськевич.

ревисає 50 літ життя, не знаходиться у вагітнім стані і є в добрім здоровлю.

Як приступається в члени Українського Народного Союзу?

Хто хоче приступити в члени Українського Народного Союзу, має виповнити і підписати відповідну вступну аплікацію (просьбу о принятте в члени) на відповіднім друку і заслати її через один з відділів Українського Народного Союзу до Головної Канцелярії організації. Якщо кандидат має 40 літ або більше, то він повинен додати до своєї аплікації ще метрику уродження або інший документ, потверджуючий день, місяць та рік його уродин; те саме має зробити бажаюча приступити в члени жєнщина, як її вже минуло 35 літ життя.

При підписуванні аплікації кандидат на члена Українського Народного Союзу платить на руки товариства, через котре він приступає, вступне в сумі двох долярів, котре являється належитостю за грамоту, відзнаку, платничу книжочку і статут. Малолітний член платить 50 центів.

Кілько виносять вкладки до Українського Народного Союзу по приступленню?

Приступивший член платить через ціле своє життя однакову місячну вкладку, якої висота залежить від кляси забезпечення, до котрої член приступив, і від віку, в яким член приступив.

В Укр. Нар. Союзі є таких кляс забезпечення 7. А то:

Кляса D	на.....	100	долярів
Кляса A	на.....	250	”
Кляса AA	на.....	500	”
Кляса B	на.....	750	”
Кляса C	на.....	1000	”
Кляса BB	на.....	1500	”
Кляса CC	на.....	2000	”

Мущина може належати до кожної довільної класи забезпечення, жінщина до перших 5 клас.

Відповідно до віку приступлення члена і відповідно до класи, до якої він приступив, член Українського Народного Союзу платить місячну вкладку після отсеї табельки:

Класа	D	A	AA	B	C	BB	CC
вік	на \$100	на \$250	на \$500	на \$750	на \$1000	на \$1500	на \$2000
18	9	22	43	65	86	1.29	1.72
19	9	22	44	66	88	1.32	1.76
20	9	23	45	68	90	1.35	1.80
21	9	24	47	71	93	1.40	1.86
22	10	24	48	72	95	1.43	1.90
23	10	25	49	74	98	1.47	1.96
24	10	26	51	77	1.01	1.52	2.02
25	10	26	52	78	1.04	1.56	2.08
26	11	27	54	81	1.07	1.61	2.14
27	11	28	56	84	1.11	1.67	2.22
28	11	29	57	86	1.14	1.71	2.28
29	12	30	59	89	1.18	1.77	2.36
30	12	31	61	92	1.22	1.83	2.44
31	13	32	63	95	1.26	1.89	2.52
32	13	33	65	98	1.30	1.95	2.60
33	14	34	68	1.02	1.35	2.03	2.70
34	14	35	70	1.05	1.40	2.10	2.80
35	15	37	73	1.10	1.45	2.18	2.90
36	15	38	76	1.14	1.51	2.27	
37	16	40	79	1.19	1.57	2.36	
38	16	41	82	1.23	1.63	2.45	
39	17	43	85	1.28	1.69	2.54	
40	18	44	88	1.32	1.76	2.64	
41	18	46	92	1.38	1.83		
42	19	48	96	1.44	1.91		
43	20	50	1.00	1.50	1.99		
44	21	52	1.04	1.56	2.08		
45	22	55	1.09	1.64	2.17		
46	23	57	1.14	1.71			
47	24	60	1.19	1.79			
48	25	62	1.24	1.86			
49	26	65	1.30	1.95			
50	27	68	1.36	2.04			
51	28	72					
52	30	75					
53	31	78					
54	33	82					
55	34	86					

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ.

о. Микола Струтинський.

Микола Мурашко.

Дмитро Андрейко.

Крім сеї сталої місячної вкладки кождий член, без огляду на вік та клясу забезпечення, платить додатково щомісячно 57 центів, а то: 37 центів на фонд адміністраційний (тут міститься уже передплата на щоденник „Свободу”); 10 центів на фонд запомоговий; 5 центів на фонд резервовий; і 5 центів на фонд кенвенційний.

Яке забезпеченне дає український Народний Союз малолітнім?

Український Народний Союз забезпечує також малолітніх, то значить організація виплачує також запомоги родичам на случай смерти їх дітей.

Володимир Б. Лотоцький,
редактор „Свободи”.

Омелян Ревюк,
редактор „Свободи”.

Кілько саме долярів випадає в кождім случаю, се можна найти легко на табличці, коли знайдеться на табличці вік дитини при вступленню до організації та час, який вона належала до організації. Коли, приміром, дитина при вступленню до організації мала скінчених 8 літ, то висота асекурації, яку родичі дістануть на случай її смерті, є подана в стовпчику чисел під числом 8. Отже родичі дістануть: 67 долярів, коли дитина помре до 6 місяців по приступленню; 133 доляри, коли дитина помре по упливі 6, а перед упливом 12 місяців по приступленню; 160 долярів по 1 році; 200 долярів по 2 роках; 253 доляри по 3 роках; 346 по 5 роках, а 400 долярів по упливі 8 років по приступленню до організації.

Як що дитина не вмерла до 18-го року життя, то вона не має більше прав ані обовязків до Молодечого У. Н. Союза, а переходить до У. Н. Союза.

Що зробив Український Народний Союз для своїх членів?

За увесь час свого існування по конець вересня 1921. року Український Народний Союз виплатив своїм членам самих посмертних запомог на загальну суму 1,798,842.33 доляри (один міліон сімсот девятьдесять вісім тисяч долярів).

За девять місяців 1921. року Український Народний Союз виплатив членам посмертних запомог на суму 54,462.07 дол.

Крім сього за сей час виплатив для бідних калік і невилічимо хорих запомог на суму 11,175.00 долярів, а за час свого існування 51,194,00 долярів.

ПОСЛІДНА КОНВЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА.

ПОСЛІДНА конвенція Українського Народного Союзу відбулася на днях 11.—16. жовтня 1920. року в місті Філадельфії, Па. Була се Пятнайцята Конвенція нашої Організації.

Конвенція була обіслана дуже поважно, бо в ній брало участь 198 делегатів, заступаючих 314 відділів, що тоді належали до Українського Народного Союзу, та 16 головних урядників Організації. Межи делегатами було 6 жінок — делегаток. До президії конвенції вибрано: д. Олександра Мерещака як президента, дд. Василя Гасія та Дмитра Братуся як заступників та дд. Осипа Логина і Онуфрія Шараварка як секретаря.

Делегати були переважно люди молодші, як се бувало на попередних конвенціях. Вони бралися до нарад з більшою енергією та завзяттем. Нарادي відбувалися правильно по 10 годин денно, а по загальних нарадах ріжні групи, як „поступова”, „консервативна”, і т. д., відбували свої осібні наради про конвенційні справи, пригтовляючися до їх вирішення на другий день.

Завдяки сьому небувалому оживленню конвенція порушила цілий ряд живучих справ так організаційних, як і загально-народних, і винесла цілий довгий ряд важних і корисних постанов.

ЗМЕНШЕННЄ КОНВЕНЦІЙНИХ КОШТІВ.

Очевидна річ, найголовнішою справою сеї конвенції, як всякої другої, була поправка статута Організації. Як попередні, так і ся Конвенція внесла в статут багато нового, яке без сумніву стане основою і новою підставою організаційної та маєткової сили Українського Народного Союзу. Заведені послідною конвенцією зміни відносяться до 14 точок статута, з котрих 2 знесено, а 12 перемінено. Головна зміна відноситься до відбування конвенції. Бачучи великі кошти, які пожирає кожда конвенція, делегати постановили зменчити сі видатки, ухвалюючи, щоби на будуче конвенція Українського Народного Союзу відбувалася що чотири роки, а не що три роки, як було давніше. В той спосіб, видатки конвенційні значно зменчаться.

ЗМІНА ЧАСУ ВІДБУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ.

Виходячи з того самого становища, що організація повинна сповняти свою службу для членів як найдешевше, конвенція постановила, щоби на будуче конвенції відбувалася в місяцю квітні, а не в жовтні, як було досі. Відбування конвенції в жовтні потягало за собою осібний, а непотрібний видаток для Організації, бо примушувало уряд Організації робити перед самою конвенцією ще одно рахункове замкненне діловодство головної канцелярії з великим накладом праці і часу. На будуче, звичайне річне замкненне діловодства буде рівночасно служити основою всяких звітів для конвенції, а через те всякі справоздання будуть повнійші та докладнійші.

ПРАВНІ ФУНДАМЕНТИ ПІД МОЛОДЕЧИЙ СОЮЗ.

Другою з ряду щодо важности ухвалою була справа організації Молодечого Українського Народного Союзу. Досі існування сього Молодечого Союзу не мало правної основи, тобто Український Народний Союз не мав властиво правної основи і повновласти забезпечувати дітий членів Організації. Сю власне підставу Пятнайцята Конвенція створила відповідною ухвалою. На основі сеї ухвали головний уряд Організації виготовив опісля точний проект організації Українського Молодечого Союзу, котрий опісля віддано під голосовання загально членів, котрі його своїми голосами одобрили.

З сим одобренням Український Молодечий Союз став правно існувати як осібний департамент Українського Народного Союзу. Здається, що ся ухвала Пятнайцятої Конвенції являється чи не найважнішим її ділом. Вона дала законну можливість приєднати до Організації молодих дітий, з котрих колись виростуть зрілі люди, що будуть новою остоею для нашої Організації. Вони будуть піонерами Організації серед підростаючого покоління, а пізніше її головною підпоєю і запорукою твердого розвою. Для членів бувшого Молодечого Союзу реформа принесла подвійні користи материльні та узаконенне опіки зі сторони Організації.

ПІДНЕСЕННЄ ЗАПОМОГ КАЛІКАМ І ХОРИМ.

Не забули делегати Пятнайцятої Головної Конвенції також про калік та хорих членів Українського Народного Союзу. Не згадуючи про те, що Конвенція розглянула та узглядила кільканийцять просьб о запомогу і асигнувала на се суму 2,010.00 долярів, Конвенція переініла ряд постанов ста-

тута про запомогу так, що суму запомоги в різних случаях каліцтва та невилічимих недуг піднесено до 400 долярів. (Розуміється, виплаченне такої запомоги не нарушує права члена до повного посмертного).

ПЕРЕМІНЕННЄ ОРГАНУ НА ЩОДЕННИК.

Не менче важні постанови поробила Пятнайцята Конвенція в справі органу Українського Народного Союзу. На Конвенції виявилася загальна думка, що наш народ в Америці потребує щоденної преси, яка кожного дня інформувала б його про перебіг подій в світі. Через те, як виринула думка перемінити „Свободу”, урядовий орган Українського Народного Союзу, що досі виходив три рази в тиждень, на щоденник, ся пропозиція стрінулася зі загальним одобренне делегатів. На кошти видавання щоденника постановлено побирати на будуче від членів по 30 центів місячно, при чім кожду членицю звільняється від плачення сеї вкладки, якщо її муж являється уже членом Українського Народного Союзу. Для ведення редакції не вибирано редактора, але Редакційну Комісію, зложену з трох членів, яка має обовязок займатися упорядкованнем редакційної сторони щоденника, найти редакторів, дописувателів, і т. д. Ся Комісія має надавати напрям газеті і за нього відповідати. З днем 1. січня 1921. року виконано сю ухвалу, починаючи дійсно видавати її кожного дня.

Не поминула Конвенція також старого краю. Відкликуючися на страшну нужду, в якій, по короткім свитанню волі, опинився наш народ під чужими пануваннями, Пятнайцята Конвенція Українського Народного Союзу ухвалила вислати на запомогу нашим браттям в старім краю суму 5.000 долярів, розділюючи її відповідно до свого розуміння потреби. Головний Уряд Організації виповнив сю ухвалу зараз по Конвенції.

Коли додати до сього ще другі менче важні, але не менче розумні і корисні постанови Пятнайцятої Конвенції, наберемо переконання, що Конвенція мусіла бути підобрана з людей, що бажали добра своїй Організації і свому народови, і що вона мала відповідний провід. Вона мусіла переконати і самих делегатів і членів, що їх висилали, (та й наших вороженьків), що наша найстарша, найсильніша і найзасібніша організація станула на твердій, непоколебимій основі, якою являється привязанне її членів до організації і їх непохитне бажанне працювати для її розвою і свого добра.

I. Каштанюк.

С О Н.

Я бачив сон. Дими, кістки, вугілля.
На згарищах голодний вие пес.
Гіркий полин і тоя і трій-зілля
Росте, де перше жито і овес.
А люди ходять, ніби із похмілля,
Чекають ласки Божої й чудес,
Чекають смерти і страшного суду.
За злочин проти Бога й проти люду.
Я бачив сон. Мабуть він всім нам сниться,
Із того сну, хоч рад, не міг збудиться.

Я бачив сон. Весела молодиця
З дитиною до мужа в поле йде.
Сияє сонце, а хлопя сміється,
Питає: „мамо! де наш тато, де?”
„Он там, де наше жито колоситься,
Як той шувар, високе і густе,
Біжи хутчіш, бо тато нас чекає!”
А лан шумить, а сонце сяє, сяє.
Я бачив сон й питався: „Боже, Боже!
Не вжеж цей сон здійснитися не може?”

Не вжеж нам ввік по світі сновидати,
Як стадо окаянених рабів?
Не вжеж на те нас породила мати,
Щоб ми тяглом були у ворогів,
Щоб ми мусіли для його і орати
Наш власний лан, кєрвавицю батьків,
Щоб нас ділили висілки й кордини,
А єдинили стони і проклони?
Не сон, а привид це Ізекііля,
Діявольський танець гріху і божевілля!

Богдан Лепкий.

Богдан Лепкий.

НЕ ХИЛЯЙТЕ В ДІЛ ПРАПОРА.

НЕ хиляйте в діл прапора,
Лиш держіть його високо!
І не знайте, що покора,
Страх нікчемний, думка хора;
Хоть слізми заходить око —
Не хиляйте в діл прапора,
Лиш держіть його високо!

По камінню, по болоті
Йдіть невпинно, без вагання!
Хоть лице купаєсь в поті,
Не ставайте у роботі
Від світання до світання.
По камінню, по болоті
Йдіть невпинно, без вагання!

Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.
Хто борбу веде — поборе.
Хто терпить лиш — тому горе.

Шкода сліз, терпіння шкода...
Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.

Хоть поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.
Поки серце не змарніло,
Йдім до бою бодро, сміло,
„Ще не вмерла” — так нам, Боже!
Хоть поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.

Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани.
Хоть звалить нас завірюха,
Нарід обновиться з духа
І обновлений повстане...
Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани!

ДЕРЖАВНІ СТРЕМЛІННЯ КОЗАЧЧИНИ.

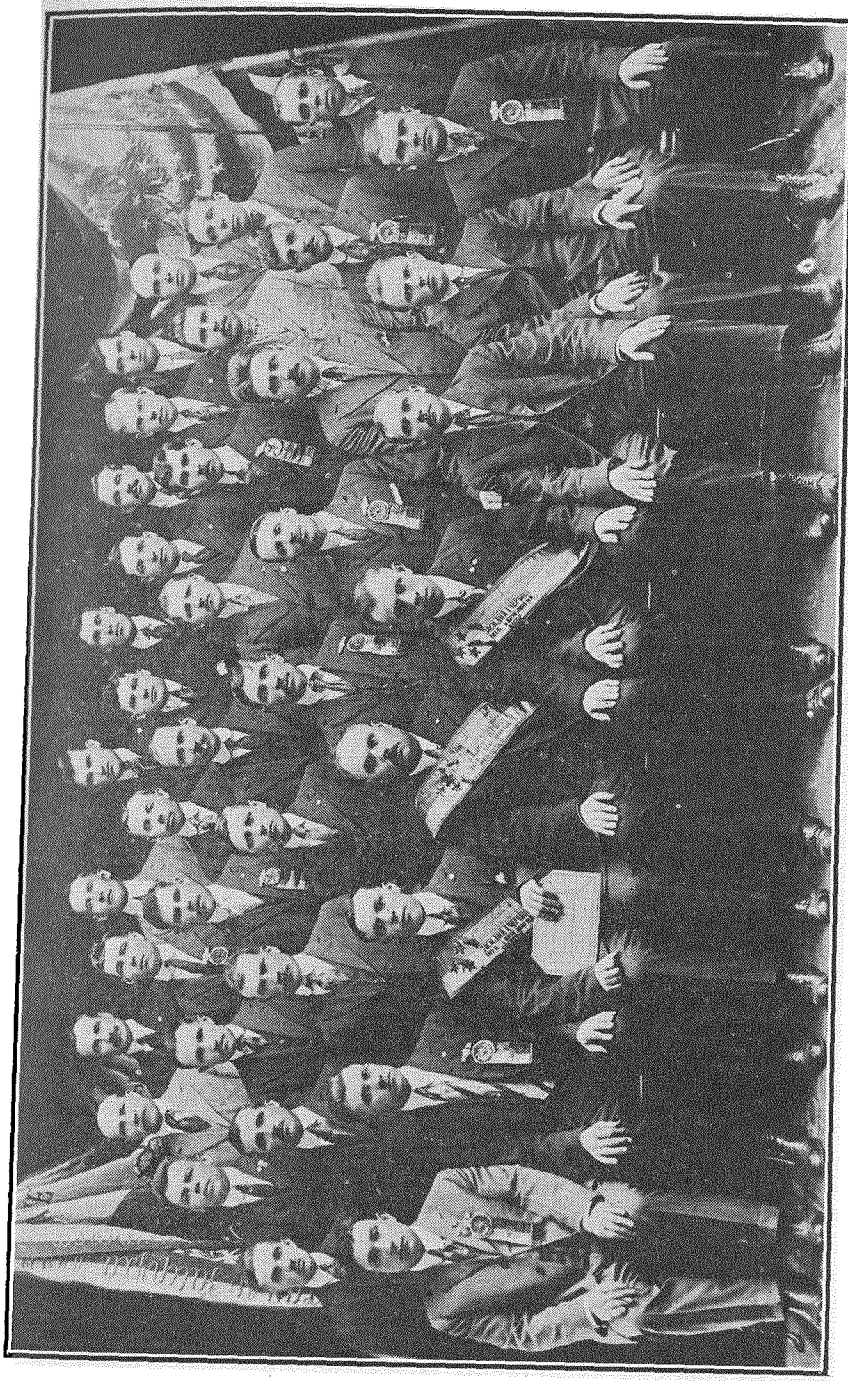
В другій половині 15-сотих і в початках 16-сотих років прапор української державности похилився, падав. Проріджена, знеможена боями і революціями українська шляхта випускала його з обезсилених рук. Саме тоді сей падучий прапор національний вхопило в свої крепкі руки, підоймило його високо-високо та понесло у бій за українську державу, за волю великої Соборної України. На місце української шляхти від половини 16-сотих років двигарем української думки національної, двигарем думки української державности стала козащина. Козацтво середного Подніпров'я було державно-творчою силою від самих початків своєї станової організації. Було нею саме тою своєю становою організацією і свсею боротьбою за поширення привілеїв свого стану.

Заки на Подніпров'ю зорганізувався козачий стан, вся влада була в руках польських урядів державних і в руках шляхти, що за польську державу адміністрували громадами в своїх маєтках. Тим то й вся Україна була вповні в руках польської держави, була провінцією Польщі. Козацтво стало з сеї державности польської викришувати одну цеглу польську по

другій, заступаючи їх цеглами державности української. Робило се своєю становою організацією, здобуваючи для себе щораз то нові привілеї. Здобуваючи для себе власну управу війскову, власних війскових отаманів, заступило бодай для себе, для одної частини воєнної сили України польський державний уряд війсковий урядом власним, українським. Виломившись зпід присуду і влади старостів, та дістаючи свій власний суд, козацтво вставило на місце польського суду державного і польської державної адміністрації частину судівництва і адміністрації української. Тим знов намісце частини державности польської на Україні ввели частину державности української. З численним зростом сего, з під польських урядів державних винятого козачого стану зменшалася на Україні польська державність, росла українська. Згодом то й багато не-козачого населення ішло зпід польських урядів під уряди козачі, отже під власні уряди України. В міру зросту сил козащини, вона, хоч не законно, але на ділі (фактично) опанувала таку важну область публичного життя, як церкви. Від р. 1620 козащина кермувала судьбою української церкви. Тим знов сильно скорчилася польська державність на Україні в користь державности власної, української. Смертельним ударом для державности польської і побідою української було домаганне козащини, щоби на Подніпровю було тільки козацьке військо, а польське щоби не мало права бути на Україні.

Козачі повстання з метою поширити привілеї козачого стану, були нічим иншим, як повстаннями в цілі заступлення польської державности на Україні державністю власною, українською. До повстання Хмельницького всі козачі повстання мали пару основних хиб, через котрі кожда козацька революція, хоч неодна була зразу успішна, мусіла скінчитися неудачно. Тут не буду говорити про всі хиби. Згадаю лише головну, ідейну. Козацтво само не знало і ще не могло знати, чим воно було в загально народнім організмі Українців і до яких змін в правнодержавній будові (структурі) України мусіли вести станові стремління. Борючися за свої станові привілеї, козацтво не було свідоме того, що при тодішній правнодержавній структурі України успішний вислід боротьби мусить польську державність на Україні автоматично заступити державністю українською. Козацтво не знало, що овочем повної побіди його станових стремлінь мусить бути самостійна українська держава в руках козачого війська. Козацтво само не знало, що воно бореса за державну самостійність цілої України, то бодай козачого Подніпровя.

Не маючи сеї свідомости, козацтво не могло знати, що повне здійсненне його станових стремлінь і трівке обезпеченне дотичних здобутків можливі тільки при повній самостійности державній козачого краю. Несвідома конечности утворення української держави як автоматичний вислід можливої побіди своїх станових стремлінь, козащина в боротьбі за свої привілеї зразу не іде свідомо до відбудови української держави. Тимсамим козацтво не має програми станів до вла-

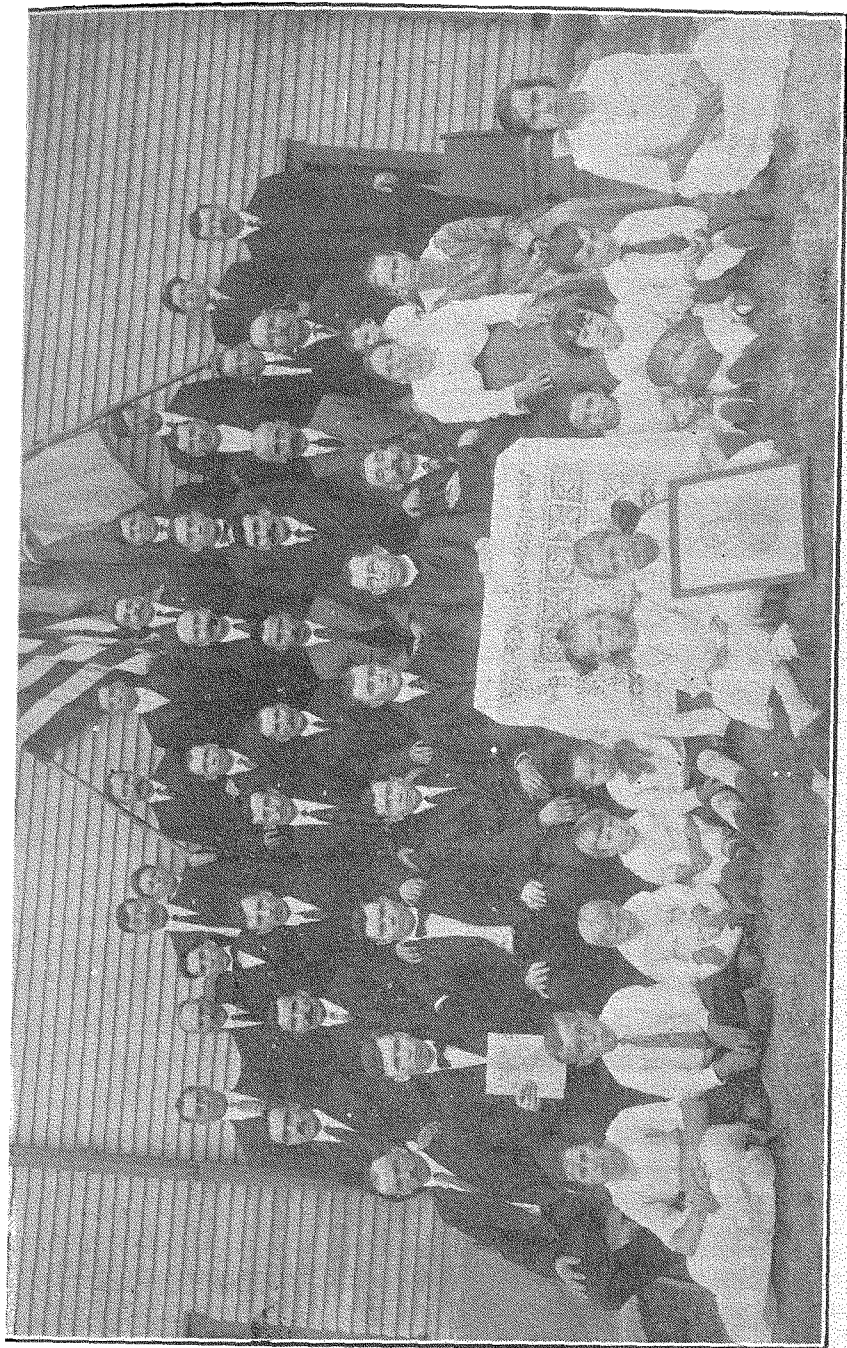
Українське Товариство Богдана Хмельницького, від. 22 У. Н. Союзу в Бружлін, Н. Й.

сної державности відповідаючих кожодчасним власним силам; не іде свідомо і доцільно до відбудови української держави. Через те й козацтво не мало зразу союзників в інших верствах народних України, котрі ревнійше помагали би козакам, скоро бачили би, що побіда козаків мусить довести до відбудови держави; немало й зовнішних союзників, в котрих інтересі було розбитте польської держави. Наслідком сего браку ясної державної програми бували в героїській боротьбі козаків похибки, що доводили до сумних вислідів козачих повстань.

Людьми, котрих метою була українська держава, були тільки шляхта, вчаси також українське міщанство. Вони, обезсилені спольщеннем шляхоцького стану і міст на Україні, бачили ясно, що вже не їх сила здержати похід польщини. Вони зачинають в козаччині бачити сей стан, котрий, як виросте в більшу силу, зможе з успіхом стати в обороні прав всего українського народу. В міру, як серед шляхти і міщан поглиблюється думка, що в козаччині будучність України, українські шляхтичі і міщани щораз численнійше, або самі ідуть козакувати, або пособляють розвоєви козаччини, послугуючися нею в боротьбі проти національно-релігійних перевертунів і за права українського народу. В міру, як ряди козацтва виповняються політично вишколеними шляхтичами; вміру, як в їх руки переходить провід, поширяєся національний овид козацтва, поглиблюєся і кріпшає національна думка. Козацтво стало двигарем соборноукраїнської думки національної.

Старшина, що по розгромі козаччини в р. 1638 стала підготовляти нову революцію і пізнійше кермувала нею, вже знала, що боротьба за станові привілеї козацтва є лише боротьбою за перші основні етапи в поході всего українського народу до власної державности. Остаточною ціллю козаччини стала відбудова української держави в межах держави Володимира Великого, під владою старшини козачого стану. Повстанне в р. 1648. під проводом Хмельницького дає безліч доказів, що тоді козацтво ішло вже свідомо до відбудови самостійної держави української, та що його остаточною метою була вільна Соборна Україна. Незбитими доказами суть численні вискази провідника повстання, козачих старшин, тодішніх союзників України, союзників Польщі і самих Поляків.

Вертаючи зпід Замостя в р. 1648 Хмельницький заявив був королівському гонцеві, що від Білої Церкви ціле Поділле мусить належати до козаків. В листі до султана з 4. жовтня 1648. Хмельницький підписався: „гетьман війська запорожського і всіх Українців („всіх Руси”)”. В лютім р. 1649. було у Хмельницького в Переяславі польське посольство, зложене з польських і вірних Польщі українських шляхтичів. Між ними був також браславський воевода, Українець Кисіль. На обіді у того Кисіля Хмельницький дратував Поляків погрозою, що відійме від Польщі всю Україну. До українських членів посольства говорив: „Відстаньте від Ляхів і лишіться з нами, козаками. Згине лядська земля, згине, а Україна буде в сім па-

Братство св. Михайла, від 90 У. Н. Союзу, в Сентраїя, Па.

нувати!" Про місто Бар і про Поділле Хмельницький говорив, наче монарх, „моє власне місто”, „моє Поділле”. Польські комісарі жадали, щоби Хмельницький випустив увязнених ним Поляків. Гетьман відповів: „То річ завойована. Нехай король не кпить. Пущу їх, скоро не буду мати зачіпки з Литви і від Ляхів. Нехай тут Потоцький (увязнений) дожидає свого брата, камінецького старосту, котрий мені Бар, моє власне (!) місто, наїхав, а в моїм (!) Поділлію християнську кров точить.” „З тої комісії нічого не буде” — Хмельницький говорив комісарям. — „Війна мусить у тих трех або чотирех неділях розпочатися. Виверну вас всіх Ляхів догори ногами. Потопчу вас так, що будете під ногами моїми. Я, хоч собі малий чоловік, але мені так Бог дав, що я тепер єдиновладний самодержець український.”

Дня 23. лютого 1649 р. Кисіль ще раз пробував щастя, щоби Хмельницького приєднати для Польщі. Тоді гетьман гримнув: „Шкода говорити! Я вже доказав те, про що не думав. А що я задумав, видко буде згодом. Вибу з лядської неволі народ український весь. Воювати за границю не піду. Шаблі на Татар і Турків не підниму. Буде з нас Подніпровя, Поділя і Волині. Довслі у мене вигоди і достатку в моїй землі, в моїм князівстві по Львів, Холм і Галич. Ставши на Вислі, скажу і тим Ляхам: Сидіть, мовчіть Ляхи! Туда зажену і дуків і князів. А коли й за Вислою стануть брискати, я і там найду їх! Тут на Україні не останеться у мене і слід князів ні шляхти їх. А хто захоче з нами їсти хліб-сіль, той нехай слухає войска запорожського...! Мені вільно тут розпоряджатися. Київ мій, я!... воевода київський. Його Бог дав мені і без бою... Шкода говорити.” При відїзді комісарів гетьман сказав до них: „Не знаю, як та комісія скінчиться, скоро наші молодці не згодяться на 20 або 30 тисяч реєстрових і не вдоволяться своїм відграниченим удільним князівством!”

По комісарях приїхав до гетьмана посол від короля, Смяровський. Гетьман прочитав королівський лист і кипув згїрдно через стіл писареві, так що лист упав на землю. Послови сказав: „Нехай стїна із стїною зударяться і одна повалиться, друга остане!”

Коли в р. 1649 Поляки розпочали переговори з Хмельницьким під Збаражем, він зажадав, щоби польське військо віддало йому всю зброя, отаманів і додав: „Польща уступить мені всі краї по ріку Вислу!”

Під Львовом 28. жовтня 1655. Хмельницький сказав польському послови: „Є лиш один спосіб трївкого успокоєння козаків: Нехай Польща зречєся прав до України і віддасть її козакам по Володимир, Львів, Ярослав, Перемишль. Козаки, поки у них зброя, від сєго не відступлять — вибачте, пане куме!”

Польському послови, котрий приїхав до Хмельницького весною 1656 просити помочи проти Шведів, гетьман сказав: „Годі, панове, обманювати нас і вважати дурнями. Полякам за їх неустанне віроломство ніхто в світі не вірить. Був час, коли ми годилися на мир по волі короля. А король таїв в душі

протилежно тому, що показував на вид. Ми не вйдемо з Польщею в ніякі договори, поки вона не зречеться цілої України. Нехай Поляки формально оголосять Українців вільними, як шпанський король признав вільними Голляндців. Тоді будемо жити з вами як други і сусіди, а не як піддані раби ваші. Тоді напишемо договір на вічних таблицях. Та сьому не бути, поки в Польщі володіють пани. Не буде-ж миру між Українцями і Поляками.”

Скоро вже в р. 1655. показалося, що наслідки звязи з Московщиною з р. 1654 не сходяться з правнодержавними стремліннями козацтва, Хмельницький накладає з князем Семигорода Ракочим і зі Шведами. В переговорах з Ракочим послы Хмельницького домагаються Галичини аж по Вислу. З Швецією гетьман хотів зробити таку умову, що скоро шведський король при помочи Українців захопить Польщу, то Галичина прийде до України. Щоби Польща раз на все втратила змогу наступати на Україну, Хмельницький зажадав тоді також Кракова. Перший міністер (писар) гетьмана Виговський сказав шведському послови, що козаки обстоюють своє „право до цілої старинної Руси, де була грецька віра і де ще тепер українська мова; щоби могли задержати в своїх руках се, що здобули своєю шаблею”. Шведський король вперся прилучити Західну Україну до своєї держави. Його посол в резиденції гетьмана почув від козацьких старшин такі прикрі „речі”, що зараз таки виїхав з Чигирина.

Соборноукраїнська думка була тоді у козацьких старшин така сильна, що не Хмельницький, але шведський король подався і згодився на договір з Україною, в котрім зобовязався „признати і проголосити межі володінь Війска Запорозького не лиш по Вислу, але аж до границі Прусії; обіцую спільними силами добувати держави й замки і віддавати їх в руки Війска Запорозького. Таксамо від Литви воеводство берестейське аж по ріку Березину”.

Самостійна держава українська була метою не лише Хмельницького і його старшини, але й всего рядового козацтва — бодай поси, поки сягала козацька шабля. Уже з початку повстання козаки говорили до Кисіля: „Що таке річ посполита? І ми також річ посполита!” Коли козаки опанували Україну по ріку Случ, ще перед пилявським боєм вони гукали: „От-так, Ляше... По Случ наше!” В лютім 1649. полковник Джеджалій говорив в Переяславі до польських комісарів: „Хочуть нас уловити, щоби ми, ярмо панське з себе скинувши, опять наділи. Нехай злизнуть ваші солодкі дари. Уже нас тепер не зануздаєте. Не словами, а шаблею розправимося, коли хочете. Майте ви свою Польщу, а Україна нехай нам козакам зостанеться!” До чого козацтво і вся українська інтелігенція стремили в половині 16-сотих років, і чого під проводом Хмельницького майже добилися, висказав Самійло Зорка в промові на похороні великого гетьмана, називаючи українські землі „Річ посполита Українська”, „вся Малої Руси Річ посполита”.

Союзникам і помічникам Хмельницького мусіло бути ві-

дома мета козацького повстання. І від них полишили документи, котрі свідчать, що тою метою була відбудова самостійної держави української. Татарський мурза Тугай, котрий в р. 1648 помагав Хмельницькому, подав такі умови згоди козаків з Польщею: „щоби козаки мали самостійну державу по Білу Церкву. Щоби до міст, замків, держав (королівських маєтків) ані старости, ані воеводи не мали ніякого права”. На берестейськiм побоєвищи Поляки знайшли диплом турецького султана, котрий Хмельницькому дає „князівство українське („руське”).”

Мета козацтва в часах Хмельницького була так ясна, вони так недвозначно виявляли її словами і ділами, що й Поляки знали, яка ціль повстання. В липни 1648. Заславський доносить, що повстанці в опанованих містах „подають урядників, окрему собі річ посполиту учинивши”. В вересни 1648. львівські міщани (Поляки) пишуть до королевича Кароля: „Українська („руська”) революція і присягла з поганями (Татарами) хлопська повинь вже опанували все Подніпрове („Україну”). На конвокаційнім соймі в р. 1648. Поляк Лящинські говорить: „Хмельницький державу українську („руську”) хотів закладати”. По повороті з Переяслава (1649) польські комісарі говорили: „Хмельницький вже не про козацтво, але про князівство і панованне думати важився... Причиною якийсь патріарх ерусалимський, котрий дав йому титул князя руського, прирівнує до Константина Великого” (найбільшого царя могутньої держави грецької). Кисіль писав, що Хмельницький всі українські землі „наміряє зєдинити в одну державу українську і вже від неї назвав себе князем України („Руси”), ще лиш не знає, чи під зверхністю Криму чи Польщі”.

Потім, що козаки стали свою землю звати „Русь” і свій народ „руський”, найліпший доказ, що вони своєю, від польського пановання вільною, самостійною державою загадали обняти всі українські землі. Коли би свою державу хотіли обмежити на козаці області Подніпровя, були би говорили, що вони борються за „Україну”. „Україною” звалося тоді середнє Подніпрове. „Русию” звали тоді всі українські землі в купі. Московщину звали Московщиною. Ні один Українець, ні один Поляк не звав Московщини Русию. Слово „Русь” в устах козака значило тільки українські землі і всі українські землі вкупі. Простягаючи руки по всі „руські” землі, беручи під козацький регімент „всю Русь”, козак перестав бути вузким патріотом Подніпровя (партикуляристом) і виріс на двигаря соборноукраїнської думки національної, на борця за волю і зєдиненнє всіх українських земель в одну соборну українську державу.

Наведені документи в купі не дозволяють нам сумніватися, що козащина середини шіснацятьсотих років, в котру зіллялися старинні козаки з діда-прадіда, патріотична шляхта і міщанство вже цілком свідомо ішла під загально-національним прапором. До тої пори козащина боролася свідомо лише за привілеї власного стану. Українцями всіх земель україн-

ських вона опікувалася лише настільки, що помагала їм в боротьбі за рівноправність української церкви. Знеможена шляхта і ослаблене міщанство вже лише в сій релігійній боротьбі проявляли свій націоналізм. Скорож тоті три верстви нашого народу знайшлися під гетьманським бунчуком Хмельницького, їх кличем стає зєдинена, вільна Україна. З такою програмою козацтво вступило в р. 1648. на дорогу свідомих борців за права і волю цілої нації і взяло на себе весь тягар національної боротьби за відбудову Соборної України.

Степан Руданський.

ПІСНЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Гей, браття козаки, сідлайте но коні!
Черкніть для охоти вина!
До боку шаблюки, на руки повіддя,
На ноги сталльні стремена!

Не гнути нам шиї, козацької шиї
Під тяжким зелізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що веться над нами кругом!

Чи не та в нас сила, що у батьків була?
Не тая шаблюка у нас?
Чи в нас нема коний на степах широких
Чи вуголь на люльці погас?

Нехай наші коні на чистому полі
Тріпнутья і враз заіржать!
Нехай наші браття, молоді козаки,
На чистее поле біжать!

Нехай знову брязне шаблюка сталльная
В козацьких зелізних руках!
Нехай знову ляжуть ворогові кости
Могилами в наших степах!

А люлька голубка нехай не згасає,
Палить вражі замки кругом!
Нехай ворог знає, по вік памятає —
Згнуцатися над козаком!...

Іван Франко.

ХТО ПОМИЛОК ЛЯКАЄТЬСЯ.

Дурний, хто помилок лякаючись
Не сміє братися до діла —
Так як би я не їв, лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла.

ДЕЩО ПРО ТЕ, ЯК НАРОДИ СОБІ ВОЛЮ ДОБУВАЮТЬ.

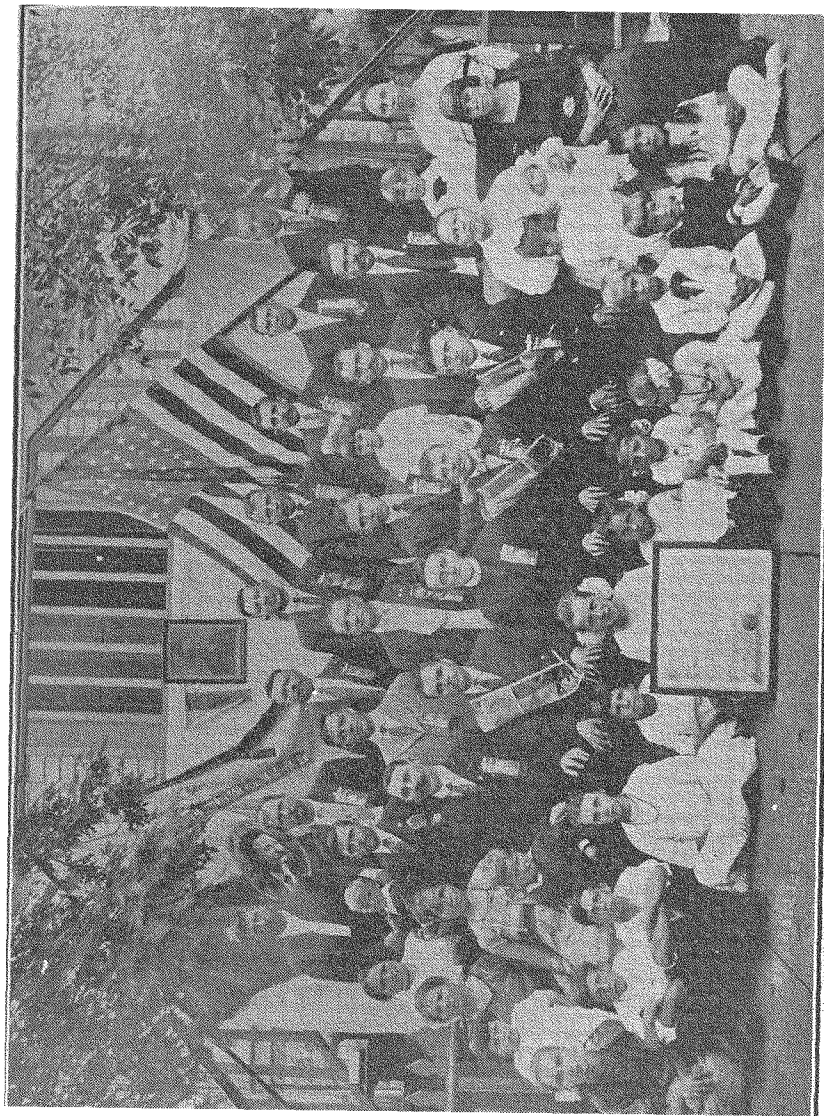
ВЖЕ сім літ минуло від часу, як одна частина українського народу почала кроваву боротьбу, зміряючу отверто до утворення самостійної української держави. В три роки опісля до акції одної частини пристав увесь український народ. Від того часу багато української крові пролилось в ім'я ідеї сотворення соборної незалежної української держави, в котрій український народ має після своєї волі рішати, як він хоче собою правити.

Як та боротьба скінчиться, сього ніхто нині предсказати не може. Тимчасова невдача сеї боротьби викликала серед нашого народа правдиву розтіч поглядів про те, якої політики треба нам далі держатися. Та ще гіршим нещастем від сеї незгоди являється чорна зневіра, котра огорнула деякі круги українського народа. Пішли в народ чутки, ба навіть в газети дісталися, з яких видно жалко слабе розумінне того, як другі народи собі волю добували і добувають. Розгорнім історію других народів, а навчимося з неї багато корисного.

Чи всі вже народи добули собі волю?

Так часто в нас чується нарікання, що наш народ під кожним зглядом упосліджений, що й се відай треба пригадати, що далеко ще не всі народи добули собі свободу правити по своїй волі на землі, ними заселеній.

Навіть в Європі ще є багато народів, які не добули повної свободи, якої вони собі бажають. Народ Каталйонців хоче добутися зпід політичної переваги своїх національних панів Еспанців, хоч куди від нього менче культурних. Під панованнем Англії находить ще по нинішній день Ірляндія, дарма що айриський народ в кровавій революції протестує проти англійського пановання. В Бельгії починається підносити рух за са-

Товариство ім. Івана Франка, від. 103 У. Н. С., в Мілвокі, Віс.

мостійністю Флямандців, які різняться від Бельгійців і мовою і релігією. Поневолені також Білороси, з одного боку Поляками, з другого Москалями. Угнітає Росія також різні кавказькі народи, як Грузинів, Татарів, Вірменів і других. До непорішених національних питань треба зачислити також справу Альбанії, Македонії, Хорватів. Непевна ще свобода Литви, Естонії, Лотишії, по котрих край і свободу розтягають свої лапи з одного боку Росія, з другого Польща.

Нерішених, а вже давно насілих національних питань є також багато в Азії та Африці, де кольоніяльні інтереси великих європейських імперій не дають можности їх вирішити без великого кровопролиття.

Чи задавнюється кому неволя?

З другої сторони говориться часто про свободні народи так, немовби вони все були вільні. Правда, є в світі кілька народів, що мали свою державну свободу ще від часів, коли ще про них як народів говорити не можна. Такими народами треба уважати Французів та Англійців, в яких навіть двох слів нема на означенне народа і держави, але одно.

Є однак з другої сторони народи, які здобули собі волю по довгій неволі в чужім ярмі, і ці народи становлять значну більшість.

Ось теперішня Польща: як що її вдасться закріпити, як не погине вона через нерозум своїх політиків, то вона буде могла похвалитися, що була під чужою владою всего коло 120 літ. Зате чеська самостійність скінчилася фактично ще в 1620 році, отже ще майже триста літ перед недавнім відзисканнем свободи. Серби були наперед 70 літ васальною державою, а опісля 345 літ простою провінцією Туреччини. Болгари стратили свободу в 1393. році, а відзискали її аж в 1878. Славна колись зі своєї культури Греція стралила самостійність в половині другого століття перед Христом; перебула опісля кілька століть під панованнем римської держави, опісля під панованнем східно-римської держави, відтак знов під ріжними панованнями: італійськими, тевтонськими, еспанськими, попала відтак в половині 15-ого століття в турецьке ярмо, з котрого визволилася аж в 1830. році. Аж тоді зійшла Грекам зоря свободи, що була зайшла майже 2 тисячі літ передтим. Визволилася з тяжкого ярма держави, котра колись була найдужчою державою на весь тодішний світ, перед котрою дрожали колись усі держави Європи, проти котрої обєднувалися надармо всі християнські народи. Немовби на науку другим народам, поневоленим, угніченим, що ніяка неволя не може бути вічною, що добути свободу мусить кожний народ, котрий лише надії на її добутте не стратив.

Чи відразу волю здобувають?

Довго нераз треба ждати на нагоду і нераз багато разів треба пробувати щастя, заким се удасться.

Через довгі віки був італійський народ розеднаний на ма-

лі князівства та королівства, над якими панували пани та чужі і свої князі. Сто літ тому назад конгрес великих держав у Відні розділив Італію на не менше як 10 держав. Та італійські патріоти не впадали на дусі і роздували тліючому з давен давна надію на об'єднання всего італійського краю. В 1848. році почалася війна за об'єднання всеї італійської національної території в одну державу. По двох роках революція була здавлена, а давна влада привернена. В 1859. році нова війна за визволення. Сим разом по двох роках боротьби вдалося об'єднати мало не весь італійський народ.

Поневолено від двох майже тисяч літ Греція зірвалася на початку 19-ого століття до боротьби за волю. Від 1821. року через 10 літ тяжких переходів, поразок, упадків та внутрішньої боротьби боролися грецькі патріоти, поки врешті не добули самостійність частини своєї національної території в 1830. році.

Бельгія і Голяндія почали в купі свою боротьбу за визволення зпід тиранського пановання Еспанії. В 1566. році було перше повстання, котре Еспанці затопили в морю крові. В 1572. році уже було нове повстання. Але аж по 10 літах боротьби почала Голяндцям та Бельгійцям свитати зоря свободи. Однак опісля ще довго мусіли Бельгійці борикатися, заким признано їм самостійність держави. Наступило се аж в 1830. році.

Втративши свою національну свободу при кінці 18-ого століття, Поляки кілька разів зривалися до безуспішного повстання. Таке було повстання Косцюшка в 1793., таке було повстання в 1831. році, 1846. та 1863. Наконєць одні Поляки боролися за свободу Польщі по стороні Німеччини, а другі по стороні аліантів.

Ще в 1641. році зірвалася Ірляндія до боротьби проти англійського ярма, але його здувив кроваво провідник англійської революції Кромвел в 8 літ пізнійше. В 1689. було нове повстання. Потім знов в 1798, під впливом Великої Революції у Франції. В 1848. році були знов розрухи проти Англії, потім нова спроба в 1865. Наконєць послідне ірляндське повстання по укінченню великої світової війни.

Варта прочитати лише історію американської революції, в якій англійські кольонії в Америці через довгих сім літ боролися за независимість від матірнього краю, щоби побачити, кілько то літ праці, трудів треба перебути серед найкращих умов, кілько то разів треба відогнати від себе давлячу зневіру, кілько засталення, впертости, желізної волі і незломимої витревалости треба показати, заким добудеться свободу. Народ, що зривається необдуманно до боротьби за свободу, а потім скоро холоне, як се часто буває серед африканських Мурилів по європейських кольоніях в Африці; народ, котрий раз величає під небеса своїх провідників, а потім при першій-ліпшій невдачі видає своїх провідників в руки ворогів; — такий народ так довго не добуде собі свободи, не стане достойним увійти в громаду свободних народів, так довго його герої бу-

дуть носити на шії шибеничні петлі, а боягузи ярмо, поки він не насталить свого характеру і не завізьметься видержати в боротьбі аж до щасливого укінчення початого діла.

Лише той народ заслужив собі на свободу, котрий не знає невдачі; який раз впавши, другий раз встає; який впавши знов, встане до нової боротьби; лише той, який не попадає в очайдушність в розпуку по кожній невдачі; який вчиться з кожної невдачі; для якого невдача се найкраща школа життя; який невдачу перемінить собі в науку поступовання; який з невдачі черпає ще більше завзяття; який сто рази впавши і сто рази вставши, по сто перший раз встане, щоби ще раз пробувати добувати того, чого йому досі не вдалося.

Чи все добувано повну самостійність відразу?

Деколи добування свободи ішло степенями. Народ добував собі наперед волю правити собою в однім напрямі, на однім полі, потім на другім, аж поки нарешті не добув собі повної свободи, право правити собою під кожним зглядом.

Так Серби в 1817. році добули собі від Туреччини автономію; в 1830. році Сербія стала автономною державою під зверхністю султана, а в 1879, році вповні незалежною державою.

Так само Болгарія стала після балканської війни (1877-78) наперед автономним князівством під зверхністю Туреччини, а доперва пізніше стала вповні незалежною державою.

Добувши собі ту крихітку самоуправи, розумний народ уживе її на те, щоби розвинути в собі здібність правити собою і в других справах. Одробину сили, яку він має, обкроєну свободу він поверне на поступенне добуття дальших прав, на виплекання більшої сили до дальшої боротьби.

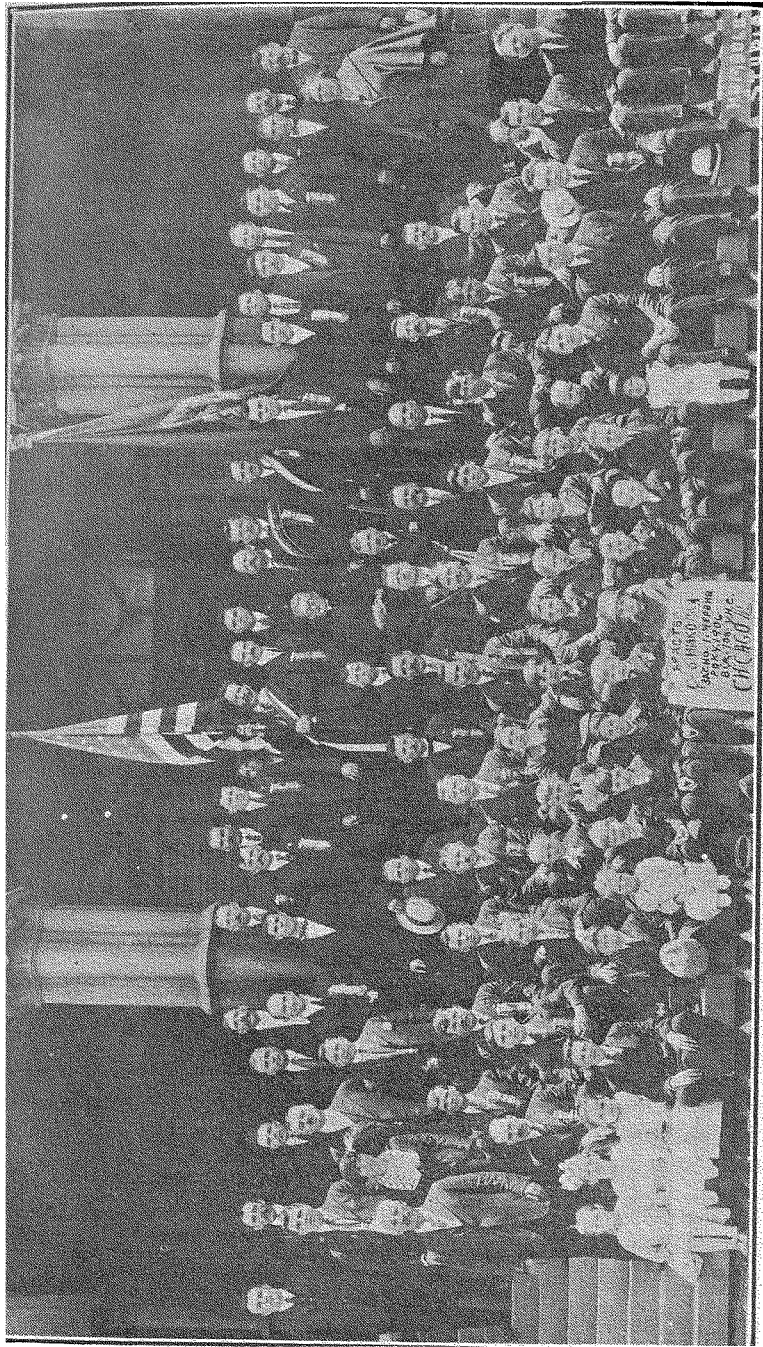
Чи все освободжалася відразу уся національна територія?

Деколи народ освободжається степенями в той спосіб, що наперед визвляє одну частину своєї національної території, потім другу, далі решту.

Коли у 1859. році Італія, прогнавши чужих панів, князів і цісарів, проголосилася незалежною державою, поза Італією осталися ще великі простори італійської національної території. В 1866. році, підчас війни Австрії з Прусією добула Італія від Австрії Венецію, а столиця краю Рим відобрано папі аж в 1870. році, по уступленню обороняючих його Французів. Мимо сього італійські краї все ще остали поза границями незалежної італійської держави, і доперва в пів століття пізніше прилучилися італійські території, що належали до Австрії.

Коли в 1830. році західно-європейські держави признали самостійність грецької держави, ся самостійна Греція обіймала лише невелику часть Греції. Ще треба було довгих боротьб для об'єднання всієї грецької території в самостійну грецьку державу.

По нинішній час ще є багато національних держав, які не зібрали усеї національної території і всего народа під своєю

Братство св. О. Николая, від. 106 У. Н. С., в Шікаго, Ілл.

національною владою; ще й нині поза Німеччиною знаходиться багато національних німецьких територій, які хочуть належати до Німеччини, а яким се зробити не дають їх національні вороги. Поза межами Болгарії, Греції, Італії, Швеції є ще багато членів сих націй, які хочуть належати до своїх національних держав разом з територіями, на котрих вони живуть.

Коли народ бореться за свободу своєї національної території, він правильно зміряє до визволення всієї національної території. Коли однак в наслідок ріжних причин йому не вдається визволити усю національну територію, то він визвляє тільки, кілька може. Він приймає свободу на тій території, яку можна було освободити, знаючи добре, що визволення одної частини національної території є прекрасною основою до визволення решти.

Що се таке Піємонт?

З давних давен розбитий-на кільканайцять, а часом і кількадесять малих державок італійський народ відчував бажанне визволитись зпід сего множення пануючих і завести одну національну державу. Сто літ тому назад лише одна держава, котра обіймала острів Сардинію, Сабавдію та Піємонт, уважалася за національну італійську державу. Хоч невелика се була держава, хоч була вона одною межи десятима, хоч її територія займала всего дрібну часть всієї національної території італійського народу, але свобода, якою вона тішилася, мала велике значінне для всего італійського народу. Маленьке королівство стало на чолі визвольного руху цілої нації. Воно збрало в себе і довкола себе всі войовничі елементи Італії, готові борогися проти тиранії, без огляду чи своєї чи чужої. Проголосивши засаду, що ніякий уряд в світі не має права правити народом, котрий на нього не годиться, Піємонт став осередком боротьби проти всіх гнобителів Італії. Заслуги Піємонту для виборення свободи італійському народови були такі визначні та видні для кожного, що від того часу по віки називаєсь Піємонтом край, що переховує в себе національну організацію перед остаточною загладою, що все піддержує і підсичує бажанне національної незалежності, що стає осередком організації для здійснення ідеї об'єднання всего народу.

Таким Піємонтом для збирання усіх польських земель у одну незалежну польську державу була наперед варшавське князівство, утворене французьким цісарем Наполеоном з польських країв, забраних Росії. Опісля було ним навіть маленьке князівство краківське, котре утворене ворогами Наполеона в 1815. році, перестояло майже до половини 19. століття, коли держави, зрозумівши його піємонтську службу, розв'язали (1846.). Від 1867. року Галичина, попавши під необмежену владу Поляків, стала для них немовби польським національним Піємонтом.

Таким Піємонтом була та часть болгарської національної території, що була проголошена самостійна в 1878. році. Те са-

ме можна сказати за повставші в 19-ім століттю перші неза-
висимі держави Сербію і Грецію.

Таким Піємонт до певної міри була Галичина і Букови-
на для України, після задавлення українського національного
руху в Росії російськими царями. В ній росли українські орга-
нізації, зміцнювалася українська організованість, росла укра-
їнська свідомість, яка підчас революції на Україні мала велике
значінне для зросту свідомости на російській Україні.

Чи добуто коли волю народами без нічийого супротивлення?

Причиною того, що відразу не вдалося добути собі волю
майже ні одному народови, являється те, що ще ніколи не бу-
ло такого народу, якому хтось не перешкадав в будованню
національної держави.

Очевидно, першим ворогом являється та держава, зпід
котрої народ визвляється. Тому Туреччина поборювала сепар-
тистичні рухи Сербії, Румунії, Греції, Болгарії і Вірменії; Росія
України, Фінляндії, Польщі, Грузії; Австрія Чехів; Еспанія Го-
ляндців, Бельгійців, Португалців і Кательонців; Мадярщина
Словаків і Словінців.

Кожний народ, добуваючи національної свободи, мусить
сподіватися опору зі сторони тої держави, котрої владі він під-
лягає. Навіть комуністична Росія, котра голосила, що вона
стоїть за самоозначенням народів, і годиться хочби навіть на
відорванне поневоленних нею народів, згодилася лише на само-
стійність бідних і маленьких національних держав Литви, Ло-
тишії і Естонії, яких вона може завоювати, коли її подобається,
але не згодилася на відорванне великої і багатой України і
пішла війною на неї, як вона дійсно відорватися захотіла.

Чи добувають волі без чужої помочи?

З другої однак сторони просто кожний добуваючийся на
волю народ знаходить за границею поміч, заохоту і допомогу.

Бельгія добувала своєї свободи при помочі Англії та
Франції. Так само Голляндія. Греція добувала собі волі при по-
мочі Росії, Англії і Франції, Болгарія і Сербія при помочі Ро-
сії. Злученим Державам помагала закріпити свою свободу
Франція.

Ось в останній війні альянти помагали визвлятися і Че-
хам, і Полякам, і Фінляндцям, і Хорватам, і семигородським
Румунам.

Як бачимо, чи схоче народ, добуваючий собі свободи, чи
не хоче, все таки другі свободні народи будуть йому вмішувати-
ся в його боротьбу за незалежність. Се вже його діло по-
дбати, щоби вони мішалися по його стороні а не проти нього.
Тут лежить велика штука.

Чому держави помагають або противляться визволенню народів?

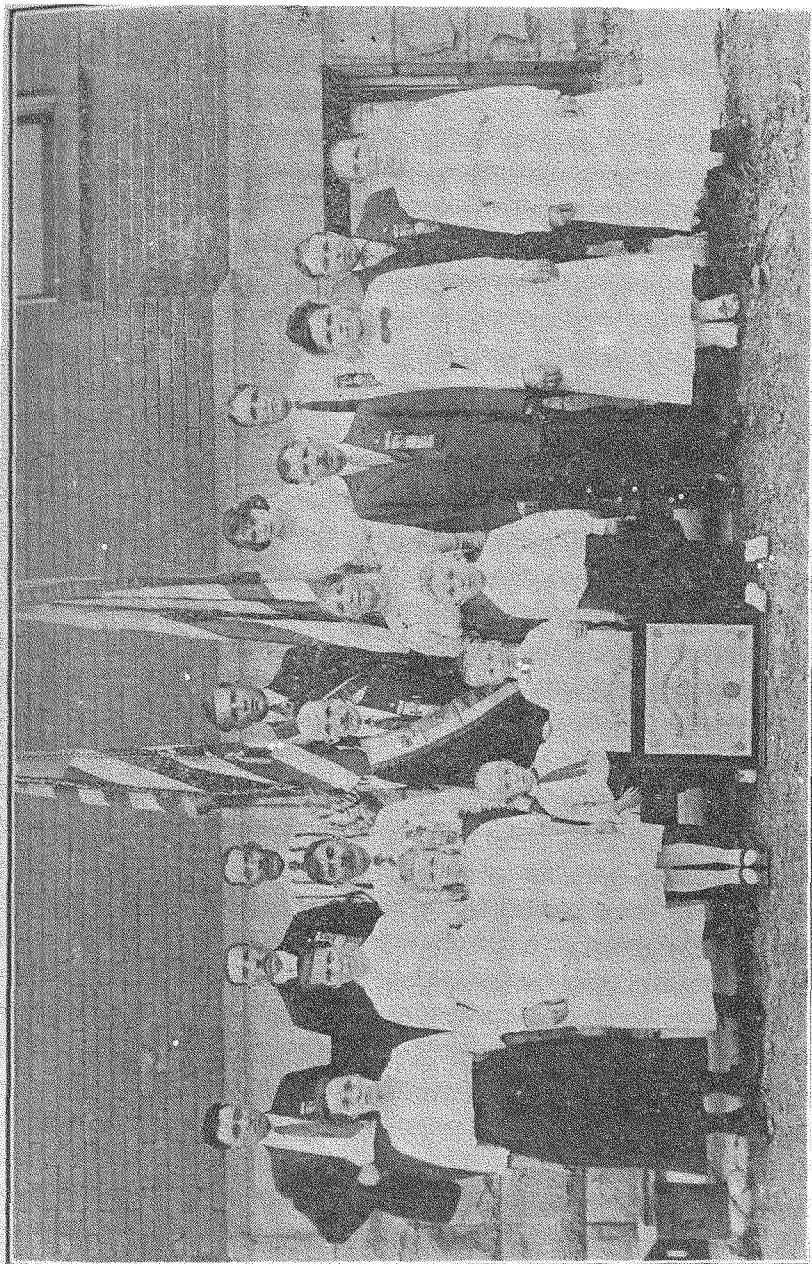
Говорять у нас частенько: Як може ся або та держава по-
магати визвлятися Українцям, коли вона сама не дала ще
свободи підлеглим собі народам?

Виходилоби з цього, що народи чи держави помагають другим народам вивалитися тому, що вони є ідейні, що вони є такі справедливі, що деби не побачили несправедливість, зараз проти неї підуть боротися. Мало є грубших від сеї політичних похибок. Ще досі не було в світі ані одної держави, яка пішла за другий народ до бою з чистого ідеалізму, за саму святу правду і справедливість. Правильно держава помагає народови визвлятися тому, що вона сама бачить в тім визволенню власний інтерес, власну користь. Тому й ми можемо вчитати в історії, що держави з одного боку душили народи під своєю владою, а рівночасно визвляля народи, душені другими народами. Так, приміром, царська Росія душила у себе і Українців, і Литовців, і Лотишів, і Фінляндців, і Білоросів, і Поляків, і гів сотки других народів, але вона поклала без сумніву великі заслуги коло визволення балканських народів: Греків, Болгарів і Сербів. Франція має на своїй совісти не один гріх проти народів в Африці, але се її не перешкаджає помагати у визволенню Польщі, Чехословаччини, семигородських Румунів. Німеччина душила своїх Французів, Поляків і Данців але голосила визволенне Ірландії, бельгійським Флямандцям, російським Полякам. Польща душила і поневолює Литовців, Чехів і Білоросів, але обіймає протекторат над самостійницьким рухом серед Словаків; вона душила західну часть території, а визвляє ту часть України, котрої сама не може загорнути. Большевицька Росія душила самостійницькі стремління Українців, Білоросів, Грузинів, Татарів, Вірменів, а рівночасно визвляє придушених європейськими імперіями азійські народи.

Через той інтерес, що лежить основою всякого старання держави за визволенне другого народа, держава ніколи не повстає проти поневолення народів своїми союзниками. Через те підчас послідної великої війни Франція і Англія голосили визволенне всіх народів світа, але мовчали про народи, гнетені Росією. Через те Німеччина говорила про визволенне російських Поляків, але не про визволенне західно-галицьких; через те Німеччина говорила про визволенне України від Росії, але не про визволенне України від польсько-австрійського гнету. Через те большевицька Росія говорить про визволенне народів зпід ворожих її західно-європейських держав, а мовчить про визволенне Вірменців зпід далеко гіршого гнету, який вони терплять від большевицьких союзників, шляхоцької Туреччини.

Всякий народ, добуваючи свободи і незалежності, шукає собі опори в чужих державах та народах, стараючись наперед переконати державу, що в її інтересі лежить помагати сему народови до визволення.

Сей інтерес, основа такого порозуміння, буває всяка. Се залежить, від того хто править державою, хто рішає про її політику, значить чий інтерес треба вдоволити, заки ся держава постановить попірати чужий народ в його боротьбі за визволенне. Давнійше, коли царі і королі були найвпливовій-

шим чинником в державі, коли їх воля рішала про напрям політики, тоді самотнім способом приєднати державу на свою сторону було побільшити престиж панування володаря держави через відданне під його панування якогось краю. Ось так український гетьман Мазепа, щоби приєднати собі поміч Швеції, віддавав Україну під протекторат (опіку) шведського короля. Поляки, щоби виєднати собі поміч зі сторони Франції, піддавалися свого часу під опіку французького цесаря. В 1575. році провідник голяндського повстання проти Еспанії віддавав королеві Англії зверхність над Голяндією за поміч проти Еспанії. В п'ять літ пізніше нідерляндські повстанці віддавали панування над собою одному французькому князеві, щоби дістати від нього поміч проти французького короля, а пізніше самому таки французькому королеві за поміч проти Еспанії. В 15-ім столітті сербська королева віддала була Сербію під протекторат римського папи за поміч католицької Європи проти Турків.

Від часів, як міщанство прийшло до влади, таку поміч можна узискати без піддавання під владу або протекторат держави; вистарчає дати належите запевненне правлячій клясі, тобто міщанству, що вона буде могла користати економічно з повстання самотійної держави. На таких' основах попирає французьке міщанство Польщу, дарма, що ся Польща підчас війни завзято билася по стороні Німеччини і Австрії.

Так як розумінне інтересу змінюється, то з тим змінюється і напрям політики. Часто вже бувало в історії таке, що найбільші приятелі ставали опісля найзавзятішими ворогами. Те діялося не лише з державами, але й з народами. Англія тишила ся з боротьби Голяндії за визволення зпід Еспанії, конкурентки Англії. Але як Голяндія, визволивши ся зпід влади Еспанії, сама стала торговельною конкуренткою Англії, Англія скоро перейшла до табору завзятих ворогів Голяндії. Росія помагала коло визволення Болгарії, і завдяки російській війні проти Турків повстала независима Болгарія; однак як лише Болгари показали, що вони не думають сповняти в усім волю російського царя, ворожнеча Росії до Болгарії дійшла до того, що як опісля підлегла ще Туреччині болгарська провінція Східна Румелія збунтувалася проти Турків, домагаючись визволення і прилучення до Болгарії, Росія була самотіною державою, що станула по стороні Туреччини.

Сподівання на чужу революцію, чи як се тепер уже називається „орієнтація на революцію”, має таку саму вартість, що сподівання на заграничну поміч. Революція се нічого инчого, як добутте влади новою клясою, яка сьої влади досі не мала. Нова кляса при кермі подібна до старої тим, що вона лише тоді попре якусь стремління до визволення, як воно лежить в інтересі сеї кляси, як з сього визволення вона скористає. Як з визволення опинившася при кермі кляса може сподіватися лише шкоди, то вона буде проти всякого хочби не знати як слушного визволення. Політика не знає сентиментів, а лише чистий рахунок, без огляду на те, котра кляса її веде.

Історія потверджує ці слова. Коли англійська буржуазія добула від англійської шляхти владу в половині 17-ого століття, то провідники революції були багаті лютийшими ворогами айриської самостійності як англійська шляхта, котра Ірландію воювала. Французькі революціонери в час так званої Великої Французької Революції при кінці 18-ого століття були найзавзятішими французькими імперіялістами, і з більшим завзяттем вели далі шовіністичну політику проти Провансалців, Бельгійців і Голяндців, як французькі королі. Польські селяни і робітники, що недавно добули незалежну польську державу, показуються гідними наслідниками польської шляхти у ворожнечі і ненависти до Українців, Литовців, Білоросів. Большевицька Росія, мимо своїх гарних деклямацій про братерство робітників усіх народів та про рівноправність усіх націй, веде імперіялістичну політику російських царів супроти народів Росії і трактує український національний рух зовсім так, як се робили московські шовіністи і хулігани.

Ось ці факти показують, якого то великого просвітнього підготовання треба для кожного народу, що хоче добувати собі свободу, якої зручності вона вимагає зі сторони його провідників добачувати інтереси держав, знати, як до них підходити, вміти предбачати їх зміну і вміти до сього пристосоватися.

Чи зі здобуттем свободи кінчиться увесь клопіт з нею?

Лишень побіжно перейшли ми ті вимоги, які мусить сповнити кожний народ, що хоче добути собі свободу правити самим собою. Лишень ксротно, а прецінь кілько тих умов було! І постійности, і витривалости, і безвпинної боротьби, і розумної політики на зовні, і т. д.

І як він здобуде вже свободу при сих усіх умовах, то ще й тоді його робота не скінчена. Уже не один народ мав свободу, і втрапив її опісля. Мало не кожний народ, згаданий в горі, мав колись самостійну державу, а потім стратив її. В життю кожного народу приходять не раз такі хвилі, коли він мусить боронити перед заграничним ворогом не свого престіжу, своєї поваги, свого добра, інтересу, але самого життя, самого існування.

Маленька Португалія, котра добула собі свободу від завойовників цілого піринейського півострова, Маврів, мусіла боротися пізніше за свою свободу проти Еспанії, Франції. Добувши собі свободу проти Еспанії, а при помочи Англії та Франції, Голяндія мусіла обороняти опісля свою незалежність і проти Англії і проти Франції (наперед проти французьких імперіялістичних королів, опісля проти імперіялістичних французьких революціонерів а наконєць проти імперіялістичного французького цісаря), а кромі сего проти пруських королів. Добувши собі свободу від Туреччини, Сербія мусіла боронити її проти злучених зусиль Австрії та Туреччини; підчас послідної світової війни був час, коли справа сербської незалежності

сти виглядала зовсім пропавша, коли ворог заняв був усю сербську національну територію, а сербський уряд скитався на вигнання. В подібний спосіб підчас сеї самої війни поставлена була на карту національна независимість Бельгії.

Таке саме мало не з кожним народом. Передовсім кожда молода держава стає предметом заборчих рабівничих нападів своїх дужчих сусідів, немовби на те, щоби народ її добре вбив собі в пам'ять слова великого поета:

На волю лише той собі заслужив, хто її кровю добувати і кровю завсігди обороняти готов.

Осип Юрій Федькович.

ПЕРЕПЕЛИЧКА.

(Байка).

Одна перепеличка, що вивела в пшениці діти, вернула раз відкись до свого гнізда, а діти в плач та й до неї:

„Мамо,” — кажуть, „нам тут не бути”...

— „Або що такого?” — питає перепелиця.

„Господар, що його лан, приходив сюда з сином та й казав йому на завтра сусід запросити, а щоби пшеницю толокою косити”... голосять перепелятка.

— „Коли так,” — каже стара, — „то й до голови пусте собі не беріть, бо хто на сусіди надіється, того лани можуть ні жаті та ні кошені зимувати”.

За кілька днів вернула знов перепелиця звідкись до гнізда, а діти знов її оповідають:

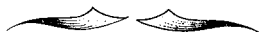
„Мамо!” — кажуть, — „знов тут приходив господар зі сином, як оньогди”.

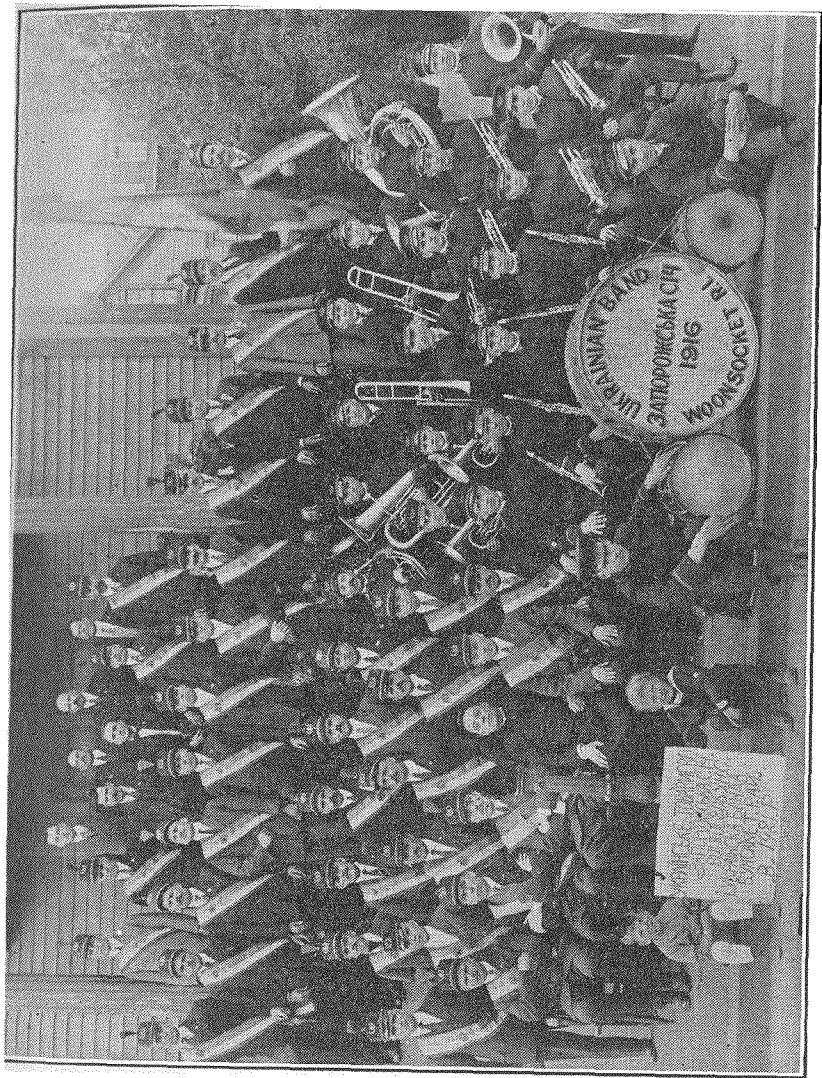
— „Та що казав?”

„Казав так: не треба нам, сину, на сусіди надіятись, але завтра самим до пшениці братись! Так він казав”.

— „Коли так,” — каже стара”, — „то треба нам скорше відси виноситись, бо

Хто сам на себе уповає,
У того лан не перестигає.”

Товариство Запорозька Січ, від. 206 У. Н. Союза, в Вунсокет, Р. Ай.

БОГДАНКО.

В ШПИТАЛІ.

(Нарис з української війни 1918/19 року).

СТОЯЛИ рівними рядами ліжка у військовому шпиталі. Кождий поїзд з фронту привозив нових тяжко ранених. А було тих фронтів чимало: польський, малярський, большевицький і румунський. Там на стації санітети не могли вже ради дати. Стрільці стогнали, коли їх переносили з поїзду в барак. Всі жовняри молоді, а люто поранені. Завита в одного голова, в другого рука, груди, ноги. А всі бандажі у крові. Заїздив критий віз і туди вносили на ношах ранених. Приїхав віз на шпитальне подвір'я, де повівала біла горугов з великим червоним хрестом. Дижурний приходить з паперами у канцелярію.

„Не привозіть мені ранених, бо й сих немаю де подіти!” — каже лікар.

Нічого не помагає... Оставляють хорих на коридорі. Лікар здвигає плечима і каже містити по двох на одному ліжку...

У великій кімнаті лікар, сестри і санітети окружили сильний дубовий стіл. Чути звідтіля зойки та стони. Се операційна зала. Одному там виймають з тіла кулю, другому відтинають розгаратану руку, третьому зшивають на голові велику рану від шаблі, четвертому виймають поломані ребра. А всі молоді хлопці! Всі вони ранені за свою землю, за свій народ, за Україну. Війна — страшне зло. Але там, де вона ведеться за свободу поневоленого народу, — вона стає святою. Се поневолений народ віродився і по 600-літній неволі проганяє з рідної землі напасника-ворога.

Дмитро Кушнірук лежав вже третій день тут. Мав груди прострілені. Що тільки закашлявся, кололо його дуже і кривава піна виступала на уста. Вянув з дня на день. Лікар сумно дивився на Дмитра та на карточку над його головою, де було написано: „У. С. С. — доброволець, 17 років”. Сестри-доглядачки приносили йому їсти, що мали найлучшого.

Та життя вже в ньому не було... Лице Дмитра було супокій, бо **свій обов'язок** для України виповнив він до останку. Пригадував собі:

... На полі там се було, за селом — в наглій битві рішалася доля війни за свободу. Ворог прорвав фронт в одному місці і готов був обійти наших та захопити спорий кусень української землі. Ох! — Надармо! Сотня У. С. С., де був Дмитро, перша прийшла на поміч своїм, але і найбільше потерпіла: 13 вбитих, 7 тяжко ранених, 19 легко ранених. Але наступ здержали...

В тій самій кімнаті був один жовнір-музика. Отак часом під вечір брав скрипку і грав мелодії стрілецьких пісень: „Іхав стрілець на війноньку”, „Летіла куля через гору” і „Червону калину”. В цілій кімнаті тоді — хоч мак сій! Бо думки ранених

літали туди, на поле слави, то в рідну хатку, то між своїх товаришів в стрілецькі ряди.

Дмитрови погіршало. Сестра зміряла горячку: температура впала. Се вже означало близький кінець...

Той великий тягар, що лежав на грудях Дмитрови, наче десь подівся. В очах і в душі проясніло. Закашлявся глухо. На подушки бухнула кров.

Тихим хрипливим голосом прикликав сусіда недолі — товариша музику.

— „Заграй мені, друже... ще раз... цю пісню, що з нею... ми йшли... у бій з ворогами. Вона додає сили... Це моя... послідна... просьба... до тебе...”

Той взяв скрипку. Поплили тії чарівні звуки нашого національного гимну, при яких ішла в бій з Ляхами 200-тисячна галицька українська армія.

„Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануем і ми, браття, у своїй стороні!”

З отсими словами якась дивна надія прилетіла у сю кімнату смерти. Забулися всі болі, муки, рани... А з усіх ліжок, з тих кровавих ран знялася в ту хвилию самовпевнена думка вдоволення з їх великого пожертвування для спільного добра. Всі пережили ту райську хвилию, яку переживали лиш ті найбільші в нашій історії Україні: Мазепа, Шевченко, Орлик, а з других людей — ті геніяльні творці у величну хвилию творення.

Дмитро хотів підвестися з постелі. Сестра прибігла й піддержала його, так що слухав майже сидячи. Протягнув руки до граючого і потонув увесь у звуках. Котрийсь з Стрільців не втерпів і затягнув за скрипку: „Душу-тіло ми положим за нашу свободу, і покажем, що й ми, браття, козацького роду”...

Скінчилася пісня. Дмитро тільки схилив голову — і наче заснув. Сестра поклала його в постіль. За хвилию, як прийшла з ліками, — Дмитро вже не жив...

УКРАЇНСЬКИМ ГЕРОЯМ.

В долоні меч, в душі любов,
За вітчину добро і кров,
У боротьбі за рідний край
О Боже! Ти їм помагай!

Б. Л.

ЗВІДКИ ВЗЯЛИСЯ НАЗВИ КРАІВ І НАРОДІВ.

НАЗВИ країв та народів роблять вражінне, що вони походять з такої давної старини, що й початку їх не прослідити. Так воно й є з декотрими народами, але далеко не з усіма. Історію імен багато країв та народів можемо прослідити і показати, як звідки і коли вони повстали. І багато цікавого можна навчитися з сього.

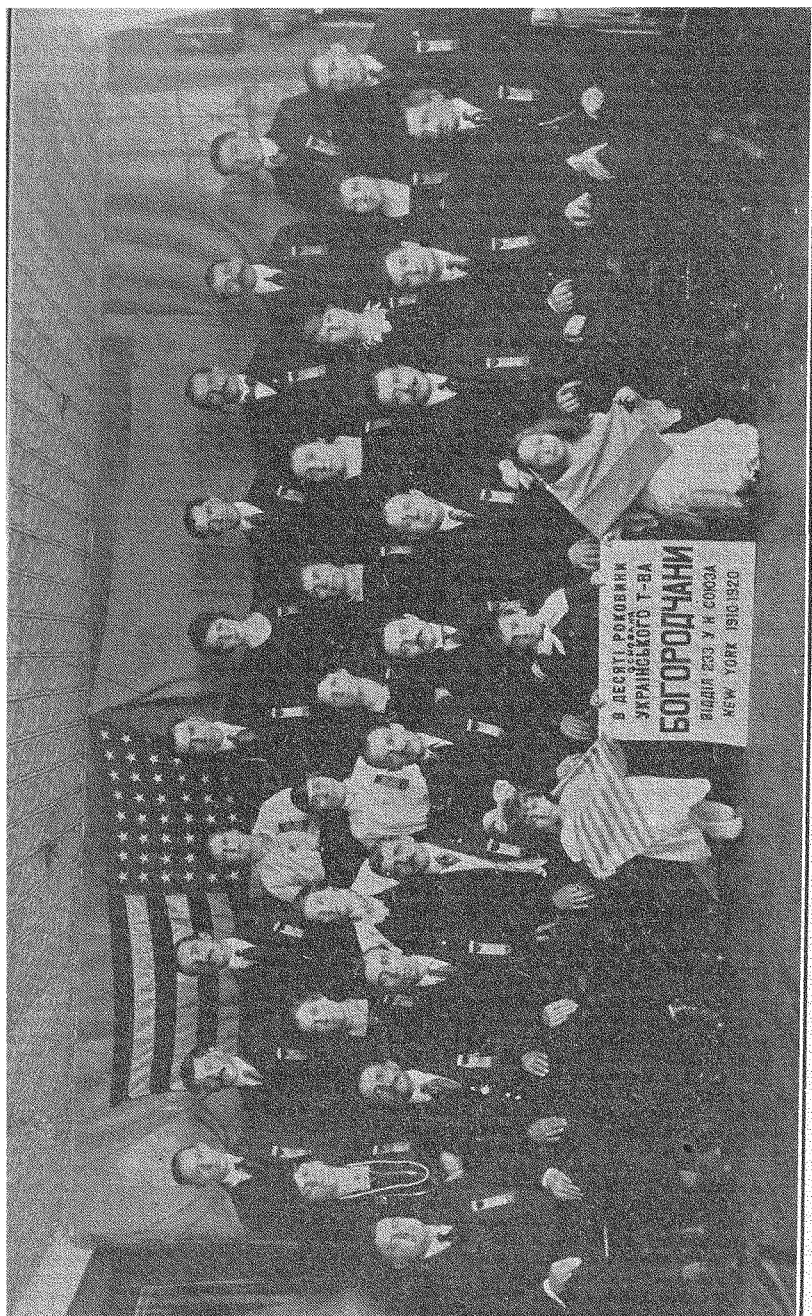
Народи, що самі себе називали.

Передовсім, мало народів самі собі вибрали свою національну назву.

До них можнаби зачислити Мадярів; хиба вони самі надали собі се ім'я, яке по їхньому значить тільки, що „благородний”. Про Поляків кажуть їх власні історики, що вони давніше називалися „лехіцьким племенем” та що се в їх мові значить тільки, що „лицарське плем'я”. Зачислити тут треба також Жидів, котрі називали себе Ізраїлтянами, тобто такими, що бсрються за Господа, або, що з Богом побіджують.

Декотрі народи самі назвали свій край, а доперва з сього пішла назва народа. Очевидно, що природні багатства краю робили на своїх людий найбільше вражінне. Ось, Аргентина се тільки, що „край срібла”; Каліфорнія се скорочені еспанські слова, що значуть „горюча піч”; Арізона се „золотосносний край”; а Буковина очевидно „край буків”. Деколи назва се протсе звеличання краю; приміром, Аляска, се індійське слово, що значить „величава земля”.

Цікава дуже сварка межи вченими за походження національної назви Голяндії. Кажуть одні, що се слово повстало зі злучення в одно двох слів, а то слова „голь”, котре значить „низовинний”, та слова „лянд”, себто „край”; разом се малоби значити „низовий край”, — назва дуже підходяча до Голяндії, котрої більша частина лежить низче рівення моря, бо колись се було морське дно, котре забрали морю невсипущою працею роботащі Голяндці і забезпечили перед філями великими гатами. На правдивість сеї назви малаби вказувати друга назва краю, яка вживається попри ім'я Голяндія, а то назва Нідерлянди, що такеж значить тільки, що „низоділ”. Другі учені не годяться зі сим поясненням та виводять слово Голяндія від слів „оллянт” та „лянд” та кажуть, що се значить, чи значило, „край трясавиць”—від тих великих мочарів, що колись вкривали Голяндію, заки Голяндці їх висушили каналами та вітраками. Наконець треті стараються доказати, що назва Голяндія походить від слова „гольтлянд”, котре малоби значити „край лісів”. Кажуть вони, що Голяндія в давнину вкрита була лісами, котрим вона завдячувала

(Гл. короткий опис сего Товариства на особнім місци у сім календарі).

свій промисел деревний, а передовсім високо розвинену будівлю кораблів. Звичайно, великі ліси витереблено до останку уже давно, так що по них і сліду не остало; як пам'ятка давних часів та давних лісових багатств мала лишитися кольоніяльна сила, яку Голяндія здобула собі кораблями, на котрі дали своє життє голядські пуші, та остала національна назва Глояндії, колись лісистого, нині безлісного краю.

Як одні народи називають других.

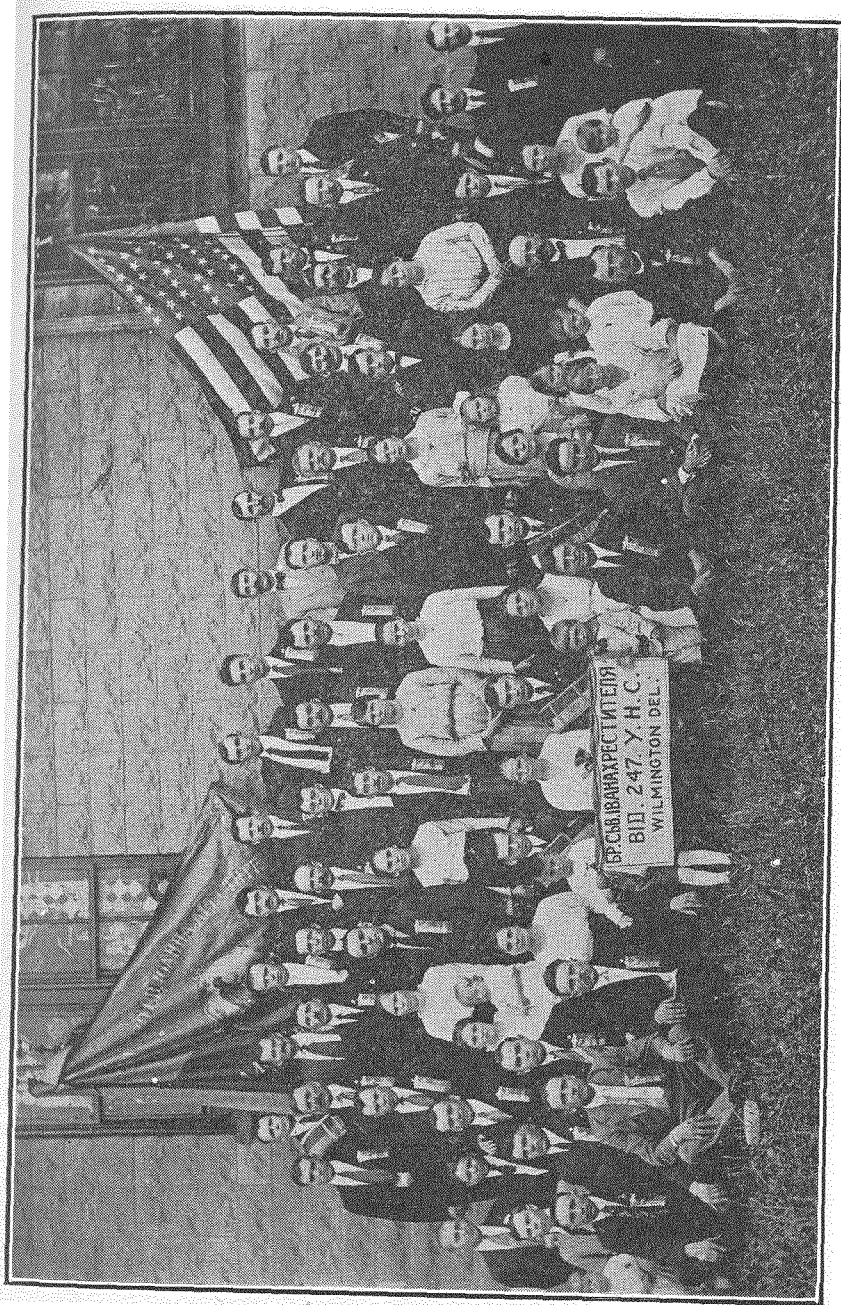
Однак на загал сказати можна про народи те саме, що й про людей, що не народ себе звичайно називає, а називають його другі. Очевидно, не далекі народи, а найблизчі, ті, що він з ним входить в часті зносини, приязні чи ворожі, воєнні чи торговельні. Маємо навіть народ, який покинув свою національну мову, а задержав національну назву, а та національна назва не значить нічого инчого, як „сусіди”. Се нині уже помічені Прусаки, побратими нинішних Литовців та Лотишів, в котрих мові Прусак значить тільки, що „сусід”.

Чужому впадає в очи прикмета краю або прикмета народа. Фенікійці, старинний торговельний народ, що жив в глибоку давнину в сусідстві Жидів, зайшли до краю, населеного чорними людьми, і як назвали його „краєм чорних”, так і по нині він називаєсь Африкою чи не в усіх новочасних мовах, дарма що не всякий, вживаючи сего слова, знає, що воно походить від фенікійського слова „афер”, себто „чорний”.

Ті таки Фенікійці заїхали були підчас своїх торговельних подорожий на піринеїський півостров, а завваживши там величезне число кріликів, що цілими громадами вешталися полями, назвали півостров „краєм кріликів”, і він по нині називається Еспанією від фенікійського слова „спан”, крілик.

Національне ім'я Італії мало також піти від назви звірини. Се ім'я має походити від латинського слова „віталюс”, котре значить „рогата худоба”. Отже Італія малоб тільки значити, що „край рогатої худоби”.

Деколи не люди і не звірята краю, але мертва природа краю кидалася в очи сусідам, і давала основу для національної назви. Ось Скандинавія має значити „край темноти”, бо він має менче світла. як краї, положені від нього на полудне. Одна скандинавська країна Швеція виводить свою національну назву від старо-скандинавського слова, означаючого воду або море; через те Швеція малоб значити тільки, що „край з водою”, „морська земля”. Слово „Норвегія” уже кождий на перший погляд пізнає як скорочене слово „Нордвер”, себто „північна дорога”. Так її видно назвали сусіди (а хто-ж би инчий, як не скандинавські авантюристи, вікінги?), які вибиралися через Норвегію кудись ще далі на північ.

Назва краю від одного племені.

Неодин народ дістав своє національне ім'я від одного племені, яке увійшло попри другі в його склад. Відомий примір Англії. Колись там жили різні народці, що належали до племені Келтів; завоювавши усю Англію, Римляни назвали її Британією, від одного келтського племені, що звалося Бритами, а звали їх певно так сусіди тому, що вони любили розмальовувати своє тіло різними красками (по келтськи „брит” значить „малювати”). Пізніше заняли остров три племена тевтонського (німецького) походження. Межи ними найбільше значінне мало племя Англів. Край, ними заселений, називали спершу Енглеленд; ся назва з часом розширилася на цілий майже остров, так що нині „Інгленд” (Англія) називають увесь остров крім Шотляндії та Валії. Знов ім'я Англів має походити від старотевтонського слова, означаючого „ангел”. Пізніше добули Англію Нормани, але се вже не мало впливу на національну назву; осталася назва Англії на означенне англійської нації, та стара назва Британії, Великої Британії, на означенне цілого острова, то є вкупі і тої части, населеної Англійцями, як і тої, населеної Валійцями (Велшами) та Шкотами.

Не менче цікава історія національної назви Франції. Сей народ, котрого найвідзначнішою прикметою можна назвати страх та ненависть до Німців, дістав свою назву від одного німецького племені, яке в середні віки завоювало теперішню Францію, що тоді звалася ще Галлією. Племя завойовників називалося Франками, і від сего іменя пішла назва Франції, котра з часом витиснула безслідно стару назву Галії. Само-ж ім'я „франк” значило по старо-німецьки тільки, що „свобідний чоловік”.

Непохлібні національні назви.

Деякі національні імена ще менче підхлібні на погляд тих, що їх носять. Так, приміром, слово Турок се перекручене татарське слово „туркур”, котре значить „злодій”, „розбишака”. Через те й не диво, що Турки не уживають сеї назви, а називають себе Османами, що має значити тільки, що „камандант кінниці”, „атаман”.

Те саме зі славянським іменем Німців. Се ім'я походить певно від слова „німий”; так давні Славяни назвали Німців тому, що Німця гейби німої людини не розуміли. („Говори з ним, коли він Німець”). Очевидно, Німці себе не називали ані тим словом, ані подібним; називають вони себе „Дайтше”, а се слово, як кажуть деякі вчені, походить від слова „дайтліх”, тобто люди, що говорять виразно.

Є також учені, що виводять слово „Славянин” від латинського слова „склявус”, тобто „раб”. (В англійській мові також слово „Слев” дуже близьке до слова „слейв”, раб.)

Малі початки деяких національних імен.

Досі мали ми преміри походження національних імен від великих та важних річій, від важної прикмети народу або від кидаючоїся в очи прикмети краю. Але є такої краї, що дістали свою назву від одного міста або річки. Назва Сибір походить від місточка Сибір, що процвітало за Уралем перед заняттям країни московськими козаками. Римляни прізвалися від міста Риму. Галичина від Галича. Край Моравія називається так від ріки Морави. Португалія ще на початку нових часів називалась Лузитанією, а нова назва пішла від найбільшого порту в краю, Порто Кале, від котрого з часом цілий край стали звати Португалією.

Назви країв від імен осіб.

Деякі краї називаються навіть від імени одного чоловіка. Ось хочби назва Америки та Американців. Коли Еспанці приплили до американських островів, вони звичайно не мали ще для них назви. Думали, що се західні острови Індії, і так прозвали їх Західною Індією, і так вони до нині називаються, — немовби на памятку скупого знання географії, яке мали великі відкривці Америки. В кілька літ по відкриттю Колумба, другий відкривець — Америго Веспуччі на імя — заплив до південної часті великої суші на західній півкулі, а один Німець, описуючи в 10 літ пізніше його виправу, назвав ново відкритий край його іменем, Америкю. З часом назва поширилася на весь континент на західній півкулі. Іменем знов Колумба називається одна провінція в Канаді, невеличкий округ в Злучених Державах та одна республіка в південній Америці.

Нічого й казати, що серед американських стейтів та країв є багато, позазваних іменами осіб: Меріленд, Каролайна і другі. Се все гейби „штучні” назви, утворені свідомо під впливом потреби на означенне певної території. В нових часах таких штучних назв щораз більше: Ось хочби назва Чехословаччина, утворена підчас великої війни на означенне об'єднаної держави Чехів та Словаків, або назва Югославія на означенне об'єднаної держави трох південно-славянських народів: Сербів, Словінців та Хорватів. Кілька літ тому ніхто сеї назви не знав; потреба придумати її виринула з повстанням державної організації.

Звідки взялася назва „Русь”.

Ми вже бачили нераз, що учені сперечаються над тим, звідки взялась ся або инча національна назва. До таких імен, котрих походження неясне чи непевне, належить також імя „Русь”. Казали німецькі учені, що були на службі російського царського уряду, що слово „Русь” витворилося з імени Рурік. Кажуть другі, що другі Славяне так назвали наш народ по красці волосся та що слово „Русь” походить від слова „ру-

сий". Кажуть ще інші, що Нормани, що зайшли на Україну і стали в ній княжити, належали до племені „Русь". Інчі знов виводять, що слово „Русь" походить від Ругена, острова в полудневій часті Балтійського моря; з того острова мало взяти свій початок славянське плем'я, і слово „ругенський" мало з часом скоротитися на „руський". Ще інші лучать до купи два послідні пояснення і кажуть, що Рурик і його брати були Слав'янами з Ругена, а слово „варяг", котре нібито має означати плем'я, до котрого вони належали, зовсім не імя племені, а старославянське слово, рівнозначне з нинішнім українським словом „ворог" або московським словом „вор" (злодій). Як видно з сього, походження слова „Русь" ще далеко не в'ясане і ледво чи коли в'ясниться. Недаром каже відомий московський історик Ключевський, що сего слова досі ще ніхто як слід не пояснив.

З трудности його пояснення виходить, що воно після всякої правдоподібності слово не наше, імя чуже, та що ним почали нас називати чужі люди. Та який не бувби початок сего імени, його уживання прийнялося. В найдавніших літописях нашого народу вживається воно на означення варязького племені пануючих. З часом воно розширюєть на означення цілої дружини князя, цілої пануючої кляси. Ще пізніше зачинають називати ним цілу Київщину, з котрої правила начальні князі. Наконєць, десь аж від 12-го віку стали Русю називати всі ті землі, що підлягали київським князям; тоді назва Русь набрала значіння політичного, бо вона означала політичне независиме тіло, і національного, бо вона означала народ український.

З того однак, що київські „руські" (українські) князі стояли на чолі великої східно-славянської федерації, котрій підлягали крім українських земель ще землі московські та білоруські, вийшло таке, що назва „Русь" почала подекуди вживатися також на означення всієї східно-славянської федерації, то є усіх країв, підлеглих князям Києва як великим князям. Проти такого вживання слова „Русь" бунтувалися однак дві другі галузи східного Слав'янства, себто та, з котрої повстала національність білоруська, і та, з котрої тоді почалась уже творитися національність московська. Московщина прийняла назву „Русь" як свою доперва тоді, як її уже стало свідомо, що її політика має зміряти до зібрання під свою владу усіх земель, які колись підлягали київським великим князям, і коли вона з усею своєю хитростю побачила, що в сій акції коло підбивання сих земель не поможе їй нічого так багато, як проголошення себе „збирательницею руських земель", наслідницею Києва, наслідницею Руси.

Звідки пішла назва „Україна".

Рівночасно серед південного пня східних Слав'ян повстала нова національна назва, нове національне імя „Україна". Ся назва певно повстала серед самого народа, а не накинена

сусідами чи завойовниками. Вона певно повстала серед людей, які його вживали. Її походження очевидно народне, славянське. Її вживали не на означення пануючої верстви або на означення території підлеглої влади князів, але на означення самого таки народа.

Уряд Братства св. Івана Хрестителя, від. 247 У. Н. С., в Вілмінгтон, Дел.

Вживали її літописці починаючи ще 12-им століттям, коли літописець, згадуючи про смерть Володимира Глібовича, князя переяславського, говорить, що по ньому „вся Україна плакала”. Незадовго опісля галицька літопись говорить про галицько-

го князя Данила, що він заняв Берест і Угорську Русь і „всю Україну”. З тих двох примірів видно, що імя Україна уживалося вже в князівський період української історії і на означення української території і на означення українського народу.

В часи нападу Татарів на Україну літописі не говорять про Україну, але маємо народну пісню, в котрій описується, як гине Україна, знищена Татарвою, що топче кінськими копитами її малі діти. Що назва не загинула, се видно з того, що як лише повстала організація, яка дала вислів українському національному стремлінню до державного існування, зараз наново появляється назва України. Таким висловом була українська козащина. Ще гетьман Петро Конашевич Сагайдачний писав до польського короля Жигмонта III. в листі з 15. лютого 1622. року, протестуючи проти кількох великих польських магнатів, що вони „поширають безправно своє панованне на нашу Україну, нашу давню вітчину.” До наших часів заховалося багато козацьких дум, в котрих слідно, що козаки називали свій край не інакше, лише Україною. Так називається в пісні про похід на Молдавію в 1650. році, і в думі про похід на Турків в 1571. і в думі про Наливайка (1596), і в пісні про Байду, і в других піснях. Заховалися до наших часів давні пословиці, в котрих край називається також не інакше, як Україною.

Коли-ж під проводом найбільшого українського організаційного талану, гетьмана Богдана Хмельницького, повстала зорганізована козацтвом самостійна держава, то офіційною назвою її стала та назва, якої уживав народ, то є назва Україна. В своїм універсалі, виданім до народа з Білої Церкви дня 15. січня 1655. року, Богдан Хмельницький говорить „до України, української армії і українського народа”. В листах до польського короля в 1648. році він говорить про Україну як про рівну Польщі. Навіть в піснях заховалася пам'ять про те, як Хмельницький означає ріку Вислу як західну границю України і грозить, що аж туди прожене польську шляхту та князів. Зараз при повстанню козацької держави з'явилась як урядова назва козацької держави назва „Річ Посполита Українська”, в латинській мові, межинародній мові тих часів, „Республіка Українєнзіс”. Се була держава, що мала свій уряд, свою територію, свій народ, свою армію, адміністрацію, трибунали, своє законодавство, свій скарб, свої заграничні представництва в Турції, Польщі, Семигороді, Швеції, Московщині.

Як довго існувала ся українська республіка, так довго інувало її народне імя. Проти андрусівського мира з 1667. року, котрим Московщина поділилася з Польщею українськими землями, козаки заложили протест, в котрім говориться: „Наша вітчина, бідна Україна, се брацтво народне по тім і по сім боці Дніпра”. Гетьман Петро Дорошенко в розказі до своїх амбасадорів до польського сойму дня 20. жовтня 1670. року говорить, що всі цивільні і духовні люди „українського народу православного” ідуть свобідно з козацьким війском. Пилип

Орлик в своїй кореспонденції зі шведським королем Карлом 12-им усе говорить про український народ і Україну.

Слава нашого народу в його боротьбі за волю проти Ляхів, Турків, Татарів і Москалів розходилася по всьому світу і всюди його величали як український народ, а його край як Україну. Так її описував французький інженер Боплян, котрий відвідував Україну в середині 17-ого століття. Сей Боплян додав до свого „Опису України” ще „докладну карту України з її землями”, називаючи най край: „Україна або край козацький”. Виходило в той час багато карт Чорного Моря і околиць, бо весь світ християнський зацікавився народом, що саморуч визвав на боротьбу велику Туреччину, перед котрою тряслася вся християнська Європа. На них звичайно подані такі краї довкола Чорного Моря: Україна, Мала Тартарія, Черкесія і Грузія. Вже Україна упала як самостійна держава, знеможена від довгої боротьби проти дужих, а віроломних царів московських, а в західній Європі слава України не загибала. В сто літ по смерті Хмельницького та в 50 літ по упадку повстання Мазепи виходили ще атляси, видавані славними французькими, англійськими, голяндським та німецькими географами, і в них все була подана карта нашого рідного краю, і все вона була названа не інакше, як Україна. Часто були подані особні землі України, отже: Галичина або Червона Русь, Покуття, Волинь, Поділля, Браславщина, Київщина. Виходячі в ті часи книжки з описом країв на сході Європи говорять про Україну, як про край, що лежить межі Московщиною та Семигородом.

Що більше, про Україну говорять тим іменем також урядові акти. Так її називає провідник англійської революції Крсмвель, найславніший чоловік західної Європи в часи Хмельницького. Так її називають навіть польські документи; приміром, польські королі Жигмонт I. та Стефан Баторий.

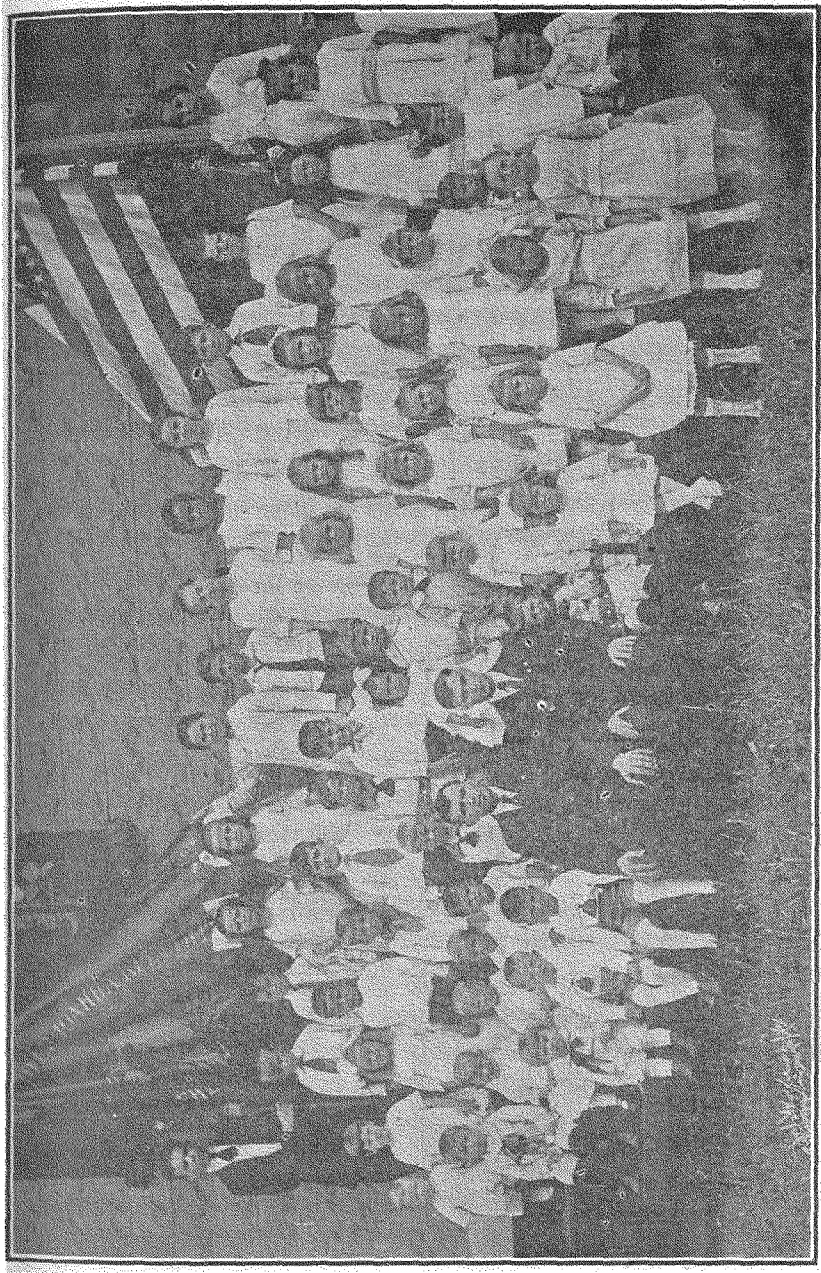
Що більше, навіть московський цар Петро I. уживав імени „український народ” на означенне людей української нації; в однім своїм розказі (з січня 1712. року) він приказує зміцнити московські військові залоги по всій Україні, бо „народ український є дуже розумний”. Коли-ж Росія, гроборкавши українські самостійницькі стремління взялася нищити українську національність та переводити силою усіх Українців на Москалів, від тоді вона перестала вживати слова „Україна”, бо само вживання його стало для неї висловом відрубности української народности. В той спосіб се слово зникає з усіх шкільних підручників та наукових праць, писаних навіть „поступовими” Москалями, і слово Україна подибується через те в заграничних географічних виданнях рідше, як воно появлялось в 17. століттю. Все таки московський уряд, коли треба було йому, то нагадував собі назву „український” і відрубність української мови від московської і відрубність українського народу від московського. Так, приміром, царський премієр міністрів Столипін, видаючи в 1911. році нову заборону українського слова, згадав по імені український язик, а російський

державний сенат говорив про ідею „відбудовання давньої України”.

Одним словом назви: Україна, український, вийшли зі самого народу на означення себе самого, поширилися поза границями краю, стали відомі в культурнім світі і були вживані навіть нашими ворогами, з одного боку Поляками, з другого боку Москалями, мимо того що й одні і другі перечили існування особного від них українського народу. Сі власне вороги заводили на означення загорнених ними українських земель нові, штучні назви: Поляки зачисляли українські території до Малої Польщі, а Москалі називали її Малою Росією. Оба завоювання перечили, що імя Україна се національна назва і що народ називає себе українським. І Поляки і Москалі стали виводити, що Україна се їх польське чи московське слово і значить тільки, що „пограничний край”, хоч, як се видно з пісень, слово Україна значить тільки, що „країна”, „край”. Польща стала уживати слова Україна як рівнозначного з польськими словами: „порубеже”, „пограніче”, „креси” і придумала навіть таку язикову дивовижу, як „українне креси”. Московщина знов виводила українське слово „Україна” від свого московського слова „окраїна”, тобто „пограніче”, дарма що в українській мові є багато слів, подібних звуком до московського, а означаючих щось зовсім инчого (приміром; слово „лихий” значить по українськи лише „злий”, але московське „лихой” значить також тільки, що „жвавий”, моторний”; „плохий” по українськи тільки, що „смирний”, „боязливий”, а московське „плохой” тільки, що українське „поганий”, „кепський”; українське „уродливий” значить „гарний”, а московське „уродливий” значить якраз навідворот: „бридкий”; „паскудний”).

Через довгі часи рівнозначно з назвами „український”, „Україна” вживано ще давних назв „Русь” і „руський”. Так сих назв уживали галицькі князі та літописці; так його уживали також козацькі гетьмани і історики і другі письменні люди козацьких часів, в котрих „руський” значить тільки, що український, не московський і не польський.

Навіть як Московщина стала уживати на означення України слова „Мала Русь”, а пізнійше „Мала Росія”, український народ уживав і сеї назви на означення своєї національної єдності, дарма, що оба слова є штучним витворенням московських нібито-учених політиків. (Московський учений Анучін в московським „Енциклопедичнім Словари” признає, що назва „Великая Русь” була штучно утворена.) В таким значінню уживає слова „малоруський” ще цар Петро I, котрого Москалі Великим називають. Сей цар видав аж три маніфести до Українців, а в кождім з них говорить про „націю малоруську” себто особну від московської. Дперва з часом, як Московщина стала уживати слова „малоруський” на підчеркненню національної єдності Українців та Москалів, стала назва „малоруський” забуватися і серед Українців і серед поступових Москалів.

Молодечий Відділ У. Н. С., ч. 247, в Вільмінгтон, Дел. По середині Г. Косовський, предс. і Мих. Біан, секретар.

І імя сповняє службу.

Ось так ми побачили, які різні початки мали різні назви національні. Були межі ними такі, що вийшли від самого народу, що їх носив, а були й такі, що вийшли від других народів, деколи навіть від їх ворогів. Були й такі народи, що мали по дві назви, з першу одну, а опісля другу, а є навіть кілька, що й до нині носять по дві назви. Були народи, котрих національне імя сягає глибокої давнини, а були такі, що дістали імя за людської пам'яті. Одні діставали імя від природних прикмет краю, другі вирабляли імя свідомо, немовби штучно, як витворили собі державу і прийшла практична потреба назватися. Декотрі імена починалися від великих племен, інші від незначних міст та невеличких річок.

Та яка не булаби національна назва, — свого походження, чи чужого; похлібна, чи навіть образлива; давня, чи нова; зрозуміла, чи незрозуміла; — вона все сповняє велику задачу в життю нації. З національним іменем звязана національна історія. З ним злучені спомини про давнину, про тяжкі переходи та щасливі хвили. Кождий сумий упадок, кождий геройський вчинок, кождий триумф народний, немов перли на шнурочку, посиляні на народнім імени. Історичні спомини, пам'ять народна про те, що пережилосся і перечулося, злучена з національним іменем. Воно немовби добре імя родинне; як батько дітям не може лишити кращої спадщини як добру славу про себе серед людей, так добре імя народне споминами геройських вчинків предків, їх пожертвовання в боротьбі за правду, волю, щасте людей буде все загрівати потімків іти слідами славних предків.

Сиділа я в ясну днину
весняну
Синка мого головоньку
кохану,
Синка мого очка сині
мов кукіль,
Садила я на чужині
в спільний діл.
А вже мені не заоре
житний лан.
А вже попав в слізне море
мій талан...
А вжеж його до України
не введу...
Садила-ж я цвіт єдиний —
жнив не жду...

М. Підгірячка.

КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА.

ПАРАСКА ГОГОЛЬ. *)

В АГЛУБИНА чужинецького підгіря жевріла від пожовклих лип, мінілася солодким фіолетом тої, смарагдами дерлибану, зовсім наче золота церковна чата, у яку ізза византійських шиб глянуло сонце.

Віяло вже осеню. З промінними хвилями чергувалися негмамовані дощі. У пролісках гриби не давали себе настолочити: хрустали леду вілися їм в серце.

Як зупинитися на цвинтарнім узбічу присілка „Unser Frau am Sand“, видно полоси всіх стежок, що падають там з лісів у низ. Що дня і що години являлися на них галицькі скиталці, — у руках кийок від собак, почерез плече верета мандрівника. Карі й голубі очі томилися розкішю чужої, немилосерної обильности, безлічю копиць на стерниках, повстяною блакиттю спілчих слив в тьмавій зелени віття. Кашель старух похожий був на злякані оклики дітей, кинених в лісову гущу, слова ридали без сліз, пів-божевільні у дальних отсих просторах, під грізно насупленим чужим небом.

Непсборима туга бичами гнала мене з хати, я блукала, здрігаючись перед отсим вкритим лютою проказою тілом Йова. Мрґілися мені цілющі роси по яругах, слова над людську міру, що одолювають насильство, якась, на громовім возі поміч з висот...

Ні, ніде не могла я заховатися перед неминучим. На всі: переходили переймали вони мене, сі привиди глибокозорі, ізнурені довгими постами, як пустинники, жителі могил, що погодовувалися песопом.

Тямлю, все-ж таки одній стрічі була я рада. Серед якоїсь мандрівки з химерною грою настроїв наскочила на мене Параска Гоголь, найлучша шевкиня Покуття. Ми звиталися тихими, радісними окликами. Мені приємно було видіти знову, як її плоске, негарне облича дише погодою і різвить все довкола себе, наче та приязна кирничка у полі, сиві очі з горіховими пружечками всміхаються з лагідною силою і як все в молодиці радіє: упруге тіло і куценький киптар та богата в блиск і краски покутьська фота.

З обновленою цікавістю моєї приязни я замітила, що Параска порушується дещо незручно а через те зовсім по новому мило, як сей котрого імя носить: Гоголь, утка степів.

— Ходім-же Парасочко д'хаті, треба огрітися, пообідаємо.

*) Се оповідання з життя галицьких висиленців відноситься до р.р. 1914—1918, коли осередні держави помістили насильно в своїх таборах на далекій чужині майже ціле населення прифронтвої полоси Східної Галичини.

— Отсе-ж вам жменя горішків, щоб не попадали голіруч на новосілля.

Біжимо понезолі лісовими осипистими збічами, фота Параски обхвачує зелень як полум'я. Беру відрухово за руку шевкині з незясованим зітхненням пільги.

Добігаємо хати; тут натоплено, страва готова, але з чужої обстановки повіяло нехиттю і нагло торкнений жаль обвивається гадюкою круг серця.

Сідаємо проти себе, мовчанка.

— Щось мені видиться, Парасочко, що ми отсеї скитанини не пережиємо.

— Бог з вами, панечко! — розсміялася дзвінко, як з доброго жарту. — Чим лучше тисне, тим пружнійші чинимось.

Крізь вікно видно скошені поля і хмари навислі над ними. Голос Гараски засновується легкою імлюю.

— Я лишилась в тяготі, чоловіка взяли до війська, у вісімнадцять неділь по ньому найшлася дитинка. Коли-б він жив, навколо світа шукав би за мною. Нема його й не буде і дитинка наче мені тільки звиділася. А я, бачите, ще живу, і хочу колись знов бути в Петрові, на своїм обійстю.

— Чи думали ми коли небого, що нас доля пожене в таку далеч?

— Чому не думали? — Як он-та війна мала учинитися, то худоба віщувала перед чоловіка. Рикала, аж сум побирав, що пастухів муть брати від неї, що смерть недалеко, побійця... Котюжка клала голову до землі, слухала і все розуміла...

— А люди й собі задуріли чисто — прийде сусід д'сусідови і не знаєш, що казати. Кожде гостем в хаті крутилося, блудом блудило гей перед тічнею утікало...

Начеряла ложкою з легенька, з честю, хвалила се і друге та помітивши мою цікавість до картин, що велично вставали у кількох штрихах її простих слів, збирала в призадумі краски до нових.

Коли після обіду ми роздякувалися, вона усіла в осіннім промінню, на пів з дощем розсипаним на ситі шиб і оповідала далі:

— Прийшло тото і ніхто ся в селі не втримав, кождий йшов, де очі несуть, аби далі. Завернула і я дитину в оцес сардак, йду з людьми в ліс. Кулі так вівкають, як кані перед дождем, щось трахнуло в мене, чую, по плечу капотить... Мій кум ташив міх муки, то я ододвинула сардак, кажу:

— Куме Йване! — гляньте-ко на мое плече!

Він як узрить, як метне собов в ліс! Муку лишив, так керви злякався.

На силу тягнуся вперед, не озираюся на дитину ані раз... Думаю, вмерло, бо ані не щеберне... А воно тільки злякалося сильно, біле як мгла, очі в одну міру...

Стрінувся побережник:

— Тобі що, Параско? Ти чого так пожовкла?

— Ой, мене дедику, куля вдарила, не донесу я себе д'мамі!

— Давай тут сирото, дитину, бо меш вмирати.

Взяв Василька на одну руку, мене обхопив другою, притягнув нас, Бог відає як, до своєї хати. Я лежала цілі сутки в горячці такій, що світа не спізнавала. Другого дня зранку прочумала май крихітку — чую, наскочили купою жовняри і наші люди, — ті копають шанці, а тамті стріляють поза людей. Гляджу по хаті: побережника нема. Полізла я через поріг на четвереньках, один раз руками, другий раз зубами дитину держу. Аж на третім селі своїх найшла, була ніч, уже всі спали на лані. А лан був мочар, пропасниця вхопила, з дрожі кинуло в піт, аж фустка мокра.

На другий день займили нас жовняри і погнали. Хто мав воли, хто коні, а хто самотяж, везли хліби, лудиння, бараболо.

Мене, як не просилася, ніхто на фіру не взяв. Одною водою жила я від Петрова аж до горів, — а так до нас сі гори, як он-де... хмарка мроїть... Вісімнайцять миль мус було йти з грудною дитиною до Ворохти. Ой, панечко, як тіло від поту сіклося! Бо то ми самі сорочки прядем, наші ткачі тчуть, ряднина груба, кождий рубець як зубами муляє. Йду, ніхто не знає, як я терплю...

Набрали собі люди на фіри хто фасолі, хто хліба, солонини, а я нічого: вийшла з ліса як свята. Той каже: — я собі се взяв! — а ся говорить: — Я собі те взяла! А ти-ж Параско, що?

— А я, кажу, — дитину собі взяла.

Йшли ми без спочивку, варті обмінювалися і гнали, а прийде ніч, випросимося, то люди постають дорогою, хто кийком підопреться, а хто й так передрімается, стоячи. Всю дорогу порохами обкурило, худібка рикає, діти кричать, як ніч так день.

Пригнали нас до Ворохти, стали те пекло на залізницю заладовувати. Богато нас тоді вже не стало, падали люди ходячи, як мухи, де там вже смерть попала, в лісі, в полі, чи при дорозі... Такого гайвороння летіло за нами, як на весілля..

А в Ворохті мама стягнули з себе крайочку, та корову нашу увязали на ній, повели. Продали жидам, що вже ждали нас там як галич, за двіста корон. Корова була з телятком, саме на порі, то мама шкодували по вагонах її збавляти. Як лялька була, що на молоко добра, що на телята!

Приїхали ми через тиждень на Морави до цегольні, бодай не згадувати... Потім цілою купою кинули нас на Гмінди. Я нездужала від тої давньої рани, ховалася по людських возах, щоби дохтори не завдали за доски. Як медвідь на маржину так на христіянина шпиталь!

Я так тоді слабіла! Що увиджу, як обід несуть, то завюся коцом, аби мене тота пара не обійшла...

— Жива ще ваша Параска? — що раз питають люди мого деда.

Вони відповідають щось тихцем, бо голосу не чути.

Бог поміг, прочумала я.

А тато були босі, на Моравах хтось чоботи їм вкрав, ще й фіру одної вдовиці пантрували декілька ночий на дожджеви. Стали вони від заholоли нездужати. В бараці студінь, іней по стінах, то прийде вечір, онучі на грудях грію, померзлі ноги татови обкручую.

В четвер на силу зігнали їх жовняри до купелі а в неділю їх похоронили.

Ще тогідь, як збирали до війська старих, я так побиваюся, аж на очі не виджу. А вони кажуть:

— Та йди, дурне, мене шандарі не озмуть, за мнов червяки глядять!

Правду говорили...

У суботу біжить дівка із шпиталю від тата:

— Вже йдїть, одягайте!

Найшли ми шмаття нелатане, купили шапку, мама мали ще слюбну перемїтку, свою і мою. Підстелили ми під тіло ска-тертину, вкрили татови руки маминою перемїткою а мою ноги йому обвили. А забора, того червоного, не віддиралїсьмо. В нас кажуть, що не мож давати з забором в яму, бо увесь рїд за мерлим туди-ж забереться.

Наші мама не дерли перемїтки.

— Нехай кличуть нас з собою до одного! — казали.

Ходжу, руки ломлю, не знаю, де ся подїти:

— Через чужу фіру пішли тато в грїб!

На другу ніч сняться вони мені:

— Ти собі, Параско, — кажуть — не жалуй, що мама дали забїр. Я лиш Василька собі озму, більше нікого не трону...

(Дуже до дитини змилувані були).

А дитина мов ніколи нічого, грається, кокогить...

— Де дїдо, Василечку?

— Нема дїда — каже, — дїд пай-пай!

У Доці Нижник захорїла дївчинка і вона ховала її у кожусі на хорах церкви цілі дві недїлі. Аж раз не встерглася — дохтор переймив, записав. Доця розїзлилася, (дуже приче-писта жінка була) та й каже:

— Або-ж то одно тільки хоре? Як беруть моє, най беруть всі!

Казав дохтор шпитальним дївкам класти градуси всім дїтям на нашому бараці. Мойому Василькови сам поклав. Йно приступив, як не напудиться маленьке, як не затрїпоче собою! Сю мить градуси стрибнули в гору.

Озвїрився дохтор до мене.

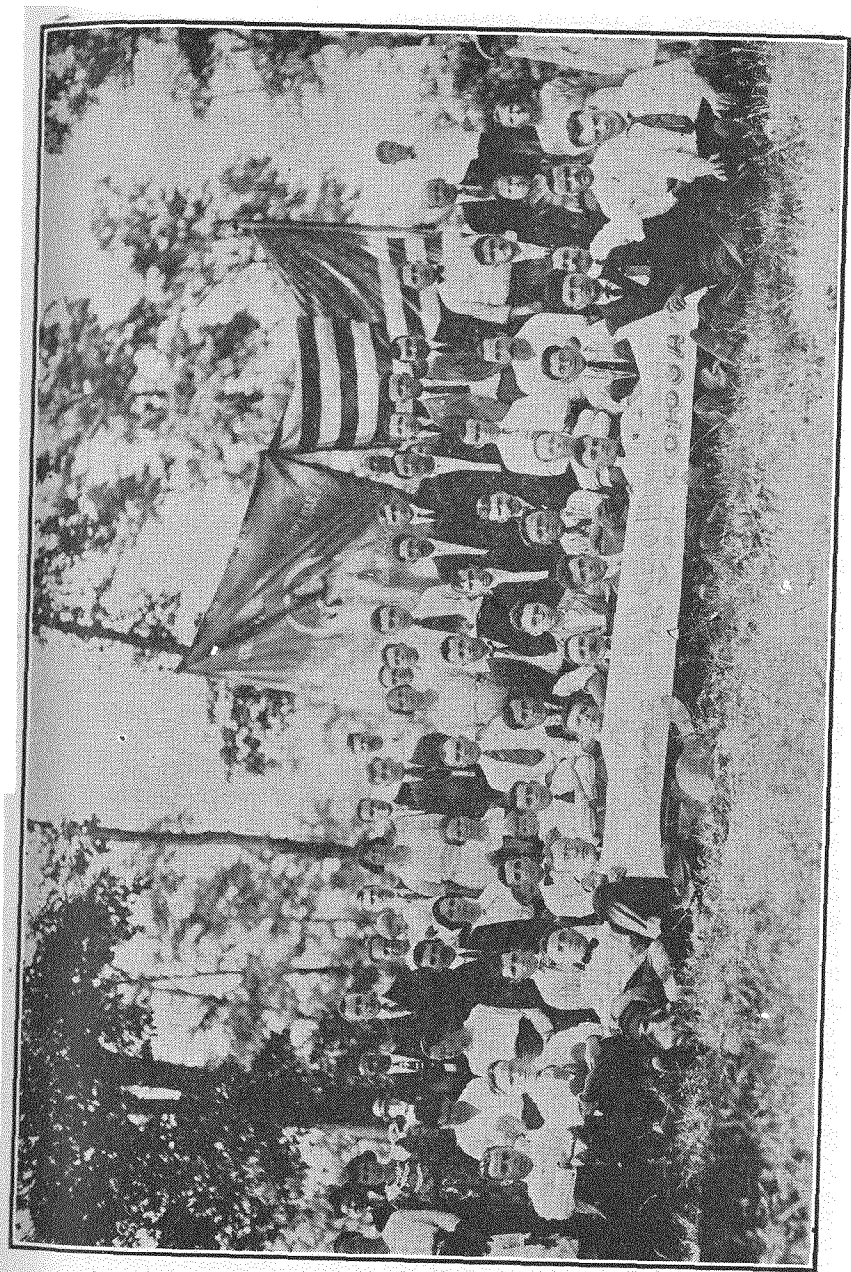
— Дай дитину, бо тебе озмуть до арешту і всім Гоголям не дадуть їсти.

А я кажу:

— Або то я маю сина, що не ставився до бранки на той час?

Він ще пристає:

— Відай, по доброму говорю, бо будеш заперта. То дитина дорога, цїсарський жовнїр росте, розумїєш?

Братство св. О. Николая, від. 276 У. Н. С., в Ембрідж, Па.

Обернувся і'д дверям, зверещав:

— Санітети, сюди!

Я йому тоді:

— Тобі зась до мене! Як я вісімнайцять миль несла сю дитину у плече ранена, то не було форшпана під мене, а тепер є санітети під мою дитину?

Буркнув мене нехрист у груди, як той лютий звір, погнав.

— Буркай, — кричу — не буркай, не дам!

Налякалася дитина сварки, як тільки її сорочечку розстібаю, за руки ловить, не дає...

У неділю обідали ми в купі. Мій Василько все ложку мені з рук озме, сам їсть, лиш аби-м 'му зачернула з мисчини. Він так весело дивиться, аж я допімнулася в сестер:

— Мой дівки, чого не обзиваєтеся до дитини?

Тільки я отсі слова, а воно зразу ушухло... подивилось горою в одну міру, як на тих полях у Петрові, зітхнуло гей старець а сльози з очий аж до вушка капотять.

— Нене, кажу — дивіть, як Василько зівяв... Щось мене страх бере... чи не вмирати хоче?

— Та йди, дурна, дитина щось зазріла на стеді тай по дитинячи міркує а ти гинеш!

Поклала я його на соломі, він легенько потягнувсь — і холоне...

Як не заголосять мама тоді, як не зломлять руки! А Настя, найменша сестра плаче-вмліває:

— Василечку, не кидай нас, ой не кидай, зазулько! Та вона тебе ранена принесла в такий дальний світ, а ти умираєш?

Відплакала його Настя, ще з годину дивився.

Прийшла дядина, подала свічечку сукану, тоді воно тихенько зажмурилося і вснуло на віки. Якби хто руками задушив!

Пошила я сорочинку з крижма, крайчиною оперізала, з ялинки гильок сестри принесли, позліткою вбрали. Лежить мій Василько такий делікатний!

Я тоді для цісаревої уставки вишивала, дуже поспішали мене пани, то я всю ніч при мерцеви дзьобала тоті ниточки як волосочки. Наболівся мій Василько за свій вік не по дитинячи, то я як парубкови молитву наняла. Нехай його мучену смерть обійду гідно з моім родом!

Дяк чита псалтиру при Василькови а я дзьобаю... І лавочки вивела рівненькі, зібрала білими нитками а зашила чорними.

Наче тільки звиділася мені та дитина...

Прийшла я з похоронів така безсила, вже не годна скинути з себе чобіт. Чую, горячка мене ломить, плече розболілося...

Побіля мене сів наш дозорець, смакає уси:

— Ось, щось ти небого дуже горяча, треба мєндувати санітетам... Може-б ти прийшла до мене побалакати, то я горівки тобі дам? Ти розумна молодиця.

— Та я горяча, бо ще жию. Ідіть геть, що вам до мене за право ?

Блимнув тими очима, як сотона.

— Я нинька маю право до тебе, бо ти пашиш як грань!

Зачув мій стрик тоту пересправку, прийшов, на силу шибеник відстав.

Я дуже плакала за тою дитиною, ніяк не могла вгамуватися. Йду я раз дорогою а той сам дохтор мені на зустріч:

— Щось у тебе очі червоні, молодице! Будеш мала певно віспу! Ти в сотнім бараці, а?

Виймив з кишені книжечку, записав.

Загомонило між нашим родом як у улию:

— Ідь тай ідь! Приписуйся на роботи, куди хоч, до Данії, на Чехію, на Мораву! Тут тебе борзо зо світа зженуть за татою тай дитинкою!

Їхали люди, поїхала і я.

Є на тій Чехії фільварок, Колозорки, з Бріксу невилазна дорога болотами. Їно ми зітхнули до Бога, що дах над головою, ті, що там вже були на роботі, скричали з порога в один голос:

— Людоньки, волілиби-сте посідати під колію, зачім мали вас до того пана везти! Бо коби то пан, а то жидівський посіпак! У нього ніхто не удержиться, і він собі добре на тім профітує. Прийдуть одні з Гміндів, оброблять весну, не зможуть вибути, втечуть, заліг пропаде, то зараз пришлють других із Хоцня, обробляють сапаня, Вольфсберг обійде жнива а Гая осінь. Ніхто зразу не дістає собі плати, цілий місяць роботи на заліг для себе „справець” відтягає. А потому голодом морить, нагаями пряхить, поки нещасне не втече нічу, лісами, у які там дебри, щоб шандарі не переймили, бо контракт переломлений і пан на утікача право має!

Знаєм вже який наш пан, але пробуєм.

Як йдемо на сійбу з міхами насіння, такими, що з плечий висять до самої землі, то як хто припочине, справець залізною „бігою” підганяє. Бе, бе, до вечера — аж сам умліває. О Боже, він нашим людям виклинає, як тільки сам хоче і на нього права нема!

Як трафитесь день дожджевий, то він нас посилав каміння розбивати. Бо то там у них є декотрі такі поля, як цвинтарі, — каміноки здоровенні гей копиці, а гладкі, достоту ті, що в Прутови на самому дні. Казали Чехи, що колись туди йшло море і понаносило тоті велетні.

Той пан, що його фільварок був, будував собі палату на одній горі, на високому висупні, поміж хвої та струмочки. Ми се каміння товкли на лані зубчатыми залізними палками і виносили на глечах туди, на підвалини.

Прийшов Великдень а справець з бігою у дверях:

— Ану, виходь сяка-така! (Самі жінки були...)

— Не підіем ниньки пане справець, бо в нас свято що в році найбільше. А як будете гнати на роботу то всі ідем від вас! Став червоний як жар, трохи ся під ним трава не йме:

— Пождіть! Я через годину шандарів на бас пущу!

Ми у Великдень під байнетами тото каміння у кошлях на гору носили... Такий плач був, Боже наш!

Перебула я в Колозорках два місяці а тоді одної ночі без плати, без паперів, простоволоса втекла. І от, знов я рік на Гмінді, шиткою проживаю.

— Ви тих узорів сотками мабуть знаєте, Параско?

Усміхнулася крихітку гордо:

— Я їм сама ліку не тямлю! Як би хотів числити, го-го! Самих переміточних є двісті. А ще яка сила силенна всяких, всячних! Драбинкові, колені, грушкові, дзьобані мачком, прунечкові, чорнобривки, крилаки, гуцулочки, полушевкові, мачкові серединки, чотири рожі, лапками, гребінчасті... За день би не переговорив! А єсть також, пані знають? узір В е л и к д е н ь... Бо тоді одній дівці в Колозорках звиділась серед плачу така шитка як малюнок... Дуже ми собі її уподобали. Ой, я таку маю охоту до шитки, що раз! Як дома на вечірках прядуть дівчата, то я всіх тороплю:

— Живенько прядіть, гей, бо я хочу шити та й дуже!

Смеркало. Параска розпросталася мрійно, стиснула кріпкі руки жменями, заговорила в пів голоса:

— Ех, так мене движе, Господи! Всю роботу на світі поїла-б! Десь там нивка банує за мнов, бжілки ждуть по лісови, кужіль павутинням знялася... Коби до хати! Земля у нас як медом змазана, всього досить...

— Погоріло, кажете! У лісі смерек скільки, сувої в ямах погнили, отару гей фуфелиця звіяла? Нехай, що так! А я лихий годині на вкірки ще тонших ниток наряду, овечок ще веселійших викохаю!

Сміялася захоплююче, з блиском творчої розкоші в очах, із за свіжих уст світили перлами міцні, білі зуби. Стояла так кріпка, тривка, з надміром сил, що бралися в тисячний раз строїти нове життя на згарищах минулого, зеленими гильками закосичувати муршаве вчєра і з його почви добувати красу, золоторясну, на вдивовижу небу і землі.

Я дивилася на мою гостю мов торкнена божественним видом. Душа стрепенулася в мені до дна і видала з себе тон чистий та високий, як „Аллилуя” на досвіті тої святої ночі, коли нарід кличе Розп'ятого з небесного безкраю.

Се-ж бо стояла передімною не городенська виселена шевкиня, а невміруща Україна моя, тисяч літ бита за коси до землі, волочена по тюрмах і гаремах, по чужих нивах, неплачена робітниця-босоніжка... Мені сплили до серця що найкрасші слова за простибіг розсипані по світі і ними витала я, знемогачи від щастя, мою на смерть обречену любов.

Не крачте галки під чужим небом, соловій дзвінкої співає!

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЄ СЕРЕД МОСКАЛІВ А УКРАЇНЦІВ.

РО ріжницю межі Українцями та Москалями в справі відношення до релігії, обрядів, молитви і т. д. заговорили вже давно. Ще відомий український історик та етнограф Микола Костомарів доглянув та розібрав її в своїй статті про дві руські народности.

Костомарів про релігійність Москалів.

Після нього, уже в глибоку давнину проявилася в московській нації певна прикмета, складаюча відріжняючу черту, протиставляючу її до української народної маси. Сею прикметою, що станула виразно в суперечности з національними прикметами Українців, Костомарів уважає відношення до обряду, до формул, сконцентрованне в зовнішности. На думку Костомарова, Москалі ріжняться від Українців в релігійнім згляді тим, що вони звертають увагу не на те, які переміни має робити релігія в душі чоловіка, не на внутрішнє удосконаленне людини і на великі думки про відношення чоловіка до Бога та другої людини, але на зовнішні прояви релігії, на те, як він має сповняти релігійні обряди, як він має заховуватися при молитві або при релігійній церемонії.

На доказ своїх поглядів про ці недостачі релігійного життя серед Москалів Костомарів покликувався на історію релігійних рухів серед московського народу. Він показував, що московські ереси не зачіпали сушних справ церкви, але боролися за побічні справи. Основою ересей були не передумані питання про релігійні справи, але схоплені поверховно суперечки. Московський народ усе віддавався спорам за зовнішність. Ними богата ціла історія Москви.

Кількох московських письменників, виходячи з цілком зрозумілого московського націоналізму, намагалися збити виводи Костомарова. Однак докладні досліди над релігійним життям Москалів та Українців, переведені вже після Костомарова, здається оправдали в значній мірі погляди Костомарова. Ще більше світла на релігійну сторону життя сих двох славянських народів кинули розсліди заграничних вчених та подорожних, котрі, приїзджаючи з других країв, мали ширший горизонт, ширші основи до судження таких справ, як релігійне життя народа. Серед нашого народа висліди сих розслідів невідомі, і лише сему можна приписати те, що так багато наших людей думає про релігійну, а в слід за тим національну єдність з Москалями.

Англієць про московську релігійність.

Доналд Мекензі Волес, славний англійський журналіст та письменник, в своїй широко в цілім світі відомій праці про Росію, написаній по довгих подорожах в сім царстві, так писав про російську церкву:

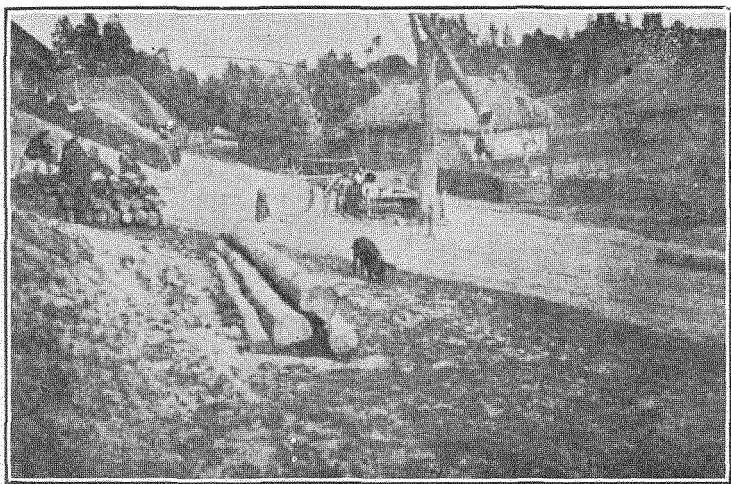
„Російська церков усе звертала незвичайно пильну увагу на випнювання церемоній, а зате багато занедбувала самонаванчанне моральности та віри, котру вона признає. Ся прикмета в значнім степені облекшувала поширюванне впливу церкви серед народа, що привик до поганських обрядів і чарівницьких співів, але се мало той шкідливий наслідок, що утвердило в новонавернених їх забобонну віру в вагу самих церемоній. В той спосіб Москалі стали ревними Христіянами у всіх справах зовнішних форм, не знаючи багато про духове значінне обрядів, ними виконуваних. Вони дивилися на обряди і тайни, як на містичні чари, які їх охороняли від злих чарів на сім і запевнювали вічне щастя на тім світі, і вони твердо вірили, що сі чари втратять неминуче всю свою силу, як їх змінити хочби в найменчім степені. Тому обрядовим дрібницям приписувано величезне значінне, а найменча зміна набирала ваги історичної події. В році 1476, приміром, писав з жалем новгородський літописець: „Сеї зими деякі філософи почали співати: О Господи, помилуй” а другі лише: „Господи, помилуй.” І се приписуванне дрібницям великого значіння не було обмежене до неграмотної маси. Один архієпископ Новгороду заявив урочисто, що всі ті, що повтаряють слово „Аллилуя” лиш два рази в певнім місци богослуження, „співають на своє осужденне”, а ославлений церковний собор, що відбувся в 1551. (в Москві), проголосив такі справи, як складанне палців до хрещення, як ересь, урочисто виклинаючи усіх, що важилбся поступати інакше, як постановив собор”.

Боротьба за букви причиною розкола в московській церкві.

Кілька разів в історії Московщини цілий московський народ був доведений до дійсної релігійної паніки (поляки). Якенебудь більше економічне або політичне нещасте викликувало серед населення страх, що наближається кінець світа, а той кінець світа викликали ті, що хотіли позаводити якісь новини в релігії або обряді. Навіть могутий московський уряд падав нераз жертвою того забобонного московського страху. Доведений релігійним страхом до очайдушности, Москаль зривався нераз до бунтарського опору проти того самого уряду, котрому дарував найлютіші знущання, найнелюдянійший визиск, найдикші зловжитки власти.

Ось, як заведено в Московщині друкарську штуку, треба було вибрати для передруку взірцеві книги, релігійні і богослужебні. Показалося тоді при їх перегляді, що через невіжество та недогляд переписувачів закралося в деякі книги багато похибок; показалося, що навіть в церковній відправі є помилки. Виявилось, що навіть слово Ісус не писано як слід і що

пальці до хрещення не складано після традиції. Щоби поправити похибки, патріярх Нікон, голова московської православної церкви за царя Олексія, батька славетного Петра I-ого, приказав зложити всі старі літургічні книги і видати на їх місця нові. Але попи і народ збунтувалися; вони держалися старих книг, старих ікон і старих обрядів. Заклинання патріярха, щоби нарід вернув до давних обрядів Греції і Царгороду нічого не помагали: Народ уважав сі обряди за новину, за ересь, за відорванне від церкви. У відповідь патріярхови оплювали грецьку церкву, заявляючи, що вона поеречилась під впливом турецького магомеданства. Скликано церковний собор, і сей кинув анатему на непослушних, але й се не помогло. Вперті Москалі хрестилися по давньому, приговорюючи: „То не наші

СЕЛО НА УКРАЇНІ.

святі є еретики, се патріярх і його дорадники мусять бути еретиками.”

Така дрібниця розбила народ одної віри, розколала церков. Так почався той пресловутий московський „роскол”.

Пролив крови через релігійну війну за букви.

Та на тім не скінчилася релігійна авантюра. Законники соловецького монастиря плакали: „Горе нам. Горе нам. Що ви зробили зі Сином Божим? Віддайте Його нам. Ви змінили Ісуса на Ісуса. Страшно не лише поповнити такий гріх, але навіть подумати про щось подібного.” І черці замкнули брами монастиря і через сім літ не повинувалися зласти патріярха, царя, собору, поки на царський приказ не добуто замку збройною силою.

Царський уряд став переслідувати проклятих церквою

„роскольників”, котрі втікали перед гоненням в далекі ліси, на північ і за границю, звідки слали завзятих місіонерів, перебраних за перекупнів, робітників, ремісників, щоби сіяти зерно правдивої в їх розумінню віри і полоти „чортівське зілля”, урядову православну московську церкву. Коли „жадні вовки”, тобто царські урядники, уже допали котрого з них, то він вже волів смерть в огни-воді, як попасти в руки урядників. Так, приміром, в 1687. році в палеостровському монастири згоріло в той спосіб 2,700 фанатиків, а число усіх мучеників розкольників секти начисляють на багато тисяч. Переслідування не устали до самого кінця царського уряду. Очевидно, як в сих справах буває, переслідування не спинили розвою секти, але навпаки йому пособляли.

Борода як релігійне питання.

Сей нестерпимий настрій в релігійних справах мусів відбитися тяжко на всяку суспільну справу. Так як межі релігійними обрядами та просто традиційними обичаями та звичаями не все можна потягнути виразну границю, то всякий найзвичайніший вчинок міг набрати релігійного значіння, і найменше навіть відступлення від традиційного обичая могло уважатися за смертельний гріх.

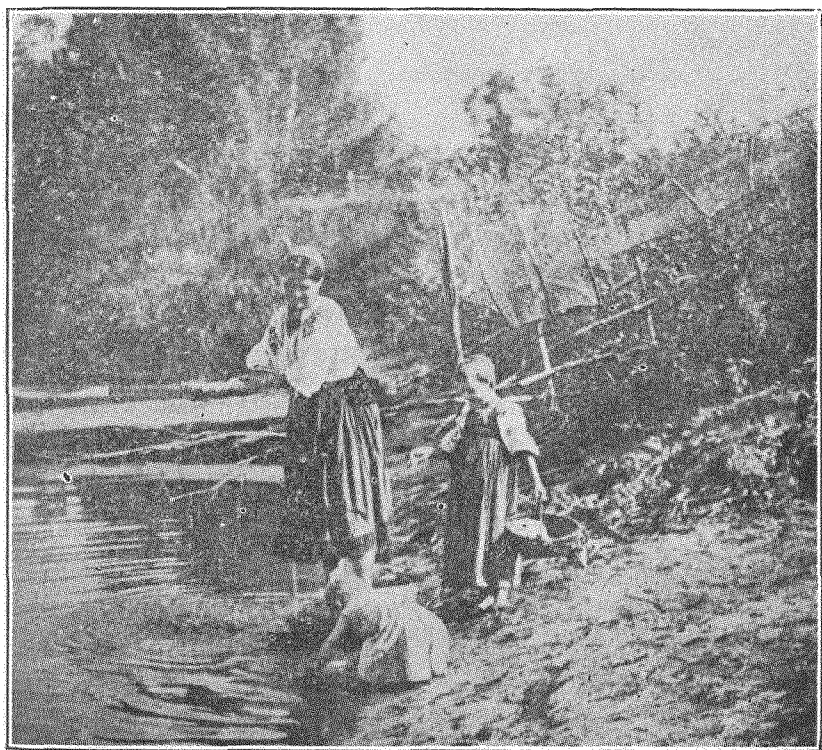
Такою дрібницею була приміром борода. Від давних часів завівся звичай в Московщині запускати бороду. Та ношення бороди ніхто не назве релігійною справою. Та так є в культурних краях, а в Московщині воно інакше. Занесли десь в 14. століттю зпоза границі, може з України, моду обтинати бороду. Зараз цілу справу піднесено до ваги релігійного питання. Справу розбирали не зі становища вигоди, краси, чи просто моди, а зі становища... впливу обтинання бороди на спасенне людської душі. Прихильники стриження бороди перемінилися в релігійну секту, а православна церков почала завзяту релігійну боротьбу проти стриження бороди. Питав один московський патріарх: „Де будете стояти на страшному суді ви, що голите свої бороди? Чи межі праведними з бородами, чи межі безбородими еретиками?”

Секта хлїстів.

Правдиво релігійних сект, які розбирають дійсно релігійні питання, в Московщині було дуже мало, і московська церков без труда давала собі з ними раду. Тому західно-європейські реформовані церкви не мали звичайно в Московщині найменшого поводження. Москалі проявляли загальну відразу розбирати дійсно-суттєві питання моральности, а воліли іти сліпо за ріжними науками, пояснюючими по своему св. Письмо, а ще частійше брати певні уступи з релігійних книг в дослівнім розумінню і уважати їх за провідну основу поступовання. Ще частійше релігійне почування заступалося нервовим подражненням, повстаючим на любовнім підкладі.

Сю сторону релігійного життя Московщини пояснити можуть деякі факти про московську секту „хлистів”. Появилася вперше десь в сімнадцятому столітті. Москалі звали їх богомолами, сладкоедцами, духовними християнами, а Українці шалапутами. Слідно в сій секті крайню поверховне відношення до християнства, слідно впливи поганьства, слідно крайню обрядовість, слідно дике нервове напруженне. Англійський письменник Волес так описує сю секту:

„Серед них і мушци і женщины беруть на себе ролі „учителів і пророків”, і як такі ведуть суворе, пустельниче житте, здержуються від найзвичайніших та невинних приємностей, вичерпують свої сили довгим пощенням та дикими, небувалими релігійними вправами, та чують відразу до подружа. Під впливом подражнення, викликаного їх нібито святостю і натхніннем, вони називають себе не лише „учителями” і „пророками”, але також „спасителями”, „відкупителями”, „христами” і „божими матірями”. Загально вони називають себе просто „богами”, і моляться до себе самих як правдивого Бога та живучого Христа або Матери Божої. Як кількоро таких учителів зійдеться разом на зібранне, то вони починають диспуту зі

В УКРАЇНСЬКІМ СЕЛІ.

собою вихвалюючи себе перед другим, котрий з них має більше ласки і сили. Серед тих перехвалок один часто дає другому доброго ляпаса, а той, що найспокійніше зносить удари і наставляє друге лице бючому, зискує славу, що він має найбільше святости в собі."

Московський „Енциклопедичний Словар", в котрім були співробітниками найвизначнійші московські учені, описує організацію хлистівської громади так: Громада називається „корабель". На її чолі стоїть „кормщик" (себто „стерник"), званий також „апостолом", „пророком", „христом", „богом". Він користується необмеженою властю в громаді. Попри „стерників" бувають також „кормщиці", звані „пророчицями", „матушками", „богородицями". Кождий „корабель" має своїх „ангелів", „архангелів", „апостолів", „евангелистів", „пророків" і „пророчиць". Релігійні збори „корабля" називаються „раденіями", а відбуваються десь на відлюднім місці, що зветься „сіон"; „єрусалимська горніца", „єрусалим" і т. п. Головною частию богослуження являється взаїмне бигте, при котрім бючий приговорює:

„Хлищу, хлищу, Хрісту іщу.

„Сніде к намі, Хрісте, со сьдьмаво небесе,

„Поході с намі, Хрісте во святом кругу,

Сокати с небесе, судар, Дух святий".

Як каже автор статі про хлистів в „Енциклопедичнім Словари", в Росії існує переконання, що серед хлистів поширене так званий „свальний гріх", то є загальна розпушта серед „корабля".

Роди хлистівства.

Той самий автор подає, що хлистівства є різні роди, так звані „толки": одні їдять масо, другі ні; одні курять, другі ні; одні мають „девкі-учительниці", другі їх не мають. Є такий хлистівський „толк", званий „дурмановщина", в котрім кождий мущина мусить мати духовну жену. „Новохлистовщина" вірить в нове вилоченне Христа; члени сего „толку" женяться, але жінок уважають і трактують як прислугу; „мормони", або „христо-бесідники", живуть немовби монастирями з тим, що над мужеським монастирем стоїть женщина, а над жіночим мущина. „Паніятковці" уважають, що найкращим способом відганяти від плоти чорта є спускати голосно гази. „Телеші" наслідують Адама і Еву в раю і підчас „раденій" ходять наго.

Секта білоризців.

Як маловажна справа може в Москалів стати основою релігійної секти, показує також секта „білоризців".

„Все чорне", — говорили донські білоризці одному московському письменникови, — „походить від чорного духа, від чорта. Зате в білих одежах ангели літають попід небеса, в білих ризах прецінь і Господа нашого Ісуса Христа положено до гробу."

На тій основі білоризці, котрих секта почалася серед Москалів села Садки, в донському окрузі, коло 1836. року, зібрали всю чорну одежу і спалили або втопили її в ріці; потім постарали позбутися своїх вороних коний, чорної рогатої худоби і овець; продавали їх за безцін, а більше ревні сектанти просто повбивали. Усі повбиралися в довгі білі одежі, щось на форму сорочок. З ікон здерли рами і прикраси, з евангелія окладинки. Такими і тим подібними „реформами” вдоволяють своє невибагливе релігійне чувство.

Секта скопців.

Немовби як реакція (відраза) проти моральної розпусти і рівності полів щодо „священства” секти хлистів повстала нова секта, котра голосила, що причиною усіх перепон до спа-

ХУТІР НА УКРАЇНІ.

сення чоловіка є женщина. „Жіночий поваб весь світ поїдає, до Бога дійти не дає”. Проти жіночої краси не помагає ніяка боротьба. Остаєсь хіба позбавити людей самої можности грішити з нею.

З такою проповіддю виступив в 60-их роках 18-ого століття основатель нової московської секти, яку загально прозивають сектою скопців. Хлисти стрінули сю секту ворожо, але „знаменита пророчиця” Анна Романова признала провідника за „бога” і з таким признаннем Сенінов, — так звався основатель сеї секти, — навернув багато прихильників серед хлистів середних московських губерній. Хоч він представляв себе за хлиста і навчав, що він лише доповняє хлистівську науку новим „хрещенням”, та його секта стала зовсім самостійна.

Організація церковної громади у скопців зовсім така як у хлистів, отже вони знають і „корабель” і „кормщіка”, а де-

коли й „кормщицу”, і „раденія”. Операції, які вони переводять на мущинах серед страшних мук, називають „хрещенням”. Се-го „хрещення” вони признають аж кілька родів; вже самий перший степень „хрещення” позбавляє мушину плідности. Пе-реводять також операції на жєнщинах, калічучи їх страшно, але позбавляти їх здібности родити дітий вони не вмють; за-те обтинаннем грудий, котре уважається за перший степень „хрещення”, позбавляють їх можности плекати діти.

Переслідування сеї секти російським урядом нічого не по-могли. Переслідування лише надали авреолі святости відкри-тим членам секти. Вона приєднала собі серед Москалів багато прихильників, розпоряджала великими капіталами. Самі вірні уважали переслідування за діло антихриста.

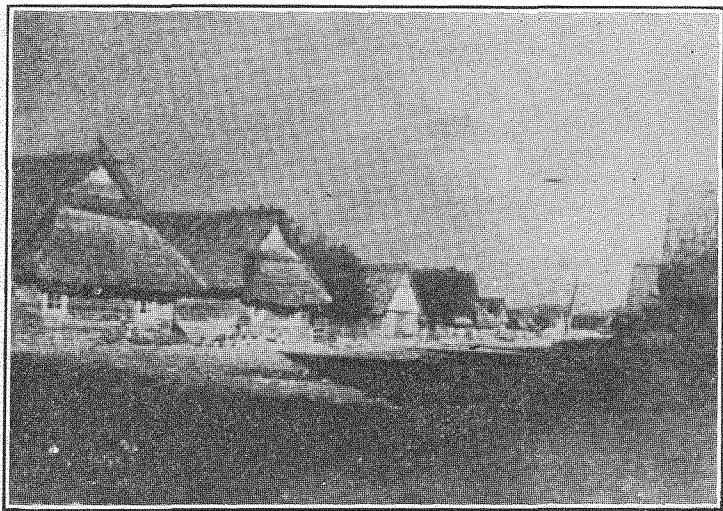
Найбільше розумова московська секта.

Так представляється під певним зглядом чи не найдійша московська секта. Не виходить з попередного, що серед Мо-скалів не повставали раціоналістичні, себто оперті на здоро-вім розумованню релігійні секти. Заносили їх і з західної Єв-ропи і заносили їх з полудня, з України. Такою сектою треба уважати, приміром, секту молоканів, звану так тому, що пер-ші члєни секти не признавали посту і їли скоромно в піст. Сек-та повстала при кінці 18. століття. Як каже англійський пись-менник Волес, котрий завдав собі немало труду, щоби пізнати сю секту, вона дуже зближена до західно-європейських рефор-мованих церков; члєни відкидають церковні обряди православної церкви, почитанне мощів та ікон, приймають за основу свого вірування лише св. Письмо, котре самі поясняють. Во-лес зійшовся з ними і був глибоко і приємно вражений їх про-стотою, щирою релігійністю, поважним розбиранням релігій-них питань, господарністю.

Не додав він однак, що молєканьство, подібно як другі московські секти, має різні напрями, „толки”. Автор статі про молоканів в „Ендиклопедическім Словари” подає аж 7 родів: І так „прєсніки” не вживають прісного хліба, ні чиснику, ци-булі, цукру ні хмєлу. Инчий „толк” наслідє при їді послїдну вечеру Христа. „Донський толк” дуже близький до православної церкви, але признає своїм головою одного священника, ко-трого називає Ісусом Христом. „Суботнікі” святкують суботу, не їдять свинини ані риби без луски ані другої страви, забороненої законом Мойсея; з ними стрінувся Волес і дискутував на основі Євангелія про те, що годиться їсти свинину. „Воскрєснікі”, закидаючи приписи Мойсея святкують неділю. „Общия комуністи” признають усе за спільне, бо вони уважають за перший обовязок наслідувати перші християнські громади. „Пригуні”, себто „скакуні”, опираючись на 50-ий псалом Да-вида, навчають, що для спасення душі один повинен очищати другого з гріхів через сопінне на нього. В дечім вони держать-ся мойсеевого закона, приміром, святкують суботу і свято кучки. Щоби викликати більшу діяльність духа, завели вони

скакання серед співу і криків. Волесови предложив один бувший член сеї секти такий опис релігійного зібрання секти скакунів:

„По відповіднім приготуванню головний учитель, убраний в довгу рясу, стоячи в середині збору, читає молитви. Читає спочатку звичайним тоном, але поступенно переходить до веселого співу. Як вже бачить, що спів зробив відповідне вражіння на учасників, він починає скакати. Слухачі, також співаючи, ідуть собі за його приміром. І чим далі, тим більше вони розгорячуються і тим вище вони скачуть. Так вони скачуть, мушчини і жінчини, поки можуть, ревучи при тім разом як дикі звірі. Як уже всі досить вичерпані на силах, тоді про-

СЕЛО НА ЛИТВІ.

відник заявляє, що він чує „спів ангельський” і тоді наступає сцена, якої тут описати не можна”.

Значить, навіть ся найбільше раціоналістична секта звела свою науку до маловажних справ та до церемоніялу, та потонула в „свальнім греху”, в громадній розпусті.

Українці та справа віри.

На загал можна признати Миколі Костомарову, що його погляди на відношення московського народу до релігійних справ видержали критику. Факти, зібрані уже по появі його праці про дві руські народности, показали велику різницю в трактуванні релігійних справ українським народом, з одної, а московським, з другої сторони. Українці не відзначаються поверховним трактуванням сеї справи. Вони не дивляться так на зовнішню сторону релігії, на обряди, церемонії, способи сповнювання різних релігійних звичаїв, як на внутрішню, мо-

ральну сторону релігії. Через те й вони менче похопні творити розколи і секти і толки. В них число сект дуже мале. Проти кількадесять московських сект Українці можуть начислити серед себе всего кілька. Та й то все секти не обрядові, церемоніальні, але секти в західно-європейським розумінню, себто такі, що розумово розбирають важні для життя питання людського поступовання. Такі критичні думки до своєї віри звичайно повставали під впливом других релігій і через те відступство від віри відбувалося зовсім інакше на Україні, як в

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВ В МОСКОВСЬКІМ СЕЛІ.

Московщині. Через те слушно каже К. Стиранкевич в своїй статі в московськiм журналі „Слово” (виходив в Петрограді), що „про Українцiв уже давно зложилася в московськiй літературі загальна думка, що сей народ відзначався і відзначаєсь особливою постійністю в православній вірі, побожностю, „благочестієм”, як називається православне на Україні в 16. і 17. століттях, в часи його тяжкої боротьби проти католицизму”.

Історія України розповідає, як тяжко відчував український народ зусилля польських властей заводити на Україні нову віру. В тій боротьбі українські селяни становили одну цілість

МОСКОВСЬКІ ДІТИ НА СЕЛІ.

з козаками і духовенством, ба навіть зі шляхтою і магнатами. Церковні брацтва були тою сполукою, що лучила українську православну релігію з українською національністю в одну єдність. Всякий народний та релігійний рух проявлявся наперед в брацтвах, а уже потім приймав загально народний характер.

Те саме треба сказати й про уніятську церков. Богато українських істориків приймає, що уніятська церква зродилася з політичного і економічного положення висшого духовенства України, в яке воно попало під панованнем нетолерантної католицької Польщі. Все таки навіть ті історики признають, що уніятська церков осягнула тісне зілляття духовенства і наро-

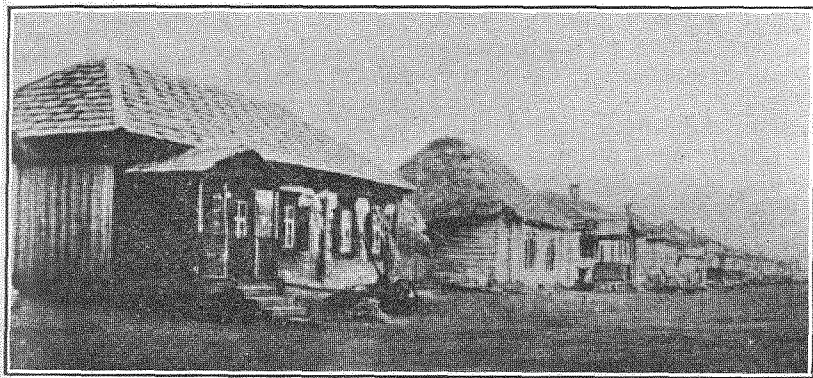
ду. „Свого часу”, — пише найбільший український історик в своїй Історії України, — „заведенне унії приглушило дуже сильно останки українського життя. Приймали унію з малодушности, хилячися перед панами, а сміливіших приборкувано силоміць. Але наросли нові покоління, що були уніятами не через свою зраду чи малодушність, а через те, що уродилися в унії, і для них унія стала вже вірою народньою, українською. Ті, що заводили унію на те, аби вона послужила дорогою до ополячення і скатоличення, помилилися в своїх надіях. Через те що уніятське духовенство і взагалі унію не зрівнано в правах з католицтвом і вона зісталася церквою низшою, мужицькою, вона стала прикметою тутешнього українського життя і незадовго стала для західної України такою-ж національною церквою, якою перед тим була церква православна”.

З другої сторони той самий Грушевський признає, що підданне східної України під зверхність московського патріярха, облекшило лише заведенне унії в західній Україні, а Старинкевич підчеркує, що поступенне заведенне московської управи та московських порядків на Україні мусіло відбитися тяжко на релігійнім життю православних Українців. Українські православні люди розділилися на дві кляси; духовенство стало більше по стороні висшої кляси, селяни були закріпощені і стратили всяку звязь з духовними провідниками, від яких їх ріжнито не лише суспільне становище, але й національність (бо духовенство помосковщилось). Під впливом таких умов селяни, серед котрих жили спомини про страшні бої, які вони зводили за свою віру проти Турків, Татарів та Ляхів, почали тратити інтерес до своєї церкви. Як каже Старинкевич, під впливом таких умов стала ширитися серед набожного українського православного народу байдужність до церкви. Тоді то на його думку мали повстати ті ріжні поговорки та пословиці проти церкви. (На перший голос дзвона промовляють православні Українці: „Уже дзвонять на хрін, на редьку,” або: „На псалтирь уже дзвонять, та нас не загонять,” або: „Нехай дзвонять, їх на панщину не гонять”, або: „Куди ходім, то ходім, аби не до церкви.”) До того часу та тих умов, серед яких жили українські православні люди під Росією, треба на думку того автора віднести також повстанне ріжних оповідаць, від котрих героїми в незавидних ролях виступають архиереї, попи, діякони, дяки, дячки і паламарі, а котрими народ бичував без милосердя безрелігійність, неморальність, жадобу гроша та світської наживи зі сторони своїх духовних провідників з урядової російської церкви.

Визволенне кріпаків багато в тім згляді не змінило. Хоч селянин дістав крихіточку релігійної свободи через те, що він уже не був зависимим в своїй релігії від дідица, та відношенне межи духовенством та народом осталося таке саме. Власне ся свобода почала ще більше відділювати селянство від духовенства. Поширенне грамотности поширило національний рух та відкрило українському селянинови, що його православна церков служить чужим національним інтересам, а рівночас-

но розбудило бажання читати св. Письмо і пояснити його після свого сумління. На таких основах почала ширитися серед Українців деякі західно-європейські секти, як, приміром, баптиська секта, що довго була в Росії відома під впливом „української штунди”. Однак і ці секти через переслідування українського слова стали послуговуватися московською мовою і через те відчужили Українців від себе.

Доперва в тій хвилі, як в Росії ставав можливий свобідний розвій української мови в слові і письмі, навязувалася тісна звязь українського народа з духовенством. Кождий подув свободи в Росії підносив зараз кличі українщення православної та реформованих церков на Україні. Зараз повстало нестримне перте до відорвання їх від московських центрів, до сотворення своїх церковних центрів, до зукраїнщення всего богослуження, до піврвання всяких релігійних зносин з московським народом та його релігійними організаціями. Сотки літ приналежности до спільної церкви не зробили Українців подібними в релігійнім згляді до Москалів. Якраз ся переконала їх, що релігійне чувство проявляється в Українця інакше, як у Москаля. Через те Українці домагаються навіть в тій самій церкві двох осібних національних організацій. Стремління до осібних релігійних організацій в рамках тої самої віри показує на ту велику різницю в релігійнім чувстві Українців та Москалів, яку відкрив в перше Микола Костомарів.

ТИПІЧНЕ МОСКОВСЬКЕ СЕЛО.

Каже Микола Костомарів: „Москаль мало любить природу; у селянина дуже рідко можна подибати на городі квітки, котрі знайдуться майже при кождім домі українського хлібороба. Я знаю приклади, що господарі вирубували дерева біля своїх домів, погано збудованих, думаючи, що дерева псують красу виду. В скарбових селах, коли уряд зачав накланяти людий садити верби біля хат, надзвичайно трудно було спонукати, щоби підливали дерева, доглядали їх і не давали нищити. Коли в двадцятих роках 19. століття уряд приказав обсаджувати дороги деревами, то се видалося московському народови таким тягарем, що жалі і нарікання відбилися в чародних піснях.”

НАШІ ПОЛОНЕНІ В НІМЕЧЧИНІ.

ДНЯ 28. червня 1914 року, саме тоді як у Львові відбувся здвиг наших „Соколів” і „Січей”, в Сараєві заговорники вбили австрійського престолонаслідника Франца Фердинанда і його подругу. Європа була від 25 літ подібна до бочки пороху, смерть Франца Фердинанда явилася іскрою, котра цю бочку запалила. Дня 28. липня 1914 року спалахнула велика війна, найбільша яку знає дотепер історія.

В цій війні розлетілася колишня Австрія і царська Росія. Австрія тому, бо несправедливо поводитися з деякими народами і завчасу не перетворилася в федерацію народів, лиш задержувала поділ на краї, у котрих одея нарід панував над другим. Росія розсипалася, як великий, але неспоений цементом мур, бо там знов Москалі угнітали й визискували кількадесять мільонів іногородців, між ними 30 і кілька мільонів Українців. На руїнах Австрії і Росії вирости нові, ніби національні держави, але зі старими гріхами, з охостою насилувати, підбивати, виснажувати, жити на чужий кошт.

Ця нова карта Європи ще не закріплена. Її ще й нині рисують мечем і кровю.

Український народ належить до тих, що війни не викликали, за весь час, як вона трівала, віддавали цісареві, що цісарське, терпів страшну руїну, насилу, грабіж, післяв на смерть і рани мільони хоробрих борців.

Окремою главою в книзі нашого горя від 1914 року до нині є життя тих соток тисяч українських жовнів, що за час війни попали в полон.

Наддніпряньські Українці попадали в полон до Німців, Австрійців, Румунів та Італійців, а Галицькі до Сербів, Італійців та до Москалів.

Куди не було українських полонених! І на морозах Сибірі і в гарячій Італії і в лісах і на болотах, і по містах і по полях, скрізь скрізь лунали їх невольницькі плачі, скрізь легіли їх зітханьня за родиною, скрізь мерли вони від голоду, нужди і хороб.

Кілько цих мучеників було, кілько їх погигло в усяких неволях, кілько ще й нині нидіє та гине — цього ніхто не зрачував, бо тепер нікому цим ділом піклуватися. Не маємо держави, не маємо свого уряду, не маємо потрібних грошей і потрібного значіння, щоби ці поражунки звести.

Це дуже, дуже страшна глава нашої військової мартірології!

Попрібуємо придивитися, як жили українські полонені у неволі в Німцях.

З кінцем 1915. було в німецьких руках 350.000 квадратних кілометрів російської території і коло два мільйони полонених, в тім коло 400.000 Українців, які служили в російській армії.

Справа полонених стала одним з найважливіших питань. Як їх примістити, як прохарчувати, як оберігати, взагалі, що з ними робити? Приняв се на себе генерал Фрідріх, чоловік великого ума і енергії. Дякуючи йому для полонених будували окремі табори, з водопроводами, каналізацією, електричним освітленням та купальнями. Скрізь були лазарети, бо московські вояки приносили з собою всілякі недуги. Здорових виводили до пільних і фабричних робіт, офіцери й слабосилі сал-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Оркестр і оркестра полонених Українців в Вецлярському таборі (Проф. Турула по середині.)

дги сидіти в таборах. Поки Німці мали самі що їсти, потім полонених достаточо кормили. В 1917. році їжа значно погіршилася. Недоїдали Німці, недоїдали й полонені.

В німецьких таборах для полонених були церкви, бібліотеки, концертні зали, щоб вдовольняти хоч найпримітивнішим вимогам духа і потребам культури. „Червоні хрести” нейтральних держав грали ролю опікунів і посередників. Вони перевіряли інспекції таборів, довозили харчі і книжки, призначали всілякими комітетами, перевозили листи.

Українці не мали свого „Червоного Хреста”, тому то гурток Українців, захоплений війною у Відні, перебрав на себе моральну, а в частині й матеріальну опіку над українськими полоненими зразу в Австрії, а пізніше і в Німеччині. Вони при-

гають як і де тільки можуть, що у них одна ідея, як найбільше земляків провести крізь це пекло, що зветься полон, і впровадити їх до сподіваного раю, до вольної України. І то впровадити не такими темними товпищами, якими вони увійшли до таборів, а гуртами людей просвічених, зорганізованих, свідомих своєї людської і національної гідності, людьми, котрі щось уміють.

Це завдання довелось просвітним віділам у значній мірі сповнити. Смертність в українських таборах була значно менша ніж у других. З людей, які брали живий уділ в просвітній роботі мало хто вмер, хоч у таборах бували всякі хороби, від червінки до сипного тифу. Видно, що духовий підйом впливав корисно на стан фізичний. Ті, що терли сінники по бараках і носа не показали ні до „Народнього Дому”, ні до школи, мерли й божеволіли, а ці, що працювали в різних товариствах і організаціях перетривали лихо. А що діяльних полонених були великі тисячі, так і багато їх вратувалося таким чином. Робота просвітних віділів не обмежувалася на самі табори. Члени їх обїздили так звані робітничі команди, себто двори, лісничівки, села і фабрики, у яких працювали наші полонені, вислухували їх жалоб, приглядалися до їхнього життя, до їх біди й нужди і старалися нести їм поміч і пораду. Мені самому довелось побувати на 54 командах, від Рейну аж до Ваймару. Я переконавсь, що найкраще жилося нашим людям у селян, а найгірше по фабриках. Тому ми пильно дбали, щоб найбільше полонених примістити по селах, у селянських господарствах.

Селянин дивився на нашого полоненого як на хлібороба, свого товариша, як на людину, котра любить землю, худобу, діти, вміє і чобіт залатати і плуг направити, а великої плати не вимагає; німецька селянка часто-густо мала свого сина в полоні у Москалів і наш полонений нагадував її її власного сина, вона казала: „буду я для його добра, то може хтось там буде добрий для моєї дитини”. Не так міщанин. Він не мав що їсти і гадав собі, що полонені обїдають його. Він на табори глядів як на конечне зло. Фабрикант цїнив наших людей як фізичну силу і хотів з тої сили мати для себе як найбільший хосен.

Може ще більше зроблено для нашої народньої справи. Легко числячи 100.000 Українців просвітилося. Багато навчилося читати й писати, почуло про Україну, її минуле й теперішнє, познайомилося з нашою літературою, мистецтвом, з питанням політичним і економічним.

На курсах педагогічних підховалося кілька тисяч учителів. (В цім напрямі найбільше заслужився Др. Сімович). Проф. Турула виховав кількасот співаків і дірігентів. Чотири таборові театри вишколили чимало артистів драматичних, а чотири друкарні чимало друкарів. В п'ятьох часописах, які виходили в таборах, полонені пізнали, що таке редакторське діло, а в кустарнях (провадили їх: Парашук, Лепкий, Ємець) багато на-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Лязарет для полонеників в таборі Вецляр.

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Похорони Українця, що умер в полоні.

тягнули до праці деяких Українців з Австрії, видавали часопись, друкували книжочки всякого змісту, закладали школи, театри й хори в таборах, посередничили між полоненими і військовими властями.

А що наші полонені сиділи в суміш з Москалями і другими народами, то наші добилися того, що їм позволено стягати Українців до окремих українських таборів. В Австрії був оден такий табір у Фрайштаті, а в Німеччині три для вояків: Раштат, Вецляр і Зальцведель, і оден для офіцерів у Ганноверт-Мінден. Фрайштатський табір провадив проф. Ст. Смаль-Стоцький і він був ніби матір других таборів, а в німецьких таборах провідники змінювалися (Др. Роман Стоцький, Безпалко, Др. Перфецький, Др. Сімович і другі).

Отсі українські табори були поставлені можна сказати зразково. В кожному була церква, театр, бібліотека, хор, оркестра, всілякі школи, „Січи”, всілякі товариства і т. д. Згодом добилися Українці до того, що полонені перебірали управу таборами в свої руки. У їх заряді була кухня, крамниця, чайня, клуб, вони управляли поодинокими бараками, висилали своїх людей на роботи, давали їм дозвіл на свобідний вихід, тощо. Кожний табір, то була в мініатурі Україна, лиш без жінок. З того боку він нагадував колишню „Січ”, а то тим більше, що в кожному була січова організація, котрої члени ходили в синіх жупанах і в сивих смушевих шапках.

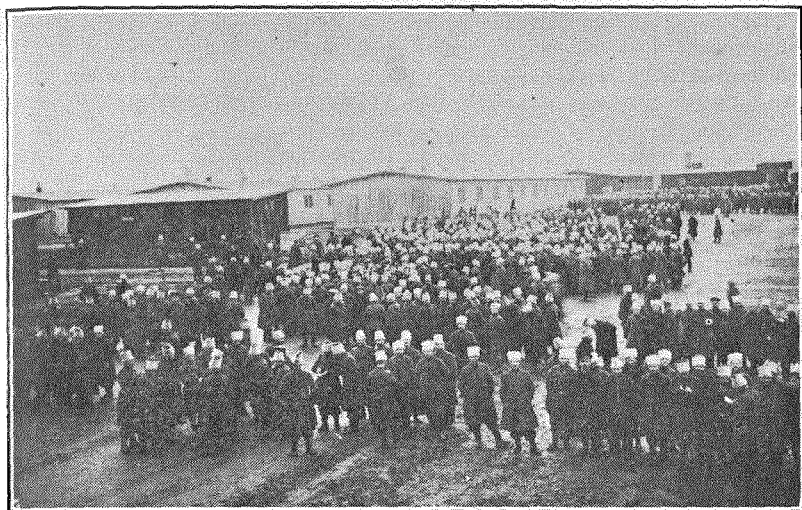
Ранком сурма скликала полонених на науку і до праці в кустарні, вечером виклади, концерти, прѣби хору, або театр. Раз на тиждень віче, на котре сходилися полонені, щоб почути реферати про війну і про те, що чувати в світі а з окрема, щоб радити над своїм таборовим життям. Віче було ніби найвищим авторітетом у таборі. Що ухвалено на йому, те повинно було й бути сповненим. В кожному таборі був так званий просвітний виділ, себто ті інтелігенти, які ставилися до таборової праці. Вони викладали, промовляли на вічах і всіляких зібраннях і були посередниками між полоненими, а між німецькими офіцерами, що стерегли табору.

Зразу робота отсих просвітних виділів була дуже важка. Табори були далеко від міста 2 до 3 кільметри (вецлярський, високо на горі), треба було два, або й три рази в день бігати туди, не зважаючи на дощ, ані на мороз.

Полонені були застукані московськими фельдфебелями, вони не розуміли, як може хтось ними з власної волі турбуватися. Підозрівали в кожному шпига, котрий їх провокує, щоб пізнійше видати їх на кару російського уряду. Всі вони вірили в остаточну побіду царату, а про Україну мало хто з них чував. Національне чуття було присипане царським режимом і воєнною дисципліною, котра не дозволяла говорити по українськи і „політикувати”. „Слухати й нерозговорювати” — це був давний приказ.

Але невинна праця просвітних виділів довела до того, що скоро присли перші леди. Полонені бачили, що просвітні виділи це їх провідники, що вони дбають о їх добро, пома-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

II. ешалъон Синьожупанців збирається на раду перед відїздом на війну з большевиками (Табор Вецляр).

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Посвячення прапора козацького полка імени гетьмана Дорошенка в Вецлярському таборі.

ших земляків навчилося малювати, різьбити, поливати глечики, точити, столярювати, вишивати і т. д. Крім того були курси торговельні, господарські, пожарничі, поштово-телеграфічні, були лябораторії хемічні, були досвідні поля, зразкові садки і т. д. Табор то була ніби якась „Січ”, а ніби людський університет, щось таке окреме, чого перед тим не було і чого, дай Боже, щоб ніколи більше не було.

В міру того, як котрий табір просвічався, як він робився свідомим, поширювалася його автономія.

Врешті дійшло до того, що уряд дав їм дозвіл перебрати цілу управу в свої руки. Табір мав свій парламент. Вибірав послів, ухвалював для себе закони, вибірав усякі уряди, вибрані урядники були відповідальними перед парламентом і т. д. Табір це була держава в мініатурі і полонені вчилися, що таке демократичний державний устрій. Це мало своє велике значіння, коли зважити, що в Росії не було нагоди навчитися цього. Особливо оживилися наші табори, як упала Росія, а на її розвалинах воскресла Україна. Радости і сподіванням не було кінця.

А коли на нашу молоду державу наперли большевики, табори післали так звану синю дівізію. Крім того за Центральної Ради та за Гетьманщини поїхало на Україну багато учителів, урядовців і т. д. котрі здебільшого показалися дуже добримися силами в будованню самостійної України.

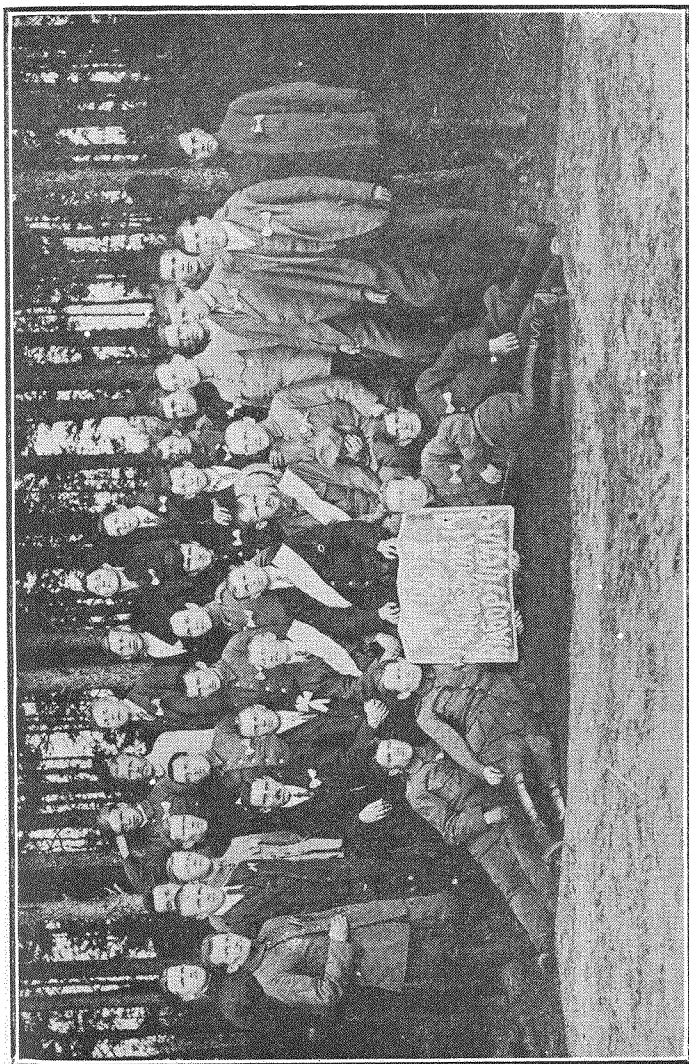
Хоч в дечім може пороблено похибки, та всі ми люде і за кожним з нас єсть свої гріхи і похибки. Але, що зроблено силу доброго й хосенного, — це певно і що просвітна праця в українських таборах для полонених, це одна з кращих сторінок у книзі нашого відродження — в цьому теж сумніватися годі.

Нині усі ці табори замкнені перед нами. Там здебільшого приміщено німецьких утікачів з над Рейну і з горішнього Шлезька. Останки наших полонених перебувають в концентраційних таборах, в суміш з Москалями. Але національно вони вже здебільшого певні.

Біля таборів осталися цвинтарі, для тих земляків, що не перетрівали неволі. Туди звертаюся отсе з тихим поклоном, а до живих бувших полонених кличу: „не поминайте злом, не забувайте доброго, не тратьте надії! Працюймо, щоб здійснилися усі наші мрії, ціла програма визволення соборної України.

Просвітянин.

Українська Громада в таборі Целле.

О. Олесь.

НА ЧУЖИНІ.

Ой, чо́го ти, топсленько,
Не цві́теш?
Чом пожовклу геловоньку
Хилиш-гнеш?
Чом з вітрами-парубками
Не шумиш?
А змучена— засмучена,
Мов з нелюбом заручена,
Все мовчиш?

Тільки часом до хмароньки
Скажеш ти:
„Ой хмаронько, ой чаронько,
Не лети.
Зірви з мене це листячко;
Це листячко-намистечко
Без краси,
У рідную родиноньку,
На милую Україненьку
Віднеси.”

Б У З Ь К И.

УЗЬКИ вертали з вирню, з далекого полуддя... І чим більше зближались вони до любої рідної країни, тим веселіші ставали, тим більше спішилися, тим бадьорніше криали воздух своїми крилами.

— Ось-ось, ще трохи, і розстелиться перед нами наша рідна, північна країна! — здавалось, немов говорили до себе в тім великім поспіху.

І та рідна країна вкінці розстелилась перед ними, наче красний, у веселі цвіті тканий килим... Сонце любо всміхалось з синього неба, посилаючи на землю тепле, благодатне проміння. Під тим проміннем леди розстаяли, а річки весело грали, мов малі діти жибоніли, тулились до більших рік і плили все дальше до моря. Біла скатерть снігу уступила з піль і лугів, а очам бузків показалися широкополі лани, що зеленіли густим руном озимини жита-пшениці, ополоскані теплим весняним дощиком. А по полях, мов ті мурашки, заходяться киво весняної роботи хлібороби. Одні орють вигейкуючи на сиві волики, другі сіють, з розмахом викидають зерно в сиру землю, й усі раді й усі веселі, оповиті надією на добрий урожай... Здовж річок і рік тягнуться просторі луги-долини й ніби всміхаються до бузків, ніби запрошують до себе, щоб на них відпочили, погуляли. І лісів видно багато: одні зелені соснові бори, другі чорні — стоять, про щось шепочуть стиха між собою, вигріваяться на сонці. А серед тої ріжнородности видніються порозкидані села, хати, на весну свіжо повибілювані, окружені садочками... Ось ще не довго і темний ліс розіветься, зазеленіє, загуде могутню пісню і луги зазеленіють, зацвітуть лотачем; зацвітуть садочки по селах, широкі поля заколишуться зеленим збіжжем, наче тее море — й тоді буде раз гарно! Тоді буде ще любійше, ще веселійше, мов у раю!

О, ти рідна країно! Як у тебе красно, як у тебе солодко, кільки в тебе простору! Є де, дякувати Богу, жити, є де подітись!

І бузьки раді вітають рідний край зпід небесної синяви, крутяться колесом, немов танцюють з великої радості, весело клекочуть...

— Та, летім, летім чим скорійш до батьківського гнізда, до рідної стріхи!

І бузьки прилетіли до рідної стріхи, заклекотали весело, закрутилися колесом, з розмаху сіли на рідне гніздо й стали цікаво розглядатись по ріднім обійстя, стали його вітати після довгої розлуки...

— І ось нас маєте! — здавалось, немов говорили вони, — і ось ми знову до вас прилетіли, місця родимі, бо злітай світ здовж і поперек, то ніде таки нема так добре, як у себе дома на ріднім гнізді... А ти, господарю, вииди-но з хати, най ми тебе повітаємо та подивимось, чи ти здоров, чи твоя жінка й діти здорові, чи гасливі, чи веселі?...

Та з хати якось ніхто не виходить, на подвіррю не видно ні людини, ні худібки, ні навіть домашної птиці; глухо і пусто довкола, начеб хто віником замів ціле обійстя... Плоти пооблітали, а господар чомусь то їх не породить, не ладнає; у хаті стіни також пообпадали, а господиня їх не лілить, не білить, на подвіррю малі діти не граються на сонці, не вітають веселим криком бузьків, давно сподіваних віщунів вески. Пусто, тихо, мов ангел смерті перелетів недавно через те обійстя.

Бузьки розглядаються здивовані й чим раз більший острах і якийсь смуток їх огортає...

— Гей, господарю! та де ти подівся враз зі своєю родиною? Чи ви часом, Боже борони, не вимерли через зиму?!...

Прилетів маленький воробчик і розяснив бузькам цілу річ.

— Не вмер наш господар, та не бачити вам його більше. Гей, було йому, братчики рідненькі, тут дуже тяжко жити: хліба не було ні шматочка, а в коморі ні жмінки муки, ні одної крупочки, ні одної пшонини, та не було чим жити, не було йому чим діточок годувати, а ще до того не було в що вдягнутися, ні чим хати ogrіти. Бідував наш господар зі своєю родиною, голодував, а вкінці побачив сердешний, що йому тісно в ріднім краю, що йому прийдеється тут з голоду вмерти, тай покинув рідне гніздище, всього зідрікся... Забрав жінку, забрав дітий тай потягнув з другими сіромахами, такими, як він, у далеку, непевну чужину, за висскі гори, за широкі моря й уже він більше не вернеться до дому, а в тій пустці мешкають тепер сови й лилики. Ось яка новина, братчики рідненькі!

Бузьки похилили голови, опустили крила й тужно й жалібно стали клекотати...

Тимотей Бордуляк.

УКРАЇНЦІ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ.

ВПРАЗ після революції в Росії 1917. року Українці почули про українські національні організації аж далеко в Азії, на краю широкого Сибіру, аж там, де на початку цього століття велася завзята війна межі Японцями та Росіянами. Називають сю часть світа звичайно Далеким Сходом. Назва се не політична. Політично се часть Сибіру, що належав до імперії російських царів, а від упадку царя переходив всяку політичну долю, яка ще й досі не усталилася. Адміністраційно сей край був поділений: на Забайкалле (край, найблизче положений до Євроспи, а званий так тому, бо лежить за озером Байкал); на Амурщину, тобто край положений здовж великої ріки Амура; на Манчурію, котра належить до Китаю, але в котрій Росія мала певні права; та на Приморщину або Приморський Край, найдалі на схід висунені части Сибіру, вздовж ріжних морей і заливів Тихого Океану, обіймаючі увесь край від порту Владивостоку на поўдні до півострова Камчатки на півночі і частину острова Сахаліна на сході.

Українська іміграція.

Українська іміграція на Далекий Схід дуже давня. Одним з перших імігрантів в сі далекі краї Сибіру був ще український гетьман Демко Многогрішний, котрого московський уряд на доноси землячків заслав туди ще в 1672. році. Засиляли по ньому певно й других, хоч по них не лишилася жива пам'ять.

Аж з оживленнем іміграції з Європи в половині 19-го століття появляються знов великі групи Українців. Були се наперед переслідувані урядом сектанти з таврійської губернії. Коли на Далекий Схід отворено морську плавбу, число імігрантів з Росії стало скоро рости, а межі ними щораз більше попададо Українців. Були се переважно селяни, які прогнані царськими безпорядками зі своєї багатой землі, прийшли сюди шукати кращого щастя; лише незначна частина поселенців були люди з міст, уряднича інтелігенція та купці. О скілько селяни були природно Українцями, по стілько інтелігенція була помошковцена.

Український рух до революції.

Одиноким проявом українського народнього життя були українські театральні вистави, по части аматорські, уряджувані самими таки кольоністами, по части заводові, уряджувані захожими аж з України професійними акторськими трупами. Українських газет, відомо, видавати не було вільно; зате були спроби засновання української книгарні.

Після революції.

Революція з 1905. року внесла деяке оживлення. На Дальній Схід зайшла українська книжка, українська часопись, український календар. Почали організуватися аматорські кружки, літературні вечери, клуби, студентські кружки. Однак російський уряд, що далі, то більше перешкод ставив українським зусиллям.

Нова революція з 1917. року наново відживила українське життя. Українці заворушилися і стали організуватися в громадські організації, так звані громади. Виразно означеної політичної мети вони не мали. Однак їх свідоме українство мало велике значіння для поширення української національної думки серед Українців на Далекому Сході. Та працю розривала в значній мірі московська націоналістична агітація, ведена в провокаторський спосіб під покришкою інтернаціоналізму і соціалізму.

Перший Всеукраїнський Зїзд на Далекому Сході.

Хто знає, чи не побідилаб була ся московська провокація, якби не спроби згуртовання усіх українських організацій на Далекому Сході. Такою першою спробою був Перший Український Далекосхідний Зїзд, що відбувся заходом українського громадянства в місті Микольську дня 11. червня 1917. Хоч існувало тоді на Далекому Сході уже коло 20 українських Громад, та лише частина відкликнулася на поклик організаторів. На зїзді розбирано різні політичні і національні справи. Зїзд показав велике захоплення національною працею. Рішив домогатися від російського уряду національно-територіяльної автономії для Українців і утворення спеціального міністерства для українських справ. Піднесено також другі важні питання: культурно-просвітні, організаційні і військові, ухвалюючи в них досить ґрунтовні і відповідаючі вимогам часу резолюції. Богато часу посвячено справі українзації російських військ на Далекому Сході, котрій завзято противилася російська влада у Владивостоці. Мимо загрози острими карами, зїзд рішився на українзацію, та вислав телеграми з протестами до Української Центральної Ради в Києві, до московської влади і до уряду у Владивостоці. Зїзд вибрав Далекосхідний Тимчасовий Виконавчий Комітет, який мав вести біжучу роботу і скликати як найскорше другий зїзд.

Після зїзду робота пішла багато жвавіше, хоч головною перешкодою в праці виконавчого комітету був брак постанов зі сторони зїзду про переведення начеркненої програми і брак визначених фондів на роботу. Зате великою допомогою в праці стали газети, книжки, що постійно і правильно надходили з розбудженого до велитенської праці старого краю.

Другий Зїзд Громад.

Другий Далекосхідний Зїзд скликано до міста Хабаровська на день 8. січня 1918. року. На зїзд приїхало дуже багато

селян, але се по найбільшій часті були селяни, що осіли на неврожайній землі і тільки їм цікавилися, якби то вернути назад на Україну. Через те Зїзд мусів займатися передовсім справою переселення назад (рееміграцією) і постановив вислати в тій справі спеціальну делегацію на Україну. Вибрано новий Тимчасовий Комітет, якому припоручено скликати Третій Зїзд.

Участь великого числа свідомих громадян на Другому Зїзді мала велике значінне для поширення ідей Зїзду по всіх українських громадах. Ще більше може впливу вали вісти зі старого краю, радісні вістки про організацію своєї влади, свого війська, української держави. Неменче значіння мала свідомо ясна агітація членів Виконавчого Комітету, розїзджаючих по селах. Перешкодою були знов заходи російських патріотів, закриваючихся машкарами інтернаціоналізму, і знов брак грошей, яких непривичні до громадської праці громади не надсилали.

Третий Зїзд.

Третий зїзд скликано на 7. квітня 1918. року до міста Хабаровська. Проти сього зїзду виступили місцеві большевицькі газети з безстидними наклепами проти Українців, яких не постидалабы ніяка чорносотення газета. Та сей хуліганський виступ большевицьких газетярів мав такий наслідок, що багато українських селян, що проїхало на рівночасно відбуваючийся зїзд советських депутатів, перейшло на український зїзд, домагаючись допущення. Селяни тоді становили більшість на зїзді і виявили глибоке розумінне поважних справ, які на ньому розбиралися. На зїзді запали відповідні ухвали про організацію Українців на Далекому Сході. Ухвалено закласти по округах так звані Окружні Ради, а по селах Ради Сільських Громад; представники Окружних Рад мають становити постійне тіло, так звану Крайову Раду, котра має зїздитися періодично на наради в українських справах Далекого Сходу; Крайова Рада має мати своє виконуюче тіло, так званий Секретаріят. Перший такий Секретаріят з трох людей вибрано на Зїзді. Зїзд тревав до 12. квітня, а весь час зїзду відбувалися вечерами відчити про українську історію, дискусії на українські національні питання, українські театральні вистави, тощо.

Головною перешкодою в роботі Секретаріяту був знов брак грошей, а крім сього різні особисті інтриги межі декотрими визначними діячами. До того події на Далекому Сході ішли дуже скоро, вимагаючи скорої орієнтації: отже боротьба Чехів, похід Японців, зміни влади на Сибірі. Прийшли переслідування зі сторони советських властей, котрі не допускали навіть отворення українських шкіл, бо мовляв української мови нема, а є „лише 300 зіпсутих московських слів”. Через переслідування московських большевиків перервав свою діяльність Секретаріят, так що навіть слідуочий зїзд не було кому скликати.

Четвертий Зїзд.

Прийшлося його скликати голові Третього Зїзду. Сей зїзд відбувся дня 24. жовтня 1918. року в місті Владивостоці. Секретарїят згодився признати зїзд правно скликаним. На зїзді заявилося багато делегатів з Манджурії, але Приморщина і Забайкалле обіслало зїзд слабо. Зате зїзд показався дуже здібним до праці. Він почав застановлятися над кооперативами; виробив проект Конституції Українства Далекого Сходу; видав деклярацію до народів всього світу, домагаючися признання України самостійною державою (відозву видано англійською, французькою, українською та московською мовами і розіслано до всіх чужих представників та українських організацій.) На зїзді по раз перший зазначилися різниці межі лівими і правими групами. Зїзд вибрав новий Секретарїят з 5 осіб.

Національна боротьба з Москалями.

Робота його пішла жвавійше, як попереднього, раз тому, що вже й гроші стали напливати з громад, друге, бо серед діячів був великий запал до діла. Позакладано нові організації по краях Далекого Сходу, кооперативи, школи. Перешкаджали однак московські урядники сибірського уряду, переважно члени московської соціал-революційної партії, котрі арештували членів українських організацій, а далі зовсім заборонили українську громадянську роботу. Сей уряд однак (так звана Директорія) незадовго впав, а новий уряд диктатора Колчака, не почуваячися видно сильним, дозволяв Українцям більше свободи, як „свободолюбні” московські соціялісти і революціонери. Як лише сибірські уряди почали брати силоміць до війська людей на Далекому Сході, Українці зараз почали добиватися утворення українських військових частин. Та хоч і представник аліантів на се згодився, і хоч пізнійше колчаківський генерал уже на се дав свою згоду, мимо сього уряд Колчака вкінці таки сьому спротивився.

Крайова Рада, що зіхалася при кінці 1918. року, постановила закласти кооперативний банк, котрий дійсно почав діяльність на другий рік, але місто опиратися на свої гроші, він звернувся за допомогою до сибірського уряду, а сей, відомо, гроший „московських” на „хохлацьку” справу відмовив. Знов почалися заходи коло організованя українського війська, сим разом прозваного „Вільним Козацтвом”. Завдяки інтригам обрусителів московським націоналістам таки вдалося розбити сю організацію.

На своїй другій сесії Крайова Рада занялася виробленнем проекту конституції для Українців. Вона станула на становищі, що далекосхідним властям підлягають як горожани лише ті Українці, що є горожанами Росії, тоді як Українці, що належать до України, є чужинцями. Проти сього становища виступили одною лавою всі Москалі, починаючи від найправійших,

а кінчаючи на найлівійших большевиках. Москалі боролися проти Українців всіми способами: арештами, доносами, судами, провокацією. Розбито решту українського війська, замикано газети. Тому не диво, що Українці взяли дуже визначну участь в революційній роботі проти уряду. Але революціонери, добувши влади, показалися зараз такими самими нетерпимими московськими націоналістами, як повалений уряд. Дійшло навіть до того, що революційний уряд розграбив маєток українських кооператив.

Як Японці dokonали свого перевороту в квітні 1920. року, Українці могли були добиватися дозволу на утворення своїх військ, але не маючи на се фондів, не добивалися. Зате звернено живу увагу на просвітну, громадську і економічну діяльність. Поза межами японської влади відношення московських кол до українства не змінилося ні трохи; щоб там при владі не був, чи націоналісти, чи соціал-революціонери, чи большевики, всі однаково ворожо відносяться до українства.

Здобутки української громадянської праці на Далекому Сході.

З цього короткого начерку української діяльності на Далекому Сході можемо набрати поняття про великі труднощі, серед яких приходиться працювати нашим браттям в тій частині світа. Здалося перелічити тверді здобутки цієї організації роботи, які поробили наші земляки серед тих умов. Як знаємо зі сказаного вже, далеко-східні Українці вважають головним національним тілом Крайову Раду, ухвалену Третім і Четвертим Зіздом. Його виконавчим тілом являється Секретаріят. Головним кооперативним товариством є Крайовий Кооператив „Чумак”, з осідком у Владивостоці. При Секретаріяті існує також центральне Видавництво Товариство імені Тараса Г. Шевченка. З других центральних українських інституцій треба згадати: Далекосхідну Видавничу Спілку, Далекосхідну Театрально-Артистичну Спілку, Далекосхідну Учительську Спілку, Далекосхідну Почтово-Телеграфну Спілку і Далекосхідну Залізничну Спілку.

Окружних рад на початку 1921. року було 10, а саме: благовіщенська, владивостоцька, забайкальська, іманська, камчатська, манчурська, микольсько-усурійська, сахалінська, свободненська і хабаровська.

„Календар”, виданий Секретаріатом Української Далекосхідної Крайової Ради, вчисляє крім „Чумака” ще 9 других великих кооператив, межі котрими є найбільше споживчих кооператив, але є також рибачка кооператива, перевозова і др. Просвітних товариств вчисляє 11, артистичних товариств 3, фахових організацій 3 (тут є організації учителів, телеграфістів і залізничників) та клубів 4.

Громадських Рад вчислено в благовіщенському окрузі 11, у владивостоцькій 13, в забайкальській 6, в іманській 20, в камчатській 1, в манчурській 20, в микольсько-усурійській 15, в сахалінській 3, в свободненській 15, та в хабаровській 8.

Часописий в 1921. році виходило 3. Українських партій зорганізованих було 2, а саме: соціал-демократична і соціал-революційна.

Правда, українство, придушене і на Далекому Сході через довгі роки, і не можуть розвиватися й тепер свobodно, виказує кілька поважних хиб, зовсім зрештою зрозумілих в так молодім русі. Бачимо в ньому і брак інтелігентних сил, і недостачу зрозуміння певних основних громадських справ серед громадянства, як приміром вічна недостача гроша в центральних організаціях в наслідок не висилання їх місцевими організаціями. Через се робота, ухвалена так гарно на Зіздах, розбиваєсь, припинюєсь і часто кінчиться самими ухвалами. Як в кожній молодій організації, так само й серед далекосхідних українських організацій особисті порахунки дуже часто відграють велику ролю. На визначні становища попадають деколи люди, які на них зовсім не надаються і які опісля перші покидають роботу.

Се все є хороби молодих, починаючихся рухів. Інакше воно й не може бути. Лише час потрафить змінити все. Лише час покаже, котрі люди надаються найкраще до кожної праці, котрі люди ставлять висше публичну справу, а котрі висше приватну, котрі добрі організатори і т. д. Однак факт, що розбивані все новими незгодами долі українські організації не загинували, але все зривалися до нової боротьби і до нової праці, дає нам надію на їх красний розвій в будуччині. Видно з сього, що робота не устане. Українство не піддасться супротивній хвилі, але буде далі працювати для всестороннього піднесення нашого народа і в тій далекій країні. Здобутками короткої бо лише 4-літньої праці далекосхідним Українцям нічого стидатися. Вони повинні їм лише дати заохоту до праці для рідного народа. (ор)

А. МЕТЛИНСЬКИЙ.

Б У Р Я.

Буря вие, завиває,
І сосновий бір тріщить,
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грюкотить;
То як вугіль ніч зчорніє,
То як кров зачервоніє.

Дніпро клекоче, стогне, плаче,
Гриву сивую трясє;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе...
Грім що гримє, в беріг гряне—
З пуші полумя прогляне.

Запалало і стемніло,
Застогнало в небесах;
Дощ линув... Загомоніло
На горах, полях, в лісах,
І з дощами та з громами
Дніпр реве між берегами.

Др. Лука Мишуга.

ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ.

ЕН-ЖЕРМЕНСЬКИМ договором з дня 10. вересня 1919 р. вилучено з території давньої Угорщини прикарпатську українську полосу та прилучено її як автономну країну під офіційною назвою „Підкарпатська Русь” до чехословацької республіки. Першим адміністрагором Підк. Руси був чеський москвофіл Др. Брейха, якому на домагання Центральної Руської Народної Ради в Ужгороді додано як дорадчий орган Директорію. Президентом її був Др. Григорій Жаткович. За старанням Ради і Директорії заступлено місце адміністратора губернатором, на якого покликано Григорія Жатковича, що уступив в половині 1921 року.

Політичний поділ.

Підкарпатська Русь обнімає тепер 12.097 квадратівих кілометрів простору і має 572.028 населення, майже виключно українського. Бо територія з мішаним населенням або остала при Угорщині або прилучена до Румунії. До Румунії прилучено навіть великий шмат чисто української мармарошської жупи. Підк. Русь поділена адміністративно на 4 жупи (Ужгородська, Берегсаська, Мукачівська і Мараморошська), жупа на жупанатські уряди (5 до 6 на одну жупу, відповідають галицьким повітовим комісаріатам), а ті знова на нотаріяти, які обнімають одно до трох сіл.

Галичани своїм братям на Підкарпаттю.

Підкарпатська Русь, — це від віків Богом і людьми забута земля, країна нечуваного в Європі національного, культурного і соціального поневолення півмільйонного руського народу*), одинокого правного господаря цієї землі. Вона почала тепер жити новим життям, яке нагадує мені життя Волині з часів австрійської окупації. Культурна праця, а зособна пробудження національної свідомости серед темної, зубожілої, мадярськими й москвофільськими агітаторами національно спараліжованої народної маси йде на Підк. Руси майже тими самими шляхами, як йшла того самого рода праця Галичан в часі світової війни серед їх братів на Волині. Тут і там завважую в тій чи іншій формі ті самі перешкоди з боку чужих нам по національності людей, ту саму недостачу прямолінійности й рішучости в політиці урядових сфер, ту саму демора-

*) Уживаю терміну „руський”, бо такий прийнятий тепер в письмі й слові на цілій Підк. Руси. Він тут рівнозначний з „українським”.

лізуючу москвофільську течію, ту саму велику різницю між селом і чужим йому містом і той сам поважний вклад галицько-українського інтелекту, сприту та патріотизму. Тут і там бачу, як починається велике діло, бачу, як відроджується нація. Я вірю, що це велике діло увінчається тут повним успіхом і що в довершенню цього діла припаде Галичанам почесне завдання, себто — львина часть праці. І тільки праці, а нічого більше!

Гурток Галичан на Підк. Русі невеликий, але добірний: на кожному полі має своїх людей. І тому багато хосенного можна з ним зробити. Гурток цей мусить мати одначе се на увазі, що він може в короткім часі розійтись. Берім під увагу от хочби корисне вирішення української державности в Галичині. Більша частина Галичан схоче зараз вертати до краю. Тому то Галичане мусять вже тепер доложити всіх сил, щоби підшукати й підготовити відповідні сили з тамошних людей, які продовжувалиб їх працю не тільки з фахового, але й національно-ідейного боку.

Шкільництво.

Хто й яку культурну роботу робить тепер на Підк. Русі під сю пору?

Зачну від шкільництва. Спинює його розвій недостача фахових, національно свідомих учительських сил, бо Галичан не дуже радо до служби приймають і брак шкільних підручників (бо ті, які є, не відповідають духови змінених політичних відносин). В боротьбі за літературну (руську чи російську) мову вже побідила народня мова. Завдячувати це треба статуту для Підк. Русі, шкільному референтови Пешеклови та галицьким учителям. В народніх школах вчать по руськи. Учителів Галичан буде коло сотки. Тому, що вони живуть в тіснім контакті з народом, говорять в школі та в дома народною мовою й закладають читальні й кооперативи, — мають особлившу симпатію у населення. Про учителя Турянського з Кайданова розповідають, що приходили до нього депутації зі всіх сусідних місцевостей з просьбою, перебрати їх дітей на науку або дати їм на учителя „такого Українця, як він”.

У всіх більших містах є горожанські (виділові) школи. В звязку з ними подам ось такий цікавий факт, знаменний для праці Галичан. До народної школи в Ясіню приділено учителя Миколу Водоноса, гал. Українця. В короткім часі зорганізував він і перемінив на власну руку народню школу на руську горожанську, повідомив про цей доконаний факт шкільний реферат при губернії, а той приняв це до відома.

Гімназій маємо на Підк. Русі три: в Берегсасі, Ужгороді й Мукачеві. По закону це гімназії руські з мадярськими паралельками.

Директор реальної гімназії в Берегсасі — п. Алиськевич, бувший директор української гімназії в Перемишлі. Руських клас було в 1920/1921 I.—IV., зорганізовано їх на території

більш малярській в сей спосіб, що директор з професорами Галичанами вандрували по селах і стягали молодь до школи. Учителів Галичан є сімох. Гімназія мішана, мужеська й жіноча разом. Кляси виглядають по словам проф. Бирчака так, що в перших лавках сидять дівчата, а в дальших паничі в черевиках та чорнім одязі разом з гуцуликами в киптарях, ходаках і вишиваних сорочках. Підручників нема. Читанок Крушельницького не вільно там уживати, бо писані фонетикою. Тому учитель або відчитує з книжки поодинокі уступи, або переписує їх етимологією на таблиці. Учеників підкарпатських Русинів і Галичан-емігрантів є коло 130.

В гімназії в Мукачеві нема ні одного Галичанина учителя. Вчать Карпатороси або корінні Росіяне, які тудя прибули з розбиттям армії Денікіна. В одних клясах вчать народною мовою, в других по російськи.

В ужгородській гімназії немає рівнож одноцільності щодо мови. Одні вживають української термінології, другі російської, інші карпаторуської. Про директора гімназії ходять слухи, що студіює церковно-словянську мову, бажаючи ввести її як мову літературну!

В 1920 р. мала повстати в Ужгороді за спонукою Галичан філософічна академія для висшої фахової освіти тих учителів, які покінчили учительський семінар або гімназію. Задля недостачі відповідного числа кваліфікованих слухачів її отворення відложено.

Учительських семінарій, званих „препарандами”, є дві: в Ужгороді й Мукачеві. З Галичан вчить там один. З тих семінарій виходять т. зв. дякоучителі; для піднесення уровня їх освіти улаштовано підчас ферій 1920 року в Ужгороді й Мукачеві доповняючі курси, в яких вчили Карпатороси, Галичане й Чехи.

В 1920 р. переведено з рамени губерніяльного земельного реферату за спонукою й під проводом Галичанина інж. Творидла учительсько-господарські курси. Трудом п. Творидла зорганізовано й затверджено господарську школу в Домбоку. Після ферій будуть відчинені в Севлюши й Мукачеві дві торговельні школи з руською викладовою мовою.

Культурна позашкільна акція.

В культурнім і національнім піднесенню нашого народу на Підк. Русі бере значну участь товариство „Просвіта”, основане 9. мая 1920 р. Місто осідку Т-ва Ужгород (Капітульна 10), а голова його Др. Юлій Брашайко. „Просвіта” має філії в Бергсасі, Ясіню та Густі. Організація читалень по селах не дала задля недостачі фондів таких вислідів, яких належалоб ожидати. Діяльних читалень є всего 25, а 17 таких, які вже зорганізовані, але досі не відбули ще загальних зборів. Вже на самім початку своєї діяльності взялася „Просвіта” до великої праці: будови „Народного Дому” в Ужгороді, в яким малиб бути приміщені всі культурні й економічні руські інсти-

туції. Референтом цієї справи вибрано Галичанина Д-ра М. Новаковського, дуже запопадливого адміністратора. При Т-ві зорганізовано кілька комісій, з яких на особлившу увагу заслугує музейна й бібліотечна. Комісія музейна виготовила між іншим до правительства меморіал відносно заборони вивозу з Підк. Руси памяток руської культури та звернула увагу на музей ім. Теодора Легоцького*), який закупили в неправний спосіб Жиди та хотіли вивезти за границю. Се одинокий музей на цілу Підк. Русь! Теодор Легоцький призвав у своїх частих подорожах по Європі й Азії, а передовсім Мадярщині та Підк. Руси багато археологічного, передісторичного і етнографічного добра. Його бажанням було зробити з цієї збірки публичний музей. В тій цілі заснував він 1907 р. музейне товариство в Мукачеві. Воно оцінюючи заслуги основателя назвало себе „Музейним Товариством імені Теодора Легоцького”. По смерті Легоцького кинулися на музей користуючись політичним переворотом, різні Жиди-спекулянти. Т-во „Просвіта” має за собою неоцінену заслугу, що взялося до охорони цієї так високо культурної інституції.

Музейна секція, опираючись на сен-жерменським та тріанонським договорі, поробила рівнож відповідні кроки в справі ревіндикації культурних пам'яток Підк. Руси з музеїв у Будапешті та Відні, й предложила урядови готовий проект розпорядку в цілі охорони пам'яток старовини.

Видавнича комісія „Просвіти” мусить боротися з великими труднощами задля малої кількості наших друкарень.***) Мимо сего видала кілька хосенних книжок, як „Історія Підкарпатської Руси” В. Пачовського, друкує цікаву річ Д-ра В. Бирчака: „Літературні стремління Підкарпатських Русинів від найдавніших часів до тепер” і и. „Бібліотека Т-ва „Просвіта” складається з 930 чисел, понад 120 томів, присланих по більшій часті львівською „Просвітою”.

На Підк. Руси маємо ще такі бібліотеки:

а) Консistorіяльна при капітулі в Ужгороді. Є там цінні річі, писані майже тільки в мадярській та латинській мові.

б) Дуже інтересну бібліотеку оо. Василіян в Ужгороді та на Чернечій горі коло Мукачева.

в) Велику етнографічну збірку графів Шенборнів в Чанадєві (Сен Мікльош), яка має коло 15.000 томів і містить матеріал, який для історії Підк. Руси має неоцінену вартість; та

г) бібліотеку при гімназії в Мукачеві. В найблизшій часі має бути основана ще Державна Бібліотека.

*) Теодор Легоцький (родж. 5. X. 1830, † 25. XI. 1915) походив зі старого роду в Фужині коло Фіюме. Від 1866 р. перебував як адвокат в Мукачеві. Найбільша його праця це „Монографія бережанской жупы въ 3-хъ томахъ.” Був це учений археолог, етнограф та історик, який ціле життя своє присвятив дослідам культури Підк. Руси.

**) Друкарень з нашими черенками є на Підк. Руси всего чотири, а саме: „Унію” та „Фелдеші” в Ужгороді, одна державна й одна неповна в Мукачеві. Супроти зростаючого видавничого та часописного руху вони не в силі виконувати замовлень на час, а до того ще й мова виходить дивна, бо не мають деяких букв, як „е”, „г”, „і” і и.

Театр.

Подібно як на Великій Україні й у Галичині, відграє народний театр і на Підк. Русі велику роль в пробудженню національної свідомости. „Руський Театр в Ужгороді”, існує від 15. січня 1921 р. як автономна секція тов. „Просвіта”. Має він на цілі плекання театрального мистецтва серед українського народу на Підк. Русі. В склад його входять Придніпрянці та Галичане, по більшій часті учасники Капелі Кошиця. Вистави дають в міській театрі. Режисером є Борис Кривецький, бувший директор державно-драматичного театру в Києві. Дотепер виставлено „Учителя”, „Наталку Полтавку”, „Суєту”, „Наймичку”, „Ой не ходи Грицю” та багато інших штук.

Господарські товариства.

З економічних інституцій треба згадати в першу чергу „Підкарпатський Банк” в Ужгороді. Основано його в маю 1920 р. за допомогою американських Русинів. Зорганізував його Др. Мих. Новаковський. Ініціатором були. о. Волошин, Др. Ю. Брашайко та К. Грабар. Банк переводить головно грошові трансакції наших емігрантів в Америці, фінансує прокормлення краю та дає дрібний кредит селянам. Має філію в Америці в Мекіспорт, „Американ Екскендж Бенк”, а в краю філії в Мукачелі та Густі. За перших шість місяців було чистого доходу 250.000 ч. к. В банку є зайятих п'ятих Галичан, трох Придніпрянців та дев'ятих Підк. Русинів. Конкуренційна москвофільська інституція „Руський Народний Банк” основана на малім акційнім капіталі — не має виглядів на розвиток.

„Краєвий Кооперативний Союз” оснований 1920 р. за ініціативою і при допомозі капіталу „Устшедні Єдноти Ческослов. Сполку”, зумів мимо невдячного ґрунту заложити в короткім часі 5 філій та 50 кооперативних спілок. Москвофільський конкуренційний „Руський Кооперативний Союз” не проявив досі ніякої діяльності.

На Підк. Русі маємо ще дві важні інституції, а то: „Сільський Господар”, зорганізований головно М. Творидлом і „Товариство для збугу худоби”, яке заложив і веде В. Струк (Галичанин). З нашого досвіду в Галичині знаємо добре, яку важну роль відіграли ті дві інституції в економічній піднесенню українського народу. Того самого надіємося від них і на Підк. Русі, а то тимбільше, що працюють тут ті самі фаховці, які вели ту саму роботу в Галичині.

Філантропійні установи.

За почином Галичанина Євгена Булки основано на Підк. Русі тов. інвалідів „Надія”. Головою Т-ва є Др. Брашайко, директором Галичанин Ю. Танчаковський. Т-во має на цілі нести матеріальну й моральну допомогу военним інвалідам та военним вдовам і сиротам з Підк. Русі. Це товариство не політичне, гуманітарне та безпартійне. Членом його може бу-

ти кожний інвалід з Підк. Руси без огляду на національність, віру та політичне переконання. Т-во має шість філій, понад 100 кружків і 12.000 членів. Тому, що більшість членів це карпатські Русини (90%), урядовою мовою товариства є мова руська (українська).

„Комітет допомоги українським збігцям в Ужгороді”, оснований в червні 1920 р., має великі заслуги в допомозі галицьким біженцям. Головою комітету є інж. Творидло, касієром Др. Бирчак (оба Галичане). Харчівня комітету видала до кінця квітня 1920 р. 9569 платних обідів, 3969 безплатних і 9103 платних, 3783 безплатних вечер. Обід з вечерою коштує 10 ч. к. Кожний біженець з Галичини одержує даром харч так довго, аж доки не дістане платного заняття.

Політичні угруповання.

На підк. Руси є такі політичні партії:

1. Руська хліборобська (земледільська) партія, основана в серпні 1920 р. Головою є Андрій Товт, селянин-староста з Дравець коло Ужгорода. Властивий провідник партії — о. Др. Августин Волошин. Найбільш діяльним членом партії є адвокат з Густу, Др. Мих. Бращайко, відвічальний редактор „Руської Ниви”, органу партії. Осідок управи партії: Ужгород, ул. Ракочого 32. Партія має по більших містах Підк. Руси свої секретаріати, а по селах комітети. Партія має 180.000 членів, по більшій частині самих селян. Ціль партії: дорогою як найширшої автономії забезпечити й оборонити народні господарські, культурні та політичні інтереси підкарпатського руського народа.

2. „Незалежна соціал-демократична партія Підкарпатської Руси” повстала через злуку руської соціал-демократичної партії з соціал-дем. партіями жидівською та мадярською. На чолі партії стоїть Яцко Остапчук. Діяльнішими членами партії є нотар з Ясіня, Евген Пуза, бувший майор галицької армії, та Стефан Кочурак, студент прав з Гуцульщини родом. Органом партії був давніше „Народ”, тепер „Вперед” на руській, „Ельоре” на мадярській мові.

3. „Сільська републикансько-підкарпатська партія”, основана в серпні 1920 р. Се чеська партія, якої ціль укріпити чеський вплив, а до автономії Підк. Руси ставиться неприхильно. Підпирають її чеські аграрії-централісти. Головою партії є малограмотний селянин Юрко Чвіль з Лучок Великих, який змінив своє ім'я на „Бальог”. Він одначе дає тільки фірму. Провід партії спочиває в руках Чеха, земледільного інспектора Хлопека, що живе в Мукачеві. Органом партії є „Село”, часопис для народа.

4. „Карпаторусска трудова партія”, основана в 1920 р. Головою є адвокат Бескид, бувший посол до мадярського парламенту. Властивий провід ведуть: Андрій Гагатко, Лемко з Галичини, та Цурканович з Буковини. Се партія москвофіль-

ська. Її орган „Русская Земля” поширює агітацію за православлем і баламутить бідний народ. Редактором органу є Гагатко, гімназіяльний учитель в Ужгороді.

5. „Підкарпатський земледільський Союз” основано в грудні 1920 р. Головою є Карпаторос-мадярон, Др. Йосиф Камінський. Програма партії подібна до програми руської хліборобської партії з тою одначе різницею, що відноситься ворожо до Галичан та ширить малярську орієнтацію. Орган партії „Карпаторуській Вістник”, редактований страшним язичієм. Редактором є Йосиф Камінський.

6. „Комуністична партія”, якої органом є „Правда”; редагує її Карпаторос Іван Мондок.

Крім сих партій є ще християнсько-суспільна, угорська „правна” та угорська партія малих газдів.

Часописи і видавництва.

Наконець згадаю ще про часописи та видавництва. Крім згаданих партійних органів, як „Вперед”, „Руська Нива”, „Карпаторуській Вістник”, „Русская Земля”, „Село” та „Правда”, є ще орган мукачівської канітули „Наука” (редактор о. Авг. Волошин). Шкільний реферат видає для учителів „Учителя”, а для дітей „Віночок”. Редактор обох Др. І. Панькевич (Галичанин). Тов. інвалідів видає „Нашу Оборону”, яку редагує Ю. Танчаковський. Кооперативний Союз видає фаховий орган „Кооператива”. Від марта 1921 р. виходить ще „Зоря”, яку редагує І. Коханий. По програмі має вона служити піднесенню та поширенню руської культури на Підк. Руси. Крім того виходить: „Народна Школа”, — учит. орган. Українське видання редагує М. Полянський, мадарське М. Григаший. В Мукачеві вийшов учительський орган „Культура”.

ВОЛОДИМИР САМІЛЕНКО.

НЕВДЯЧНИЙ КІНЬ.

Хто в воза коней запряга,
То гречко їх не просить.
Та добрий пан сказав, що вже
Того порядку досить.

І загнудавши раз коня,
Він став питати в його:
„Чи вас у корінь запрягти,
Чи з боку — і з якого?”

„Коштовні віжки почепить,
Чи з простої сириці?
У голу руку взять батіг,
Чи брати й рукавиці?”

Та мабуть кінь невдячний був,
А то й дурненький може,

Бо на ласкаві ці слова
Він відповів негоже:

„Язык ваш любо так бренишь,
Як добрії димбали,
Але булюб мене спитать,
Як ще не загнудали.

„Я згаю — віжки всі цупкі
Чи з шовку чи з ременю;
Батіг усякий дошкуля,
Як вам попався в жменю.

„Тай ще скажу: Як чорт-вість-що
Я тут возити маю,
То краще я не запрягавсь
Ні в корінь ані з краю.

Братство св. Василя Вел., від. 339 У. Н. С., в Филадельфії, Па.

ФЕДЕРАЦІЯ ЧИ САМОСТІЙНІСТЬ.

ПІДЧАС послідної війни розпадалися наймогутніші держави, а на їх руїнах повставали нові. З відломків розбитих держав повставали обєднані державні новотвори. Процес розпаданнє декотрих держав ще не покінчений і не знати, як він покінчиться. Чи розєднаннє лишиться на будучність? Чи обєднаються назад зломки в одноцілу державу? Чи заховають розбиті частиці добути в час війни самостійність або сі независимі держави обєднаються в якийсь междержавний союз? Всякому насувають нині такі питаннє. Доля українського народу ще більше не рїшена, як доля других народів, і тому кожного Українця тим більше цікавить дізнатися дещо про союзи межи державами і народами.

Особиста юнїя.

Самостійні держави лучаться на рїжні способи.

Найпростїше полученнє можна бачити в случаю, як дві держави заховують свою повну самостійність, але випадково мають одного монарха. Свого часу Англія і нїмецьке князівство Гановер були так обєднані, як гановерський князь добився англійського престолу. Таке саме було й з Польщею і нїмецьким королівством Саксонїєю, як саського короля обїбрано на польського короля.

В дійсности межи двома державами в такім случаю союзи ані злуки нема, бо і одна і друга держава захове повну независимість в кожній справі, дарма що пануючий в однім случаю виступає як монарх одної, в другім случаю як монарх другої держави. Хоч така сполука може мати значіннє в політиці, як довго вона існує, все таки її значіннє не може бути на будуче постійним.

Реальна юнїя.

В инчих случаях дві держави мали повну самостійність в усіх справах, але були звязані о стільки, що пануючий одної держави тим самим був пануючим другої держави. Колись Швеція і Норвегія були так звязані зі собою; король Швеції був тим самим правом королем Норвегії, але і один і другий край був вповні самостійним під кожним зглядом. Самостійність була переведена консеквентно навіть в заграничних справах, так що король мусів іменувати для кожного заграничного краю осїбного представника для Швеції, а осїбного для Норвегії. Така звязь межи державами не представляє також ніякого поважного значіннє для країв.

Конфедерація.

Тіснішою межидержавною звязю являється так звана конфедерація. При ній дві або більше держав лучиться разом так, що поодинокі держави не втрачають своєї індивідуальности, що вони й надалі виступають як одиниці, мають свої осібні уряди, які виступають в усіх справах держави. Однак рівночасно на основі виразної умови меж державами попри ці осібні державні влади, існує осібний конфедераційний уряд. Його права та обсяг діяльности залежить вповні від згоди меж державами; звичайно він має право удержувати армію і представляти союз на зовні, а деколи видавати також закони в декотрих спільних справах, як приміром: телеграфи, пошти і т. п. Однак конфедераційна влада не може сама виконувати виданих собою законів, але мусить відноситися до урядів поодиноких сконфедерованих держав. Коли котра держава конфедерації не хоче виконати постанови конфедеративної влади, то сій послідній не лишаєсь хіба нічого иншого, як іти з конфедеративною армією війною на непослушника і в той спосіб примушувати його урядників виконувати її прикази. Крім сього, кожда сконфедерована держава признає за собою право сецесії, то є право виступити зі союзу після своєї сподоби. Ясно, що така неціпка злука розпадаєсь легко. Союзна власть, не маючи своїх урядів до переведення своєї волі, є мало що більше як тінею без тіла. Без примусової сили власть не є властю. Така власть мусить впасти, або змінитися.

Такою конфедерацією був звязок меж американськими кольтоністами в час їх боротьби за незалежність від Англії і через кілька літ по виборенню самостійности. Хіби конфедерації направлено на конвенції у Філадельфії (в році 1787.), на котрій конфедерацію переіменено на тіснішу звязь, на федерація.

В подібний спосіб попереіменялися другі конфедерації, так що нині лише виімовково повстають політичні утвори, які можна назвати конфедерацією або союзом держав. Одні з них розпалися і переіменілися на кілька зовсім самостійних держав, а другі затіснили звязь меж державами і переіменілися на так звані державні союзи або федерації.

Федерація держав.

Під федерацією держав розуміється таку звязь меж державами, при якій всі принадлежні до союзу держави обіднуються в одну цілість, а мимо сього не зливаються в цілість, але заховують на далі свою верховну власть. Як при конфедерації так і при федерації поодинокі держави союзу не втрачають свого існування, але далі існують, далі мають свою територію, з виразно означеними границями, в межах котрих господарить державна власть вповні суверенно, то значить без нічийої зовнішньої котролі, без нагляду другої влади. В межах границь кождої держави всі мешканці підлягають законам сеї

держави, які вона видає після своїх правних постанов, повинються своїм державним урядникам і судам. Відомо, закони одної держави у федерації можуть бути відмінні від законів другої держави у федерації, ба навіть бувало таке, що в одній федерації найшлися попри себе монархії з республіками.

Однак в повній суверенности кожної держави у федерації є поважний пролом. Деяких саме прав державна влада ніодної держави федерації не сміє полагоджувати сама після своєї волі, хоч кожда з них є вповні суверенною. Се ті справи, які держави у федерації добровільно, власне на основі своєї суверенности, згодилися віддати до спільної і невідкличного полагодження спільною для всіх держав федерації владою. Значить, кожда держава у федерації зреклася певних, виразно вичислених прав і силою своєї зверхности передала на другу владу, яка не належить до жадної держави з осібна, а до всіх держав федерації вкупі. Се так немовби ся спільна влада виступала повновласником усіх держав федерації для виконування певних справ, немовби спільна влада була делегатом, висланником, кожної держави. Вибираєсь сю владу чи установляєсь відповідно до волі членів, себто як собі держави федерації самі постановляють; дуже правдоподібно її установляється в спосіб, відмінний від того, після якого установляється уряди в поодиноких державах федерації. В тих справах, відданих волею держав до спільного порішення спільною владою, спільна влада має повну постановляючу і виконуючу силу; федерація держав має в сих справах спеціальні органи (тіла, збори) які видають закони; крім сього вона має свої уряди, які ці закони виконують, видаючи прикази згідно з ними законами, і суди, які стережуть виконування законів і їх пояснюють.

Подвійні влади у федераціях

Тепер ми бачимо практичний наслідок таких уряджень. Кожда держава являється зверхною, але лише в тих справах, яких вона не зреклася на річ спільної власги. В тих послідних справах рішає спільна усім державам власть. Значить, федерація має не одну власть, яка рішає в усіх справах, але подвійні власти: державні власти і спільну власть, — так звану федеральну або федеративну, себто звязкову, союзну. В справах, спільних для цілої федерації, є одна влада; вона спільна усім державам; її мусять повинуватися усі горожани усіх держав федерації. Зате державних (стейтових, кантонових) влад є стільки, кілько є держав у федерації. Вони рішають як зверхні влади в справах, які держави не віддали спільній владі. Тут кожда держава порядкується добровільно після своєї волі і після своїх правил, независимо від других держав і федеральної влади. Федеральний уряд вповні независимий від урядів поодиноких держав федерації, бо він має свої урядові органи, які можуть примусити кожного горожанина чи мешканця федерації повинуватися своїй волі. Однак ся воля є правною ли-

ше в тих справах, які вона дістала до поалагодження від усіх держав федерації. Кождий горожанин і мешканець федерації обовязаний до послуху і льяольности супроти двох влад: федеральної і державної. Однак сей подвійний обовязок не більший від поодинокого обовязку мешканця держави суцільної, бо права державної влади і федеральної влади не покриваються: що вільно федеральній владі, не вільно державній, а обсяг ділання держави виключає обсяг ділання союзу. Верхна влада у федерації не ширша від верхньої влади в одноцілій державі, лише вона розділена так, що її частину виконує федеральна влада для цілого союзу, а всю решту державна влада кождої держави для своєї держави осібно.

Федерація держав а „неділима” держава.

На перший погляд ока моглоб видатися, що відношенне федеральної влади до державних влад у федерації подібне зовсім до відношення начальної влади суцільної („неділимої”) держави до влади провінцій, країв, повітів і тим подібних адміністраційних округів. Подібність, що правда, існує, але рівночасно існує також суцнна ріжниця; в суцільній державі провінціональні влади, адміністраційні чи законодатні, дістають своє право рядити від начальної влади, тоді як у федерації якраз навідворот: тут найвисша влада для цілого союзу бере свою власть зі спільної згоди поодиноких держав віддати часть своєї власти спільній владі. Як щоб ужити буденного порівняння, то провінції в неділимій державі се немовби діти, з котрих кожде дістало від батька право на якусь землю чи діло, а держави у федерації се немовби самостійні господарі, що віддали якусь спільну справу до переведення спільному повновласникови; в першім случаю право дітий впливає з права батька, в другім ціле право заступника впливає з прав поодиноких хазяїнів.

Які се саме справи віддано спільному повновласникови, се залежить від волі держав у федерації, а се знов від змагання тих сил, що ділали при творенню умови меж державами на сотворенне спільної влади. Очевидно, що природні умови і потреби людий мають великий вплив на те, кільки власти віддати спільній владі. Є декотрі справи, які найкраще поалагоджувати на великім просторі і для великої маси людий, а другі справи тим краще поалагоджуються, чим менче простору і людий поалагодженнем обнимається. Через те ріжниці меж правами федеральних влад в поодиноких федераціях, хоч існують, не такі вже дуже великі. Правильно, для заграниці державний союз виступає як одна цілість; поодинокі держави не можуть робити умови з позасоюзними державами ані навіть виступати зі союзу після своєї волі. Оборона союзу перед ворогами, отже удержанне спільної армії і фльоти належить, послідовно також до федеральної влади. Межинародна торговля та всі справи з нею звязані, як битте монети, установленне мір і ваг, удержанне союзних доріг, почтових

урядів, телеграфів, тощо, — все те також належить звичайно до прав федеральної влади. Коли при творенню союзної держави суспільні чинники, що за сим виступають, мають велику силу, тоді вони добудуть федеральній владі ще більше прав; так, приміром, німецькі федеральні влади мали право постановляти навіть приватні і карні закони.

Федерація повинна бути союзом рівних.

З цього бачимо, кілько то справ політичних союзної держави залежить від тої умови межи державами, якою федерацію устанавляється. Умова ся називається федеральною, федеративною або найвисшою конституцією. Вона одна для всіх держав федерації. Вона видана іменем всіх держав союзу або всего народа цілої федерації. Через те спільна влада являється спільною владою для кожної держави федерації в такій самій мірі і в такім самім розмірі, що й для кожної другої держави федерації. Кожда держава федерації рівна кожній другій державі у федерації. Кожда зреклася таких самих прав, що кожда друга. Кожда задержала для себе такі самі права, що задержала кожда друга. Що вільно робити і постановляти одній державі федерації, те саме вільно робити і постановляти другій. Чого не вільно одній, того не вільно жадній инчій. Таким чином федеративна держава побудована на рівности усіх держав, що до неї належуть. Де нема сеї рівности, там нема дійсної федерації. Перевага одної хочби держави над другими нищить справню федерацію. Союз державний, в якому одному членови вільно більше як другому, хочби називався федерацією, нею не є. Се лише надуживанне назви федерації для державного союзу без рівности.

Свобідна воля держав як завязок федерації.

Через те завести дійсну федерацію не так легко. Треба наперед умови, на яку годяться по своїй волі усі учасники. Бо де нема такої свободної волі і свободної згоди на спілку, там в дійсности нема спілки ані союзу, але якийсь хитрий обман та замасковане насильство. Федеративна умова, як контракт, бере свій початок зі свободної волі тих, що до неї приступають. Через те так трудно за дійсну федерацію. Через те федерації в історії людства появилися найпізнійше з усіх форм політичної організації, — бож відомо, що багато легше будувати державу силою, як свободною спілкою.

Навіть як вже існують стремління серед двох або більше народів до основання федерації, все ще вони мусять бути дуже обережними при начеркуванні своєї федеральної конституції, яка має бути основною умовою їх злуки.

Як всяка умова на довшу мету або постановляюча важні справи, така конституція пишеться все на папері. В ній докладно вчисляється справи, які держави віддають федеральній, спільній владі до рішення, і показується спосіб, як мається уста-

новляти поодинокі органи сеї влади і яке має бути їх взаїмне відношення.

Та ще важніша частина найвищої конституції лежить в тім, якби то забезпечити кріпко рівність межі державами федерації. Се серед деяких умов може бути досить рівнодушна і легка справа. Однак, в других случаях се один з найтрудніших орхів до перегризнення. Згода на федеральну конституцію се нічо инчого як зреченне певних суверенних прав зі сторони кождої держави у федерації, а зреченне всяке кождому немиле. З одної сторони, хочби найменче підозріння зі сторони одної держави, що друга надужиє федерації для своїх вузких інтересів, являється уже перешкодою для такої згоди; з другої сторони, всяке високе розумінне про свою висіість, релігійну, культурну, економічну, політичну, чи якунебудь инчу, стоїть колодою для заключення федеративної умови на основах дійсної рвности усіх сторін. Де одна держава держиться вперто одної релігії, і уважає всяку инчу за так нескінчено гіршу, що навіть насильне навертанне є маловажною кривдою в порівнанню з благодатю навернення, там певно про федерацію говорити тяжко. Не можна також говорити про можливість федерації, де одна держава здавна уважала і уважає свій інтерес за важніший від інтересу других держав і привикла жити їх коштом.

Федеративні гарантії.

Взагалі всякій державі небезпечно лучитися з другою, під якимнебудь зглядом сильнішою від неї. На такий крок повинна вона рішитися лише тоді, як її рівність буде загварантована в умові, конституції, і то загварантована не лише голословними фразами, як горожанська свобода або рівність мов була гварантована в конституції бувшої австрійської монархії, але гварантована так, що в конституції будуть подані способи, установи, при помочи котрих покривджена держава буде могла доходити свого права. Щоби запевнити рівність межі державами, звичайно законодатні тіла для видавання законів в спільних справах устанавляється так, щоби сильніша населеннем держава не могла майоризувати слабшої, забезпечується на ріжні лади безсторонність виконавчої влади, а кромі сього устанавляється владу, до якої кожда держава може удатися, коли думає, що її права нарушено.

Федерація свободних народів.

Послідними часами почали люди говорити про новий рід федерації. Замотані національні питання кількох європейських держав задержували внутрішній розвій сих держав і примушували державних мужів шукати якоїсь ради на сю державну болячку. Отже декотрі виступили з пляном перемінити держави з мішаним національно населеннем на федерацію національностей; одноціла держава мала перемінитися на фе-

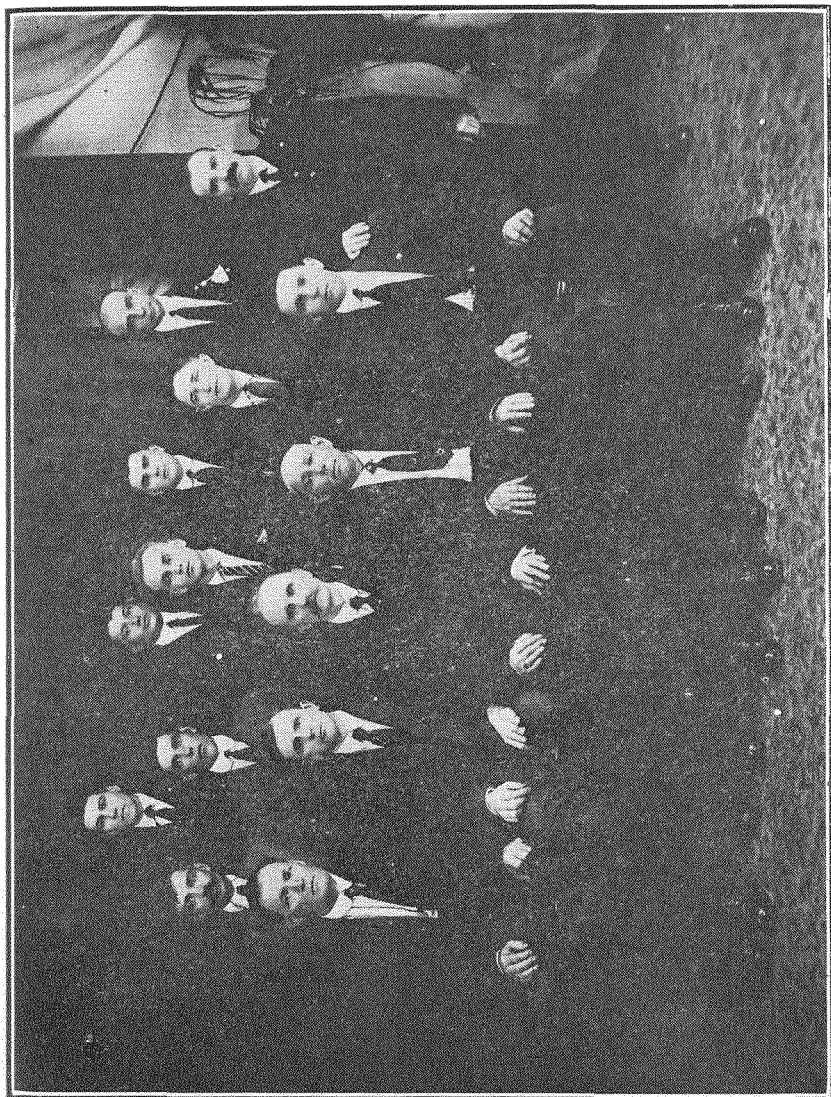
дерацію, а кожда держава у федерації мала бути національною державою того народу, що на данім просторі має більшість. Таку федерацію доражувано народам Австрії, Туреччини, Росії, і її величано як справедливу і легку розвязку національного питання. На жаль, за неї сказати треба передусім, що се розвязка дуже трудна. А трудна вона власне через те, що тяжко забезпечити рівність національних держав у такій федерації. Трудність походить звідси, що й федеральна влада мусить послуговуватися якоюсь мовою, покрістуватися хочби мимоходом якоюсь національною культурою, давати заняття людям, давати першенство перед другими якійсь національній інтелігенції, — одним словом уживати якоїсь національної культури і її розвивати. Чия ся культура не булаб, все другі національні держави будугь собі кривдувати, ще федеральна влада їх культуру поневіряє. Як національних держав це багато у федерації, ось дві-три, тоді сьому лихови можна до певного степеня запобігти, примушуючи федеральну владу вживати кожної національної мови за рівні, о скілько се можливе; де однак сих держав у федерації є більше, там таке неможливе; там перевагу певно возьме одна культура. На домір нещастя се буде правдоподібно культурою того народу, що панував над другими перед заведенням федерації. Таким робом, ся перевага буде далі ображати другі народи, і федерація, місто лагодити національну ворожнечу, буде її лише розятрювати як стару незагоєну рану.

Щож до економічної і політичної рівности меж державами у федерації, то тут справа маєсь немов зовсім інакше, як в справі культури. Чим більше держав у федерації, тим лекше, здавалося, малим і слабим об'єднатися проти великого побратима і в самім своїм великім числі найти протилагу проти великої держави. Кожда мала держава з осібна скоро попалаби під перевагу великого спільника, але всі слабші держави можуть спільною акцією примусити найбільшого спільника не вживати своєї сили виключно і безпосередно на свою безпосередню користь. Однак се неможливе в тих случаях, де одна держава у федерації має перевагу не лише над кожною другою державою у федерації з осібна, але над ними усіма разом. Така національна держава використовувалаби федерацію для підпирання свого національного інтересу, для збогачування не федерації, але свого народа, для збогачування його коштом других народів федерації. Така федерація не федерація. Се не рівність, а маскована машкарою волі неволя.

Такою федерацією булаби Угорщина, якби малярським імперіялістам вдалося загорнути назад Підкарпатську Русь, Словаччину та Хорватію. Такою федерацією булаби балтійська федерація, якби до неї приступила Польща. Такою федерацією булаби Росія; в ній московський народ самий, перевишаючи своїм числом усі народи бувшої російської імперії, зробивби дійсну федерацію сих народів неможливою.

Федерація на словах, а на ділі.

Російська держава під большевиками, що офіційно називається федеративною державою, показує ті непоборимі труднощі, які мусить стрінути перебудова російської імперії на справжню федеративну державу. Проте, межі московських партій ніхто не розуміє на словах свободи російських народів так широко, як власне большевики: вони приймають у своїй програмі право кожного народу до самоозначення аж до відорвання. Сього не приймає в програмі ні одна москов-

Братство св. О. Николая, від. 4 У. Н. С., в Джерзи Сіті, Н. Дж.

ська партія. А яка практична діяльність сеї найбільше поступової в національній справі московської партії? Чи дала вона права самоозначення народам Росії? Чи признала вона право відорвання тим, що хотіли відорватися? Чи завели справжню федерацію для тих, що хотіли лишитися при Росії?

Нічого подібного! Мимо гарних слів і деклямацій, мимо прекрасних програм і обіцянок свободи, московські большевики дивляться запідозріло на всяке стремління відорватися від Росії. Право відорватися від Росії признали лише кільком маленьким народам над Балтійським морем, бо знали, що сі народи такі слабкі, що Росія їх може назад відвоювати, коли лише забagne. Зате права для відорвання великій та багатій Україні не признавали. Подібно не признали сього права багатій Кубанщині ані багатій татарській республіці Азербайжанови, що має великі нафтові терени, ані ріжним бідним кавказьким народам, яких нещасте положило їх рідну землю на дорозі з Московщини до татарських нафтових покладів.

Супроти України московські большевики придержуються політики російських царів. Український народ далі трактується як незначну відміну „руського”, тобто московського. Український язык далі уважається відміною „руської” мови, або, як люблять висказуватися большевицькі комісарі, зіпсутою московською мовою (на комуністичнім конгресі один комісар говорив, що українська мова се не мова, але зіпсутих 300 московських слів). Українському народови не признається права рядити самим собою. „Комуністичний уряд України” не походить з вибору українського населення навіть на стільки, на скільки московські комуністи походять з вибору московських комуністів. Їсіх урядників установається в Москві, не питаючися Українців, і не питаючися висилається їх на Україну правити. Головою сего уряду установлено людину, яка має лице чванитися публично, що вона не знає по українськи. В своїй нахабности Москалі пішли так далеко, що навіть не дозволяють заснувати українську комуністичну партію; признаючи Україну московською провінцією, вони допускають лише філію московської комуністичної партії на Україні, щось як колись робили польські шовіністи в польській соціялістичній партії в Австрії, не дозволяючи на утворенне української та жидівської соціялістичних партій. Газету, що поважитьс написати, що Україною повинні правити українські, а не московські комуністи, замикається, а всякого комуніста, хочби се був Москаль, що поважитьс таке написати, судиться революційним судом, караєсь арештами і засланням. За границями московський уряд платить підпомоги Українцям, що в своїм упідленню за дрібні грошенята готові писати в обороні царського трактовання України.

Прислані по царськи урядники правлять Україною по царськи. Головною своєю ціллю уважає сей уряд рабунок України з її богацтва, або, як се самі большевики називають, „випомповування” (викачиваніе) добра. На Україну посилають вигододнілі московські полки, щоби вони відживилися, рабу-

ючи всяке добро в українських селян. На Україні забирають у селян збіже, домашню обстанову, господарське знарядде і все те вивозять на Московщину. Навіть декотрі залізничні шляхи порозбирали і повивозили в Московщину. Заграничні представники большевицького уряду в Москві вічно обіцяють заграничним капіталістам українське збіже та концесії на українське вугле, залізо, манганц, тощо. Відомо, що якби заграничні капіталісти дійсно закупили від московського уряду сі богацтва, то всі користи з сеї продажі дісталибся московським комісарам та комуністам; Українці, з котрих землі сі добра пішлиб, не дісталиб нічого.

За українське жито Українців ще й бито.

За гроші, одержані за продане добро, зрабоване від українського селянина і робітника (других українських верств уже нема), московські большевики удержують поза границями дуже коштовну пропаганду, яка передовсім звернена проти права українського народу правити своєю землею. Кілько разів московські большевики висилали свої полки на Україну, тільки разів пишуть поза границями, що вони ідуть помагати українському селянинові і робітникові заводити радянську республіку і комуністичний рай. Український демократичний уряд представляєсь як рабівників українського народу, які тільки й дивляться, якби то продати українську землю за добрі гроші чужим капіталістам. Про Україну під комуністами пишеться, що вона вповні самостійна держава.

Як скінчиться підбій України, зараз починає іти цілком инча пропаганда. Український народ представляєсь увесь як буржуазію, як громилів, хуліганів, які ніяк не заслугоють на право правити собою. Потім появляється переписана від царських агітаторів пропаганда проти осібного існування українського народу; навіть урядовий орган советського представника в Америці не стидався містити таку чорносотенну пропаганду. Потім появляються вістки про буцімто згоду межі Україною та Московщиною, в котрій Україна зрікаєсь своєї самостійности і буцімто добровільно пристає на прилученне до Москви. Опісля вже появляються запрошення до чужих капіталістів купувати українську пшеницю і український вуголь.

Збираючи коротко положенне України в большевицькій „федеративній” республіці, се положенне мало різниться від безправного положення провінції в царській імперії. Україна не має навіть тільки прав, кілько за славетної на весь світ австрійської конституції мали угнетені народи Австрії. Права України з „федерації” далеко менчі, як права добре забезпеченої національної автономії, дарма що федерація національних держав повиннаби давати хоч куди більше прав для поодиноких держав, як дає національна автономія, бо при національній автономії всі права нації надані центральною найвисшою владою, а у федерації найвисша федеральна влада

УКРАЇНО, РІДНИЙ КРАЮ!

Україно, рідний краю,
Вітчино моя свята!
Чи є в світі, я не знаю,
Друга земля така?

Чи є в світі де Карпати,
Верховини вічний шум,
Щоб міг душу колисати
До таких чудових дум?

Чи є в світі де Поділля,
Цей родючий чорнозем,
Хліборобське задовілля
Плугом оране й мечем?

Чи є в світі де пороги
Як на нашому Дніпрі
І такі шляхи-дороги,
Широчезні і старі?

Гей, куди то не ходили
Наші прадіди й діди!
Де мечів не пощербили,
Де не клали голови?

Византія і Синопа,
Відень, Трапезунт, Москва,—
Як широкая Європа
Наша слава скрізь гула.

Ой гула вона, гуділа,
Ніби шум весняних вод,
Аж оглухла й онімла,
Аж забув її народ.

Та тепер вона скупалась
В власній крові і в сльозах,
Наша слава пригадалась
Нашим ворогам на страх!

Пригадалось, як вмірали
Наші предки — козаки,
Як на муках затискали
Здоровенні кулаки.

Як сміялись смерти в очи,
Берегли лицарську честь,
Бо народ наш волі хоче,
Ворогам готовить месть.

І страшна ця месть народу
За змарноване добро,
З роду йде вона до роду
Гень від Сячу по Дніпро.

І йти-ме, поки в краю
Правди й волі не буде,
Чуеш, Ляше, як у гаю
Вітер виє і гуде?

Чув, Москалю, в небі синім
Рокотить зловіщий грім!
Буде буря в Україні,
Надтягає хмаролім.

Буде буря. Аж на-віки
Воцариться тишина...
Наші гори, наші ріки,
Наша рідна сторона.

І нема нікому діла,
Як нам жить і як вмірать.
Правда щира, думка сміла,
Воля — наша благодать!

Україно, рідний краю,
Вітчино моя свята,
Чи є в світі, я не знаю,
Друга земля така!

Сірко.

БУДУЧНІСТЬ ПОЛЬЩІ.

НА основі риського мира межі Польшею та московськими большевиками Польща дістала під свою владу великі просторі непольських земель. Згодилися нібито українські делегати сим договором на віддані Польщі українських земель, що находилися під польською окупаційною властю на основі дозволу аліянтських держав, то є Східну Галичину. Віддали крім сього Полякам українські землі на Холмщині, Волині, Поліссю і Поділля. Віддали разом понад 12 мільонів непольського населення та простір землі, виносячий тільки, що половина Польщі.

Однак показує з відкликів польських політиків, що навіть сі хижацькі загарбання не вдовольнили вовчого апетиту польських імперіялістів. Вони вже отверто дебатують над тим, якби то їм дістатися до Чорного Моря, якби то зайняти Україну до Дніпро, якби то відбудувати давню історичну Польщу. Польські політики кажуть, що без тих земель Польща лишиться малою, незлачною, бідною державою, що вона потребує їх нате, щоби удержати в світі свою незалежність.

Се стремління Поляків до відбудовання історичної Польщі вказує на ті чинники, що в першій мірі вирабляли у Поляків політичні світогляди, національні почуття та національні бажання. З них видно, що Поляки думають про увесь простір давньої Польщі як про польську власність, яка після всякої злушности має бути звернена Полякам як її правним власникам. Такого переконання набрали вони від своїх політичних діячів, а ті від польських письменників і поетів. Якби Поляки розбирали свою історію розумом, а не серцем, то вони булиби подумалися чогось зовсім инчого, як стремління до загарбання українських, білоруських, литовських земель під свою владу. Якби кождий Поляк був лише прочитав собі уважно історію Польщі, — а під словом уважно треба розуміти не навчання на пам'ять імен польських королів та їх коханок, але зрозуміння великих народних стремлінь та рухів, — тоді польська політика певно інакше заховувалась супроти сусідів Польщі.

• Було кількох польських письменників і вчених, які завдали собі труду навчитися так польської історії. Вони розповідають нам дуже цікаві речі про упадок Польщі, колись наймогутнішої держави у світі. Ось що говорить один з найбільших істориків польських, Міхал Бобжиньскі, професор краківського університету, член польської академії наук, загалом в Польщі признана польська наукова повага, а притім людина, якої ніхто не може підозрівати за прихильність до Українців, сам член шляхоцької польської партії, відомий україножер на становищі віцепрезеса галицької шкільної ради краювої, а опісля на становищі галицького намісника:

виводить свої права з прав поодиноких національних держав, зрікаючихся добровільно частини сих прав.

Становище України в російській федеративній республіці лишиться на будуче виразною осторогою для других народів про небезпеки федеральної злуки з могучим сусідом. Історія України під большевиками буде во віки учити поневолені народи, що з усуненням суспільних кляс не конче мусить наста-ти національне визволення та що селяни, робітники і уряднича інтелігенція потраплять угнітати національно так само добре, як царі, шляхта і буржуазія.

Федерація як етап до незалежності.

Буває таке, що угнетений народ годиться на федерацію не тому, що вона являється запорукою його існування, але тому, що його до сього примушують зовнішні обставини, передо-всім просте насильство з боку його переможного сусіда. Зго-джується на неї тому, що вважає федерацію з одного боку за щось кращого від того, що було, за поступ супроти минувшини, а з другого боку за основу до боротьби за здобуття дальших прав. Хоч федеративна зв'язь з могучішим сусідом не може вдоволити народа, що хоче правити своєю землею після свого бажання і свого розуміння своїх інтересів, все таки слабший народ вважає себе за оправданого прийняти федера-цію в такій цілі.

Примусова федерація — великан на глиняних ногах.

До того, багато вважає федерацію за непостійну держа-ву. Вони вказують, що кождий горожанин федерації винен подвійну вірність, одну супроти своєї держави, другу супро-ти федеральної влади. Кілько разів інтерес держави суперечить з інтересом цілості, тільки разів в душі кожного горо-жанина відбувається боротьба меж двома лояльностями; він вагається, чи бути вірним частині, своїй близькій вітчизні, чи бути вірним цілості, своїй великій вітчизні. Особливо в час війни цілості проти частини така боротьба неминуча. Так було в Злучених Державах Америки, як федеральні влади видали війну південним стейтам; тоді кождий південний горожанин мусів відповісти собі на питанне, з ким йому йти, чи з північ-ними державами за федерацію і свободу рабів, чи з полудневи-ми державами; і за конфедерацією держав і проти свободи ра-бів. Мільони людей на полудни пішли тоді за південними стей-тами, дарма що північні держави були з південними тої самої крові і тої самої культури. О скільки легше буде рішитися проти цілості, а за частиною, проти федерації, коли держава буде також народом, коли федеративна власть буде спочивати в руках чужих національно людей, або буде вживатися на користь чужої нації! Навіть мови нема, що в такім случаю по-бідить чувство вірності своїй нації, близькій вітчизні, свому

народови. Наслідок того буде такий, що федерація не буде могла ужити сили горожан держави проти сеї держави, що инчими словами вона не буде мати практичного значіння. В найтяжчій скруті вона не видержить спроби. Розібеться на части, і одні держави підуть за федеральною владою, другі проти неї. Правда, дехто каже, що американська горожанська війна доказала стійність федеративного державного союзу, але навіть вони не забувають, що ся війна доказала лише стійність федерації держав з одностайною культурою. Федерація держав, в якій кожда держава має свою питому національну культуру, після всякої правдоподібности такої проби не видержалаб. Вона скорше доводилаб до таких воєнних вибухів, і побіда котроїнебудь сторони покладаб кінець федерації: побідилаб сепаратистична течія, то побідники проголосилиб своє відорванне від федерації; побідилаб федеративна влада, то вона окроїлаб федеративні права побіджених так, що лише тінь лишиласьби з основної федеративної рівности. Видно, федерація не покінчилаб з національними сварками, а лише ще більше їх зогнилаб, бо зближилаб в одну політичну цілість політичні одиниці, які до обєднання не надаються.

Тому федерацію національних держав можна уважати розвязкою національної боротьби лише в дуже вимкзових случаях. Вона лише тоді зможе осягнути сю ціль, коли всі народи, що лучаться у федерацію, дійсно почуваються рівними з другими народами, сю рівність хочуть перевести у життя і дійсно дають всякі потрібні гарантії. Ставлячи свій політичний найвисший ідеал, кождий народ мусить спокійно розважити, чи в його сусідів є такі щирі, несамолюбні стремління до свобідної злуки рівного з рівним. Коли по холодній розвазі він прийде до переконання, що вони існують, тоді він оправданий до згоди на федерацію з такими сусідами. Колиж історія його вчить, що головною ціллю сусідської політики були рабунок, визиск, пануванне, тоді лише нерозвинений політично народ зречеся ідеалу повної самостійности.

(ор)

С. Олесь.

ТИ НА НІЧ НЕ ДИВИСЬ.

Ти на ніч не дивись...
 Якаб ніч взагалі
 Не була на землі —
 Прийде ранок колись!

— 0 —

„Шуйські є моєї думки, і я думаю, що всі політично думаючі люди згодяться зі мною, що причиною упадку Польщі було передовсім те, що Польща не мала сильного уряду. Мені здається також, що зі мною згодяться усі також і щодо сего, яка була причина сего явища. Я думаю, що одною з головних причин сего упадку був наш застій, а далі брак пропорції меж великими просторами нашої держави і її населенням, а передовсім перенесенне наших найкращих сил на Україну і Литву, наслідком чого було те некорисне для нас явище, що оставші в краю сили не були здібні сконцентруватися, щоби завести у себе сильний уряд”.

Що думка Бобжинського не є виключно його власна, видно з отсего винятку, де він покликається на Шуйського, одного з найбільших польських істориків, та на других польських учених, хоч сі в тій справі так виразно не висказувалися. В инчій місци сеї самої історії Польщі, з котрої винятій сей уступ, Бобжинські виразнійше говорить, що він думає під зміцненнем уряду. Він каже, що якби Польща не була пішла воювати чужі краї і народи на східних границях, вона булаби в себе дома виховала сильне і багате міщанство, яке в нові часи є основою державної потуги. Така Польща малаби менче території, але вона булаби сильнійше внутрішню, вона булаби устоялася проти своїх ворогів і булаби ніколи не стратила державної самостійности.

Такі річі писали польські історики про Польщу, що упала при кінці 18-го століття. Тепер нові польські політики стараються іти слідами своїх предків, що побудували були ту велику, але дряхлу польську державу. Всіми силами пруться поставити державу, яка виглядалаби на моцарство, на міжнародну потугу. Місто дбати о внутрішнє скріпленне нової держави, через зробленне її як можна найбільше одностайною, вони стараються робити її великою, хоч з величиною вона стає ріжноманітною, набирає ріжних елементів, які чим скорше хочуть вийти з неї, як не можна інакше, то навіть через розбитте польської держави.

Здавалобися може декому, що порівнання давних умов до нових не зовсім пасує; що нова Польща знаходиться в кращих умовах, як находилася стара. Мігби дехто сказати, що нинішня Польща уже має більше одноцілого польського елементу в краю, як мала стара. Але по довшій застанові кожний мусить прийти до переконання, що правда знаходиться якраз в противнім боці. Наперед в польських провінціях, що належали до Прусії, є тепер розмірно багато більше Німців, як було в давній Польщі. Зате в тих частях Польщі, що належали до Австрії та Росії, є дуже багато Жидів, яких Поляки ніяк не засимілюють, не спольщать. Польщину покинуло також дуже багато шляхти, з котрої одні помосковшилися, другі понімчилися. До того новочасна держава вимагає багато більше інтелігенції як в часи давньої Польщі. Сеї інтелігенції Польща не має, як се видно з того, що на виднійші становища в польській

державі попадають майже виключно галицькі Поляки. Се все показує, що нинішня Польща знаходиться під тим зглядом в положенню багато гіршим, як находилася історична Польща в часи свого упадку.

З межинародного положення новочасна польська імперія, яку намагаються сотворити польські імперіялісти, найшлася також в дуже незавиднім положенню. Історія показує, що Польща, мимо усіх своїх внутрішніх недуг, що точили її паршивий організм, простояла довго тільки тому, що другі держави довкола неї не були зорганізовані в могучі політичні одиниці. Наймогучішою сусідкою в перші часи польського існування була київська Русь. Хоч розбита на удільні князівства і загрожена могучими ворогами зі сходу і полудня, вона не раз давалася Полякам в знаки. З її упадком Польща мала щастя бути через довгий час найсильнішою державою в середній і східній Європі. Доперва як Туреччина добула собі багато європейських країв, дістала Польща соперницю щодо сили. Однак Польща була занадто далекою від Туреччини, щоби ся нова сила могла її шкодити. Все таки Туреччина своїми нападами на Україну, а Польща своїми переслідуваннями українського народу довели до сотворення козацтва, котре дало перший товчок до повалення польського великана на глиняних ногах. В міру того, як на сході росла Московщина, а на заході почала збирати німецькі краї Прусія, почала повільно вибивати послідна година історичної польської імперії. Межи могутчою Росією та Німеччиною не може удержатися Польща. Вони її роздушили, як млинське камінне роздушувє зерно, що силється з коши.

Якби Німеччина і Росія були задержали свою давню силу, то Польща не булаби воскресла при послідній війні: Лише через те, що Німеччина була побита у війні, а Росія була розбита через війну і революцію, могла Польща назад воскреснути з мертвих. Що варта Польща не проти обох сих ворогів, але супроти одного з них, показує похід Польщі над Дніпро та слідуюча за тим поражка польських армій, з одного боку, а поражка польська на Шлеску з другого. Отворена на два боки Польща устояти може лише так довго, як довго зі сходу і заходу буде мати слабих сусідів. Колиж ті сусіди, — Німеччина з одного боку, а свобідна Україна або Росія з другого боку, упорядкуються в правові держави, з тою хвилиєю вибе в друге послідна година польської держави. В життю чоловіка десятидвійцять літ се великий шмат часу, але в життю цілого народа, се одна хвилина. Чи тепер, чи четвер воно станеться. Вратувати від сього страшного поражунку може лише покінченне всяких імперіялістичних плянів та розбишацьких авантур на добро мирних сусідів.

ПРИРОДНІ БОГАЦТВА ГАЛИЧИНИ.

СНОВОЮ добробуту кожного народу являються природні багатства краю. Природні багатства се ті матеріяли, які достарчає сама природа, а які чоловік уживає для заспокоєння своїх потреб. Без них ні один народ, хочби як проворний, кебетний, талановитий, не потрафить завести добробуту. Вони рішають, в який спосіб народ має господарити, чим він має займатися, як він на хліб заробляє.

Розумна народна господарка неможлива без належного знання природних багатств краю. Народ, що хоче газдувати на своїй землі, не знаючи природних багатств краю, подібний до того господаря, що міркує, кільки він збіжа збере, а кільки сіна нагромадить, а кільки дерева нарубає, а не знає, кільки в нього землі під збіжем, а кільки під лісом, а кільки під сінокосами.

У нас наука про народні багатства нашої землі були в самих початках. Поневолений лютими ворогами український народ стратив провід в народній господарці. Занятий безупинною політичною боротьбою проти своїх гнобителів, вічно занятий виборами, невсипущо оберігаючи прав своєї мови, він природно не мав часу як слід учитися про свої господарські багатства та придумувати, якби то найкраще їх використовувати на свій пожиток.

Навіть в тій часті України, де український народ потрафив здобути собі ще найбільші політичні права, в Галичині, пересічний Українець знав багато про політичні справи, але не знав того, що називають економічною географією краю, тобто про господарські багатства землі. Не багато найдеться свідомих людей, які потрафчили відповісти на питання: які природні багатства має Галичина? чи надаєсь вона на рільничий край? чи надаєсь вона на промисловий край? чи має вона які дані для розвою торгівлі? до чого властиво вона надаєсь найкраще?

Все те питання, на які відповідь повинен знати кождий, що бажає своєму народови і краєви повного розвою, що хоче бачити його багатим і щасливим.

Рільничі багатства Галичини.

Коли розглядаєгься зусилля чоловіка добути собі прожиток на землі, то першим промислом являється рільництво. Як лише чоловік вийшов з стадії випасу худоби та мисливства, перше його занятте було управа ріллі. Се основа усіх других промислів. Ні один народ не піднявся до значіння у фабричним промислі ані торгівлі, як він передтим не займався рільництвом. Рільництво являється основою всякого промислу та

Українська Смичкова Орхестра в Перт Амбой, Н. Дж., з душпастирем о. Йосифом Чаплинським і учителем Ст. Грабаром.

тож тому, що воно є постійним. Мало не всі другі природні багатства можуть вичерпатися, і в остаточнім одинокою підпорою народа в його існуванні і господарської сили являється таки рільництво.

Для Галичини рільництво має ще й тому велике значінне, що воно становить заняття великої частини населення. На кождих 100 людей що найменше 85 живе з рілі. В 1902. році на кождих 100 акрів землі припадало під ліси всего малоощо більше як четвертина всего простору, на стави і мочари навіть не цілих пів акра, а під рільничий ужиток понад 70 акрів, з чого знов на рілю припадало 47 акрів, на луки 12 і пів акра, на огороди півтора, на пасовиска 9 акрів.

Вже се показує, який великий натиск на рільництво кладе населенне сеї західної частини України. У великій мірі причиною сього являється велике поширенне знаменитої рільничої землі в Східній Галичині. Найкраща рільнича земля находиться без сумніву на Поділлі, котре належить до славного на весь світ пшеничного шпихліра, відомого зі свого урожаю чорнозему. Сей чорнозем займає досить значну частину Східної Галичини, заходячи клином глибоко в нутро краю; одним боком того клина можна уважати приближно лінію Броди-Львів, другим лінію Коломия-Львів. Чорнозем займає коло 34 процент усеї поверхні Східної Галичини. Земля, що лежить поза чорноземним клином, хоч не дорівнює чорноземови, все таки нігде вона не є найгірша. Другої якості урожайна земля займає коло 42 процент східно-галицької рілі. Лише одна четвертина східно-галицької землі припадає на землі, на яких рільництво не може найкраще поплачуватися, але й тут дуже багато можна зробити через штучну поправу земель, регуляцію рік тим подібне.

Під зглядом багатства рільничого простору Східна Галичина була в багато крацім положенню як решта країв бувшої австрійської держави. Рівняється вона під тим зглядом Німеччині, хоч завдяки славній польській адміністраційній і економічній господарці вона далеко лишалася позаду Німеччини щодо вмілости визискування сих рільничих багатств. Де німецький селянин жив багато і заможнo, там український селянин, якому польські пани заперли дорогу до освіти, якого польські урядники здирали до живого, ледво міг прожити.

Потреба промислу.

Однак Східна Галичина має уже тільки населення рільничого, що ледво чи вона може більше людей вижити тими способами, яких вона уживала досі. В Східній Галичині жиє з рілі коло три і пів чверти міліона душ. На один квадратний кільометер випадає 67 душ. Як се багато, побачимо тоді, як поглянемо, кілько душ проживає з кільометра в других європейських краях, де культура рільнича поставлена дуже високо. Побачимо тоді, що в краях бувшої австрійської держави поза Галичиною припадало на один квадратний кільометер

всього 36 людей, а в Німеччині навіть лише 34. Навіть Данія, сей край з найвисше поставленим рільництвом, живить на кождім квадратівім кільометрі всего 34 людей.

З сього видно, що галицька ріля не може видержати уже дальшого приросту рільничого населення. Люди мусять почати оглядатися за другими способами прожитку, за промислом і торгівлею. Тому треба розглянутися, які дані має Східна Галичина для розвою сих областей економічної діяльності.

Мінеральні богацтва.

Основою розвою фабричного промислу в нинішні часи являються передовсім промислові опалові средства. Камінного вугля, яке становить підставу промислового розвою Англії, Злучених Держав і Німеччини, в Галичині нема. Так званий брунатний вуголь, котрий для фабричного промислу богато уступає камінному, найдено коло Мишина, Джурова, Новоселиці і Рожнева, в карпавських повітах, та в Глинську, Скваряві, Полянах під Жовквою та в Патиличу і Магерській Руді коло Руської Рави. Поклади сі не богати і не розлогі. За австрійських часів все вугле, добуте в них, забирали залізници. Хоч серед инчих політичних обставин галицьке вугле мусіло мати більше значіння, як воно мало за австрійських часів, все таки сим скупим верствам не можна приписувати могочого впливу для розвою промислу. Сього вони мати не можуть. На те вони за малі. Галицький фабричний промисел, коли схоче розвинутися, буде мусів опертися на спроваджуване вугле або на яке инче топливо крайове.

Поскупивши Східній Галичині вуглем, природа обділила її другим природним, мінеральним топливом, і то обділила її дуже щедро. Здовж цілого північного склону Карпатських гір тягнуться поклади земного олію, нафти, одні з найбогатших в світі. Починаються вони далеко на заході, ще на польській етнографічній території, перетинають впоперек українську територію і кінчаться аж на румунській території. Найбогатшою околицею уважалася досі околиця Дрогобича, Борислава, Східниці і Тустанович, де досі дійсно був сконцентрований галицький нафтовий промисл. Однак послідними часами відкрито богати поклади нафти дальше на схід, недалеко від міста Колбмиї, і сему округови пророкують в будуччині більше значіння, як мав колинебудь бориславський округ. Значіння галицької нафти для будучого розвою промислу в Галичині просто необчислиме. Вона заступить з вершком недостачу земного вугля. Її значіння зростає в міру зросту значіння сього мінералу у світі. Галичина має певно тільки, кілько потреба на найкращий розцвіт промислу.

Инчим жерелом сили для промислу можуть бути галицькі ріки і гірські потоки. Їх велика сила досі лежала майже зовсім безжвиточно, бо лише зникаючо мала частина її вживалася до поручування млинів та тартаків. Через нерозумну господарку польської шляхти та бюрократії під австрійським покро-

вом галицькі ріки місто благословенством були страшною язвою, місто нести користь та прислугу несли шкоду і ширили знищенне. Хоч досі навіть ще не обчислено, кілько сили можна добути з галицьких рік і потоків, то все таки найбільше уважливі обчислення подають число, десять разів висше від тої сили, яку тепер вживається.

Не без значіння для промислу краю треба уважати також багаті поклади торфу, котрий після обчислення знатока торфовищ, українського інжинера Корнеллі, покриває в Галичині коло 300,000 гектарів (з чого в однім самбірським повіті є 11,500 гектарів).

Взявши разом невеликі поклади вугля, кольосальні багатства нафти й торфу, та додавши до сього ще надаючуся до зужитковання водну силу, дістанеться разом сила, яка може гонити фабричні кола найвище розвиненого фабричного промислу.

Основи копалняного промислу.

Який буде сей промисл, се дуже тяжко наперед предсказати. Безперечно велика частина його, принайменче в початках, буде звязана з рільництвом, отже: перерібка всяких рільничих продуктів, як молока, повізма, тютюну, збіжжя, і т. и. Велика частина його, знов більше в початках, як опісля, піде на перерібку продукції лісового промислу. Велику будучність будуть певно мати такі промисли, звязані зі селом, як виріб дахівок і всякого инчого будівляного матеріялу, виріб рур до дреювання піль, і т. п.

Рівночасно буде рости, о скілько се можливе в Галичині, промисел копалняний, себто добування багцтв, укритих в землі. Правда Східна Галичина полєжена серед таких земних покладів, які не мають великих та рїжнومانїтних земних скарбів, однак все таки певні основи для копалняного промислу існують. Є великі і багаті покладч соли, які належуть до найбагатших у світі; є далі найбагатші у світі поклади земного воску (в Бориславі, в Трускавці коло Дрогобича, а також в Дзвінячи коло Солотвини і в Старуні коло Надвірної).

Та хоч мінеральні багатства Галичини є великі і можуть стати основою добре розвиненого промислу, вони замало рїжнومانїтні, щоби перемінили Галичину на фабричний край, Передовсім недостача більших покладів добірної залізної руди, сеї попри топливо другої природної основи промислового розвою країв в нові часи, не дасть Галичині розвинути краєвий промисл до такого степеня, як се вдалося декотрим другим краям. Після всякої правдоподібности рільництво буде й на далі кормити величезну більшість населення краю, хоч промислове населенне буде мусіло зрости.

Можливість розвою торгвлі.

Щодо можливости розвою торгвлі в Східній Галичині, то се в ще більшій може мірі як рільництво і копалняний і

фабричний промисли, буде залежати передовсім від того, як зложаться політичні відносини на сході Європи. Якби так вони зложилися корисно для українського народу, то се булоби найкорисніше для розвитку торгівлі в Галичині. Галичина взагалі положена в такій стороні світа, що вона буде мусіти взяти на себе велику частину торгівлі світа. Торговля-ж се нічо инчого, як переносенне всякого добра з тої околиці, д його за багато, в ті сторони світа, де того добра за мало. Положена, з одного боку на західнім крайчику великого слідно-європейського чорнозему, котрого велику частину добув своєю працею і своєю кровю український народ, а з другого боку на вступі до промислових західно-європейських країв, котрих більшість населення займаєсь промислом і споживає рільнічі продукти, привезені зі заграниці, Східна Галичина при сприяючих умовах може стати тим посередником, що буде перевозити фабричні товари зі заходу на схід, а рільнічі продукти зі сходу на захід. При розумній господарській (а й державній) політиці велика частина населення краю моглаб займатися торгівлею, очевидно з хісном для себе і цілого краю.

Для сего всего однак потреба політичного супокою не лише в краю, але й по сусідних краях. Як довго сього не буде, так довго не можна думати ані про піднесенне рільництва, ані про розвій копалняного та фабричного промислу, ані про навязанне ширших торговельних зносин. Ось чому добробут галицького населення звязаний тісно не лише зі здобуттем свободи для всего українського народу, але й з визволеннем других народів Європи.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

В ПОБІДУ ВІР!

Непройдений наш шлях,

Мета — гень, гень!

Хоч пільма на полях,

Настане день.

Хоч краще гайворон

І кличе Див,

Не висох Сян,—і Дои

Пливе, як плив.

Ще наш Дніпро шумить,

Лама граніт, —

Народ спічне намить, —

Здивує світ.

Нема таких кайдан,

Щоб люд скувать.

Наш дім, наш храм, наш лан—

Не дасть, не дасть!

Хоч нині чорна ніч,

Так завтра день!

Гони розпуку пріч,

Співай пісень!

Широких, як простір

З землі до зір.

В побіду правди вір,

В побіду вір!

ЗАЩО НАРОДИ ОДНІ З ДРУГИМИ ВОЮЮТЬ.

ПЕРШИМ кроком до зрозуміння новочасної історії є навчитися відрізняти видимі а поверховні причини від невидимих а дійсних.

Представмо собі для порівняння простіше явище. Представмо собі магазин стрільного пороху, нагромаджений під великим замком. Від невеличкої іскри, що впала з люльки неуважного сторожа, вибухає порох і цілий замок вилітає у воздух. Шукаємо причини нещастя. Замок вилетів від вибуху пороху, а порох вибух від випадково впущеної іскри. Отже треба зробити заключенне, що головною причиною являється іскра. Однак по глибшій застанові ми будемо мати сумніви. Прецінь, сей самий випадок мігби статися через щось зовсім инчого: міг хтось свідомо підложити огонь під бочку пороху, щоби висадити замок у воздух. Міг порох займитися без людської вини, приміром, від грому: Видно, що причиною знищення замку не є лише іскра, але само нагромадження пороху в пивниці. Не лише той поносить вину, що кинув іскру на порох, але й той, що порох нагромадив. Прецінь без його вчинку вибух в замку бувби неможливий. Іскра з люльки необережного сторожа се дуже звичайна річ, вона паде й де инде. Що вона впала на порох, се випадок. Причиною випадку було більше те, що порох поставлено так необережно, що леда іскра могла запалити цілий магазин.

Дуже частенько таке буває з політичними подіями і великими суспільними рухами. На перший погляд ока здається, що якась видима подія викликала цілий ряд великих рухів, далекосяглих в своїх наслідках. Та коли ближче приглянутися подіям, зараз видається неймовірним, щоби малий случай викликав такі великі наслідки. Дивно се видається, приміром, щоб убитте австрійського архикнязя в Сараєві в 1914. році мало післати міліони людей проти себе до найстрашнійшої різни в історії людства. При уважнім передуманню причин війни, ми скоро побачимо, що убитте Фердинанда було лише іскоркою, що впала на нагромаджений магазин вибухових средств, які, якби не вибухли від сего, то булиби вибухли від чого инчого.

Случаїв таких в історії маємо дуже багато. Одного разу грозила війна межі Злученими Державами та Англією через сварку за свиню. Така сама причина раз мало не викликала війни межі Францією та республікою Тексас, що тоді ще не належала до Злучених Держав. Одного разу Англія виповіла Еспанії війну за те, що Еспанці обрізали вуха одному англійському капітанові, що звався Дженкинс. (Ся війна навіть називалася „війною за Дженкинсове вухо” — „Дженкинсиз ір

вор.”) Раз мало вся Европа не побилася через те, що один африканський воеводаполомив паличку німецькому конзулеви, а Франція дійсно виповила війну одному африканському князеві, котрий вдарив французького конзуля віялом по лиці. Се все історичні факти, але ніхто не буде їм приписувати більшого значіння, як іскри, що випадково підпалила назбираний порох.

Відрізнити поверховні причини від глибоких, основних а невидимих причин має велике практичне значінне. Лише в той спосіб може народ ухоронитися перед грозячими йому небезпеками, що він буде знати ті утаєні товчки, що товкають людей і народи на великі діла.

Возьмім справу війни. Зашо люди ідуть війною на других? Чи за те, що вони кажуть? Чи задля тих марниць, що війни викликають? Чи за ті високі ідеали, що голосять провідники народів в заді поза армією?

Не дасться заперечити, що бували колись війни у світі за те, що один народ хотів другого примусити молитися до такого Бога і в такий спосіб, як нападаючимся подобало. Але нині правильно таких воєн уже нема. Ба навіть і тоді, як вони були, за релігійними причинами були звичайно укриті другі причини. Були колись війни династичні, тобто пануючі роди посилали народи на війну, щоби поширити своє панованне. В нинішні часи всяка війна має за основу, за головну причину економічний чинник. Значить, народи воюють проти людей тому, що вони хочуть поширити свою народну господарку, скріпити свою господарську силу, збільшити свій маєток, поправити свій добробут, добути ще більшої нагоди для економічної експанзії, набрати більшої сили для господарського визиску.

Боротьба за землю для кольонізації.

Новочасні народи розмножуються так скоро, що їм не стає місця у власнім краю. Найпростішим способом полагодження земельної тісноти буде піти на сусіда війною, забрати йому його землю і осадити там своїх людей. Давно се бував звичайний спосіб. Нині його примінюють лише назадницькі народи. Так, приміром, Польща уважає своїм першим обовязком по добуттю волі на своїй землі піти забрати землю сусідам: Українцям, Литовцям, Білорусинам. З другого боку Московщина собі воює за український чорнозем, бо на її думку легше рабувати Українця з його землі і добра, як поправляти господарку на Московщині. Для Поляків і Москалів Україна се шпихлір збіжа, з котрого вони мають право брати собі припасів до сходу. Політика Варшави та Москви супроти України однакова, якаб партія не сиділа на польським і московським стілцях.

Деколи земля має важні хемічні складники, конче потрібні для новочасної поступової господарки. Тоді кождий сусід стараєсь захопити сей смачний кусок. Є, приміром, в півден-

ній Америці серед великої горячої пустині: багаті, дійсно необчислимій вартості поклади салітри, мінералу, дуже потрібного для виробу штучного nawozy. За сю пустиню від давен уже б'ються три дсржави: Чіле, Перу і Болівія і ще справи не полагодили вдоволяючо для усіх.

Боротьба за промислові багатства.

Мінеральні багатства мають, однак, лише винятково велике значіння для рільничих народів. Та виключно рільничим народом ніякий народ довго видержати не може. Як людей намножуєьь багато, починають розвиватися промисли; щораз більше число людей посвячуєьь тільки промисловій праці, якої вироби вимінюєьь в краю і поза границями за все потрібне. Для промислового народа зовсім инчі природні багатства набирають першорядної ваги в народній господарці. Основоу фабричного промислу, відомо, являється машина, а новочасна машина майже уся зроблена з заліза або стали. До рухання машини треба сили, якої достарчає звичайно вуголь або нафта (хоч часами беруть її з торфу, природного газу, а подекуди уживають силу води, сонця, вітру). Значить, залізна руда (з котрої робиться залізо і сталь), вуголь і нафта се головні сирівці, потрібні кождому народови для розвою фабричного промислу.

Новочасна історія, котра власне й являється історією часів від початку новочасного промислу, дає нам аж надто багато примірів, якогo народи і держави воювали за ті основні природні багатства. Ось хочби послідна світова війна. Таж Німеччина всіх сил добувала, щоби загорнути Бельгію і Францію, де лежать багаті поклади вугля і заліза. Після війни знов Французи відвдячувалися Німцям і жадали від Німеччини відступлення головних вуглевих і залізних округів. Через вуголь сварилася Польща з Чехословаччиною і Німеччиною, а через нафту воювала Східну Галичину. Для нафти ріжні європейські імперії пішли добувати краї в Азії, через нафту сваряться Злучені Держави з Мексиком. Через вуголь добували московські большевики від України Донський Басен, і через нафту вони валили самостійні кавказькі держави.

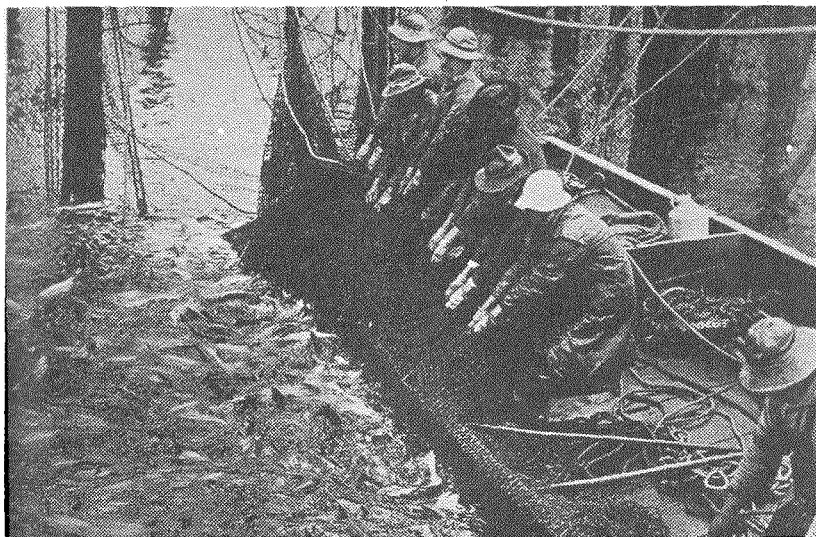
В новійших часах залізо набирає великого значіння ще й тому, що новочасна господарка опирається на перевозі товарів залізницями і морем. І льокомотиви і кораблі будується з заліза і стали, тому залізо і сталь ростуть в значінню. Попри залізну руду набирають ваги також такі сирівці, що потрібні до виробу стали з залізної руди, приміром, метал, що звесь марганцом. Великі поклади марганцевої руди на Україні і на Кавказі були ще одною додатковою причиною, чому на Україну пхалися з підбоями чужі імперіялісти, не маючі сього багатства у себе, а передовсім німецькі капіталісти та московські большевики.

Щодо нафти, то вона показалася багато кращим топливом на кораблях, як вуголь. Се поясняє, чому всі промислові

країни счинили дійсну погонню по всему світу за сим природним багатством.

Боротьба за чоловіка.

Говорячи за порушуючу силу для машинерії можнаби сказати кілька слів також про чоловіка. Прецінь людська праця також являється порушаючою силою, і давнійше вона працювала всюди там, де нині працює пара, електрика, себто вуголь, нафта, вода, чи що там. Прецінь, де є подостатком дешевої людської сили, там фабриканти не купують дорогих машин. Значить, добути собі подостатком дешевого робітника для фабриканта може значити тільки, що дістати дешево, а роблять машину. З тоїж причини американські фабриканти переносять свої фабрики до Китаю, де є дешеві робітники. Деколи імперіялістичні держави просто загортають великі простори землі з тою ціллю на оці, щоби їх промисли мали опісля дешевого робітника. Такий початок мала неодна європейська колонія в Африці і Азії.

Рибальство на Атлантийському Океані.

Однак не вистарчить поставити фабрики, завести коштовні та досконалі машини, дістати кебетних робітників і зарядчиків. Вони лише зроблять товар. Фабрикантови ще треба його продати, щоби дістати за нього гроші. Тут знов нова трудність. Частину товарів можна продати у себе дома. Частину товарів треба продати поза границю. Але за границею продають свої вироби також і другі народи. Виходить конкуренція, в котрій побіда дуже непевна. Щоби забезпечити собі продаж свого товару, купці кожного краю стараються дістати виїмкові права в чужих краях. Найкраще булоби, якиб

держава загорнула сей край і не впустила купців других держав. Ось чому держави з розвиненим фабричним промислом усіми силами стремлять до загортання під свою владу країв і народів, що в промисловім розвою остали позаду других. Та нині вже всі „свобідні” краї по цілому світови розібрані і тому всякий новий пришелець мусить зводити бої зі старими панамі.

Боротьба межі людьми за море.

Невжеж за море? Хиба за море може хто битися, боротися, воювати, свою і чужу кров проливати? За сі тисячі миль води, за непроглядні океани, де ніхто не може межі покласти, що немовби сотворені на спільне вживання всіми людьми?

На перший погляд ока так воно моглоби здаватися, що дійсно ніхто не стане битися за море. Але при глибшій задумі над сею справою, ми скоро побачимо, що так воно не є. Правда, на мори ніхто межі не може покласти, але все таки одні люди можуть прогнати других силою з моря, так само, як зі суші. Сього підчас війни доконали проти Німців аліянти. Ще давніше Англія зміряла до прогнання з моря Голляндців, Французів і Еспанців. Могуче італійське місто Венеція старалося прогнати з Середземного моря Турків, а Турки собі старалися прогнати усіх Християн. На півночі того самого пробував всіми силами союз торговельних міст, що звався Ганзою. Значить, що безкрає море і безмежні океани можна посідати, можна межувати, других з них викидати і на них панувати.

На щож се панування людем здалося?

Треба знати наперед, що се непривітне море, котре людем і народам, живучим на суходолі, здається лише непотрібною природною розтратою простору, має в собі дійсно великі скарби. Обчислено, що 3 і пів процент тягару морської води се розпущені в морській воді сталі тіла, мінерали. Се значить, що в кожних 100 фунтах морської води є пересічно три і пів фунта розпущених в ній мінералів. Звідки вони там взялися? Звідкиж взялась морська вода? Вона приплила ріками і потоками. А річна вода має в собі багато всяких розпущених в ній мінералів, бо відомо вона через всяку землю перепливає, всюди розпускаючи її, тобто забираючи дрібні частинки зі собою. Вона несе їх зі собою, оставляє багато по дорозі, але й багато таки донесе до моря. Тут сама парує, переміняється в пару, підноситься в гору, лишаючи розпущені частинки в морю. Пара перетворюється в хмари і потім знов опадає на землю, як дощ, іней, сніг, град. Знов вона мандрує землею в жерела, і спливає в потоки і ріки і з ними вливається до моря, але передтим вона назбирає по дорозі багато частиць розпущених мінералів. Осьтак вода без упину несе в море мінерали, лишає їх там, і знов вертаєсь по новий ладунок. Маса сталих тіл, розпущених в морській воді, безвпинно збільшується. Так вона назбирала в морю правдивий шпихлір

всякого багатства. Відомо, найбільше в морю тих мінералів, що легко розпускаються, отже передовсім соли. Є відтак багато вапна, поташу, фосфору і багато других мінералів. Є навіть золото і срібло, але в такій невеличній кількості, що воно не оплатилося його звідси добувати.

Тому золота і срібла не добувають з моря. Однак других мінералів добувають. Передовсім сіль, якої в морю є дуже багато. З давних давен славилася добуванням соли з моря грецьке місто Смирна, що лежить над Середземним Морем в Малій Азії. Добувають її здовж побереж центральної Америки, добувають в Росії над Каспієм. Якби так сі країни прогнати з моря, то вони мусілиб сіль купувати від других народів, що не раз булоби для них дуже не вигідно.

Добувають також з моря фосфор і поташ, оба мінерали дуже потрібні в рільництві як штучні навози. Правда не добувають їх просто, як сіль, але добувають їх у формі різних рослин, різних солянок і жабурів, що живуть в морю і мають дуже багато фосфору і поташу. Збиранне з моря солянки, званої „келп“, є в Америці високо розвиненим промислом, який на думку федерального департаменту торгівлі при належитім старанню мігби дати Злученим Державам 100 мільонів доларів річного приходу. Сеї трави вживають на виріб різних штучних навозів, а то й до приговлювання других хемічних виробів. Зрештою, багато фосфору і поташу є в костях і лусці морської риби і тому новоанглійські фермери часто вживають риби на погній своїх пісних піль.

Крім сих мінеральних багатств море криє в собі богате житте звіринне. Аж до глибини 600 стіп сягають риби, подібні до солодководних, але й в дальшій глибині кипить житте, хоч далеко відмінне від того, що на поверхні або під верхом. Там що глибина, там инакше житте, инакші риби, мякуни, і друга морська тварина. Богато людей в світі займається добуванням морських звірат, передовсім риби. Декотрі народи удержують сею працею багато людей. Такі краї, як Норвегія, Англія, Данія, Япон се морські краї, які без риби не моглиби жити. Не даром люди сих країв дивують другі народи вміннем та кебетою в приготовлюванні риби на всякі лади і способи. Обчисляють, що в Індії добувають річно риби стільки, що на кожду душу припадає за 5 центів; за те в Еспанії припадає на рік на кожду душу риби за 60 центів, в Голяндії, Франції, Англії, Японі на 1 доляра, в Португалії і Данії по 1.50, в Новій Англії по півтретя доляра, в Шкотії по півчвертя доляра, в Норвегії по 6 долярів, в морських провінціях Канади по 17 долярів, в Бритійській Колумбії по 30 долярів, в Новій Фундландії по 40 долярів, а в Аласці по 800 долярів. З сього видно, що в кількох краях населенне добуває собі прожиток з моря. Якби так відтяти від моря такі риболовські країни, як Англію, декотрі стейти Злучених Держав, декотрі провінції Англії, Канади, Япон, Норвегію, то велика частина населення мусілаби вигинути!.

Але й се ще не головна причина, чому народи борються

за море, за свободу пливання по ньому. Хоч нам море видається частенько величезною перешкодою в зношенню межі краями, та в дійсності море велика благодать для комунікації. Як се воно так? Наперед, перевіз морем є найдешевший з усіх. Обчислив один інжинір, що перевести тону (себто 2.000 фунтів) ручними санками по сніжних горах на одну милю коштує коло 20 доларів; перевезти той самий тягар ту саму віддаль воздухом (аероплянном або бальоном) коштує коло 7 доларів, хоч се постійно зменчується; перевезти той самий тягар залізницею коштує в густо населених околицях Злучених Держав всего 2 центи за милю; а перевезти се на мори коштує всього на всього одну п'яту цента. Се значить, що перевіз водою десять разів дешевший від перевозу залізницею, 100 до 1000 разів від перевозу воздухом, а понад 10.000 разів від перевозу ручними санками.

Сій дешевині морського перевозу нема дивниці: Тут і дорога вільна кождому, бо ніхто податку і драч не тягне за до рогу морем, хиба в дуже виїмкових случаях. Тут нема видатків на будованне дороги, як се є при залізниці. Тут нема також видатків на удержанне дороги. Тут мало сили потреба на попиханне судна. Тут треба розмірно мало людей на обходження того самого тягару. Тут і будова судна коштує в порівнанню щодо тягару багато менче, як при льокомотиві або аероплянні або бальоні. Тут навіть безпеченство водного перевозу нині вже дуже велике.

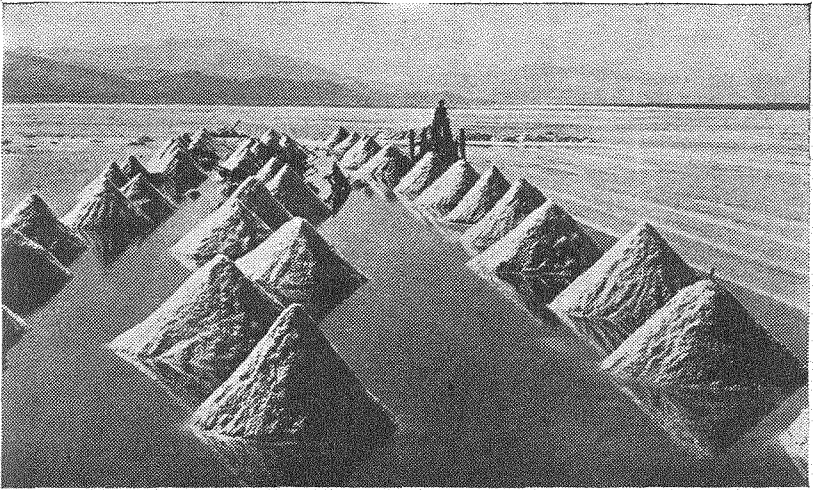
До того море вкриває величезні простори на землі; воно займає майже три рази більше поверхні від суші. Значить, вода се така дорога, що нею можна дістатися до різних країв, до різних народів. Се не лише дешева дорога, але й вигідна. Народ, що має доступ до моря, доїде нею дешево до кождого народу, що живе над морем. Розказується в старинній історії про горстку відважних Греків, що далися наняти персидському царевичови добувати престіл для нього. Як вже вся виправа не вдалася і Греки мусіли вертати домів, вони старались добитися до моря. По тяжких трудах і небезпечних пригодах прийшли над Чорне Море, і тоді з їх грудий добувся радісний оклик: „Море! Море!“ Будучи мореплавським народом, Греки знали, що тут покінчилися їх труди, їх довга мандрівка, бо морем вони вже якось домів дібуться.

Народ, що не має доступу до моря, се немовби господар, котрий не має дороги до свого кавалка поля, бо воно з усіх сторін оточене чужим. Тому народи всіми силами стараються добити до моря. Постаратися за пристань на морськiм березу значить для них тільки, що добитися до брами, з якої виходить свобідна дорога на весь світ. Ось чому народи, воюючи з другими, стараються відбити їх від моря, знищити їх кораблі, заблюкувати їх в якімсь порті або ріці, як звіра у западни.

Лише тепер можемо як слід розуміти морську тактику аліантів супроти Німеччини підчас світової війни. Ось чому Польща так преться до Балтійського Моря на один бік, і до

Чорного моря на другий. Ось чому воювали так довго за Фіюме Італійці і Словінці. Ось чому Константинополь став кісткою незгоди, над котрою жеруться не то усі балканські, але просто мало не всі європейські держави.

Та на ні одній державі сього стремління до моря не видно так наглядно як на Росії. Через довгі віки Росія, котрої порти над Білим Морем на півночі забиті льодом більшу часть року, стреміла до здобуття собі вільного від льоду порту на чужій національній території. На полудни її манило Чорне Море, на заході Балтійське. Щоби дістатися до Балтійського моря, треба було покорити народи, що залягли дорогою Москві до нього, а потім треба було поставити порт. Коли Росія дотерла до моря, а цар Петро працею соток україн-

Добування соли з моря на берегах Тихого океану в Каліфорнії.

ських козаків вибудував порт, він міг слушно похвалитися, що „прорубав вікно в Європу”. Щоби добитися до Чорного моря, треба було покорити Україну, що відділює Московщину від нього. Добувши однак сих двох морських доступів, Росія скоро побачила, що і доступ до Чорного і доступ до Балтійського моря не на багато здався; бо і Чорне Море і Балтійське Море получені з океаном вузькими морськими проливами, які сухопутна армія без великого труду може замкнути для найбільшої фльоти. Тому Росія на півночі почала стреміти до здобуття безпосередного połącнення з океаном, загрожуючи в той спосіб незалежності Фінляндії, Швеції і Норвегії, а на полудни почала стреміти до опановання сього проливу, що лучить море Чорне зі Середземним, а передовсім порту Константинополя, що лежить над проливом. Рівночасно Росія не покидала добиватися доступу до других мор. Далеко на Сході вона добилася аж до Тихого океану, ба на-

віть добула собі посілості за сим океаном, в Америці. Коли не найшла вигідних портів на Сибірі, бо всі порти на східнім побережю замерзають через довгі місяці, вона наперла на Китай і добула собі від нього право побудувати порт на китайській території. Коли дальшим зусиллям Росії в тій части світа поклала кінець Японія, Росія звернулася знов в инчу сторону, а саме стала напирати на середню Азію, добуваючися до морського порту в Персії, над морями і заливами Індійського Океану. Коли большевицький уряд протестує проти віддання Константинополя якійнебудь державі, та коли большевицькі війська ідуть в Персію, то се лише доказ, як дуже одно націоналістичне правительство подібне до другого, як просто стихійно кожде іде за тою самою політикою.

Боротьба за ріки.

Боротьба за море прибирає деколи инчу форму. Як відомо, середина краю може бути получена з портом і морем сухопутними дорогами, залізницями або сплавними ріками. Ся послідна злука, хоч не дуже то ошадна щодо часу, зате дуже ошадна щодо грошей. Тому всі народи стараються добитися до сплавної ріки. Боротьба за велику сплавну ріку Рен має свою історію, подібно як має її ріка Лаба, Одра, Висла, Німен, Дніпро, Дунай і другі. При мирових переговорах після послідної війни Чехія побивалася за права сплавлити товари Лабою і Одрою, Поляки на право пливати по Вислі.

Боротьба за стратегічну границю і точки.

Зрештою до моря і до рік добиваються народи ще й тому, що море і ріка, особливо широка і глибока, становлять дуже добру оборону для краю. Невеличка армія може не допустити навіть найбільшого ворога до висадження на морський беріг своєї сили. Переправа через кожду ріку, як сьому противиться невелика сила жовнірів, коштує багато крові переправляючихся. Неширокий Канал боронив Англію перед наїздами ворогів з європейської суші і йому не раз і не два завдячує Англія независимість. За такі власне границі, які не лише відмежовують, але й боронять перед ворогами, побиваються держави. Тому Польща преться до Дніпра, одинокої природної границі на сході від польської етнографічної межі; тому Чехія примушує пару мільонів Німців оставати під своєю владою; тому Мадярщина намагається назад підбити під свою владу Українців і Словаків.

Згадати треба тут про боротьбу за важні точки на торговельних дорогах, які віддають цілу дорогу в руки посідаючого сю точку. Такою стратегічною точкою на торговельній дорозі з України на Атлантийський Океан являється морський пролив коло міста Константинополя. Тому за нього боролися протягом віків не один і не два народи, і ще нині що найменше 10 народів підносить претенсії до сего проливу, доказуючи своє право до нього найріжнішими способами.

Лишень ніхто не каже, що сей залив йому потрібний для збогачення себе, на те, щоби на ньому засісти і другого не пустити користати з своєї важної торговельної дороги. Говориться про історію, про права меншестий, про культуру, про порушені релігійні чувства, а про гловну основу боротьби, про кишеню, про карман, про дохід не говориться. Ось чому треба вміти зідріжнити правдиву причину від удаваної покришки, дійсну шкуру від натягненсі машкари. Чим краща ідея, тим скорше її уживуть на закриттє дійсних товчків поступовання. І оборона слабшого, і загодженне висшої культури, і оборона прав неберучих участи у війні народів, і виконувание державних умов, і поміч повстанцям і бунтарям, і заведенне справедливого суспільного ладу, і християнство, і соціялізм, — все вже служило на закриттє пожадливих посягань на чуже добро, на чужу працю, на чуже життє і існуванне. Український народ, котрий розсівся на найдрожайнійшій землі у світі, в котрій вкриті величезні промислові скарби, котрий розложився над великими ріками і морем, тими гостинцями новочасної торгівлі, мусів очевидно мати багато таких опікунів, що буцімто хотіли неба прихилити Українцям, а притім дивилися завидющими очима і розтягали загребущі руки по українське добро. Український народ, сей власник так багатой і красно положеної землі, мусить мати багато ворогів. І тому український народ мусить чим скорше освідомити собі добре своє положенне, щоби викресати в собі ту велику енергію і силу, потрібну до оборони своєї землі і свого богатства. Як він докаже світови, що має вже і енергію, завзятте і zorganizовану силу, відповідні до тих богатств, доперва тоді всі вороги України перестануть загібати Українців під свою владу і стануть жити з Українцями як добрі сусіди. Тоді Українець заживе на своїй землі так шасливо і достатно, як на се його богате земля дозволяє.

Олександр Колесса.

ДЛЯ МАМЬ.

Закувала зазуленька
 У городі,
 Ой прощала мати сина
 На відході.
 — Не журися, не вбивайся
 Рідна мати,
 Не дам тобі старесенькій
 Загибати.

Ой буду я заробляти
 Гроші білі
 Буду тобі посилати
 Що неділі.
 Та хоть руки попідходять
 Мозілями,
 Буду знати, — що зароблю
 Все для мами! —

У К Р А І Н І.

Ти сходиш вже огниста наша зоре!
Ти недосяжна і велика мріє,
Ти здійснена всіх поколінь надіє,
Ти в бурі світовій єдиний наш якорє!

І путь Тобі стелили від віків
Володимира хрест, ум бистрий Ярослава,
І вся бувальщина важка, кривава
І геніїв піднебний, віщий спів.

Горді сусіди вже присипали могилу,
В яку Тебе вели Твоїх синів крамоли...
Та душу невмирущу й Твого люду силу
Пекольних врат зусилля всі не побороти!

Із аду лютих мук, із моря поту й крови
Із жару полум'я, з потоків сліз сиріт
Встаєш безсмертна Ти і з сявом любови
Нове життє — новий творити світ!

Гей! в Києві ревуть і дзвони і гармати!...
Мов полки прадідів воскресли зпід могил
І молодих, нових набрали сил
Щоби ще раз за Тебе умирати!

На щоглах кораблів стяги жовто-блакитні
Із моря Чорного шумлять Тобі поклін...
Загнали радісно Кубань і синій Дін
Пороги гомонять Тобі пісні привітні.

Тобі й Бескидові вклоняються вершини,
Хвалу Тобі гудуть і Прута водопади
І тужно шепотять над Тисою левади
І Волині хрустальних вод долини...

Чи чуєш клич тримбіти з Чорногори?
Чи чуєш зойк конання зза Карпат?
Чи знаєш Галича журбу велику й горе?
Чи знаєш, як за братом тужить рідний брат?

Почуй сей поклик із землі Данила!
Вести і нас до Твогого хорому,
Простори над людом волі тихі крила
І йди на зустріч сонцю золотому!...

Олександр Колесса.

Осип Назарук.

ДЕЩО ПРО ТЕ, ЧОМУ МИ НЕ ЗАКРІПИЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Проти власного свого добра
Ви бунтуєтесь завше.
Як кропива ви руку жмете,
Що мов цвіт вас плекає;
Як бугай бодете пастуха,
Що вам паші шукає!
Кождуж капельку крови тих слуг
І чад своїх найкращих
Буде мстити Єгова на вас,
І на правнуках ваших!
Буде бити і мучити вас,
Аж заплачете з болю!...

Іван Франко.

МИ НУЛА перша доба боротьби українського народу за свою державу; вона скінчилась для нас нещасливо; вже ніде нема ні шматка української землі, на яким стоялоб українське військо й булаб українська влада, незалежна від чужинців. Час нам тепер застановитися над тим, чому ми не закріпили своєї держави.

Чомуж українська нація не закріпила своєї держави?

Щоб відповісти на се питання, треба пригадати собі, що ми були під двома державами: під Австро-Угорщиною й під Росією, значить в двоякій неволі. Австрійська неволя була лекша й тому в Австрії витворили ми більше свідомої інтелігенції тай та інтелігенція мала час і змогу, більше освідомити простий народ. Але зате Галичина була далеко більше знищена війною ніж Велика Україна. Галицькі села й місточка були попалені, галицькі полки стояли на італійським фронті, де були сильно перетереблені, з галицької інтелігенції багато було убитих або полонених.

Мимо всего Східна Галичина, хоч від самого початку мала криваву війну з Польщею, досить скоро зорганізувала свою державу, яка виставила понад стотисячну фронтову армію; вдруге таку армію в запілля, упорядкувала адміністрацію й судівництво, апровізацію й шкільництво, торгівлю й дипломатію, в якій будь-що-будь не було скандалів, що компромітували нас перед світом.

Але Галицька Держава упала передусім з двох причин.

Перша з тих причин то був напір зовнішніх ворогів-Ляхів. Молода Галицька Держава відразу мала війну з Ляхами, які хотіли загарбати нашу землю. Війна була завзята й безпощадна, з великою перевагою по польським боці. Бо фактично проти малої Галичини рушила згодом ціла Польща. Галицьких Українців єсть около 3½ мільона, а всіх Ляхів около 20 мільонів. Ляхи мали тільки оден фронт — а галицькі Українці мусіли держати ще й фронт від сходу, бо надтягали московські большевики і вдиралися на галицьку землю. Треба при-

знати, що се була не аби яка штука, вдержатися дев'ять місяців супроти польської переваги, при таким знищенню, якого вже передтим зазнала Галичина. І ще не треба забувати, що Польща мала велику допомогу від Антанти, головню від Франції — в амуніції, артилерії, зброї, військових одягах й обуві. У Франції зложено й виеквіпувано цілу армію Галера, яку перевезено до Галичини Ляхам на поміч! А крім того всего напала Галичину ще з заду й Румунія в змові з Польщею. Кожда инша армія булаб тачим нэлором зі всіх боків розбита на прах — а тверда галицька армія вспіла ще в силі коло 100.000 перейти с у ц і л ь н о з: Збруч, на Велику Україну й там боролася ще пів року...

Попри сю головну, зовнішню причину в упадку галицької держави завинили також инші причини.

В неспокійних часах, коли валяться престоли, повагу мають тільки **ідеї** й ті, що їх **організовано** представляють, себто **партії**. В Сх. Галичині в хвилі розвалу Австрії були три партії, що мали якесь значіння: а) українська націонал-демократична партія, б) українська радикальна пртія, в) українська соціал-демократична партія. Вони згідно утворили „Українську. Національну Раду”, як найвище представництво українського народу в Галичині. Але на тім і скінчилася згода між ними. Вона й мусіла на тім скінчитися. А чому, зараз побачимо, коли придивимося тим партіям.

Перша з них, найбільша, се партія, яка складалася переважно з української інтелігенції — світської й духовної, але старалася також опертися й на народі, а саме на багатішій селянстві й міщанстві. В її руках були всі українські господарські товариства й інституції в цілім краю. Головним гріхом тої партії уважаю те, що вона не витворила заздальгідь в і д п о в і д н о ї ідеальогії й літератури в націоналістичнім і партійнім дусі. Духове надбальство провідників тої партії на тім п о л і було таке велике, що від початку свого істнування (а його треба рахувати ще від початку партії „народовецької”) не видала ся партія ні одної книжечки з переглядм і оцінкою своєї політичної діяльності в одиніюк парляменті Европи, де був заступлений український нарід. Ба, що більше: перед війською дійшло до того, що головний орган нац.-дем. партії, щоденник „Діло” редактований був тільки непартійними людьми! Така партія не могла для себе виробити відповідної ідеальогії. І се мусіло страшенно відбитися на цілій партії.

Друга з черги партія — радикальна, опиралася гсловню на селянстві. В її рядах було дуже мало інтелігенції тому, що вона не витворила жадних економічних інституцій і не могла дати хліба своїм інтелігентам. Се й було її гріхом — економічна неміч. Се потягнуло за собою наслідки, подібні як у першої партії.

Третя з черги партія, соціал-демократична, опиралася на робітництві. Але тільки з теорії, в думці. Бо українського робітника в Галичині як кляси майже не було. Навіть у таким світовім центрі промислу як Борислав не мала укр. соц.-дем.

партія нічого такого, що заслуговувало б на назву робітничої організації! А інтелігенції в тій партії було досить багато, особливо молодої. Притягала її до тої партії переважно мода й те, що тут не треба було собі ломити голови над різними питаннями: мовляв, все вирішене й оброблене німецькими соціал-демократами, на все маєм „готову” відповідь. Чи та „готова” відповідь була добра для наших відносин? тим не журилися. Розуміється, наслідок був такий, що коли обі перші партії мали бодай сякі-такі спроби в шуканню поодиноких людей, у студіях їх (пр. писання Будзиновського, Даниловича і и.), то укр. соц.-дем. партія про відносини нашого народа не мала й не має навіть спроб студій. **Виключно чужа думка володіла нею весь час.**

І тут треба шукати причини того, що коли ми стали перед практичним завданням будови своєї державности й коли обі перші партії витворили уряд, соц.-демократична партія до того уряду не вступила, хоч запрошувано її. Розуміється, сама вона в цілости уряду поставити не могла, бо не мала основи в народі, в робітничій класі, з тої причини, що тої класи майже не було. А що невступлення в уряд мимо запросин — треба було чимсь оправдати, отож оправдувалося се „критикою”. Яка се була критика, видно з органів сеї партії й промов таких діячів, як Безпалко і т. и.

Словом — до трівкої й послідовної консолідації українських партій не прийшло й се сильно заважило на самім існуванні галицької держави. Бо різні несовісні демагоги, опираючись на недостачі тої консолідації, дозволяли собі на таку „критику” прилюдно: Чому галицький уряд платить офіцерам більше ніж простим жовнірам і т. и. А се діялося в часі, коли наш фронт ледво держався!

Третя причина дуже глибока і дуже складна. Вона лежить в українській інтелігенції, не в простім народі, а саме в недостачі виховання тої інтелігенції.

Наперед одно застереження. Несправедливо роблять ті, що взагалі не лишають сухої нитки на українській інтелігенції в Галичині. Бо правдою єсть, що коли Галицька Держава, серед найтяжших відносин могла взагалі вдержатися девять місяців, могла виставити таку тверду й свідому селянську армію, — то се заслуга тільки тої, вічно опльовуваної галицької інтелігенції. Та галицька інтелігенція мимо своєї бідноти головню своїми складками, від уст собі віднимаючи, побудовала в мирних часах цілий ряд Народних Домів, оснувала тисячі інституцій, працювала тяжко за песій гріш або зовсім даром, а часто й докладаючи зі своїх нужденних доходів, — працювала на вічах і в товариствах, в пресі і в науці, працювала переслідувана й гонена й у тюрми замикана... І гріх, великий гріх кидати без розбору камінням на ту галицьку інтелігенцію!

Але освідомити тій інтелігенції її блуди треба доконче.

Перший блуд тої інтелігенції був той, що вона прийшовши до влади, дивилася крізь пальці на протекційну систему. Психольогічно — вона дається зрозуміти. Невихована

до державного життя інтелігенція, привикла до того, що все її хтось чужий гнобив, не мала в душі відваги, взятися остро до „своїх” політикуючих офіцириків і до тих урядовців, які не сповняли своїх обовязків. Правда, загал тої інтелігенції був безумовно чесний таксамо, як загал військових, але й він завинив тим, що терпів самолюбним одиницям.

Тимчасом усяке покривання й навіть мовчання при злочині — се співвина зі злочинцем. Злочинцем являється не тільки той урядовець, який допускається якогонебудь злочину, але також той, хто бачить се й не донесе про се владі, хто покриває злодія, хто товаришує з ним і робить йому таким чином добру опінію в суспільстві. В високо вироблених суспільностях навіть найблища рідня відвертається від такого публичного шкідника.

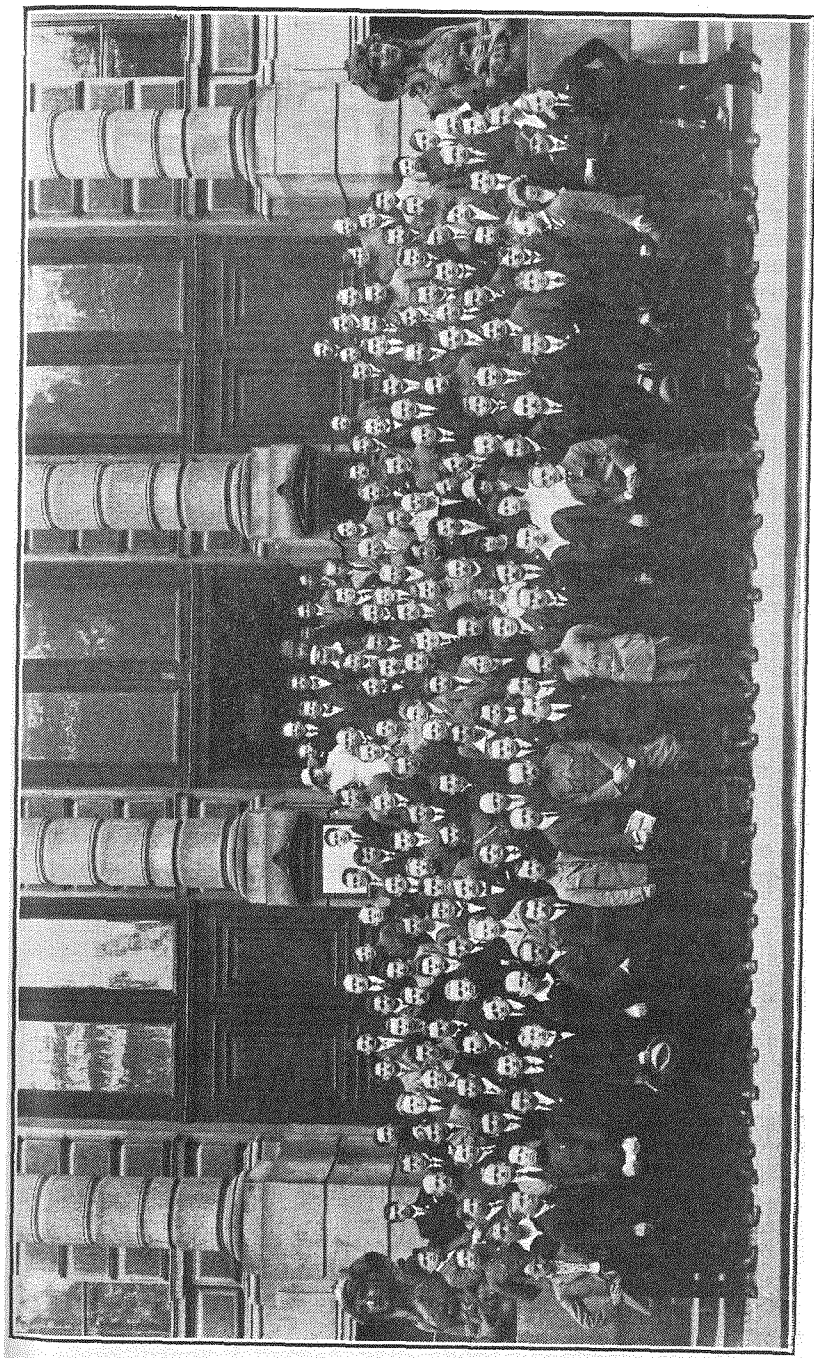
Другим блудом нашої інтелігенції було те, що наша інтелігенція не мала також відповідного політичного виховання. Вона тільки нарікала на партії й партійну боротьбу — дуже часто нарікала слушно. Але масово не вступала до тих партій, щоб уздоровити і скріпити їх. Таким чином оставляла в партіях в значній мірі вплив у руках демагогів, яким не в голові була держава. Про це пише Курт Гіллер:

„Тільки політична людина має право бути незадоволена з партій! А хто незадоволений з партії, має більший обовязок займатися політикою, ніж хто інший. . . Можна розуміти тих, що незадоволені партіями. Але противність політиці — се значить байдужність супроти терпіння людей! Бо політика се наука про найрозсудніше управління людського співжиття — наука й штука примінення її.”

Тільки каліки духові не займаються політикою. Се ще не значить, що весь свій час треба присвятити політиці. Але кожний чесний чоловік має обовязок, уважати на се, щоби публичні справи його народа не попали в руки несовісних демагогів. Наші політичні партії були і є недокровні, бо мало в них солідних працівників, а маса інтелігенції — безпартійна. З уваги на те, що наш нарід переважно хліборобський, повинна інтелігенція передовсім іти в селянські партії, а не дивитися на моду. І тут основний блуд нашої молоді, який треба підчеркнути. Бо наслідки сего блуду дуже важкі.

Ті основні блуди інтелігенції, які тут підчеркнено, після всякої правдоподібности — викорінили з неї страшні польські знущання й табори полонених. Те саме, що про блуди галицької інтелігенції, дається сказати й про блуди інтелігенції з Великої України. Тільки там, над Дніпром — все має більший розмір — і добре і лихе. А що воно більше, отож потребує й довшого назрівання.

Коли наша інтелігенція не позбудеться своїх блудів, то держави не вдержить навіть тоді, коли сприяючі обставини знов дадуть нам самостійну державу, найбільше добро кожного народу. Бо для здобуття й удержання держави треба, щоби з а г а л народа п о с т і й н о поносив тягарі — чесногс труду і майна. Без того годі мати державу!

Частина членів Української Академічної Громади в Празі 1921 р.

С. Васильченко.

МУЖИЦЬКА АРИХМЕТИКА.

— Чи немає у вас, Василю Івановичу, якої газети або книжки? — питав хурщик Антін монопольщика, завязуючи в хустинку гроші за хуру.

Василь Іванович, панок середнього віку, червонопикий, з круглим животом, потягнув цигарку й пустив хмару диму.

— А на віщо тобі книжка? — трохи помовчавши, спитав він, насупивши ріденькі брови.

— Побавивсяб трохи святом, а то забув, коли й книжка була в хаті, — одмовляє Антін, — мабуть і азбуки не запам'ятав уже.

— То тобі велика шкода од того?... Як сказати правду, то пусте оте діло — книжки читати! — став казати Василь Іванович, — та зівсім воно й не личить мужикові.

— Звісне діло, хіба треба, щоб нам були книжки в голові, — згоджується Антін, — часом за роботою нема коли вгору глянути, не то в книжку!...

— Та чи не знайшлосяб кажу, чого-небудь для мене, — знов казав Антін, трохи переждавши, — почитавби трохи по обіді, щоб не скучати.

— Хіба от що, — подумавши сказав монопольщик, — я винесу тобі псалтирь. Для свята більше підходящої книжки й не знайти.

— Псалтир є у мене, Василю Івановичу, — мовив Антін. — Чи немає якої-небудь іншої?... Може є така, що пише про Думу або про землю?

Василь Іванович скосив на бік заскалене око й закусив губу.

— Таких книжок, як ти кажеш, у мене, братіку, не водиться. За такі книжки — знаєш куди тепер ховаюгь? — Василь Іванович сурово глянув на Антона. — Стережись, Антоне, тих книжок, як вогню — по-приятельському раджу тебе. А коли вже тобі припала така охота читати, то гідожди — я тобі дам іншу книжку.

Василь Іванович пішов у другу кімнату, відчинив шафу й став ритися в купі якихось паперів та книжок. Витягнувши зі споду старенький, в обшарпаних палатурках задачник Євтушевського, він обмахнув на ньому порох і виніс Антонові.

— Оце тобі, Антоне, книжка, — казав Василь Іванович, віддаючи йому задачника. — Не пуста яканебудь — пользовита книжка! Тут усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш.

— Спасибі, Василю Івановичу, — сказав Антін. Потім узяв, не роздивляючись, під руку книжку, попрощався й пішов із хати. Василь Іванович стояв біля дверей і довго дивився йому в слід. Потім тихенько захихикав і, тикаючи пальцем у

двері, шипів крізь зуби: „ото тобі книжка, хаме! Читай, гадюко, читай! Там тобі буде і про землю, і про Думу”.

Веселий і радий, осміхаючись у руденську борідку, пішов він до другої кімнати обідати.

Одпочивши по обіді, монопольщик узяв палицю й пішов на проходку. Йде Василь Іванович селом, палицею підпирається. Біля дворів і хатів сидять гуртками чоловіки та жінки, гомонять собі. На моріжку пустують дітлахи; співають десь дівчата. В селі немає більше „панів”, крім Василя Івановича, і він почуває себе тут маленьким князьком. Люди низенько вклоняються йому і він привітно киває їм головою. Йому так приємно бачити почтивість до своєї особи.

Ось іде селянин Литовка, — який здоровенний мужичура, а як покірно вклоняється, мов той дуб у час негоди.

Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко...

— Нічого, подождемо, — думає він, — аби проценти в свій час виплачував.

Йде далі Василь Іванович, мугиче собі під ніс щось божественне, хозяйським оком по селу роздивляється — чи немає де непорядку.

Нагримав на дівчій, щоб не пустували; зачепив молодицю, що вийшла до колодязя по воду.

Дійшов до Антонового двору. Бачить — у вишнику, біля хати, сидять люде, гомонять, сміються. Між ними — Антін з книжкою.

„Ага, книжечку мою читають! — подумав Василь Іванович. — Ну, нехай собі читають”. Спинившись проти вишнику, він спитав:

— Ну, що? як книжечка — понаравилась?

-- А нічого собі! — одмовляє Антін, — веселенька книжка.

— Ну, читайте, читайте собі! — промовляє Василь Іванович і йде далі.

„Веселенька книжечка!... гевали-гевали! — сміється він сам собі, — їм що не ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?”

Потім його стало тягти послухать. Звернувши з дороги, непомітно підійшов він до тину й став крадькома прислухатися.

Слухає — Антін читає по складах:

„Крестьянинъ обязался перевезти изъ города 50 лампъ съ тѣмъ условіемъ, чтобы на каждую доставленную въ цѣлости лампу платили ему по 5 коп., а за каждую разбитую вычитывали съ него по 1 рублю 20 коп. При перевозкѣ 3 лампы разбились. Сколько заработалъ крестьянинъ за доставку лампъ?”

Антін, дочитавши задачу до краю, підняв червоне від науги лице й веселими очима оцілював слухачів.

— Питає: скільки то він заробив! — сміючись, своїми словами переказує Антін.

— Мабуть, багато заробив! — сказав бородатий дід у білих штанах; далі вийняв з рота люльку й зареготав.

— Не скажу вже, скільки він там заробив, тільки знаю, що як стане так заробляти, то скоро й останньої коняки збудеться, — додав руденький і жвавий Охрім. — Хай йому біс з такими заробітками!

— Це чи не буде так саме, — став розказувати дід у білих штанах, — як назаробляв Захарків парубок у економії. Пробув тиждень біля молотилки у пана, приходив у суботу ввечері до дому. — „Ну, каже батько — давай же оце, сину гроші: завтра поїду в місто — там де-що купити треба”. А він став та й каже: оце хоч бийте, хоч лайте, а грошей не приніс ні шага! — А батько: „де-ж ти, сучий сину, дів? Загубив, чи може вкрали?” — „Не так булоб мені, каже, шкода, колиб я загубив, або вкрали, а то зівсім і в руках не держав!... Потім і розказує, що там уломилось було щось біля віялки, а вину на нього склали. Приказчик вилаяв його на всі боки і при рошоті не дав ні копійки та ще й наказав, щоб приходив одробляти той збиток ще на тиждень. А батько слухав-слухав, далі й каже: „отак, сину, завжди заробляй, то скоро хазяїном станеш”... То чи не стільки, кажу, заробив і той на лямпах, як цей за віялку, — закінчив дід. Усі засміялись.

— Лямпа — річ тендітна, — казали другі, — торхнеш возом — наробиш скла. І понесла його лиха година під таку хуру!

— Підеш і під таку хуру, — сказав похмурий чоловік, — коли в хаті, може, й шматка хліба немає.

Обміркували справу з лямпами з усіх боків, люде промовкли, і Антін, узявши книжку, став читати далі.

„Он яке діло?”! — подумав Василь Іванович і став прислухатися ще пильніше.

„У помѣщика было, — читав далі Антін, — въ одномъ кускѣ 857 десятинъ земли, въ другомъ на 130 десятинъ больше, чѣмъ въ первомъ, а въ третьемъ на 150 десятинъ больше, чѣмъ во второмъ. Сколько десятинъ земли было у помѣщика?”

Прочитавши задачу, Антін став поясняти її по своєму:

— В одному куску, каже, було аж 857 десятин, а в другому ще більше на 130, а в третьому й того більше!... А потім ще й питає, — тут Антін підняв палець до гори й прищулив око, — скільки-ж то тієї землі було в пана!

— А мабуть, чи не більше було, ніж у всієї нашої громади! — каже, усміхаючись, оден з гурту. — Колиб оце на всіх нас хоч оден отой кусочок, то булоб і нам і дітям нашим.

— Ото кусочки! — моргнувши оком, сказав Охрім, — це не те — що в тебе, або в мене: з такими кусочками можна хазяїнувати! А колиб йому в одну руку — опруг та в другу — пів-опруга, а в третю — й зовсім дасть Біг, — отодіб нехай він показайнував! Поневолі пішовби лямпи возити.

— А добре булоби знати, скільки то прийшлосяб на двір,

коли усю оту землю та поділити-б між нашими громадянами? — проказав похмурий чоловік.

Далі Василь Іванович уже не міг терпіти. Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людям.

— І на віщо-б ото я базікав отаке язиком?... То-ж книжка написана зівсім не для того; по їй треба вчитися арихметики, а ви ка-зна що витіваєте. Коли так читати, то краще зівсім не читати.

— Та ми, Василю Івановичу, читаємо так собі, з нудьги, — виправдувались люди, — аби чим час загаять.

— То не краще булоб з нудьги взяти та й полічити, скільки вийде в кожній задачі, — наставляв Василь Іванович, — то-ж на те вона і є — арихметика.

Передні чоловіки сиділи і вдавали, що ніби увічливо слухають Василя Івановича. А позаду Охрім накивував бровою своїм сусідам і стиха гомонів.

— Це, виходить, така арихметика — панові звозять хліб з поля, а мужикові нема з чого возити, то мороч голову — скільки то всеї землі у пана!

Скільки душ пискнуло зо сміху, але здержались, щоб не зареготати голосно.

— Бачте — казав далі Василь Іванович, почувши сміх, — смієтесь, а й самі не знаєте, з чого. А я знаю, що ні оден з вас не доведе до ладу задачу!

— Де вже нам! — казали передні, — ми люди малограмотні, бо й зовсім неграмотні: куди нам полічити оттаку силу!

А Охрім казав далі своїм сусідам: — Це скажемо так: У тебе, Микито, скільки землі? — два опруги? Ну і в мене щось біля того. От зійшлися ми та балакаємо, а давай будемо лічити панову землю, коли своєї кат-ма. Ти скажеш: стільки у пана землі! А я скажу: ні, стільки! Ти скажеш: брешеш, бо стільки, а я скажу: ні, ти брешеш. Потім ти мене цап за чуба, а я тебе по вуху — і пішла арихметика!... А ось Грицько йде тай питається: За віщо то люди бьются — не за батьківщину часом?

Усі реготалися, вже не здержуючись. Василь Іванович став сердитись.

— Варнякаете ви таке, що воно зівсім не до діла. Я-ж вам кажу, — намагався він пояснити, — що в задачникові тільки так пишеться про когонебудь, аби було над чим рахувати.

— То оте-ж саме й ми кажемо, — перебив його Охрім. — Коли в дома чорт-має чого рахувати, то давай...

— Тьфу! — плюнув з серця Василь Іванович, — ти йому — тату, а він тобі — кату! Давай сюди книжку! — крикнув він до Антона й трохи не силою вирвав її у нього з рук.

— Вам книжки читать?... вам хвости волам крутити! Оте ваша книжка! — Василь Іванович повернувся й пішов од гурту. Всі реготалися.

— Знаєте, Василь Іванович! — крикнув Охрім вслід монопольщиківі, — колиб довелось нам ділити ваші 90 десятинок, то можеб таки поділили по своїй, по мужицькій арихметиці.

— Може чи й поділилиб! — підхопив сумний чоловік.

Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, обернувся, хотів щось казати. Потім плюнув і мерщій подався до своєї монополії.

— Бач, як закрутив носом! Видно не дуже до смаку прийшлась йому мужицька арихметика! — казали, сміючись люди.

— І звідкіль принесла його нечиста сила! — казали другі. — Тільки де два-три чоловіки зійдуться, то вже і його чортяка, хоч-не-хоч, внесе туди! Не дав і начитатись у волю. А шкода: втішна була книжка!

Олександр Колесса.

РІДНА ХАТА.

Ой від вітру дубровонька
Застогнала;

Родинонька на відході
Заридала.

— Ой нема вже у коморі
Ані шматки!
Все забрали комісарі
За податки!

Обшукали бідні люде
Всі куточки
Та забрали із собою
Дві сорочки...

Зайшла мати до пустої
До комори,
Та винайшла шкірку хліба
Для дітвори.

Обходили рідну хату
На всі боки,
Обіймив їх сиру душу
Жаль глибокий.

— Хатко-ж моя рідненька
Не моя ти!
Буде в тобі жид-невіра
Панувати.

Вийшли вони за ворота
З діточками,
Оглянулись, залилися
Сльозоньками.

Вийшли вони за високі
Перелази,
Верталися із дороги
Ще два рази.

Вернулися, заглянули
До хатини:

Стоїть пуста, обідрана —
Голі стіни.

Вийшли вони поза село
Аж на ниву,
Та згадали свою долю
Нешасливу.

Припав батько до облогу
І ридає,
І себе й людей і світ весь
Проклинає.

— Або верніть молодую
Мою силу,
Або верніть батьківську
Рілю милу!

Возьміть решту мого поту
Із сльозами,
Верніть поле загарбане
Лихварями!

Ріле-ж моя, кровавице,
Не моя ти!
Тяжко-ж тебе, рідна ниво
Покидати! —

Взяли свої землі грудку
У шматину,
Аби було що покласти
В домовину.

По тім боці оглянулись
Із під гаю:

— Будь здоровий, нещасливий
Рідний краю! —

БЮРА ПОСЕРЕДНИЦТВА ПРАЦІ.

Найти відповідну роботу се найважнійша справа для кожного імігранта. В часи великого оживлення в промислі зробити се не трудно, бо тоді робота часто робітника шукає. Зате в часи промислового застою шуканне праці стає трудною справою.

Для зведення до купи роботодавця та робітника існують різні середства, а головним з них є бюро посередництва праці, які кладуть собі за спеціальну ціль наперед вивідати, хто потребує робітників, а потім повідомити робітників про роботу і найти на кожде занятте відповідного чоловіка.

Приватні бюро.

Такі бюро посередництва праці бувають всілякі. Найдавніші з них се приватні бюро. Ведуться вони для зиску підприємців, і ведуться, як всякі інші приватні підприємства, або одним підприємцем, або спілкою, або компанією. Зиски тягнуть сі підприємці з тих, що шукають роботи, хоч часом побирають певну заплату також від тих, що шукають робітників.

В Америці відомі вони під ріжними іменами. Ті, що посередничать у вишукуванні фізичної праці, називаються звичайно „емплоймент бюро” або „емплоймент ейдженси” (Employment Bureau, Employment Agency). Бюро, що посередничать в шуканню бюрової праці або занять по skleпах, називаються звичайно „комершел ейдженси” або „комершел бюро” (Commercial Agency, Commercial Bureau). Бюро, що посередничать спеціально в шуканню домашної обслуги, називаються часто „інтелідженс офіс” або „інтелідженс бюро” (Intelligence Office, Intelligence Bureau). Деколи такі бюро називаються також „Лейбор ексчендж”, „емплойерс референс сервіс”, „емплоймент гїлд” (Labor Exchange, Employers' Reference Service, Employment Guild). Спеціальні бюро посередництва праці, себто такі, що займаються лише шуканнем праці для певних, спеціальних занять, фахів, робіт, мають відповідні назви: приміром, „готел ейдженси” шукає готелевої послуги, „стенограферс ейдженси” шукає стенографів та стенографісток, „кукс ейдженси” кухарів та кухарок. В імені фірми на вівісках такого підприємства крім сих слів находяться ще другі слова, щоби її відзначити від других подібних фірм.

Спеціальне місце межі сими бюроми займають так звані „референс бюр”а, котрі не вимагають від робітника, щоби він мав „референції” (посвідки, службові свідоцтва) від своїх попередних роботодавців; таке бюро дає робітникови не лише роботу, але й свідоцтво. За се воно рахує звичайно богато більше, як звичайне бюро, бо від 5 до 20 долярів, тоді як звичайні бюро числять в двоє менше.

вати спис членів без роботи; підприємці, потребуючи робітників, телефонують або пишуть до юнії, кілька разів потребують робітників. Тоді юнійний урядник посилає по робітників і висилає їх на подану адресу.

По декотрих європейських краях сей спосіб посередництва при шуканню праці дуже поширений, але в Америці лише дуже сильно зорганізовані фахові робітники можуть покладатися на свою юнію, що вона їм найде роботу. Правильно, сей дуже дешевий і під инчим зглядом досконалий спосіб храмає через ворожнечу підприємців до юнійних бюр. Американські підприємці уважають, що вживати юнії до шукання робітників значить давати юнії оруже в боротьбі проти підприємців.

Подібними до юнійних бюр є бюра, закладані також робітниками, коли такі бюра не звязані з юніями. Такі бюра не розбуджують до себе такої ненависти ані упередження, як юнійні, і часто роблять велику роботу. Сюди треба зачислити нечисленні в Америці кооперативні бюра праці, як, приміром „Домашне Кооперативне Бюро”, кооперативне бюро для імігрантських дівчат, зорганізоване кілька літ тому назад в Нью Йорку. Слабою стороною таких бюро являється організаційна справа; бюрови дуже тяжко дістати доброго організатора підприємства, який не бувби заінтересований в збільшенню своїх особистих доходів.

До таких робітничих бюр треба зачислити також бюра посередництва праці, удержувані ріжними школами, від найнижчих до найвисших. Так як сі бюра організують і удержують звичайно самі такі студенти, які потім являються шукаючими праці, робітниками, то треба їх уважати робітничими організаціями. Таке бюро існує нині мало не при кожній школі, до якої ходять працюючі студенти, отже передовсім всякі фахові школи, але також при кожній „гай скул”, „каледж” і університеті.

Бюра підприємців.

Дуже часто підприємці самі закладають бюра посередництва праці. Певне число підприємців вяжеться разом в організацію, яка має на цілі доставляти їм робітників, яких їм треба. Та тут такі організації храмають через недовіре до них зі сторони робітників, котрі бояться, що організація підприємців, капіталістів, фабрикантів, властителів копалень, як вже іде шукати робітників, то певно шукає їх на страйколомство, для шпіонажі, або для збивання заплати другим, уже працюючим робітникам. Через те такі бюра, закладані самими підприємцями, мають значінне лише для тих, що шукають роботи бюрової.

Філянтропійні бюра.

Вийшло таке, що ані самі робітничі юнії ані товариства підприємців не можуть попровадити успішно бюра посередництва праці, бо до того, що би бути посередником при шу

канню робітників і роботи, треба двостороннього довіря: з одної сторони, довіря тих, що потребують робітників, а з другого боку тих, що потребують роботи. Ось так в міру того, як приватні бюро компромітувалися своїми надужиттями, а юнїйні та капіталістичні бюро показувалися безрадними, в міру того набирали значіння бюро, організовані ріжними публичними інституціями, які з одної сторони не попадали в покусю для гроша, бо вони загалом для гроший сего не робили, а з другої сторони мали довіре так робітників, як і підприємців.

Безперечно, першою інституцією того рода треба уважати церкву. Американські церкви дійсно дуже часто бралися за таку роботу. Неодна церков, остаюча під енергічним проводом, зробила багато для своїх членів в тім згляді, для робітників находила дешево добру роботу, для підприємців порядних робітників. Церковне бюро, звичайно, посередничить межи своїми членами, в деяких случаях межи членами даного віроісповідання. Се, що такі бюро можуть розширити правильно свою діяльність лише на місцевість, є головною їх слабою стороною.

Подібними до церковних бюр є бюро, ведені такими напів релігійними товариствами, як Армія Спасення („Салвейшен Армі“), Янг Менс Кристшен Асосіейшен (коротко званим Уай. Ем. Сі. Ей.) та Янг Віменс Кристшен Асосіейшен (коротко званим Уай, Дабел'ю, Сі. Ей), котрі мають свої філії (бренчі) мало не в кождім місті Злучених Держав, а котрі мають свої бюро праці, де член за номінальною доплатою може дістати інформацію про роботи.

Сюди зачислити треба бюро праці, ведені милосердними інституціями. Так, приміром, в Нью Йорку є бюро, ведене організацією „Стейтс Черіті Ейд“, в Бостоні організацією „Асосіейшен фор Ейдінг Деститют Мадерс енд Чилдрен“, в Шікаго бюро товариства „Илинойс Чилдрен'с Ейд Сосайеті“ і т. д.

Тут треба згадати також бюро, ведені так званими „сет-лемент“-ами, то є добродійними організаціями звичайно богатих людей, обєднаних для праці і життя серед густо населених дільниць великих промислових осередків. Маючи широко розгалужені зносини серед богатої кляси міста, вони можуть часто прислужитися робітникам, хоч робітники не все люблять спосіб, в який бюро роблять прислугу.

Деколи запомогові організації, які обєднують і роботодавців і робітників, робили в тім напрямі богато роботи, як, приміром, масонська льожа в Брукліні, котра в однім році 1903. найшла роботу для 2.500 своїх членів.

Урядові бюро праці.

Після всякої правдоподібности, однак, будучність не рішить ані в користь приватних бюр, ані в користь філантропійних бюр, але в користь урядових бюр. Що приватні бюро не дають бажаного вислїду, бо безробітний чоловік представляє для несовісного підприємця занадто велику покусю для визиску, щоби він міг її опертися зі страху перед тяжкими

Визиск приватних бюр праці.

Приватні бюро праці бувають всякі: одні з них чесно обслуговують своїх клієнтів, другі ні. Намножилося їх послідними часами в Америці дуже багато, але не можна сказати, щоби конкуренція значно примусила їх поступати чесно. Не казати вже про те, що декотрі з них фаворитують одних робітників або одні нації проти других, що декотрі обманюють робітників щодо умов праці, приміром подають фалшиво робітничу заплату, або дівчатам, ідучим до домів на службу, число осіб, дітей і т. и.

Се ще менчі надужиття, в порівнанню з тими, що виходять на яву час від часу через часописи, судові розправи та слідства філантропійних організацій та законодатних тіл. Не раз уже показалося, що такі приватні бюро правильно кажуть собі платити таксу за шуканне роботи не тоді, як робітник її дістане, але вже тоді, як бюро його посилає на роботу, хоч він може сеї роботи не дістане. Бували случаї, що таксу стягали зараз при зголошенню до бюро, просто при переступленню порога бюро. Нечесні бюро дбають лише за те, аби з безробітного стягнути таксу, а потім за роботу для нього не дбають; притиснені його домаганнем висилають його на адресу, на якій ніякої роботи нема. Бувають случаї, що навіть висилають робітника поза місто, а то й до другого степу буцімто на роботу, а в дійсности лише нате, щоби його позбутися. Бувають случаї, що в часописах оголошується якесь бюро посередництва праці, подаючи, що має роботу для 100 або 500 або й 1.000 робітників при залізниці, або при будові вистави, тощо; бюро ручить кождому, що зголоситься, роботу, і за роботу каже собі прислати доляра. На ділі ніякого бюро посередництва праці нема, а на поданій адресі обманці лише умовилися з почтарем або сторожем дому, що будуть відбирати почту. Почта певно за один день принесе їм кількасот зголошень по працю, вони „зчищать” сотки долярів і пропадуть, як вітер в полі. Ще инчі бюро посередництва праці удержують салуни, готелі, реставрації, склепи, а бюро посередництва праці служать лише нате, щоби визискувати безробітних в тих головних бизнесах, щоби заробити на нічлігу, виміні чужих гроший, продажі їди і т. п. бизнесах. Бюра-обманці стоять нераз в зносинах з визискующими підприємцями, котрі полюють передусім на нових імігрантів і доставши їх в свої руки, трактують їх як рабів (Італійці називають таких рабовласників падронами). Щоби дістати імігрантів в свої руки, вони удержують своїх агентів на кораблях, де вони можуть говорити з робітниками, ще заким вони можуть порозумітися зі своїми приятелями і товаришами. Деколи бюро посередництва праці являються організаторами страйколомства та шпіонажі серед робітників. Не треба додавати, що найбільше надужить допускалися бюро супроти необачних жінок і дівчат, котрих місто на роботу посилали нераз до салунових готелів для мушин а то й просто продавали до публичних домів.

Державна контрола над бюроми.

Сі страшні зловжитки довели до острого протесту зі сторони різних публичних чинників. Під їх впливом законодатні власти взяли зараджувати лихови. В богато стейтах нині вже є поухвалювані закони, які поставили всі бюро посередництва під строгу контролю урядових властей. Наперед забороняється отворити і провадити таке бюро всякому, хто не має на се відповідного дозволу від властей, так званого „лайсенсу”. Бюрам уже не вільно брати гроший від зголошуючогося по роботу, доки сей дійсно роботи не дістане. Не вільно наставляти робітника до виїзду поза місцевість, а тим менше до виїзду поза границі стейту, хиба що бюро має всяку певність, що робота запевнена. Бюра мають провадити книги, в котрих мають записувати докладно імена, адреси, дати зголошення, одержання роботи, заплачені такси і т. и., а котрі бюро обовязане показати властям до перегляду за кожним разом, як вони сього жадають.

Нема сумніву, що сі закони зробили богато для прочищення посередництва праці з нечесних підприємств, однак правдою є, що ще богато обманців ходить безпечно, і робітники добре мусять дивитися, ідучи до приватного бюро, щоби не попасти в кіхті такому вовкови в шкірі приятеля.

Значну частину роботи приватних бюр перебрани нині на себе другі бюро. Все таки можна сказати, що посередництво при шуканню роботи для домашньої обслуги находиться в їх руках. Найбільше значіння мають ті приватні бюро, що шукують робітників для різних робіт при залізницях; вони звичайно мають контракти з залізницями на доставку великого числа робітників і, як вони кажуть, що мають роботу, то вони не дурять. Однак ся обставина, що вони мають звичайно виключне посередництво праці для великих залізниць, дає їм часто велику силу в руки проти робітників, деколи навіть силу настановляти робітнику заплату.

Бюра робітничих юній.

Першими інституціями, які уже з давна взяли зараджувати надужиттям, що товаришать акції приватних бюр, були робітничі юнії. Хоч вони організуються для зовсім других цілей, та все таки в своїй діяльності вони стрічають богато нагоди для посередництва в шуканню праці. Прецінь кожда юнія стремить до того, щоби підприємці брали на роботу лише юнійних робітників. Щож лекшого, як примусити підприємця вдатися до юнії за кожним разом, як йому треба робітників?

Ось так робітничі юнії почали удержувати бюро посередництва праці. Очевдино, лише член юнії може користати з такого бюро. Юнія робить се звичайно в той спосіб, що приказує свому бизнесовому агентови або секретареви удержу-

навіть наслідками, означеними в законах, се показала уже навіть практика в Злучених Державах. Ми бачили також, чому не мають поводження бюро робітників та бюро підприємців. Що бюро, ведені церквами та філантропійними інституціями, також не зовсім найкраще можуть сповняти свою задачу, се доказала уже практика в Європі. Через те там почали вже з давна опирати організацію бюр праці на цілком нові основи.

Є се урядові бюро праці. Не приватне підприємство, і не церков, ані філантропійна організація береться за організацію бюро посередництва праці, але самий уряд, державний або міський. Міські бюро праці почалися з того, що приватні та публичні місцеві бюро злучилися в одно, і перейшли опісля під заряд і на удержанне міста. Міські уряди в Німеччині роблять з давна велику роботу в посередництві праці (само берлінське бюро найшло в 1904. році працю для 67.000 робітників). Робітник, що шукає роботи, платить лише номінальну таксу (в Німеччині 20 фенігів). В уряді бюро сидять в рівнім числі робітники і підприємці. Бюро уже мають добре вироблений досвід в своїй діяльності, і при помочи докладно ведених спостережень і статистики поправляють далі свої методи.

В Злучених Державах в тім напрямі зроблено лише початок. В кільканайцять стейтах ухвалено закони, постановляючі організацію стейтових бюр. Звичайно стоять вони під зарядом стейтового департаменту праці, але не маючи звичайно відповідних фондів, ані відповідної урядової машинерії, не можуть зробити багато. А скільки можна зробити, показує одно взірцеве бюро праці у Мілуокі, Вискансін, котре за перший рік свого існування найшло роботу для 11.400 робітників, а в другім році зробило майже півтора рази більше. Нині находиться урядове бюро праці майже в кождім сотисячнім місті Америки, а деколи й по менчих містах. Міститься воно звичайно в ратуши („ситі гол”) або в судовім будинку (довідатися про се можна на поchtі або від поліції). Такий уряд побирає невеличку оплату за свою службу, бо американські законодавці держаться і в тім згляді засади, що всяка служба повинна платити свої власні кошти.

Уряди декотрих стейтів пробували також посередничити в шуканню праці при помочи поchtі, але з сього нічого не вийшло. Урядові бюро, однак, показали свою позиточність, і при належитім зрозумінню зі сторони суспільности поширяться на всі стейти Злучених Держав і тоді певно дадуть багато більше користи, як дають нині, при своїм слабім поширенню та доривочности своєї роботи. Хоч американські політики аж надто часто основують їх, щоби зеднати голоси робітників, то все таки вони сповняють дійсну посередничу службу і сповняють її дешево і без визиску.

Укр. студенти в Берні

Українські студенти в Берні, в Чехословаччині.

ПРОМИСЛОВІ НЕДУГИ.

Ще в старинні часи, в стариннім Римі, завважали письменники, які займалися господарськими справами, що серед великих мас рабів, нагромаджених при одній промисловій роботі, ширяться певні хвороби; ті хвороби один старинний письменник так і назвав рабськими хворобами.

На хвороби від праці звертали увагу також в середні віки, коли старинне рабство промислових робітників впало, а на його місце завелось вільне міське ремісництво. Міські цехи, себто організації, в які були організовані всі ремісники кожного ремесла, видавали приписи про ті хвороби, а звіти з їх нарад, які заховалися до наших часів, показують, що вже в середні віки ремісники уважали пильно на умови праці ремісників, щоби охоронити їх перед можливими шкідливими для здоровля наслідками праці.

Із заведенням фабрик у всіх галузях промислу справа хворобливих впливів фабричної праці набрала значіння першорядної суспільної справи. Уже в самі початки фабричного віку показалася пекуча потреба суспільного вмішування в справу умов фабричної праці. Як лише почали примінювати парову силу і машинерію на місце тілесної сили людини, зараз почалося безпощадне визискування дітей і жінок. Страшні наслідки фабричної праці для слабих діточих і невідпорних жіночих організмів відкрили людям очі також на наслідки фабричної праці на мушину. Почалися довші розсліди, ведені законодавчими тілами, науковими інституціями, та приватними людьми. Кілька разів цілий світ був потрясений розкриттями, поробленими сими розслідами, як приміром англійською урядовою комісією в 1841. році. Сі розсліди дали товчок до дальших розслідів по всьому світу над впливом звання і заняття людини на творенне хворобливих проявів в людськїм тілі. По ріжних краях Європи позакладано спеціальні інститути для розслідження сих хоріб; позаведено спеціальні музеї для роблення суспільности, а передовсім робітників осторожними в справі умов їх праці; і основано спеціальні шпиталі та клініки для лічення виключно хоріб, викликаних постійною працею.

Та хоч наслідком сих розслідів наука про ті так звані промислові або заводові хвороби розвинула велику і розгалужену науку, в нас ще нічого майже про них не писалось. Правда, живучий рільничою працею український селянин може легко обійтись без сих відомостей, але зате українському імігрантові, що перше всего по своїм приїзді до Америки попадає у фабрики, треба конче знати хоч дещо про сю жизненну для нього справу.

Не треба думати, що в Злучених Державах нема сих заводових чи промислових недуг. Злучені Держави мають високо розвинений фабричний та копальний промисл, і як такі

вони мають також багато заводових слабостей і багато людей, хорих тими слабостями. Вже минуло пів століття від часу, як в Америці перший раз розсліджувано наслідки фабричної хвороби для робітників. Зробила се спеціальна комісія легіслятури стейту Месечузетс. Тому десять літ з верхом губернатора стейту Илинойс дав почин до розслідження сих хоріб, устанавляючи до їх розслідження спеціальну комісію з економістів і лікарів. За сим стейтом пішли другі стейти, і незадовго відбулася федеральна конференція в справі промислових хоріб; славний є її меморіал до тодішнього президента Злучених Держав, в котрому обчисляється, що в Злучених Державах річно понад 13 мільонів людей слабує на різні промислові хвороби. Американський уряд став звертати увагу на промислові хвороби, а американська перепись населення знає аж 101 рід хвороби від промислового заняття. Кілька стейтів оснувало постійні комісії для розсліджування сих хоріб, а 15 стейтів вимагає нині від лікаря, виставляючого свідоцтво смерті, ствердження, чи смерть людини не була викликана промисловою недугою. Се все показує, що промислові хвороби панують в Злучених Державах так само, як по других фабричних та промислових країнах.

Затроєння отрійними металами.

Найбільше недуг повстає від затроєння трійними металами та їх мішанинами. Тут треба зачислити затроєнне антимонном, якого вживається до виробу друкарських черенок, до затверджування олова для амуніції, до виробу штучних огнів, до фабрикування бавовни і друкування узорів на тканину. Широке приміненне має арсенік, котрого уживають в що найменше 30 різних промислах, в стані споршкованім, плиннім або змішаним з другими складниками; на діланне сеї сильної отруї виставлені робітники, працюючі при добуванню або витоплюванню арсенікових руд, при виробі фарб і красок, при гарбарстві, фаброванню і виробі шкла. Робітники, заняті відливаннем бронзи, хорують на так зване остре бронзове затроєнне; на нього слабує коло три четверті всіх робітників, занятих в сім промислі. Затроєнне оловом треба уважати найстаршою промисловою хворобою; її знали ще в давнину, а нині начисляють коло півтора сотки звань, в котрих стичність з оловом викликає острі затроєння у робітників. Межи найважнійші з тих промислів треба зачислити: добуванне та витоплюванне олова, виріб білого та червоного олова, фарб та красок, відливанне черенок, робленне шроту до рушниць та відливанне шкла. В сих промислах працює в Злучених Державах понад 25.000 осіб. Мало є так отрійних тіл, як живе срібло. Його шкідливість велика тому, що воно легко переміняється на пару і парою втискається в шкіру чоловіка. Найбільше терплять майнери, добуваючі живе срібло, а попри них терпіли найбільше робітники, заняті виробом зеркал, поки живого срібла не заступлено менше шкідливим металем. Його

вживають ще нині до виробу електричних лампок, штучних цвітів, фарби до волося, косметиків, та при виробі повстяних капелюхів. Другі метали, як нікель, п'ятина, срібло, цина і цинк, також викликають деколи затроєння.

Отрійні випари, дими і гази.

Число ріжних отрійних газів, димів та випарів таке велике, що їх вичислюванне не може осягнути ніякої практичної ціли. Треба однак згадати хоч найбільше шкідливі.

Аніліна, дуже отруйний випар, що повстає з вугляної смоли і бензини; вона переходить в людське тіло або через віддихові органи або через наряди травлення або просто через шкіру. Вона шкодить передовсім робітникам, що працюють у фабриках фарб, ткацтвах, фарбарнях та у фабриках стінного паперу. Люди, затроєні аніліною, умирають вчасно.

В майнах повстає спеціальний газ, вуглевий двоокисень, котрий американські копальняні робітники називають „човк демп”, тобто душачим газом. Він повстає також у великій і тому небезпечній кількості при рафінуванні цукру, у фабриках крохмалю, бочок до пива та в паперовнях. Обчислено, що воздух, пересичений 5 процентами сего газу, ще не має шкідливих наслідків на здоровле, однак більша кількість уже шкодить, а вдихуванне воздуху, в котрім є понад 10 процент сеї отруї, показалося смертельним затроєнням в одній четвертій часті случаїв.

Звичайно кождому відома вбійча сила світляного газу. Він становить небезпеку промислу цементового та цегляного та промислів, які вживають деревного вугля.

Дуже шкідливий є газ хльорина, котрий шкодить уже тоді, як у воздуху найдеться його лише одна пята частина на 100.000 частин вдихненого воздуху. Вживають сего газу при виробі поливи, стінного паперу, паперу до писання та при наповнюванню металевих валків світляним газом. Наслідком затроєння сим газом є скоропостижна смерть.

Дуже сильною отруєю являється також пруський квас, яким затроюються фотографи, робітники, вирабляючі газ з вугля та ріжні хемікалії.

В багатьох промислах вживають місто збіжевого алькоголю деревного або метильового алькоголю, котрий є лютою отруєю і був причиною неодного отроєння і неодного осліплення. Через те послідними часами закони заборонили його вживати в промислі; мимо сеї заборони його часто вживають беззаконно. Обчислено, що дві тисячні частинки випарів сего алькоголю вистарчить, аби затроїти людину.

Мало є отруй, які своєю убийчостью моглиби дорівняти випарам білого фосфору. (Так званий червоний фосфор не уноситься у воздух і не є отрійний.) Власне білий фосфор зробив виріб сірників таким небезпечним промислом, що в багато країнах світа законами заборонено вживати його в промислі. Такий закон існує також в Злучених Державах, але

не заборонено вживання сеї отруї в других промислах. Наслідки затроєння фосфором є звичайно обмиранне щоки, котре починаєсь псуттем зубів, а кінчиться частинним кришенем щоки.

Отрійні течі.

Межи отруйними течами перше місце займає нітрогліцерина, безбарвна, оливна, зникаюча теч, котрої уживається до виробу ріжних медикаментів а передовсім до виробу ріжних вибухових матерій. З сеї течі роблять рік річно понад чверть міліярда фунтів динаміту. Дістається вона до тіла робітників не лише через шкіру, але й через воздух як випар. Правда, декотрі робітники проявляють дивну відпорність на сю отрую, зате другі люди дістають завороту голови, як лише подадуть руку людині, що працювала коло так званого „великанського пороху”. Нафтяна ропа також викликає затроєння у робітників, яке проявляється ослабленнем ніг і заворотом, а в тяжчих случаях навіть обімліннем та затроєнням легких. Найбільше терплять від сього робітники, заняті чищенням великих збірників на ропу.

Дражнячі порохи та тканини.

Треба зятямити собі, що всякі промисли, в яких повстає копіт, є небезпечні для людського здоровля. Робітники таких промислів дуже часто хорують на туберкули (чахотку, сухоти); смертельність серед чахотників в сих промислах два рази більша як серед робітників других промислів. Американське Бюро Праці обчислило в 1908. році, що смертельність від чахотки серед муштин у віці від 25 до 34 року життя виносить у всіх робітників 31 процент, тоді як у самих робітників, острячих ножі, вона виносить 71 процент; у робітників, що роблять наряддя і багато стикаються зі залізним пилом, 58 процент; у робітників, що рубають-лупають камінь, та ткачів 50 процент; робітників по тартаках 44 процент. На смертельність від чахотки впливає не лише скількість пилу у воздуху підчас роботи, але також скількість пилу у воздуху, котрим дихає робітник по повороті з праці.

Після обчислень одного ученого, в кождім кубічнім міліметрі воздуху у горах є лише 72 частини пороху, тоді як в воздуху у місті Лондоні та Парижі є 300.000 до 500.000 частинок; чистий воздух на селі має коло 500 частиць пороху, тоді як саяя перед зборами має їх коло 175.000, а по зборах коло 400.000. Із сього видно відразу ріжницю межи працею селянина на рілі а працею міського робітника у фабриці.

По фабриках уносятся порох з ріжних ростинних, мінеральних і звіринних матерій. До найбільше шкідливих належить порох з тютюну і футер.

Заводові зарази.

До заводових недуг треба зачислити далі хороби, що поширяються через переносенне бактерій підчас праці.

Найбільше поширеною з них є хвороба, котру називають в Америці „гачковою хворобою”, „гукворм дізіз”. Викликає її галапас, живучий в людськiм тілі, котрий складає яечка в людськiм жолудку. Хвороба ся проявляєтьс я вихудженнем тіла, хробливим апетитом до острої страви або ненормальним апетитом до таких річий, як дерево, вовна, і т. и. Поширяєтьс вона в Злучених Державах передовсім в стейтах Аркензас, Джорджія, Алабама, Кентакі, Луїзіяна, Місісіпі, Норт Каролайна, Савт Каролайна, Тенесі, Тексас і Верджінія. Здержанне її поширення залежить зовсім від каналізації.

Такою самою хворобою треба уважати так звану „антракс”, яку називають також сибірською пошестю. Случаєтьс вона часто у робітників, сортуючих вовну, і тому її й називають „вулсортерс дізіз”.

Робітники, що часто мають до діла з мясом худоби, наражаютьс ратичною і писковою заразами, як також носатизною і коростою.

Недуги від нездорового оточення.

Типічним приміром праці серед нездорових умов можна уважати працю в так званих кесонах, тобто у великих, сильних скринях, які уможливають робітникам працювати під водою (при будові мостів, приміром). Робітники, працюючі в кесонах, перебувають в згущенім воздухі; через те, як вони хорі на серце або кровоносні начиння, дістають нервової хроби, подібної до параліжу. Від сеї самої хроби терплять морські нурки, що добувають губки з морського дна, та морські нурки, що працюють коло кораблів під водою, а деколи також майнери і лупачі каміня.

На повільне але не менче шкідливе діланне умов праці виставлені робітники, працюючі серед великої горячі, як приміром робітники желізних печий, видувачі шкла. Від дивлення на дуже горяче світло вони дістають часто ріжних очних хоріб, як їх очи не закриті.

Що можуть зробити робітники самі в справі промислових недуг?

Хоч вичислені тут заводові хроби далеко не вичерпують повної їх лісти, та вже й вони дають понятте про те, що емігрант з рільничих країв попадає в Америці в засадничо відмінні умови, які мусять мати вплив на його тіло, і то вплив дуже часто шкідливий. Праця та її наслідки для здоровья робітника являютьс для нього таким важним питаннем, що він над ним мусить застановитис я. Він не може дивитис я на американського робітника, котрий з одного боку знає про ті всі небезпеки для свого здоровья з малку, а з другого боку вже привик до них так, що вони уже не становлять для нього такого важного питання, як для того, що з вільного і чистого воздуха попав у фабрику в місті.

Свідомість небезпек фабричної і копальняної праці робітник се перша основа і умова зарадження лихови. Без робітничої свідомости про се важне питання його здоровля і життя неможлива ширша акція для усунення, або принаймні облекшення наслідків фабричної праці. В поступових європейських краях, як Німеччина, Англія, вже багато зроблено для освідомлення робітників в тім напрямі. Там ріжні чинники, як робітничі газети, клуби, партії, уряд, школи, лікарські товариства і т. и. розвели широку працю коло поширення серед робітництва засад гігієнічного (здорового) життя, яке одно вже може стати поважним заборолом проти знищення, яке в робітничім тілі ширить неприродна фабрична праця. Вони навчають, як здорова їда; належите дбанне за тілесну чистоту і часта купіль; як належите дбанне за чистий воздух; як чистість рук, уст; дбанне за очи; навіть позиція тіла при праці; належитий відпочинок підчас перерви в праці і належитий сон в ночі, — як се все зміцнює відпорність тіла проти повільного, але остаточного таки глибокого впливу фабричних умов. Вони ведуть пропаганду проти шкідливих пороків, як жування тютюну, гуми, вживання алькоголічних напиків, та проти нездорових звичок, які витворюють основу для поважних недуг, немовби вистелюючи вигідне леговище страшному ворогові. Вони навчають про вагу штучного руху, гімнастики, яка фабричному робітникові здаєсь нате, щоби вирухати ті кости і м'ясні, що не рушаються при односторонній фабричній роботі. Вони вчать їх частійше заходити до лікаря і радитися його перед починанням всякої тяжкої праці. Вони повчають робітників про небезпеки, які грозять їх здоровлю від сеї або тамтої роботи, про ріжні охоронні способи, якими можна ухороняти легки від випарів і газів, очи від блеску, члени тіла від небезпечних зубів машин, і т. д.

В Європі для сеї цілі повстали осібні товариства, які уладжують відчити, устроюють вистави, мандрівні і постійні, видають газети, летючки, повчаючі наліпки. В Америці в тім напрямі зроблено лише початки, хоч власне Америка зі своїми міліонами імігрантів, приходячих з рільничих країв і непривичних і не розуміючих умов фабричної роботи, найбільше потребувалаби такої навчаючої кампанії.

Що може в тій справі зробити підприємець?

Нема сумніву, що підприємці моглиби багато зробити в справі охорони робітників підчас праці: відповідними поученнями для робітників, заведенням охоронних средств, закратовань коло машин, приладів до втягання пороху, газів і т. д. На жаль треба сказати, що мало є таких підприємців, які почувалибся до морального обовязку захороняти своїх робітників в той спосіб. Конкуренційна боротьба, на якій опирається нинішня продукція, примушує фабриканта обнижати як мога найбільше кошти витворювання. Всякий прилад для охорони робітників коштує гроші, підносить ціну виробу фабри-

ки; як що другий фабрикант не зробить того самого, то його становище в конкуренції з ним ослаблене. Через те навіть ті фабриканти, що признають потребу охоронних средств, самі їх не заводять. Загально кажучи, се можливе лише тоді, коли всі фабриканти постановлять се завести.

Що може зробити суспільність?

Але всі фабриканти добровільно ледво чи згодяться видавати гроші на таку річ. В той спосіб виходить на верх потреби суспільної акції. Суспільність може примусити фабрикантів завести у себе средства для охорони здоровля робітників. Законодатні тіла мусять повидавати закони, запевняючі робітникам здорові умови праці, охороняючі їх перед шкідливими наслідками фабрики та майни. До ухвалення таких законів треба розбурхати суспільне сумління, освідомити суспільність про вагу справи. Сеї свідомости треба також на те, щоби суспільність вимушувала на урядниках належите виконуванне ухвалених уже законів.

В деяких краях Європи се все вже осягнено, а мимо сього робітниче здоровле там нищиться. Видно, що фабрична робота вже своєю суттю потягає за собою певні жертви серед тих, що її присвячують свої сили. Що-ж робити з сими робітниками? Чи лишити їх на власні сили? Чи оставити їх на забавку долі? Чи зробити їх винуватих за те, що вони попали в таку фабрику чи майну?

Так думали колись і законодателі, і учені, і церкви. Але нині людська совість уже бунтується на думку, що робітник, який з нараженням власного здоровля, скорочуючи дні власного життя, дає людству якийсь виріб, мавби платити сам все вдвоє, яке люди з сього мають. Коли люди потребують деяких виробів, які з konieczністю потягають за собою жертви в людях, то най за свою користь платять не лише ті, що їх вирабляють, але й ті, що з сього користають. На тій основі позаведено в богато краях суспільне обезпеченне робітників. В Америці до сього ще далеко, але й тут з часом, зі зростом політичного впливу робітників до сього мусить дійти.

(ор)

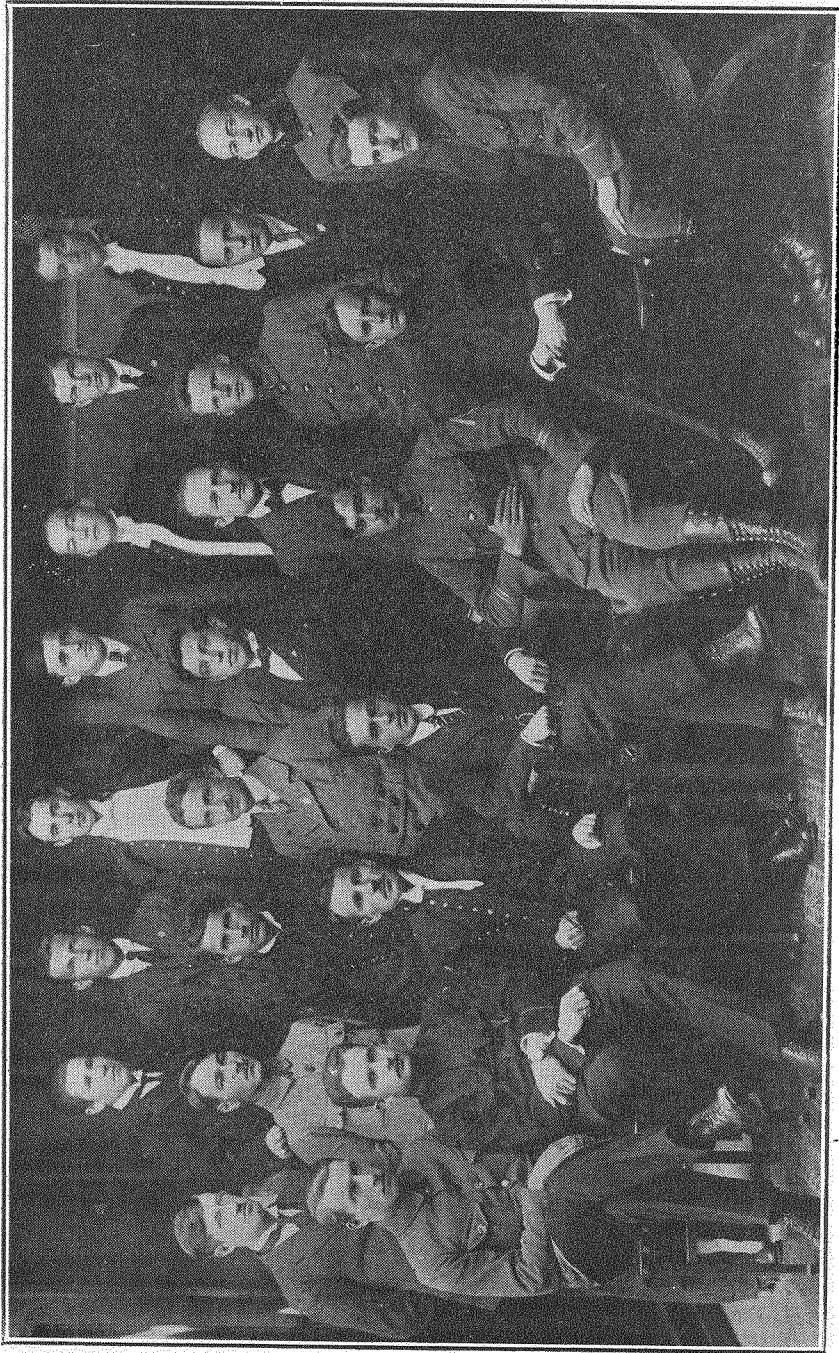
ЗОЛОТІ СЛОВА ВЕЛИКИХ ЛЮДИИ.

Праця кожного чоловіка приходить разом з ним на світ.
— (Ловел).

Нема дня, котрий не давав би нагоди до якогось доброго вчинку, чогось, що досі ніколи не можна було зробити і що в будучині вже годі буде зробити. — (Борлей).

З найчорнішої землі виростають найгарніші цвіти, найвисші і найсильніші дерева ростуть до хмар посеред скель.
— (І. Г. Голянд).

Убожество страшна річ. Деколи забиває в нас душу; однак часом є цим північним вітром, що переминою людей в Вікінгів. — (Уїда).

Українські студенти в Пшибрамі, в Чехословаччині.

ВІДШКОДОВАННЄ ЗА УШКОДЖЕННЯ РОБІТНИКІВ ПРИ ПРАЦІ.

Межи питаннями, які нинішній суспільний лад мусить розв'язати, одно з перших місць займає справа промислових випадків. В Злучених Державах се питання являється одним з головних суспільних питань. Прецінь се край, де кожного року трапляється до 50,000 смертельних случаїв по фабриках і копалнях, де число усіх випадків, смертельних і калічних, вносить від 500,000 до 2,000,000 річно. В тих стейтах Злучених Держав, котрі признавали примус урядового записування випадків по фабриках і копалнях, а котрі обнимали коло половини населення північно-американського союзу, нараховано в 1910. році аж 22,652 нещасні случаї, котрі покінчилися смертю. Матеріяльна шкода для робітників з тих випадків ледво чи дасться обчислити; її рахують на кількасот мільонів, а декотрі навіть на мільярд долярів річно.

Питанне відшкодовання за нещасні випадки набирає в Злучених Державах ще тим більшого значіння, бо число нещасних випадків в промислах тут значно перевисшає число випадків по других краях. Досить пригадати, що американські залізниці мають під тим зглядом уже вироблену „славу”, а в американських копалнях на кождих 2,000 робітників гине річно 7, тоді як в Пруссії гине 4, в Англії 3, а в Бельгії 2.

Коли зважити, що при небезпечних роботах, де є найбільше випадків, працюють передовсім імігранти, тоді стане ясно кождому, нащо йому здалобся знати хоч щонебудь про те, які законні постанови обов'язують на случай нещасного випадку у фабриці або майні. Американський закон, як зрештою кождий закон у світі, признає правило, що незнання закона нікого не оправдує.

Американське право з Англії.

Тимчасом власне американське право про відшкодованне робітників дуже трудно пізнати.

Американці переняли своє право від Англії. Се право давне. Не було воно писане право, видане законодавною властю, але збором ріжних правил, котрих обов'язуючу силу признали суди. Се неписане, судове право називають „загальним правом”, „камен ло”.

Право про відшкодованне за каліцтва при праці являється його частиною. Воно також дуже давне, бо сягає початком тих часів, коли навіть в Англії ще не було фабричного промислу. Правні постанови, усталені звичаєм та освячені судейськими засудами, примінено пізнійше до новомодних відносин mezi роботодавцем та робітником у фабриці і копалні. Пізнійше законодавні власти видавали поправки до „загального права”, проголошеного суддями. Через те в сій справі панує нині страшна мішанина. „Загальне право” постановляє одно, а закон законодавної власти друге. Навіть адвокатуви не так легко розібратися в суперечних зі собою законах.

Постанови загального права про відшкодування робітників.

На основі „загального (судового) права” зобов'язання підприємця до відшкодування його робітника були дійсно дуже обмежені. Як що межі робітником а підприємцем була про се особна умова, то суд дивився на її постанови. Коли, однак, як се звичайно буває, такої умови не було, то на загал кажучи, суд признавав підприємцям за обов'язаного повернути робітникови шкоду лише тоді, як підприємець завинив за нещасний випадок. Вина підприємця була основою права робітника до відшкодування.

Яка мала се відвічальність, побачимо зараз, як лише зважимо, що нещастя в промислі трапляються: від випадку, ніким незавиненого; від самої природи служби і заняття; і через недбальство людей. Недбальство може бути недбальством підприємця, або недбальством другого робітника, або недбальством самого потерпівшого робітника, або врешті недбальством чужої людини.

Чия шкода, того гріх.

Коли нещасний случай являється наслідком нещасного, ніким незавиненого случая, якого ніхто не міг предвидіти й якому ніхто не міг запобігти, — такого, як грім, повінь, буря, яке англійське право називає „вчинком Бога” (ект оф Год). — то за шкоду має перетерпіти той, на кого вона спала. Шкода з „вчинку Бога”, казали англійські судді, лежить там, де впаде. Значить, як вона впаде на робітника, то най робітник терпить її, як мога. Закон приймає, що всякий чоловік приймає на себе наслідки непредвиджених і незапобіжних випадків, а робітник на чужій службі не становить виїмку. Поносити всі випадкові ушкодження від таких небезпек се перший тягар, вложений судовим англійським (і американським) судівництвом на плечі робітника.

Та се ще найменше. Приходимо до случаїв, де нещасний випадок являється наслідком самого заняття. Під сим треба розуміти ті нещасні випадки, що трапляються в промислі без огляду на те, як обережно його ведеться. Случаються в кождім промислі випадки, яким запобігти не можна. Відомо, що копати вугле під землею або витягати шини у сталевій фабриці або робити стрільний порох не так безпечно, як копати бараболу або перо гризти в канцелярії. Щоб не робити, в тих промислах нещасні випадки траплятися будуть. Вони немовби нерозривно і неминучо зв'язані з деякими промислами і званнями.

Хтож поносить їх кошти після англійського загального права? Після погляду судів, робітник, рішаючися на таку небезпечну роботу, знав з гори всі небезпеки для свого життя і здоров'я, або знати повинен. Колиж мимо сього взявся за небезпечну роботу, добровільно, ніким не примушений, то се знак, на думку суду, що він рішився тихою умовою з підприємцем взяти на себе всі звичайні небезпеки праці. Коли потім

понесе каліцтво, то він не може за се винити нікого другого, лише себе самого, як не може нарікати на своє каліцтво жовнір, що пішов на війну. Признавати підприємця обов'язаним до відшкодування за такі звичайні випадки булоби, на думку судів, несправедливо, бо підприємець не повинен бути в отвіті за випадки, які трафлялибся, хочби він найосторожнійше провадив своє підприємство. Таким рішенням судів на робітничі плечі вложено кошти усіх звичайних в промислі випадків.

Та робітник має брати на себе не ті неминучі випадки промислу, які трафились при **найкращім** веденню фабрики чи копалні, але ті, що трафляються при **звичайнім** веденню підприємства. Щоби звільнитися від одвіту за випадок, підприємець не потребує доказувати в суді, що він веде своє підприємство так, що краще не можна; най він лиш доведе, що він його веде так, як звичайно, загально другі підприємці ведуть свої підприємства, а вже його суд звільнить від обов'язку платити відшкодування. Мовляв, всякі небезпеки в такому случаю бере на себе робітник. Як далеко посувалися суди в тім напрямі, видно приміром з того, що суд не признав відшкодування робітникови, накладаючому телефонічні дроти („лайнменови”), як він діткнувся незакритого електричного дроту і погіб від громовини; ані робітникови в каменоломні, котрого придушила падаюча каменюка; ані робітникови в старомодній сталювни, як хлібістко незачіплене ведро вивернуло на нього 4.000 фунтів розтопленого заліза.

Закон іде ще далі і признає, що робітник бере на себе не лише всі звичайні небезпеки праці в данім промислі, але й всі небезпеки, надзвичайні і небувалі, як він про них знав або повинен знати. На тій основі суд не принав раз відшкодування працюючій в пралні дівчині, котру неприбита цінко дошка вдарила по руках і загнала їх під валки, де їх машина поторошила; позов її відкинено на тій основі, що вона звертала властителя увагу на неприбиту дошку, але не покидала роботи, як направи не зроблено. В инчім случаю суд не признав відшкодування робітникови, котрого побив журавель при будові, хоч робітник не знав, що шнур ослаб, але, як казав суд, повинен був знати. Коли робітник бачить небезпеку і доносить про неї властителеви або його форманови, а сей обіцяє направити небезпеку, то ризико переходить на підприємця. Коли однак властитель не направить небезпеки в слушний час (в яким властитель звичайно такі річі направляє), а робітник далі працює і не покидає роботи, то ризико знов переходить на робітника. Як пан або його заступник не обіцяє направити, то тут робітник бере на себе ризико відразу.

„Правило про товариша праці”.

Межи звичайними небезпеками праці закон зачисляє також небезпеки від неостороги співтоваришів праці. Роботодавець обов'язаний, що правда, підобрати відповідних робітників, але він обов'язаний найти не таких робітників, які ніколи не викликають випадків, а просто робітників звичайної

зручності і уважливості. Як підприємець сповнив се, то він уже вільний від одвіту за всякі шкоди, які можуть мимо сього виринути для нанятих у нього робітників. Як він наняв робітників, які відзначаються звичайною пильністю і уважністю, то в случаю нещасного випадку він не відповідає пошкодованим робітникам. Се називається „правило про товариша праці”. Після сього правила, якби залізничні робітники наладували динаміту не у вагони в середині поїзду, як се звичайно робиться, але в кінцевий вагон і якби через те опісля прийшло на поли до катастрофи, як поїзд переїзджає коло залізничної будки, і якби від катастрофи погіб будник і корова якогось фармера, то фармер, як чужа для залізничної людини, мігби випозивати від залізничної відшкодування за корову, а родина будника не моглаби вискаржити відшкодування за убитте свого хлібодавця, бо, мовляв, він належить до робітників залізничної і взяв на себе всяке ризико з неуваги товаришів праці.

Одиноким обмеженням „правила про товариша праці” давніше було те, щоби оба робітники, себто ушкоджений і той, що завинив ушкодження, були заняті не лише в того самого підприємця, але й в тім самім заняттю. Вони не мусять працювати при тій самій праці; вистарчає як працюють для спільної цілі. Але й се правило суди поясняли дуже свobodно, признали „брейкмена” на однім поїзді та машиніста на другім за товаришів праці. Через те, як залізниця приняла на машиніста чоловіка, видимо тверезого, але сей раз упився і по пьяному спричинив катастрофу, через яку погіб „брейкмен” на другім поїзді, то залізниця за се не відповідала „брейкменови” чи там його родині, бо, мовляв, машиніст та „брейкмен” працювали в спільній праці. Так само суд признавав начальника стації і машиніста на поїзді; робітників на торі („трек гендс”) і робітників на поїзді („трейн гендс”); брейкменів, кондукторів, машиністів і пічкурів на тім самім поїзді або инчих поїздах, але в тім самім залізничнім підприємстві, — за товаришів праці, подібно як дівчину, працюючу в базаровій крамниці, і хлопця, що провадить елевейтор в тій самій крамниці.

Доперва пізніше деякі суди стали робити ріжницю межі робітниками; стали відріжнати робітника, ушкодженого таким самим робітником, як ушкоджений, від робітника, ушкодженого через недбалство такого робітника, який заступає підприємця, видає розкази, які лише підприємець може видавати, або руководить цілою галузею підприємства. В першій случаю робітникови не признавано відшкодування від підприємця, в другій случаю підприємство відповідало за шкоду, зроблену наставником.

Ціле се „право про товариша праці” є дуже виїмковою постановою, бо закон признає як правило, що як каліцтво було наслідком неуважности зі сторони другої людини, то покалічений має право домагатися відшкодування від виновника або від його пана, о скільки виновник був ним нанятий і зробив другому шкоду, сповняючи панську службу. Суди голоси-

праці, він не потребує до неї зобов'язуватися, а коли возьмесь до праці, але пізніше побачить небезпечні умови, може її покинути. Подібно підприємець може відправити робітника. Колиж робітник береться до праці, то він мовчки бере на себе всі звичайні небезпеки підприємства, всі небезпеки з недбальства своїх товаришів праці та всі небезпеки надзвичайні, про котрі він знає або повинен знати, бо про всі ті небезпеки він може знати так само добре, як підприємець. Наконєць, давати робітникови право позивати підприємця за такі небезпеки значилоби поирати неувагу робітників і відбирати підприємцеві охорону проти робітницької неосторожності; мовляв, робітницька остоорога стереже других робітників перед нещастем краще, як найширше право робітника до відшкодування коштом підприємця.

Ціле се розумованне опираєсь на фалшивій підставі. Воно не бере під увагу наслідків з неприняття або покинення роботи, які виникнуть для одної і другої сторони. Для робітника непринятте праці рівнаєсь звичайно економічній руїні, тоді як підприємцеві воно ніякою більшою невигодою не грозить. Говорити про якусь рівність сторін при контракті найму може лише людина, що замкнула очи на сю поважну різницю в економічнім положенню робітника та роботодавця. Робітник тому наймаєсь до праці, бо його до сього примушують економічні умови. Тому вичитувати в його умові праці всі ті перебирання небезпек на себе справедливий не стане; робітник на ділі звичайно навіть не знає про ті всі небезпеки, котрі він буцімто бере на себе, а якби знав і перебрав, то зробив би се, бо мусів. а не тому, що хотів. Те саме з говореннем судів, що мовляв робітник, наймаючися до небезпечної роботи, бере сі небезпеки під увагу і умовляючися за заплату домагається більшої заплати за небезпечну роботу; завидні факти з дійсного життя завдають сьому брехню; прецінь загально відомо, що небезпечні роботи дуже часто платяться так само низько, як другі, а деколи ще низче. Видно, судді були дуже похопливі дочитуватися в робітничім контракті того, чого життя в ньому ніяк виказати не може.

Коли уже знаємо, що говорить загальне право про праві і обовязки сторін на случай каліцтва або смерти від промислового випадку, подивімся тепер як се право виконуєсь, я правне поступованне дозволяє робітникови обороняти при знану йому крихіточку охорони.

Тягар доказування.

Право позивати за відшкодуванне на основі ушкодження при праці має сам робітник або той з його родини, хто дійсно потерпів через випадок, себто хто стратив удержанне від робітника, як його жінка, діти, родичі і т. д. Кождий член родини, позиваючи, мусить доказати, що він дійсно побирав так удержанне. Крім сього він мусить доказувати, що всі закиди проти його права, підношені противником, не мають основи. Як, приміром, підприємство борониться, що позовни

самий також завинив у нещаснім випадку, позовник мусить збивати сей доказ. Та головний тягар доказування зі сторони позовника є доказати вину підприємства в нещаснім случаю.

Доказувати, відомо, він може передовсім при помочи свідків. Свідками при справах за відшкодованне бувають звичайно товариші праці позовника або його формани, отже люди, які далі працюють у підприємця і через те від нього зависимі. Підприємець має аж за багато способів, щоби їх наклонити зізнавати на свою користь, а проти їх товариша праці. Навіть хочби підприємець не вживав ніяких нечесних і незаконних впливів, то само вузкоглядне розумінне власних найблизчих життєвих інтересів може штовхнути неодного робітника свідчити проти свого товариша праці; в найліпшому разі, як такий робітник в суд лише не явиться, то се уже підорве справу позовника, унеможливляючи його доказ. Зрештою бувають в промислі дуже часто нещасні випадки, при котрих гинуть усі свідки нещасної події, так що опісля ніяк не можна найти доказу, хто винуватий за нього; нещасні випадки у копалнях правильно такі бувають. Збираючи се разом, треба сказати, що практичне переведенне постанов „загального права” про відшкодованне робітників ще більше уменчує вагу сього і так вузкого права.

Додаймо ще до сього відому повільність американських суддів в переводженню всяких процесів. Лише в дуже виїмкових случаях можна добитися присуду за рік. Звичайно, однак, минає 3 до 5 літ, заким справа перейде через усі інстанції.

Де пропадають гроші за відшкодованне.

Всяке процесованне коштовне, а передовсім коштовне воно для ушкодженого робітника, на котрого плечі вложено тяжкий доказ недбальства і вини підприємства. Готових грошей на процес робітник або робітнича родина звичайно не має. Щоби почати процес, приходится іти до адвоката і годитись „на процент”: буде процес програний, адвокат не дістане нічого за свою працю і кошти; буде процес виграний, адвокат возьме певну частину (скажیم, четвертину, третину, або половину) виграного. Хоч в декотрих стейтах спеціальні закони не дозволяють в той спосіб годитись, мимо сього таку умову роблять навіть найчеснійші адвокати, щоби помогти робітничим родинам. Однак з другого боку є багато нечесних адвокатів, які на те тільки чигають, щоби такий процес почати і робітника добре обдерти. Американці називають „амбуленс чейсерз” таких адвокатів, які слідкують за випадками, вганяють за управненими до позову, намовляють їх до правовання, — в надії, що їм вдасться виторгувати велику часть виграної суми або що справа полагодиться без процесу умовою і вони дістануть свій процент (звичайно 40 або 50%, а то й більше), не виложивши навіть великого труду. Наслідок процесовання на основі угоди на процент такий, що величезна частина виграних відшкодовань не

ли засаду, що пан відвічає не лише за свої вчинки, але і за вчинки і шкоди, виникаючі з вчинків своїх слуг і робітників, як слуги сповняли в той час його волю або виконували звичайну роботу, до якої їх пан наняв. Коли однак робітник, сповняючи приказ пана або зайнятий роботою, до якої його нанято, ушкодить другого робітника, то ушкоджений робітник може позивати лише самого робітника; так як робітник звичайно не може заплатити високого відшкодовання за каліцтво або смерть другого робітника, то таке право знов значить тільки, що повне позбавлення ушкодженого відшкодовання.

Відповідальність підприємця.

Лише в однім случаю робітник може випозивати відшкодовання від підприємця, а саме тоді, як він поніс шкоду через недбальство самого підприємця. Се недбальство підприємця мірється певними обов'язками, які має підприємець супроти своїх робітників.

Він повинен передовсім бути осторожним у виборі належного числа відповідних робітників, від найнижших до суперінтендентів. Як робітник покаже йому, що котрийсь з робітників не відповідає своїй задачі і небезпечний для других, він обов'язаний відправити його.

Роботодавець повинен установити правила роботи, як вести безпечно працю, і оголосити їх у відповідний спосіб своїм робітникам. Чим небезпечніша праця, тим більше обережності повинен підприємець показати в тім напрямі.

Роботодавець обов'язаний далі достарчити робітникам відповідне, безпечне місце для праці. Він має своєю осторогою запобігати тим небезпекам, яким можна запобігти через розумну увагу. Чим більше небезпека грозить в його фабриці чи копалні, тим більше уваги вимагається від нього.

Він має далі постачити робітникам безпечні наряддя до праці, безпечну машинерію, начинне, струменти, пристрої. Він обов'язаний або самий наглядати за тим, щоби машини і наряддя були усе удержувані в безпечнім стані, або наняти до сього спеціального робітника.

Наконець підприємець має обов'язок супроти своїх робітників повідомити їх про деякі небезпеченства, а саме про ті небезпеки, котрі підприємець при звичайній обережності може відкрити, а яких робітник мимо звичайної обережності зі своєї сторони відкрити не може. Чим трудніше робітникам відкрити таку небезпеку, тим докладніші повинні бути почування підприємця.

Підприємець, котрий сповнив сі обов'язки, не відповідає своїм робітникам за ушкодження, навіть утрату життя. Як він не сповнив їх, то випадок вважається за вислід його недбалости і він відповідає за заподіяну робітникови шкоду. Як він сповнив їх, а робітник мимо сього потерпів, то суд прийме, що його шкода вийшла не з вини підприємця, через його недбальство, але без його вини, і тому булоби несправедливо карати його за те, в чому він не винуватий.

Спільна вина робітника і підприємця.

Та не лише що підприємець відповідає за свою неувагу та неzanедбанне. Він відповідає робітникови за шкоду, яка з сього вийшла лише тоді, як недбальство було одинокою причиною нещасного случаю. Як що підприємець докаже, що попри недбальство зі сторони підприємства було також недбальство зі сторони самого потерпівшого робітника, хочби лише в дуже незначнім степені причиняючися до нещасного випадку, то суд відкине домаганне робітника.

З усього попередно сказаного виходить, що підприємець відповідає грошево за відшкодованне робітникови лише тоді, як нещасний случай був наслідком недбальства зі сторони підприємця, і то лише в случаю, як се недбальство було головною причиною випадку, і як робітник не завинився ніяким недбальством хочби найменчим зі своєї сторони, і як нещасний случай не являється звичайним випадком в данім промислі, і як нещасний випадок не був наслідком недбальства зі сторони „товариша праці”. Підприємцеви вистарчає доказати котренебудь з поданих тут умовій, щоби виграти процес; най він лише доведе, або, що такі случаї, як сей, що є предметом спору, являються одною з тих небезпек підприємства, які на себе бере робітник, або що його ушкодив „товариш праці”, або що він сам був неосторожний (хочби навіть підприємець був неосторожний **також**, і то навіть в більшій мірі, як робітник); — се все і кожда з них є добра оборона для пізваного; як йому властєся доказ хочби в однім, позовник програє.

З того, звичайно, виходить, що ушкоджений при праці робітник, зглядно його родина, буде могли випозивати від підприємця відшкодованне в рідкім случаю. Його можливість добути обставлена для нього такими ріжними услівями, що право до відшкодовання зводиться просто на ніщо. Закон ставить робітників у виємкове положенне. Вн признає загально засаду, що кождий чоловік обовязаний вести свое підприємство в такий спосіб, щоби не шкодити другим людям. На тій основі суди признають відшкодованне кождому ушкодженому підприємцем або його слугою. Один лише робітник підприємця винятій зпід сього загального правила. Лише супроти своїх робітників підприємць має більше свободи, як супроти чужих людей. Супроти них його отвіт його багато менчий, як супроти чужих. На случай нещастя, становище робітника богато гірше від становища постороннього чоловіка. Закон вкладає на плечі робітника обовязки, богато більші, як вкладає на плечі чужої, непричасної до підприємства людини.

Та найдивнійше з усього судового права про відшкодовання робітників за каліцтво при праці є то, що, заводячи такі гостанови, суди покликувалися на умову межі підприємцем і робітником і на рівність обох сторін, що має бути основою того контракту. Мовляв, при умові найму робітника обі сторони виступають ніким непримушені, отже обі стоять на рівній стопі. Зовсім свобідно нібито вони умовляються про умови праці. Коли робітникови не подобаються обставини

іде на ратунок окаліченого робітника, згідно його вдови і сиріт, але в кармани адвокатів.*) Значить, навіть там, де підприємець засудить суд на заплатавання відшкодування, величезна частина цих грошей не йде на покриття коштів промислового випадку, але на оплату людей, зовсім не приналежних до промислу і до випадку непричасних.

Час від часу лави присяжних суддів виносять присуди на поважні суми відшкодування. Через те підприємці звичайно бояться високих засудів за відшкодування і пригтовляються до процесу задалегідь на всі способи. Можливість програння процесу на поважну суму штовхає більші підприємства удержувати коштовні правні департаменти з досконалими, високо платними адвокатами на чолі. Як лише в заведеннях підприємства случиться нещасний випадок, підприємство зараз пускає в рух цілу машинерію правного відділу: сейчас, ще на далекий час перед розпочатком процесу, добивається від робітників зізнань, обробляє свідків, заголюється робітника та його родину до некорисної залагоди, причім слуги підприємства допускаються не раз не лише неморальних та нечесних діл, але й простих злочинів, які на жаль звичайно уходять їм безкарно.

Коли багате підприємство відчує великий присуд, то бідне підприємство від одного такого присуду може бути доведене до банкрутства. Колиж підприємство зовсім мале, то й воно обанкрутиться, і покалічений робітник не дістане відшкодування. Тут закон ширить руїну на право й на ліво.

Боротьба за реформу.

Нема дивниці, що все право про відшкодування робітників на случай випадку при праці стрінулося з рішучим супротивленням і опором зі сторони робітництва. Очевидно наперед в краю його походження, в Англії. Повставши серед простих відношень межі паном та слугою, право вдоволяло людей так довго, як довго обставини ґрунтовно не змінилися. Коли на місци дрібних ремісничих підприємств, в яким підприємець працював спільно зі своїми робітниками, прийшли фабрики з десятками і сотками робітників, в яких підприємець не знає робітників, а робітники підприємця, всі хиби старого права вийшли на верха. Коли фабричні і копалняні підприємства ще більше розрослися в силу і як типічним (звичайним) підприємством станула модерна корпорація з тисячами робітників, доказувати особисту вину підприємців стало не то тяжко, а просто неможливо. Недостачі закона були такі очевидні, що

*) Щоб не дувати робітникам та робітничим родинам пошадати в руки таких адвокатів, декотрі американські асекураційні товариства за шпезку вкладку (звичайно 1 долара на рік) від особи обіцяють дати кождому членови даром правничу пораду, а в разі потреби збирати докази: вишукувати свідків, здоймати фотографії, брати присяги (афідевіти) і т. д. Декотрі робітничі юнії мають свій правничий департамент, який сповняє таку саму службу; тому перед найманнем адвоката або починашем процесу або годженнем з підприємством все порадніше говорити з урядом юнії.

проти права виступили не лише самі робітники, але й люди других звань: священики, правники, учені економісти і соціологи, законодавці. Навіть англійська королівська комісія, установа для розслідження закону про відшкодування, назвала закон про відшкодування „несправедливим законом, виразно зверненим проти робітників яко кляси”. Стало ясно, що закон перестав відповідати загальному розумінню справедливості. Серед таких умов ніякий закон на довго законом оставати не може. І судове право про відшкодування робітників упасти мусіло.

Але його прихильники боронили його завзято всім своїм могучим політичним впливом. Почалася протяжна боротьба. Повчаюча вона передовсім з того згляду, що поборники давнього права зміняли не раз своє становище; раз вони боролися проти права в один спосіб, покликуючися на одні аргументи, другий раз закидали перше становище і опиралися на інші виводи.

Парляментарне право про відшкодування.

Не тут місце переказувати історію сеї довгої боротьби ані переходити поодинокі фази змагання. Для імігрантів в Америці важне знати головню послідну фазу. Боротьба скінчилася значними обмеженнями давнього права про відшкодування робітника. Понад 40 літ тому назад англійський парламент покористованне правилом товариша праці; від тоді підприємець не все міг засланятися в процесі доказом, що увічча наступило через не увагу другого робітника при тій самій праці. Закон не вдоволив робітників і агітація ішла далі. І 24 роки тому англійське робітництво віднесло першу перемогу в своїй боротьбі за відшкодування робітників, падучих жертвою промислових випадків. Від тоді усунуто саму давню основу закону про відшкодування. Досі робітник міг домагатись відшкодування на основі неостороги чи недбалства підприємця або його заступників. Від тепер робітники в певних заняттях мали право жадати на случай випадку відшкодування на всякий случай без огляду на те, що підприємець завинив недбалостю чи не завинив. Від того часу можна говорити, що на місце закону про одвіт підприємця (за своє недбалство) заведено закон про право робітника до відшкодування.

Закон був видимо частинний, бо давав се право лише робітникам декотрих занять. Нерішучість закону знов невдовляла робітництва, і домагання ішли далі. В кілька літ розширено обовязуючу силу закона на рільничих робітників, а ще пізнійше надано се право робітникам просто усіх промислів. Дальшою новиною сего закона (з 1906.) було його змагання дати заряду без процесу. Тому треба було установити в законі висоту відшкодування: як відшкодування має платитися на случай смерти трілітню заплату погибшого, на случай каліцтва тижневу пенсію, сягаючу аж до половини заплати пошкодованого, при чім висота залежить від степеня нездібности

до праці. Спірні питання щодо відшкодувань мають бути рішені залагодою сторін або полюбовним судом, котрому проводить урядовий суддя. Підприємець може забезпечити робітників, але се забезпечення лише тоді вальорне, як права, з нього випливаючі для робітників, не гірші від прав, признаних законом.

Щоби устерегти підприємців перед одвітом за шкоди, спричинені самими робітниками, закон постановляє, що робітник, який сам причинив через своє недбалство або навмишне нещасний випадок, тратить право до відшкодування. Щоби знов карати недбалих підприємців, закон постановляв, що робітник має також право зречення домагаючого відшкодування на основі парламентарного закона про відшкодування робітників, а позивати підприємця за недбалство на основі давнього судового права про одвіт підприємців.

Американське законодавство про відшкодування.

Нам треба було пізнати розвій англійського права про відшкодування робітників тому, що воно мало рішачий вплив на розвій американського права про ту справу. Американські законодавні влади (себто стейтові легіслятури та конгрес) під напором робітничих домагань почали наперед видавати закони, якими обмежувано право підприємця засланятися в позві певними оборонами, а передовсім право покористуватися правилом про товариша праці. Інчі закони обмежували право підприємця покликатися, що робітник взяв на себе надзвичайні небезпеки, ще інчі обмежували оборону підприємця про додаткове недбалство робітника і казали судам признавати в таких случаях частину відшкодування, відповідно до вини обох сторін, а конгрес ухвалив навіть закон, який лучить всі ті обмеження вкупу. На загал, закони розширили відповідальність підприємства за нещасні випадки для його робітників.

Хоч закони поодиноких стейтів про сю справу дуже різнородні, та все таки, на загал кажучи, вони не змінюють самої основи права робітника домагатися відшкодування; се право ще далі опираєсь на вини підприємця, а де сеї вини нема або не можна доказати, там се право безвартісне. Закони все ще хочуть карати підприємця за недбалство, а не надгороджати робітника за промисловий випадок. Через се тягар великої більшости нещасних випадків падав далі на робітничі плечі.

Право до відшкодування в числах.

Власне сю підставову основу законів про відповідальність підприємців стали підривати послідними роками. Ріжні публичні організації, робітничі, правничі, філянтропійні (чоловіколюбні), розвели слідства над природою і причинами промислових випадків. Німецька урядова статистика відкрила дуже цікавий факт: На кожних 1000 випадків у промислі пере-

січно 182 випадки треба приписати у вину підприємцям, 284 робітникам, 94 робітникам і підприємцям вкупі, а 440 природним умовам промислу. Колиб таке саме відношення було серед промислових випадків в Злучених Державах, то лише в 182 випадках на кожду 1000 випадків малиб робітники право добитися відшкодовання! Більше як чотири п'яті жертв, з котрих лише одна третина поносить виключну вину за випадок, малаб остатися без відшкодовання! Обчислення ріжних стейтових комісій не противляться сим виводам; так, приміром, стейтова комісія в Огайо ствердила, що в повіті Кайогога на кожних 100 смертельних промислових випадків аж в 59 случаях родини не дістали ніякого відшкодовання, а в решті випадків се відшкодованне, по відтрученню оплати адвокатів і похоронів, виносило пересічно лише 600 долярів! Подібні висліди дало слідство урядової комісії стейту Илинойс, котра виказала, що на кожку сотку нещасних случаїв в суді опиняє ся всего 15 случаїв, з чого лише 8 виграють робітники; значить, в 92 промислових случаях на кожних 100 промислових случаїв робітники, зглядно їх родини, лишилися без відшкодовання.

Законна постанова, даюча робітникови право до відшкодовання лише на случай вини підприємця, має ще ту недогоду, що ту вину можна доказати лише в суді. Кілько коштує судове поступованне, ми вже бачили з висліду розслідувань огайської стейтової комісії. Илинойська знов комісія обчислила, що у 53 смертельних випадках, нею розсліджених, пересічне відшкодованне виносило 1,877 долярів, але з того пересічно 791 доляр пішов на процесові кошта, так що родини погибших робітників дістали пересічно лише по 1086 долярів за смерть своїх кормителів. Ось такі факти мимохіт казали шукати заради в ухваленню таких законів, щоби робітник на случай випадку при праці міг дістати своє відшкодованне без кошовної судової тяганини.

Головна перешкода реформі в Америці.

Але щоби йому дати таке право, треба в законі постановити правило, після якого має означитися висота відшкодовання в кождім случаю. І ось власне тут американське законодавство стрічається з такою перешкодою, якої не знало ніодно право у світі. Колоду на дорогу поступу американської суспільности кинув Найвисший Суд Злучених Держав своїм пояснюваннем американської конституції. В тім документі, який має становити найвисшу захорону горожанських прав одиниці, сказано, що ніяка влада північно-американської державної злуки не має права позбавляти когонебудь життя, свободи або маєтку без належитого правного поступовання. Спираючися на сю постанову, американський Найвисший Суд заявив, що всі постанови законодавчих установ, які приказують підприємцям платити робітникам без процесу певну суму титулом відшкодовання за промисловий випадок, є неважні і не мають обовязуючої сили закона, бо при-

мушувати до такої заплати без процесу і то на відшкодоване незавиненої ним шкоди значилоби тільки, що позбавляти людину забезпеченої конституцією свободи особи і маєтку. Коли стейт хоче ухвалити такий закон, він мусить се робити не через свої законодатні тіла, але тим способом, яким зміняєся основні закони, конституцію.

Вислід сеї законодатної ситуації добре схарактеризував Дж. Мейгю Вейнрайт, голова ньюйорської стейтової „комісії для одвіту підприємців”: „Треба признати що найменче за аномалію, що з усіх цивілізованих країв світа Злучені Держави з усею своєю самохвальбою про поступ, освіту і передове розумінне справедливости і людяности, малиб держатися уперто системи, напнятваної як невідповідної, як що не нелюдяної”.

Нинішний стан права відшкодовання.

З такою поважною законодатною перешкодою бореться суспільність Америки в своїх зусиллях добити належите відшкодованне увіченим робітникам. Нині законодавство поодиноких стейтів так значно ріжниться від себе, а до того так часто зміняється, що дати хочби приближний його образ дуже трудно. Говорячи загально, стейти придержуються одного з трох плянів. Перший дає підприємцеві право асекурувати своїх робітників в товаристві обезпечень, так що се товариство заступає його в плаченню відшкодовання на случай нещастя; коли підприємець не забезпечити своїх робітників, тоді робітники личається право позивати його в суд після судового закона. Другі стейти приказують підприємцям асекурувати своїх робітників на случай випадків. Хиби першого пляну на случай, як підприємець не заасекурує, відомі. Коли заасекурує в приватній компанії, тоді ся звичайно поступає так само, як поступавби підприємець, пізваний в суд; вона буде боротися в суді проти обовязку платити відшкодованне, а програвши заплатить присуд. Обчислено, що межі роками 1894. та 1905. американські асекураційні підприємства, обезпечуючі на случай промислових випадків, дістали 100 мільйонів долярів як оплату премій. З тої суми вони виплатили 43 процент на відшкодованне ушкодженим робітників. З виплаченої суми від одної третої части до двох пятих частий пішло на заплаченне адвокатів. В той спосіб коло 55 мільйонів долярів було змарновано. При тім пляні, як в случаю, коли нема обезпечення, робітник мусить брати на себе кошти процесу, ще заким він знає, що потрафить добитися відшкодовання.

Через те закони більше поступових стейтів кажуть підприємцеві обезпечувати робітників не в приватних асекураційних компаніях, але в однім товаристві взаїмних обезпечень. Гроші складаєся часто в переховок держави. Закон приказує підприємцеві платити на фонд обезпечення певну суму гроший в рік, відповідно до робітничого зарібку і степення небезпечности заняття. Закон постановляє, кілька виносить обезпеченне на случай смерти та каліцтва.

Мірилом досконалости сих законів треба уважати наперед питання, як скоро, як певно і як високе в дшкодованне дістане робітник чи його родина; і як успішно усувається потребу вдаватися в процес. В сім напрямі зм'яряють тепер розуміючі свою службу законодавці в стейтових легіслатурах і конгресі Злучених Держав.

По цілому світі законодавство про відшкодованне робітників показує, що воно розвивається в однім напрямі; сею ціллю являється надання робітникови права відшкодовання на случай нещасного випадку при праці. Відшкодованне має йому належатися без огляду на те, чи за його нещасний случай можна винувати підприємця, другого робітника чи чужу людину чи само занятте. Всі випадки в промислі уважається за звичайні випадки промислу, які повинні спадати на промисл. Значить, в кошти виробу кожної річи мають бути вчислені також кошти відшкодовання тих робітників, що потерпіли через випадки підчас виробу даного товару. Сі кошти може платити робітникови підприємець або асекураційне товариство або держава, відповідно до закона, але в остаточній лінії сен кошт буде розложений на тих, що вживають даного товару. Аджеж нині кожний, що купує стрільний порох платить не лише за той порох, що він купує, але й за той порох, що звичайно вилітає у воздух при фабрикації. Коли справедливо накладати на уживачів кошти матеріллу, знищеного при фабрикації, то тим більше справедливо накладати на них кошти людського здоровля і життя, знищеного при фабрикації.

В тім дусі ріжні поступові краї уже давно повидавали відповідні закони про відшкодованне робітників. Злучені Держави остали позаду усіх культурних країв. Але й вони довго не будуть могли устоятися в своїм назадництві під тим зглядом. Уже нині ріжні законодатні тіла обходять забороло, поставлене Найвисшим Судом, в той спосіб, що ухвалюють закони, які дають фабрикантам право вибирати межі примусовим асекурованнем робітників та згодою на легке, але дуже ризикове судове право про відшкодованне. Інчі стейти просто предложили цілу справу населенню і перевели реформу через зміну конституції. Чим далі, тим певно більше буде таких стейтів, поки нарешті всі Злучені Держави не стануть в тім згляді в ряді поступових країв.

Поки сонце зійде, роса очи виїсть.

Та поки се станеться, кожний робітник повинен забезпечити себе і свою рідню на случай якого нещастя для себе при праці. Він повинен заасекувати себе на случай каліцтва і смерти, щоби бути певним, що на случай якого нещастя його родина не буде позиватися роками за відшкодованне, але дістане його зараз, тобто тоді, коли ся поміч найбільше потрібна. Де держава не сповнила свого обовязку супроти своїх членів, там члени повинні самопомоччю та кооперацією заступити недбалство держави. Хто зього не зробить, той поповняє злочин супроти себе, своєї рідні, супроти сусь льности.

(ор)

Олександр Колесса.

СИРОТЯТА.

Ой на дубі воркотіли
Голубята,
Виходили до схід сонця
Сиротята.

Хилком, нишком через лози
І яруги
Утікали із панської
Із послуги.

Забирали всі достатки
О півночі:
Робучії добрі руки,
Чорні очи.

Заробили богачеви
Повні скрині,

А втікали в полатаній
Сірачині.

— Подивися, мій миленький!
Берегами,

Чи не женуть окомани
Та за нами?

— Женуть, женуть моя мила
Два шандарі,

Не дадуть нам молоденьким
Жити в парі.

Стали вони по тім боці
За водою:

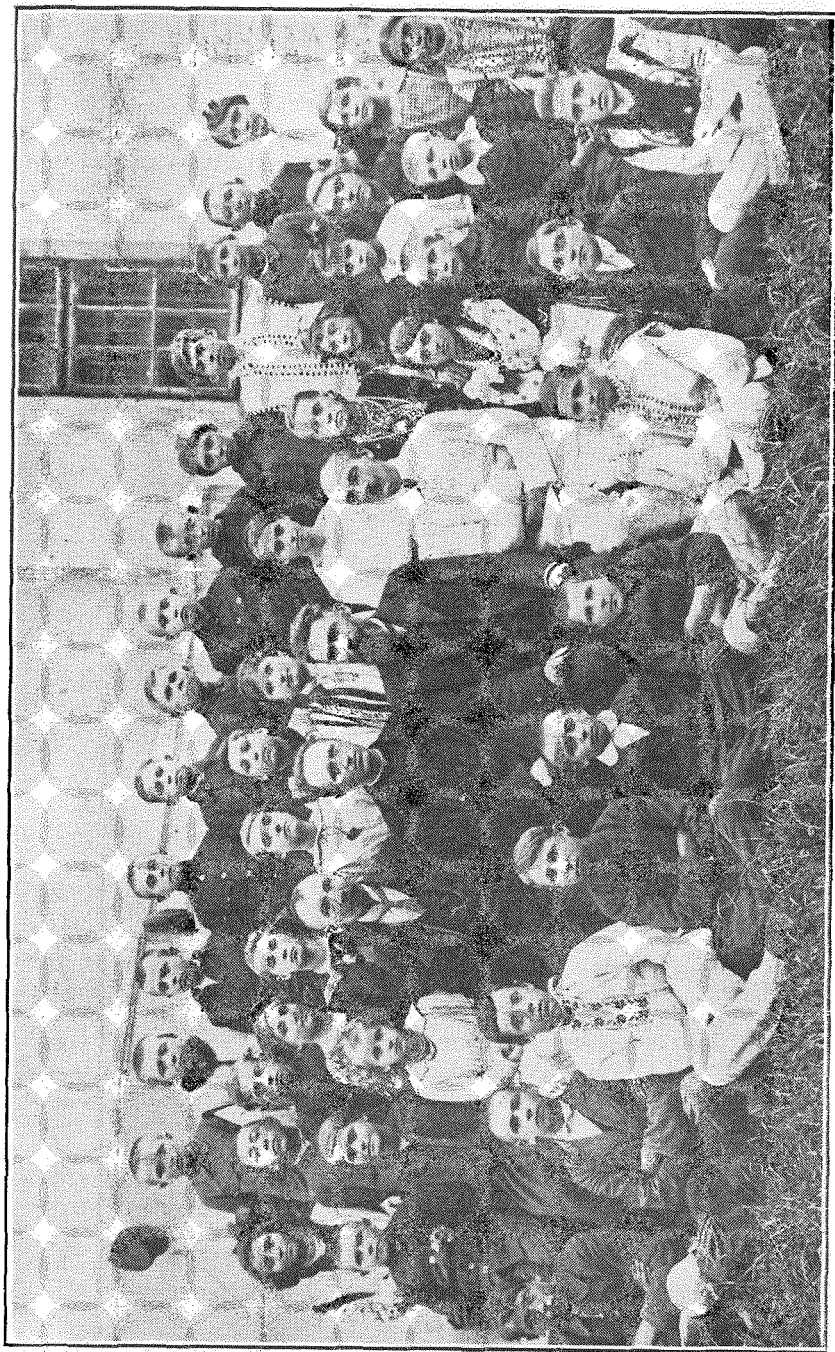
— Вже тепер нас не розлучать
Із собою!...

ПРИВАТНА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНА ГІМНАЗІЯ В СНЯТИНІ.

(До ілюстрації на стор. 189.)

В р. 1920, коли на нашу країну, а з тим і на нашу Снятинщину впали великі нещастя і наш відвічний ворог узяв верх над нами, зійшлися члени „Кружка Укр. Педаг. Тов. в Снятині” на нараду. На нараді прийшли до думки, що найважнійше в нашій боротьбі, щоб не дати ворогови виховувати нашої молоді на яничарів-зрадників свого народу. І так до ряду українських приватних шкіл в старім краю — прибула ще одна культурна твердиня „Українська приватна реальна гімназія в Снятині”. Зразу отворено дві класи: першу й другу. Мимо страшних перепон з боку нашого ворога, який всіми силами старався знищити її, вона встоялася й з новим шкільним роком отвирає крім нової (третьої) класи ще й приготовляючу гімназійну класу. З значною помічю поспішили гімназії на зазив Кружка У. П. Т. в Снятині — уроженці Снятинщини в Америці. Школа ще й нині певна, що вони й на дальше тямити-муть про сю культурну твердиню Снятинщини в боротьбі з відвічним нашим ворогом — тимбільше, що з прибутком двох клас (приготовляючої й третьої) в двоє зростуть видатки на гімназію.

На образку представлені перші ученики і учениці снятинської гімназії враз із учителями.

Приватна Українська Реальна Гімназія в Снятині, Галичина.

СТРАШНІ ГОЛОДИ В ДАВНИНУ.

Великий голод в советській Росії, що загрожує голодовою смертю кількадесять мільонам людей, нагадує страшні голоднічі з людської історії.

Перша історична згадка про голод.

Може найдавнішу згадку про голод в історії людства відкрито нещодавно на табличці граніту з Сагаль, місцевості в Єгипті. Учені ще не погодилися, коли саме вона була написана, але годяться, що вона була писана ще найменше 2.000 літ перед часом жидівського патріярха Авраама. Говориться в сій табличці про голод в єгипетським царстві, над котрим тоді панували царі Іменем такого царя і писана ся історична пам'ятка.

„Сумую на своїм високім престолі над страшним нещастем, що нагістило мій край. Через сім літ ріка Ніль не вилізала. (Ріка Ніль виліває кожного року, а урожайність єгипетських піл залежить від того, як широко ріка замулить свої береги.) Збіжжя миршає, урожаю не буде і не стане всякого хліба. Кождий чоловік стає злодієм супроти свого сусіда. Люди хочуть спшитися, а не можуть ходити. Діти плачуть, молодіж повзає, як старці. Їх душі прибиті, вони волочуть по землі своїми зігненими ногами, а руки спочивають на грудях. Велика державна рада не може нічого придумати. Скарбниці всіх провінцій вичерпані і порожні.” Ось так найстарша історична згадка про голод відкриває першу і головну причину голоду: недорід.

Голод за урядовання Йосифа в Єгипті.

Минуло від часів, до яких відноситься ся пам'ятка, тільки літ, як від урєдження Христа до нас, і в єгипетській землі настав той великий голод, про котрий пишеться в святих книгах Жидів і Християн, в Св. Письмі Старого Завіта. Се відома історія Йосифа.

В Біблії подибуємо ще два спомини про голод, а в однім з них читаємо про страшне озвіренне, до якого довів людей голод. Се уступ в другій Книзі Королів про людодїство, яке кинулося підчас облоги Самарії сирійським королем Бенгададом. В тім сьмім уступі згадується про високі ціни на всяку можливу поживу: голова осла коштувала на нинішні гроші коло 50 долярів. Отсе оповіданне відслонює другу звичайну причину голода: війну.

Перша згадка про голод в Римі.

Ні одна держава в старину не дійшла до такої сили і могутости, що римська держава. Початки сеї держави, як нас запевнюють римські історики, зазначилися великими голода-

ми, — не дивниця, коли зважити, що Римляни вели війни без упину. Яких 450 літ перед уродженням Христа було в Римі кілька голодних років. Бідне населення терпіло страшно. Богачі користали з сього, набираючи собі з них рабів, бо тодішне право віддавало неточного довжника в неволю вірите-леви. Лише один богач найшовся межі римськими панами, який купував збіжжя і розпродував його дешево серед голоду-ючих. Римська шляхта з ним скоро покінчила, убиваючи його як людину, що підлабузнюється до черні, щоби вона його обібрала кородем. Так мав погинути Спурій Мелій, римський Йосиф.

СІМЯ НАВІЩЕНИХ ГОЛОДОМ ГІНДУСІВ.

Яких пятьдесят літ пізнійше на Рим напали Галі, прадіди нинішних Французів, приводячи зі собою в Рим біди-посе-стри: війну, голоднечу і пощесь. Двацять три роки перед Різдом Христа вилив ріки Тибру, над котрим лежить Рим, знов викликав великий голод в Римі. Населення наперло на римський уряд, а його начальник зручною і меткою адміні-страцією добув скоро збіжжя з розлогих римських провінцій, ратуючи тисячі перед загибіллю.

Римляни пізнають, як запобігати голодови.

Від того часу аж майже до самого кінця римської імперії не чувати за страшні голоднечі в Римі. Видно, що Римляни, які усе були дуже хитрими адміністраторами, научилися, як

запобігати біді. Рим мав під собою величезні простори землі, і Рим та ціла Італія була певна збіжа, як не з одного підбрюха, то з другого. Недостача збіжа могла б наступити лише в такому випадку, якби римська адміністрація поспулася і потрапила на час довести збіжа з краю, де воно зародилося. Але добірність воєнних римських гостинців та швидкість воєнної і торговельної флотії, якими Рим славиться по нинішні часи, до цього не допускали. В той спосіб допомагали Риму не лише Рим і Італію, але й інші римські провінції. Як приміром, раз случився недорід в Єгипті, котрий тоді уже під римським пануванням, римський імператор зараз наказав слати в Єгипет кораблі зі збіжем з інших провінцій і заборонити голод. Римляни в той спосіб були першим народом, який побачив вагу організації як заради на голод.

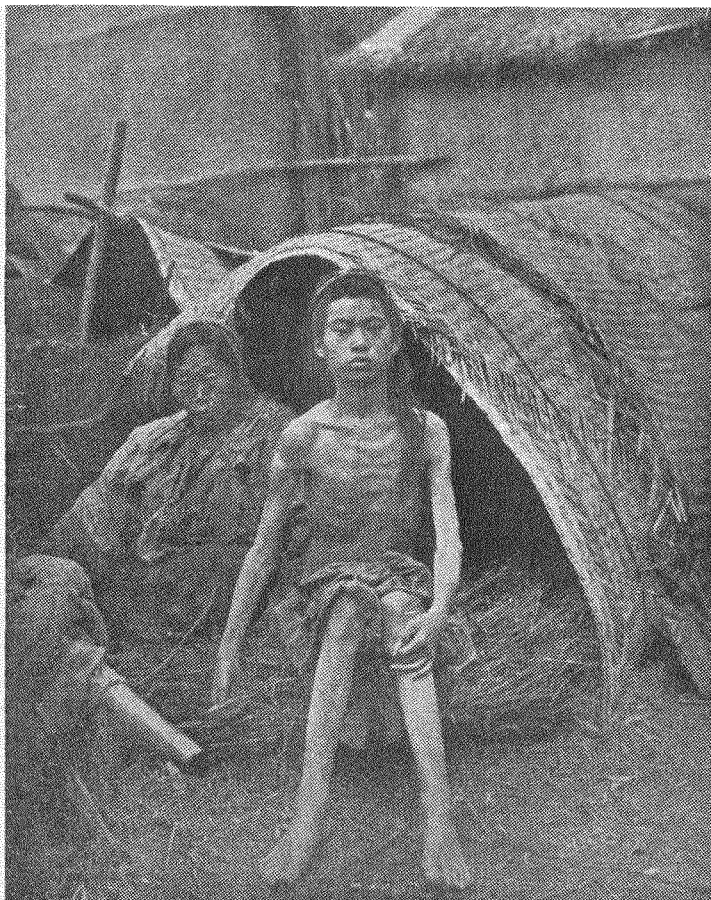
Лише винятково траплявся голод в Італії, який був на межі її сили. Таким був голод в 79. до 88. років, коли великі повстання, засухи, сарани, землетрясення і вибухи вулканів за роком нищили італійські засіви і викликували одне шасте за другим. Кажуть історики Риму, що 10.000 осіб вмирало раз в Римі одного дня. Доми були повні мерців, а вулиці похоронів. З Італії пошести і голод поширилися на інші провінції римської імперії і зайшли аж до далекої Англії.

Нова єгипетська голоднеча.

З упадком римської імперії упала найсильніша держава організації, що вміла ратувати свої провінції перед голодом. Голоди стали частіші. Вони зменчилися аж тоді, як стали інші держави, які розуміли обов'язок держави так само, як і вони розуміли Римляни. Цікаві речі оповідають арабські історики про голод в сім шпихлірі старинного світа, Єгипті. В 967. році по Христі ріка Ніл вилляла дуже слабо. Кожного року 600.000 душ забрала голодова смерть в одній околиці міста Фустат. Арабський полководець, який правив містом в ім'я арабських завойовників Єгипта, зараз винісся з Фустату, оскільки дав нове місто в поблизу (се місто нині зветься Каїро) і почав ратувати акцію. Пануючі арабської імперії, на його прохання, вислали зі збіжем один корабель за другим, але ціна на збіже усе були високі. Тоді полковник казав арештувати всіх мельників та власників збіжних магазинів і вибачити їх публично на ринку. Опісля заложив публичні магазини збіжа, в котрих урядник продавав збіже через два ряди, чим показав своє високе розуміння державної організації. Однак з другої сторони дав доказ слабого розуміння санітарних правил, бо не заборонив населенню кидати трупів в річку, через що затроїлася вся вода аж по саме гирло.

При слідуючих голоднечах в царстві Арабів не було такого кебетного адміністратора і тому населення терпіло багато гірше. Під час одного голоду (1027) по цілому царстві стали ширитися бунти рабів, так що пани мусіли організувати комітети самооборони для власної охорони. Слідуючи

голод (1064. року) був вислідом горожанської війни та наїзду ворогів. Через напад своїх сусідів з пустині, єгипетські селяни не мали відваги виходити зі села управляти поля, так що засуха одного року викликала голоднечу на сім літ. Дорожнеча дійшла до того, що бохонець хліба продавали на американські гроші за півтретя доляра, а за псів і котів плачено казочні суми. Нарешті люди дійшли до звичайного людодїства, а людське м'ясо мали продавати публично на торговницях.

ГОЛОДУЮЧІ КИТАЙЦІ ПЕРЕД НАБЛИЖАЮЧОЮСЯ ЗИМОЮ ПІДЧАС ГОЛОДНЕЧІ 1910 Р.

Голодові роки в Європі.

Лютував голод в середині віку не лише в Азії, але й в Європі. Англійська історія повна оповідань про голоди. Таким голодним роком для англійських селян був рік здобуття

переданих з давних віків способів. Завести якунебудь новин дуже тяжко. Рільниче нарядде само найпростійше, і се сильн здержує дальший поступ рільництва. Новочасні перевозо: средства, як залізниця і парова плавба, нерозвинені, через ш одна часть краю не може поспішити з поміччю другій частин навіженій недородом.

Російські голоднечі.

Попри індійський та китайський рільничий пролетаріа нема в світі другого народа, який тільки і так часто терпівб через голоднечу, що Москва. Перша велика голоднеча в м: московській історії (1600. р.) забрала пів міліона душ; населен: мало їсти шурів, котів і псів; сильніші люди нападали н: слабших, і людське мясо мали продавати в різницях. Послідн: ми часами були великі голоднечі в 1891, 1906, і 1911. роц Причини їх менче-більше ті самі, що в Китаю: природні, я посуха, низький стан рільництва, слабкий розвій новочасн: средств перевозу, нездарність уряду, і т. д.

Большевицький уряд не приніс в тім згляді ніякої попр: ви. Правда, московські селяни під впливом большевицьк: агітації забрала ссбі поміщицьку, церковну, царську і де: жавну землю (на Україні се сталося ще перед приходом бол: шевиків), але своїми натуральними податками, на котрі бол: шевики забирали все, що большевицький уряд уважав за на: вижку, далі через свою неясну земельну програму, свої зуси: ля розділити селянську масу на дві, ворожі до себе клас: большевики відобрали московським селянам богато охоти: можности працювати на збільшенім земельнім наділі. В п: передні недороди за царські часи Московщина частенько з: ратовувалася пшеницею і житом з України; але від насильно: заняття України московськими большевиками українські с: лянські повстання не втихали, а через се всяка поміч на ши: шу скалю зі сторони України стала дуже трудною. До тог: всего крайна руйнація залізничого перевозу, викликана бол: шевицькими війнами, унеможливила навіть ту крихітку п: мочи, яка певно булаби пішла від України мимо всіх пер: шкод. Большевицька імперіялістична політика супроти Укр: їни відбилася в той спосіб не лише на самій Україні, але й н: московським народі. За большевицький імперіялізм платят: голодовою смертю міліони селян. Якби Московщина бул: лишила Україну в спокою, не чіпала її самостійности, позво: лила завести в себе такий лад, якого самі Українці собі заба: нуть, тоді успокоена Україна булаби певно становила вели: поміч голодюкам на Московщині. Большевицькі зусилля н: завели комунізму ні на Україні ні на Московщині, а голод: в слід за ним ідуча жебранина за хлібом по всьому світі, зв: чайно у ворогів комунізму, скомпромітувала большевизм гі: ше, як могла скомпромітувати найлютіша пропаганда на: лютіших ворогів. Не даром кажуть люди: Краща соломян: згода, як золотий процес.

ЧИ ІМІГРАНТОВИ-РОБІТНИКОВИ ТРЕБА ЗНАТИ АНГЛІЙСКУ МОВУ.

Серед поступових підприємств поширене нині загально розумінне ваги знання англійської мови робітниками. Вони признають, що обізнанне з англійською мовою є першою умовою запізнення робітника з умовами праці.

В одній книжочці, виданій Торговельною Палатою Злучених Держав Америки, подані дослівно погляди кількох підприємців про ту справу. На думку дитройтського підприємства Семет-Солвей Ко. „тисячі доларів платиться за ушкодження, які можна приписати просто тому, що робітник не розуміє англійської мови”. Кларенс Г. Гавард, президент другого підприємства (Каменвелт Стіл Ко., Сейнт Луїс) каже, що „коло 80 процент ушкоджень, які потерпіли робітники нашої фабрики, були серед робітників, не знаючих англійської мови, хоч ці робітники становлять лише 34 процент робітників підприємства”. Генрі Форд, відомий автомобілевий підприємець, пише там, що „випадки в його фабриці зменчилися о 54 процент, від коли робітники навчилися читати фабричні оповіщення і розуміти поучення”.

Незнання мови становить одну з головних перешкод для імігранта в користуванню урядовими та півурядовими суспільними установами Америки. Не знаючий англійської мови імігрант живе в тім замкненім кружку, який творить громадка його крайнів з тої самої вулиці, також несвідомих англійської мови. Велика частина сутічок з американськими властями за-для переступлення законів про мешкання, доставу води, доставу молока, заразливі недуги, усуняння сміття, всякі драчі з інспекторами домів, молока, води, їди, риби, дичини, шкільними властями, судовими, поліційними, впливають богато частійше з незнання законних постанов, як зі злої волі. Але як може імігрант пізнати звичаї і обичаї, закони і права краю, ті, які зін мусить перестерігати в щоденнім житттю, коли він нестрічаєсь з тими, що се все знають, коли з Американцями не стикаєсь? А як він може з ними жити, коли Американець не знає по українськи, а укр. імігрант не знає по англійськи?

Представмо собі хочби не знаючого англійської мови українського імігранта, котрий має іти до шпиталю. Чи можливо лікарєви дати як слід раду хорому, з котрим він може порозумітися хіба „на міги”? Чи дивно тоді, що такий імігрант, попавши у шпиталь, чуєсь там чужим, загубленим, що ліченне йому не приносить полекші. Чи дивно потім, що так богато не знаючим англійської мови імігрантам роблять несовісні лікарі ту правильну імігрантську операцію сліпої кишки?

Англії норманськими зайдами (коло середини одинайцятого століття), коли великі простори землі лежали облогом через цілих 9 літ, а люди в багато околицях вернули до людоїдства. Повтарялися голодові роки дуже часто, як лицарство ходило до Азії добувати Святу Землю від Арабів, а з кожним голодом приходила страшна пошесть, котру тоді звали Чорною Смертю. В 14-тім столітті порядок нещастя обернувся, коли Чорна Смерть викликала страшний голод в Англії. Знає також історія Франції багато голоднеч, яких причинами були попри засуху і недорід також марнотравна господарка королів. Страшні сцени голоднечі записала історія французько-пруської війни в 1871. році, головню історія облоги Парижа.

Голоднечі в нові часи.

Богато голоднеч в новійші часи знає Ірляндія. Тут його викликав звичайно недорід картоплі, що становить головну поживу айриських селян. Голод з 1822. року, мимо своїх страшних явищ, був лише пригравкою до страшного голоду з 1845-1846. Обчисляють, що в марті 1847. коло 2.5000 душ мерло тижнево в самих „королівських робітнях”, уряджених англійським урядом для заратунку голодуючих. Страшний голод викликав першу велику іміграцію Айришів до Америки. Сі два чинники вкупі спричинили те, що населенне Ірляндії за шість літ впало з 8,300,000 душ на 6,600,000.

Голоднечі в Індії та Китаю.

Історія другої англійської провінції ще більше повна чорних карт голодових років, як історія Ірляндії. Се велике царство Індії. Ще в часах перед англійським завойованнем історія сього краю записала такі страшні голоднечі, що цілі краї виселювалися. Причинами голоднеч являється дивна природа Індії; там урожай залежить від дощевих вітрів від океану, котрих недостача зараз викликає засуху і недорід. Хазяйства ведуть господарку відрубно від себе, та ще дуже примітивними способами, без капіталу, і через те одна частина краю не може допомогти другої, а засуха одного року потягає голод на кілька літ. Строгий поділ народа Індії на касти (кляси, межі якими перехід неможливий) зводив на ніщо неодні урядові зусилля зараджувати голоднечам. Про розміри голодового нещастя в Індії свідчить 10 мільонів смертей підчас голоду з 1769-1770. років, та смерть 5.200,000 душ підчас голоду в 1876. році.

„Небесне царство” Китаю є другим краєм Далекого Сходу, де населенне частенько терпить від голоду. Підчас голоду в 1333. році мало згинути понад 4 мільони душ. В нових часах чотири великі голоди: 1810, 1811, 1846. і 1849. року, забрали разом не менче як 45 мільонів душ жертв. Крім сього були ще голодові роки в 1875-1878., в 1906., 1911. та нарешті великий голод 1920. році. Причини голоду в Китаю не різняються багато від причин голоду в Індії. Китайське рільництво під деякими зглядами стоїть дуже високо, але воно ведеться після

КИТАЙСЬКІ УРЯДНИКИ РОЗДАЮТЬ ОДЕЖУ РОДИНІ ГОЛОДНИХ
КИТАЙЦІВ.

ГОЛОДУЮЧІ ГІНДУСИ ПЛЕМЕНИ САНТАЛІВ, КОРМЛЕНІ АНГЛІЙ-
СЬКИМ УРЯДОМ.

Члени сего племені не хотіли їсти поживи, приготованої Гіндусами
брамарського віроісповідання, бо їх релігія строго їм се забороняє.)

ДЕ МОЖНА НАВЧИТИСЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.

Хто хоче вивчитися англійської мови, має до вибору кілька способів. Згадаю чотири головні способи, а то: домашнього учителя, платну школу, безплатну устну школу і кореспонденційну школу.

Домашній учитель найкращий з усіх способів, але треба тут вистерігатися наймати учителя, який є „чужинцем”, тобто не вчився англійської мови змалку; така людина звичайно не вимовляє мови як слід. Учителі оголошуються в газетах, а дістати їх можна також через публичну школу або публичних учителів.

По всіх більших американських школах є приватні школи мов. Може найкращі школи мов має так звана Школа Мов Берліца (Berlitz School of Languages), котра удержує свої школи в Нью Йорку, Брукліні, Бостоні, Вашингтоні, Філадельфії, Балтиморе, Шікаго, Детройт і других містах. Інчі школи можете найти легко, поглянувши в спис міських підприємств (так зване „ситі дайректорі”) або спис телефонних пренумераторів („телефон бук”). Декотрі американські університети, колегії („каледжі”) удержують дуже часто доступні для всіх людей школи англійської мови, в яких оплата звичайно низька.

Визначне місце межи школами англійської мови через свою дешевину займають школи, удержувані „товариством християнських молодих людей” (Янг Менс Кристшен Асоційшен, звісне від перших букв як Уай. Ем. Сі. Ей.), та школи удержувані подібним товариством для женщин (так зване Уай. Дабелю. Сі. Ей.).

Безплатні школи англійської мови удержують різні публичні вечірні школи, які знаходяться в кождім місті. Їх удержує місто, і вони дуже радо приймають учеників. По адреси сих шкіл та инчі інформації про школи зголошується усно або письменно до місцевої шкільної ради (Борд оф Еджукейшен).

Наконець треба згадати ще так звані кореспонденційні школи (кореспонденс скулс), яких в Америці є дуже багато, а котрі учуть при помочи кореспонденції. Вони висилають своїм ученикам лекції, які треба навчитися, потім задачі, які треба виробити, і т. д. словом, роблять все, що в звичайній школі, лиш що наука відбувається листовно. Вони дуже вигідні для учеників, хоч не зовсім добре надаються для науки мови, в котрій дуже багато залежить від поправного повторювання звуків мови. Для поправного вивчення вимови вони не багато варта, хоч моглиб здатися для людей, які вміють уже вимову, але не знають граматики. З них найбільше відома є так звана Межинародна Кореспонденційна Школа (International Correspondence School) в Скрентоні, Па.

Щодо оплат, то тут, звичайно, нема одної міри. Одні рахують собі більше, другі менче. Найдорозче коштують при-

ватні учителі, які звичайно числять від 1 доляра в гору за годину. Коли шукати вчителя через приватну учительську агенцію, то се вийде багато дорозче.

В платних школах заплату складаєсь звичайно за цілий курс, що треває кілька місяців (звичайно 10 до 15 тижнів). Тут ціна вагається відповідно до школи. В приватних школах плата залежить також від того, кілько учеників буде учитися разом в одній класі: чим більше учеників в класі, тим менче часу посвячує учитель кожному ученикови з осібна, і тим менче платить кожний ученик. В школах, удержуваних того рода інституціями, як „Товариство молодих християнських людей”, ученик крім оплати за курс, яка звичайно є дуже низька (всього кілька або кільканайцять долярів), мусить заплатити ще вкладку за приступленне до товариства, себто кілька долярів (3 до 5) на рік. Кореспонденційні школи беруть оплату за цілий курс, звичайно кільканайцять долярів.

Додавати відай не треба, що нічо не навчає так мови, як дійсне її вживанне. Тому кождому, що хоче навчитися англійської мови, порадно прислухуватися як найбільше англійським бесідникам на вічах, зборах, в церквах, тощо; вживати її в розмові з людьми, які нею добре володіють, а ще краще з людьми, які завдадуть собі труду і поправлять кожду похибку; а наконець читати як найчастійше англійське писане слово, книжки і газети. (юа)

ЗОЛОТІ СЛОВА ВЕЛИКИХ ЛЮДИЙ.

Сильна постанова, це найбільша мудрість. — (Наполеон).
Людям не бракує сили, але волі. — (Віктор Іго).

Кожний сам очеркує свою вартість; ми великі або малі, відповідно до нашої волі. — (С. Смайлс).

Хто чекає, аж йому визначуть на світі якусь роботу — вмре, заки щось зробить. — (Ловел).

В міру цього, як сповняти-меш твій обовязок, пізнаеш, яка твоя вартість. А щож є твоїм обовязком? — Праця, котрої вимагає від тебе дана хвиля. — (Гете).

Щасливий цей, хто найшов відповідне для себе звання. Хай не жадає иншого щастя. Має працю, котра є ціллю життя. Знайшов її і сповняти-ме її. — (Карлайл).

Коли занадто довго надумуємося, як зачати нашу працю, найчастійше пора до цієї праці промине. — (Квінтіліян).

Хапай хвилі і моменти за гриву. — (Шекспір).

BANK OF EUROPE

УКРАЇНСЬКИЙ БАНК

1429 First Ave., cor. 74th St., New York, N. Y.

КАПІТАЛ ----- \$ 675.000.00

ДЕПОЗИТИ ----- 6.500.000.00

ПЕРЕСИЛАЄМО ГРОШІ ДО СТАРОГО КРАЮ
ПОЧТОЮ І ТЕЛЄГРАФІЧНО ПО НАЙНИЗ-
ШІМ КУРСІ В ПОРОЗУМІНІЮ З ДОТИЧ-
НИМ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ.

ЗА ПЕРЕСИЛАНІ ГРОШІ ЧЕРЕЗ НАШ БАНК
МАЄТЕ ЗАПОРУКУ ЦІЛОГО НАШОГО КА-
ПІТАЛУ \$675.000.00. ЯКУ ЗАПОРУКУ ДІ-
СТАНЕТЕ КОЛИ ВІДДАСЬТЕ СВОЇ ГРОШІ
ДО ІНШИХ РУК?

СПЕЦІАЛЬНУ УВАГУ ЗВЕРТАЄМО НА ПОСИЛ-
КИ ТЕЛЄГРАФІЧНІ.

ОДНОГО ДОЛЯРА ЗА ПЕРЕСИЛКИ ТЕЛЄГРА-
ФІЧНІ НА КОТРИЙ НЕБУДЬ У НАС РЕ-
ГІСТРОВАНІЙ АДРЕС.

ПОСЕРЕДНИЧИМО В ДЕПОЗИТОВАНІЮ ГРО-
ШІЙ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ БАНКАХ І ВІД-
СИЛАЄМО КНИЖОЧКУ БАНКОВУ ДЕПО-
ЗИТУЮЧІЙ ОСОБІ.

ПРИЙДІТЬ ДО НАС О ПОРАДУ В ЯКІЙ НЕ-
БУДЬ СПРАВІ ГРОШЕВІЙ, А ОТРИМАЄТЕ
ДОБРУ РАДУ І ЧЕСНУ ОБСЛУГУ.

Bank of Europe - Український Банк

1429 First Ave., cor. 74th St., New York, N. Y.

ЗАПІР

Є ВЕЛИКОЮ

НЕБЕЗПЕКОЮ

ЯКИЙ ВИКЛИКУЄ ЗА СОБОЮ РІЗНІ ХОРОБИ І ПРИКРІ НЕДОМАГАННЯ:

Запалення сліпої кишки,
Забурення печінки,
Нестравність,
Брак апетиту,
Заворот і біль голови,
Гнилий віддих з губи,

Нечиста кров,
Викиди шкірні як чираки, прищі
і т. д.
Безсонність,
Нервовість,
Знеохота до життя.

СВІТОВОЇ СЛАВИ КАЛЬВАРІЙСЬКЕ

Trade Mark Reg. in U. S. Patent Office.

ВИНО ЛІЧНИЧЕ

лічить запір і рівночасно усуває всі ті недомогання які викликає ЗАПІР.

Не уживайте пілі,
Не пийте гіркої соли,
Не пий так званих „гірких вин“, бо виклюють страшні корчі жолудкові, по чім в короткім часі знов повертає стара біда, сей страшний ЗАПІР.

Увільніть себе від цих клопотів раз на все. — Купіть ще нині КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ а побачите як добре воно ділає.

КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ звільнить Вас від запору, додасть Вам здоровля, сили і кріпкости, знова станете веселий, охочий до праці і забави.

ПАМ'ЯТАЙТЕ, що ми звертаємо гроші, хто докаже, що КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ не є таким як пишемо.

КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ коштує одна бутелька \$1.00 4 центи податку. До набутя в аптиках, в складах легких напитків у наших агентів або прямо у властителів-фабрикантів:

З ПАМ'ЯТКАМ ТЕМ ОБРАЗОМ,
БІСЬ ВИЗНАТИ І НА ВИГОДА ПРАВИДИВНЕ
"KALKVARIJSKIE" WINO LECZNICZE.

D. WROBLEWSKI & CO.,

180 Avenue C, (K)

New York, N. Y.

ПРАВИЛА ЗДОРОВЛЯ

видані медичним факультетом Корнельського Університету

—o—

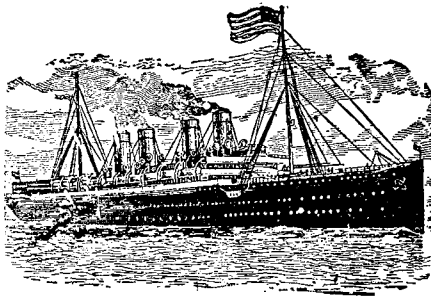
Правила загального дбання за здоров'я.

1. Памятай, що комнати без сонішного світла є нездорові.
2. Спи при отворених вікнах і пробувай як найбільше на отвертім воздуху.
3. Купайся кожного дня в літній воді, і що найменше два рази на тиждень в теплій. Чисть щіткою зуби кожного вечера і ранку.
4. Як не працюєш на отвертім воздуху, ходи кожного дня що найменше дві милі (три кільметри). Роби вправи в диханню і вправляй кожного дня легкими тягарками або палицею.
5. Призвичайся:
спати вісім годин каждой ночі;
випорожнити жолудок дсбре хоч раз на день;
не пити на день більше як одну чарку кави або чаю;
курити лише небогато;
не пити ніякого алькоголічного напитку. (Напиток нищить травлення, підриває нирки, доводить до падачки і других хоріб.)
6. Щодо їдженія:
їсти умірковано;
пережувати добре всяку страву;
відпочивати пів години по кожній їді.
7. Пожива:
Молочні страви: молоко, сметана, масло і сир.
Збіжєві продукти: вівсянка (овтміл), пшоно, риж, кукурузяна мука і т. д.
Яйця: приготовані на всякий спосіб, але не смажені.
Риба: яканебудь, варена, печена або жарена.
Мясо: всякого рода, червоне і біле, варене і смажене.
Городовина: картофлі, фасоля, горох, морква, буряки, бруква, цибуля, дині, салата, помідори, шпінат.
Овочі: всякого рода, кромі бананів.
Уникай: всякої смаженої поживи, свіжого хліба, мяса соленого з пушок. Не їж квашених в оцті огірків, тісточок та цукорків.

Памятай, що всі алькоголічні напитки, а межі ними й пиво, се отруї.

Не вживай ніяких алькоголічних напоїв.

СВІЙ ДО СВОГО.

**ОДИНОКА НАЙБІЛЬША
УКРАЇНСЬКА
ІНСТИТУЦІЯ В АМЕРИЦІ**

АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ БЮРО НЮ ЙОРК—ФІЛАДЕЛФІЯ

ПЕРЕСИЛАЄ ГРОШІ ДО ГАЛИЧИНИ, БУКОВИНИ І ДО ВСІХ ІНЬШИХ ЧАСТИЙ СВІТА — ТОЧНО, ДЕШЕВО І ПІД ПОВНОЮ ГАРАНТІЄЮ.

ПРОДАЄ ШИФКАРТИ ДО КРАЮ І З КРАЮ ДО АМЕРИКИ НА ВСІ КОРАБЕЛЬНІ ЛІНІЇ І Є ОДИНОКИМ ОФІЦІАЛЬНИМ УКРАЇНСЬКИМ ПРЕДСТАВНИКОМ ВСІХ КОРАБЕЛЬНИХ ЛІНІЙ В АМЕРИЦІ І КАНАДІ. ПОЛАГОДЖУЄ СПРАВИ ПАШПОРТІВ СКОРО І ДЕШЕВО.

ПОЛАГОДЖУЄ ВСЯКІ СТАРОКРАЄВІ СПРАВИ ГРУНТОВІ, ЯК КОНТРАКТИ КУПНА І СПРОДАЖИ, ПОВНОМОЧІЯ, ТЕСТАМЕНТИ І Т. И.

КОЛЕКТУЄ ЗАЛЕГЛІ ГРОШІ ЗА РОБОТУ (ПЕЙДИ) І ДЕПОЗИТИ З РІЖНИХ БАНКІВ В АМЕРИЦІ, СКОРО І ДЕШЕВО.

У ВСІХ ТИХ ВИСШЕ НАВЕДЕНИХ СПРАВАХ, УДАВАЙТЕСЯ З ПОВНИМ ДОВІРЄМ ДО СВОЄЇ НАЙБІЛЬШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНСТИТУЦІЇ В АМЕРИЦІ. — ПИШІТЬ АБО ПРИХОДІТЬ ПО ВСЯКІ ІНФОРМАЦІЇ ДО КОТРОГО-БУДЬ ОФІСУ БЮРА. АДРЕСА ТАКА:

AMERICAN UKRAINIAN BUREAU, Inc.,

520 E. 6th Street

NEW YORK, N. Y.

322 N. 8th Street

PHILADELPHIA, PA.

Григорій Кунашевський

ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ВСІХ
КОРАБЕЛЬНИХ ЛІНІЙ

-- і --

НОТАР ПУБЛИЧНИЙ В НЬЮ ЙОРКУ, Н. Й.

СПРОДАЄ ШИФКАРТИ
ДО КРАЮ І З КРАЮ.

ПОСИЛАЄ ГРОШІ ДО ВСІХ ЧАСТИЙ СВІТА

АГЕНЦІЯ ЗАЛОЖЕНА 1910-го РОКУ.

G. KUNASHEVSKY,

179 East 3rd Street,

New York, N. Y.

Родимці!

Жиючи в Злучених Державах, нині чи завтра, багато з Вас, думає вернути в рідні сторони, много спровадити когось з рідні до Зл. Держав, а майже кожний, час від часу, стараєсь післати грошеву поміч, оставшим в краю.

Бажаєте засягнути належної інформації і відповідної поради у всіх наведених справах, повинні віднестиь з повним довірем, до наведеної Вам фірми, де повірену кожду справу, сповняєсь точно і ретельно після вимоги зголошчючюгося.

ШИФКАРТИ ДО КРАЮ!

Бажаєте відіхати до краю, мати честну і ретельну обслугу, відіхаги таким кораблем яким желаете, не очікуючи тижнями в Нью Йорку, повинні звернутись за належними інформаціями і потрібними аплікаціями на пашпорти.

Хочете спровадити свою родину з краю, звернітья до нас за належною порадою, як се зробити, щоб дана особа змогла скоро і безпечно, та без жадної перешкоди приїхати в свій час.

ПЕРЕСИЛАЄТЕ ГРОШІ!

Пересилайте через знану Вам фірму, щоб Ваша пересилка була як слід і на час доручена. — Звертайте всегда особлившу увагу, щоб пересилка Ваша була гарантована.

Повірені нам гроші, пересилаєм всегда після курсу дня. — Если можливо, пересилаєсь такі в Американських долярах, поштою або дрефтом. — По отриманю в краю відсилаю поквітованє з власноручним підписом.

АПЛІКАЦІІ!

На виробленє пашпортів на виїзд до краю, як рівнож на спровадженє з краю, і взагалі всякі друки, потрібні до подорожи, як і на пересилку гроший, висилаю даром з належним поученєм.

Одинайцять літ, істнованя моєї фірми змогло переконати о моїй ретельности, десятки тисяч людей, котрі повіряли мені свої подібні справи. — Кождий се знає що всяка повірена мені справа, була викінчена як слід і на час.

Імя ГРИГОРІЙ КУНАШЕВСЬКИЙ

Звісне нині між ширшим загалом. — Бажаючі належної поради і потрібних інформацій у всіх наведених справах, повинні віднестиь з повним довірем на вказаний Вам адрес:

G. KUNASHEVSKY
179 EAST 3rd STREET,
NEW YORK, N. Y.

ЛІКАРСТВА МЕДИЧНОЇ ЛЯБОРАТОРІЇ СВ. МИХАІЛА

Бальсам молодости	\$5.00	Пудер на усунене волося з лица	
Бальсам проти безсонности ...	2.00	і тіла	\$1.00
Каплі проти корчів в жолудку	2.00	Порастач волося	2.00
Пігулки на конвульсії	5.00	Порастач вусів	1.00
Пігулки проти запору	1.00	Пігулки проти ревматизму ...	3.00
Краска на волосе, усі відтіни ..	3.00	Лінімент на ревматизм	2.00
Масть на прищі і лишай	2.00	Медицина на кишковий катар.	2.00
Геркулес, побуджаюче і скріп- ляюче	2.00	Лік на дихавицю	3.00
Крем красота і мило	1.25	Лік на мужеську недугу	5.00
Тонік на нерви	2.00	Лік на женську недугу	5.00
Медицина на перестуду і інфлу- ензу	3.00	Лік на хробака (для дітей) ...	3.00
Тонік на прочищене лихої крови	3.00	Лік на бігунку	2.00
Пігулки проти болів голови ...	2.00	Лік проти маляричної горячки	2.00
Порошок на пітніючі ноги	1.00	Лік на кашель і хрипку	3.00
Медицина проти гемороїдів	2.00	Лік на недугу легких	3.00
Масть проти катару носа	1.00	Пігулки на печінку	1.00
Каплі проти болю зубів	1.00	Кіндер бальсам	3.00
Медицина на біль горла	1.00	Лік проти робляенся недобре і вонітів	3.00
Медичне гірке вино св. Михаїла за фляшку	2.00	Лік на біль в хребті	3.00
Лік на біль в усї	2.00	Лік на англійську недугу....	3.00
Каплі на запалене очий	2.00	Масть на попарення і попеченя	2.00
Медицина проти солітра	5.00	Лік на імпотенцію	5.00
		Uterine Douche.....	3.00
		Пігулки проти недокровности .	3.00

Окрім висше вичислених ліків ми маємо рівнож усі роди ліків на хронічні і застарілі недуги. Ми вповні гарантуємо за наші лікарства. Пишіть за катальогом. Коли терпите на яку недугу пишть до нас сейчас, а ми поможемо вам. Моні-ордер (почтовий переказ) можете адресувати до нас.

Радимо усім, що бажають купити уділи нашого складу і одержати добрий прихід, щоб написали сейчас до нас:

ST. MICHAEL MEDICINE CO., Inc.
Dept. Al., Carlstadt, N. J.

СКЛАДАЙТЕ
СВОЇ ОЩАДНОСТІ В
RARITAN TRUST CO.

STATE & FAYETTE STS.,

PERTH AMBOY, N. J.

Наш спеціальний Де-
партамент платить 4%
відсотків від зложених
ощадностей.

Банк солідний і без-
печний.

W. H. UNGER
АДВОКАТ

ЗАСТУПАЄ У ВСЯКИХ
СПРАВАХ СУДОВИХ І
РЕПРЕЗЕНТУЄ ДОБРИ
АСЕКУРАЦІЇ ВІД
ОГНЮ.

MARKET STREET BANK BLDG.

SHAMOKIN, PA.

W. E. FIDLER

Фарбує, паперує кім-
нати і цілі доми. Спро-
дає фарбу. Звісний зі
своєї солідної роботи.

EAST INDEPENDENCE ST.

SHAMOKIN, PA.

Peter Barr & Sons

виробляє
НАГРОБНИКИ
КАМІННІ ПЛИТИ

ЖЕЛІЗНІ ОГОРОЖІ

SHAMOKIN, PA.

NORTH END OF 2nd ST.

The National Bank

OF SHAMOKIN, PENNA.

ОДИН З НАЙБІЛЬШИХ БАНКІВ
В НОРТУМБЕРЛЕНД ПОВІТІ.

*A. D. ROBERTSON, Pres., EDWARD BRENNAN, Vice Pres.,
GEO. C. GRAEBER, Cashier, FRANK A. GABLE, Ass't Cashier,
CON R. GRAEBER, Ass't Cashier.*

А К Т И В А :

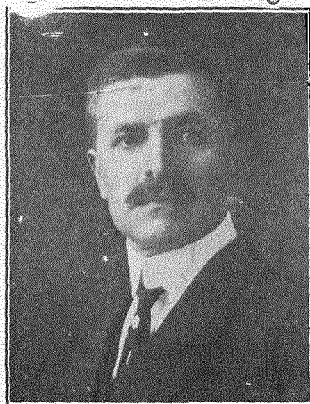
КАПІТАЛ	\$ 100.000.00
НАДВИШКА І НЕРОЗДІЛЕНІ ЗИСКИ	550.000.00
СТАН ЧИННИЙ	4,800.000.00
ДЕПОЗИТИ ПОНАД	4,000.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТИВ.

ВЛОЖЕНИЙ В СІМ БАНКУ ГРИШ Є ПЕВНИЙ.

Алексій
ШАРШОНЬ
— ВЕДЕ —
Real Estate

226 S. Franklin St.
Shamokin, Pa.

COMPLIMENTS OF

THE ELIZABETHPORT
BANKING COMPANY

ELIZABETH, N. J.

Першорядна Українська

Аптика і Дрогуерія

**THE NORTH AMBOY
PHARMACY**

ПАВЛА ГАВРИЛОВА
ДИПЛОМА-ФАРМАСИСТА

703 State St.,
PERTH AMBOY, N. J.

Прилагоджує ліки на рецепти докторські як найліпше з повною увагою і по дешевих цінах. Взірцева чистота. Аптичний склад є засоблений у всякі лічнічі средства. Все що потрібне для тоалети набудете в сій аптиці.

Замовлення висилась відворотною поштою.

Обслуга скоро і гречна. Отворено у всі дни тижня, в неділі і свята від вчасного ранка до пізного вечера.

Братя Масопуст

ПРОДАЄ ЛОТИ, ДОМИ,
І ФАРМИ ПО НАЙНИЗ-
ШИХ ЦІНАХ. ФІРМА СЯ
ДУЖЕ ЧЕСНА, ДОБРЕ Є
КОЖДОМУ ЗНАНА.

Massopust Bros. & Co. Inc.,

692 State Street
PERTH AMBOY, N. J.

Ukrainian Building Real Estate Co.

Incorporated
SHAMOKIN, PA.

має штор в своїм домі і філію на Excelsior, Pa.
Урядники будинків і шторів: Мих. Такач, голова; Із. Вишовський, заст. гол.; А. Шаршонь, касієр; Д. Кулянда, завідатель штору; Н. Габура, завідатель штору на Excelsior, Pa.

БУЧЕРНІ І ГРОСЕРНІ

Чоботи, черевики і полотно.

ПРОДАЄМО ТОВАРИ ПО ЦІНАХ УМІРКОВАНИХ.

Paul J. Lucas

Погребник

**830 E. Rice Street
SHAMOKIN, PA.**

ДОСТАВЛЯЄ НА ПОХОРОНИ ГАРНІ КАРАВАНІ І КЕРИЧІ І АВТОМОБІЛІ. ДО ВСЯКИХ ОКАЗІЙ ЯК ВЕСЛЯ, ХРЕСТИНИ І ДРУГІ МАЄ ВСЕ ГОТОВІ ПІДВОДИ.

ПРИЙМАЄ В АСЕКУРАЦІЮ ВІД ОГНЯ, ВІД ВИПАДКІВ КАЛЦТВА АБО СЛАБОСТІ, ОБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЯ І СМЕРТІ, ВИПАДКИ АВТОМОБІЛЬОВІ — В ЧЕСНИХ І БЕЗПЕЧНИХ АСЕКУРАЦІЯХ.

**General Insurance
GEO. W. MARSHALL**

Bell 515

Dime Trust Building

Local 236-Y

SHAMOKIN, PA.

LLOYD & KOPYSCIANSKI

АДВОКАТИ

ОДИНОКА РУСЬКО-ПОЛЬСЬКО-СЛОВЕНСЬКА ФІРМА АДВОКАТСЬКА В МІСТІ ШАМОКІН. ЗАЙМАЄСЬ СПРАВАМИ ГІПОТЕЧНИМИ РЕАЛЬНОСТІ І АСЕКУРАЦІЄЮ ВІД ОГНЮ. ДО ВСІХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПРАВ ЗАТРУДНЯЄМО ЄВРОПЕЙСЬКОГО АДВОКАТА.

Independence St., Shamokin, Pa.

A. W. GORTNER & SON

РЕГІСТРОВАНІ

ПЛОМБЕРИ І МЕХАНІКИ

ПЕЦІВ ДО ОГРІВАННЯ

Роблять електричні і бляхарські роботи
та на праву печів.

SHAMOKIN, PA.

Peoples Trust Company of Shamokin Shamokin, Pennsylvania

КАПІТАЛ ОСНОВНИЙ\$125.000.00

НАДВИЖКА 125.000.00

НОВООТВОРЕНИЙ БАНК ДНЯ 5-го ЛИПНЯ 1921.

ДЕПОЗИТИ ЗА ПЕРШІ СІМ МІСЯЦІВ \$242.000.00.

Albert Lloyd, President,

John Novack, Vice-President,

C. S. Henderson, Treasurer,

Michael Simmonds, Asst. Treasurer.

THE MARKET STREET NATIONAL BANK,

SHAMOKIN, PA.

ЩАДНИЦЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА ЗЛУЧЕНИХ
ДЕРЖАВ І СТЕЙТУ ПЕНСИЛЬВЕНІЯ.

Вплачений капітал ----- \$100.000.00

Надвижка і зиски (зароблені) \$310.000.00

Депозити \$1,800.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

W. H. UNGER, President,

S. A. Wert, Vice President,

W. H. TIER, Cashier.

SHAMOKIN BANKING COMPANY,

SHAMOKIN, PA.

W. C. McCONNEL, President, C. A. BARRON, Vice President,

D. W. HEIM, Cashier.

ЗАКЛАДОВИЙ КАПІТАЛ \$100.000.00

ВПЛАЧЕНИЙ КАПІТАЛ \$50.000.000

НАДВИЖКА \$93.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

Скоро і старанна обслуга у всіх банкових функціях. — Наймоднійше
уряджений і ведений після найліпших метод і угодінь.

УДІЛЯЄТЬ РАДО ЧЕКОВЕ КОНТО ДЛЯ КОРПОРАЦІЇ, ФІРМ
І ПОДИНОКИХ ЛЮДИЙ.

The Guarantee Trust and Safe Deposit Co.

OF SHAMOKIN, PA.

29-31 East Independence Street

КАПІТАЛ ----- \$ 125.000.00

НАДВИЖКА І НЕРОЗДІЛЕНІ ЗИСКИ 290.000.00

ДЕПОЗИТИ ПОНАД ----- 2,300.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

C. C. LEADER, President,

E. G. SEILER, Vice President,

T. S. HAMILTON, Secretary,

J. W. HAUPT, Treasurer.

JOHN S. SAUSSER

ПОПРАВЛЯЄ

СТАРІ ПЕЦИ

І ПРОДАЄ НОВІ

Спродає все, що відно-
ситься до виробів бляшя-
них, дахів, пльомберства
і домашних знарядів.

НАЙЛІПШІ ЛЯМПИ

ЕЛЕКТРИЧНІ
РОБОТИ.

318 N. SHAMOKIN ST.,
SHAMOKIN, PA.

Др. Волод. Глова, преде.
М. Сметана, касієр,
А. Шаршонь, преде. Контр. Ком.

Russian Mercantile Association

НАЙСТАРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ШТОР В АМЕРИЦІ, МАЄ ЗАВСІГ-
ДИ ДОВОЛІ СЪВІЖОГО ТОВАРУ
ТА ПРОДАЄ ПО ДУЖЕ УМІРКО-
ВАНИХ ЦІНАХ. ПОСИЛАЄ ТА-
КОЖ ГРОШІ І ПРОДАЄ ШИФ-
КАРТИ ДО ВСІХ ЧАСТИЙ СЪВІ-
ТА. ОБЕРТАЄ МІСЯЧНО СУМОЮ
\$10.000.

Заряд. Марко Сметана.

605 N. SHAMOKIN STREET,
SHAMOKIN, PA.

REITZ BROTHERS

CORNER CLAY

and FRANKLIN STS.,

SHAMOKIN, PA.

КОНТРАКТОРИ

— і —

БУДІВНИЧІ

Будують доми і продають
всякого рода дерево
і матеріал будівельний.

ОСНОВАНІЙ 1915 РОКУ.

Jones Hardware Co.

Knights of Columbus Bldg.

115 INDEPENDENCE ST.

SHAMOKIN, PA.

СКЛЕП ДЕ МОЖЕТЕ НАБУТИ
ВСЯКІ РІЧИ ДЛЯ ДОМАШНОЇ
І ГОСПОДАРСЬКОЇ ПОТРЕБИ.

Даємо Green Trading Stamps

БАЛТІК СТЕЙТС БАНК

294—8TH AVE., COR. 25TH ST., NEW YORK, N. Y.

Принимаємо гроші в депозити без обмеження суми і платимо 4 процент річно.

Процент причислюємо до капіталу кожного місяця, а не що пів року.

Принимаємо вкладки на конта ченові (check account).

Пересилаємо гроші до всіх місцевостей по найнижшій курсі під повною гарантією.

Продаємо шифрарти до Європи і з відтам.

Наш банк єсть найліпшою інституцією для ощадностей, доказом того нехай послужить сей факт, що Правительство Держави Нью Йорк, Департамент банковий і проч. єсть одним з найбільших депозиторів Банку Надбалтійських Держав.

Депозити можете присилати поштою. Пишіть по українськи.

BALTIC STATES BANK

294—8TH AVE., COR. 25TH ST., NEW YORK, N. Y.

Славна Ньюйорська Лікарня Д-ра Л. Ляндіса

Від многих літ є звісною широким кругам людей, котрі шукали сумлінної лікарської помочи. Многі клієнти памятають недавній 25-літній ювілей його медичної практики. Др. Ляндес займаєсь ліченням хорих кожного дня. Вилічив десятки тисячів неужих людей з великим успіхом для них. Канцелярія дра Ляндеса все була місцем, де навіть ті, що втратили довіре на своє вилічення, шукали тут певної помочи лікарської.

КАНЦЕЛЯРІЯ Дра ЛЯНДІСА

находить ся під ч. 140 Іст 22-га уліця. Є се лабораторіюм, клініка, саллон електричний і, коли хочете, університет медичний.

Недужі зістають вилічені, отримують поради, і, що найважійше, є досконалo інформовані у важних kwestіях здоровля і гігієни. Канцелярія Д-ра Ляндіса є заосмотрена в чудові електричні машини, котрі є найновішим висловом знаня медичного.

Є там найбільші експерти медичні, котрі працюють під проводом Д-ра Ляндіса. Маючи так величазо уряджецу лічницю і будучи побіч того одним з найбільших сучасних медиків, Др. Ляндіс був в стаї тимсамим щось великого осягнути, і нічо дивного, що має він так велике число пацієнтів і обожателів.

УСПІХИ Д-РА ЛЯНДІСА.

Успіхи, котрі Др. Ляндіс мав чи се яко медик, чи яко учителя народний, чи яко автор популярних книжок медичних дійсно гідні подиву.

Він приймає пацієнта яко приятеля, як батько приймає свою дитину або учитель свого ученика. Розмовляє з ним у власній його мові, вишпуге його, обяснює.

Може говорити в рідній українській або рускій мові.

ЕЛЕКТРИЧНІСТЬ ЯКО СРЕДСТВО ЛІЧНИЧЕ.

Одною з метод Д-ра Ляндіса є ліченє через електричність. Є се один з найновіших средств для лічення хорих. Найновіші баданя показали, що ся сила, котра впроваджує в рух трамваї собвеї і елеватори, котра обертає колесами майже цілої нашої індустрії, ся сама сила може рівнож лічити і давати людям здоровле.

Аби знова застосувати електричність яко средство лічення, необхідні є дві річи: 1) передівсім відповідні машини і інструменти, котрі є дуже коштовні і трудні до набутя, а побіч того: 2) знанє, аби ті машини і інструменти в належний спосіб уживати. Др. Ляндіс посідає одно і друге. Він має найкоштовніші і найліпші машини і є до того експертом, котрий не має собі рівного.

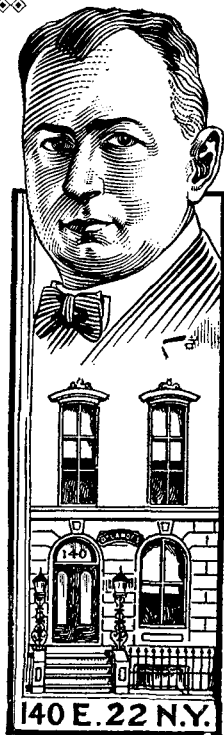
СИГНАЛ НЕБЕСПЕКИ.

Коли Ви є зденеровані, роздражнені, змучені, коли память ваша є ослаблена і безнастанно обявляєтьє чогось, самі незнаючи чого властиво, тоді знайте, що се є звістун небеспєки і що треба удати ся сейчас до доброго лікаря, як Др. Ляндіс, по пораді і ліченє. Іншими словами: Др. Ляндіс є в стаї перебудувати ваші сили в новочасний спосіб.

Dr. LEONARD LANDIS,

140 EAST 22nd STREET
межи 3-юю і Лексінгтон Аве.,
NEW YORK, N. Y.

Години принять: Щоденно від 10-ої рано до 7-ої вечер. В недлі від години 10-ої рано до 1-ої пополудни.

FARMERS' BANK OF EGYPT

Egypt, Pennsylvania

СТАН МАЄТКОВИЙ.

Активна:		Зобов'язання:	
Готівка	\$ 18,659.79	Капітал	\$ 60,000.00
Резерва	79,229.49	Надвижка	15,000.00
Діскавнти	138,780.70	Нерозділені зиски...	5,348.94
Бонди	241,515.72	Депозити	406,392.76
Меблі і др. обстановка	8,556.00		
Разом	486,741.70	Разом	486,741.70

ПЛАТИТЬ 3% на щадничих депозитах.

ПЕРЕСИЛАЄ ГРОШІ до всіх частий світа.

ПЕРЕХОВУЄ „ЛІБЕРТИ” БОНДИ у своїх безпечних касах
безплатно а процент з бондів дочисляє до зложених
щадничих депозитів.

ВИНАЙМАЄ БЕЗПЕЧНІ СХОВКИ для перехову вартісних
річий за \$2.00 на рік.

ЩАДНИЧІ ДЕПОЗИТИ для дітий отвирає за зложеннем
\$1.00 і дає малий банк.

Стережіться рабунку і крадіжи, які так часто лучаються,
а зложіть Ваші гроші і віддайте в безпечну опіку Ваші
вартісні річи у безпечні руки нашого Банку. Порозу-
мійтесь з нашим Банком заки вложите деінде Ваші
гроші. Стережіться безвартісних пропозицій на вкладки
грошеві і не довіряйте тим, що обіцяють Вам вели-
кі зиски. У всіх Ваших грошевих справах звертайтеся
до Банку, який тішиться великим довірем в цілім по-
віті і околицях і знаний є всім зі своєї солідної банко-
вої обслуги. Дооколичні українські фермери, робітни-
ки, бизнесмени повинні звертатися з рівним довірем.

Банк находиться у власнім будинку при головній дорозі.

Один з директорів сього банку є Українець.

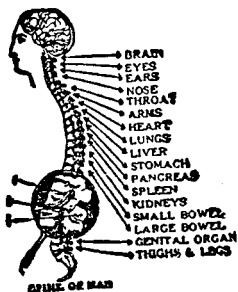
FARMERS' BANK OF EGYPT

Egypt, Pennsylvania

Edwin S. Minner, President; Harry P. Grammes, Vice-President;
Preston W. Smith, Cashier.

ПОСТУПОВІ ЛЮДИ ЛІЧАТЬСЯ БЕЗ МЕДИЦИНИ.

ХИРОПРАКТИКА ЯК СОНЦЕ ЗЗА ХМАРИ. РИСТУПИЛА ТОМУ 25 ЛІТ,
І СВОЇМИ УСПІХАМИ ЗАЦІКАВИЛА ЦІЛИЙ СВІТ.

Медицина за протяг 6-ть тисяч літ недійшла до нічого путнього і визначніші лікарі медицини так Європи як Америки висловлюються отверто, що медицина яко лічниче средство — завела.

Чоловік є машина, а знаним є, що наколи в машині що небудь звільниться, смароване непоможе, механік тоді необхідний. Таким механіком для людської машини є Хиропрактор.

Хиропрактика уздоровила людей, котрим різні лікарі сказали послідне слово, що їм уже нічо непоможе. Люди, котрі лічились методом Хиропрактики можуть найлучше посвідчити о успіхах.

ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ ХИРОПРАКТОР

Д-р АНДРЕЙ БОРАК

Лічить з найліпшим поведженнем хороби; жолудка, нирок, гиморої, печінки, мочевого міхура, легких, серця, болі; голови, уший, крижий, ніг і рук і т. д. як також різні хороби половых органів жінок. Єсли Ви хорі не тратьте гроший на медицину, не будьте легковірні що Вам потрібна операція.

Удайтесь до мене і засягніть моєї поради.

Dr. ANDREW BORAK, Chiropractor

Офіс в Нью Йорку, 335 E. 18th St., Понеділок, Середа і Пятниця від 10. до 8. вечер; Н еділя від 10. до 1.

За можливими змінами гляди в „Свободі”.

ТЕОДОР ГЛАДКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ
АРТИСТИСТА МАЛЯР
ЗІ СТАРОГО КРАЮ.

Виконує артистично декорації церковні, іконостаси, образи, хоругви, вівтарі, кивоти і всі інші церковні роботи після різних стилів.

83 GRAND STREET,

JERSEY CITY, N. J.

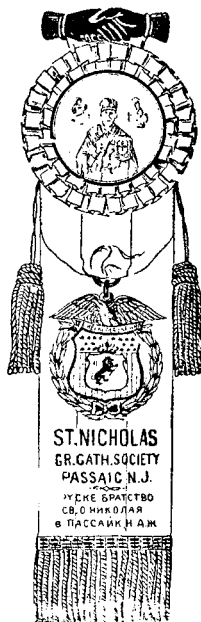
ШКОЛА МУЗИКИ І СПІВУ

М. КОРИКОРА
ЗВІСНОГО УЧИТЕЛЯ
ХОРІВ І ДІРИГЕНТА
КОНЦЕРТІВ І ТЕ-
АТРАЛЬНИХ ВИСТАВ.

25 EAST 7th STREET,

NEW YORK CITY

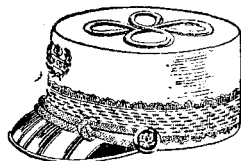

ПАНОВЕ СЕКРЕТАРІ І УРЯДНИКИ ТОВАРИСТВ І БРАТСТВ!

ВАМ ВІДОМО, ЩО НАША ФІРМА ВИРОБЛЯЄ ВСЯКІ РІЧІ БЕЗ ЯКИХ ВАШІ БРАТСТВА ЧИ ТОВАРИСТВА НЕ МОЖУТЬ ОБІЙТИСЬ.

КОЛИ ВАШЕ БРАТСТВО ЧИ ТОВАРИСТВО ПОТРЕБУЄ НАРОДНОГО АБО АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАПОРА, ЦЕРКОВНИХ ХОРУГОВ, ЛЕНТ, ВІДЗНАК, ШАПОК АБО ИНШИХ РІЧИЙ, ТО ЗВЕРНІТЬСЯ ДО НАС З ЗАМОВЛЕННЯМ.

МИ Є САМІ ФАБРИКАНТАМИ І ТОМУ У НАС ДІСТАНЕТЕ ДОБРУ РОБОТУ, А МАТЕРІЯЛ ЛІПШИЙ І В ДЕШЕВШІЙ ЦІНІ ЯК ДЕИНДЕ.

ЦІНИ НАШИХ ПРАПОРІВ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРАПОР

2x3 стіп	3x5 стіп	4x6 стіп	5x7 стіп
\$2.25	\$4.00	\$5.25	\$7.25

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР З ГЕРБОМ НА ОБІ СТОРОНИ

2x3 стіп	3x5 стіп	4x6 стіп	5x7 стіп
\$3.25	\$6.00	\$7.00	\$10.00

Кожде Товариство чи Братство потребує все до публичних виступів, як паради, пікніки і прогульки, виступити з своїми прапорами, відзнаками і лентами та в шапках. — Просимо щиро всіх Українців удаватись до нас з повним довірем, бо ми ручимо за тревалість і красу замовлених у нас річий. Ми уділимо Вам всяких інформацій і вишлемо Вам сейчас наш катальог з візрцями і подамо Вам докладну ціну. Не відкладайте але пишть на адресу:

EAGLE REGALIA COMPANY

115 Nassau St., New York, N. Y.

Др. Б. Гогенберг

спеціаліст зі старого краю. Лічить недуги муштин і женщин, як внутрішні так і зовнішні. Переводить всякі операції. Дає недужим безплатну пораду.

DR. В. HONENBERG
304 — 2nd AVENUE,
межи 17. а 18. улицею
NEW YORK, N. Y.

Години офісові щоденно від 8-ої
рано до 8-ої вечер.
Telephone 1882 Stuyvesant

Dr. M. SMITH

16 E. 7th ST., NEW YORK
Tel. Orchard 6072

КОЛО ЦЕРКВИ СВ. ЮРІЯ
ГОВОРІТЬСЯ ПО УКРАЇНСЬКИ.

ЛІЧИТЬ УСПІШНО НЕДУГИ
МУШТИН, ЖЕНЩИН І ДІТИЙ.
НАЙМОДЕРНІЙШІ
ЕЛЕКТРИЧНІ АПАРАТИ.

DIME TRUST & SAFE DEPOSIT COMPANY,

ШАМОКІН, ПА.

МАСТКОВИЙ СТАН, 3 ДНЕМ 31-го МАЯ 1921 Р.

АКТИВА:

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ:

Інвестиції\$1.672.099.16
Банковий дім 111.950.00
Готівка і резерва.. 224.676.63

Капітал\$ 125.000.00
Надвигка 125.000.00
Нерозділені зиски . 63.796.81
Депозити 1.694.928.98

Разом.....\$2.008.725.79

Разом.....\$2.008.725.79

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ДЕПОЗИТІВ.

Урядники Банку:

F. P. LLEWELLYN, President,

W. U. JURY, Vice President,

JOHN L. SHEEF, Treasurer.

ПИЙТЕ ЗАВСІГДИ ШАМОКІНСЬКЕ ПИВО

ЛІПШОГО НІГДЕ НЕ
ВИРОБЛЯЮТЬ, ЯК У

FURMAN-SCHMIDT

(власителі бровару)

Shamokin, Pa.

В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ ПОВИННА НАХОДИТИСЬ
ЧАСОПИСЬ „СВОБОДА”.

“SVOBODA”, 83 Grand Street, JERSEY CITY, N. J.

ЦІКАВИЙ ЧОЛОВІК ХОЧЕ ВСЕ ЗНАТИ.

В старині такі цікаві люди через думанье ставали філософами. Чоловік без знання, то хата без вікон, або тіло без душі.

НОВА УКРАЇНА.

Листок для народа допоможе Вам в цім напрямі.

Переплатить собі і своїм знакомим. Коштує лиш 50 цнт. річно. Оказове число 10 центів.

Інформаційне бюро нової України дає адвокатські, медичинські, бізнесові і другі інформації цілком за дармо, але для передплатників Н. У. включно.

NOVA UKRAINA,

Box 130 Sta. D.,

New York City.

Шановні Читачі!

Подаємо отут дещо з краєвих книжок та їх ціни, а то на се, щоби Шановні читачі, в нинішній тяжкий час не переплачували книжок по несовістних хочби і українських книгарнях, а щоби платили за всі книжки **не більше**, як подається в цірнику (катальогу) Книгарні Українського Народного Союзу в в Нью Йорку. Тож порадно є, щоби кождий, хто купує які українські книжки, мав під рукою катальог Книгарні У. Н. Союзу в Нью Йорку, який висилається кождому на бажанне зовсім безплатно.

Ось Вам на зразок:

Твори Тараса Шевченка в 3-ох томах брошур. \$5.00, в оправі. \$ 6.50	Син України, історична повість з кольорованими малюнками і мапою \$1.00, в гарній оправі .. 1.25
Твори Тараса Шевченка в 5-ох томах брошур. \$8.00, в оправі. 10.00	Фавст, трагедія, Гетого з 12 малюнками 35
Люборацькі, сімейна хроніка, А. Свидницького, брошур. 90 цтг. в оправі 1.10	Казки Гавфа ч. I і ч. II. по 40
Царівна, повість, Ольги Кобилянської, брошур. \$1.25, в оправі \$1.50, в люксовій оправі. .. 1.80	Казки братів Грімів, ві 180 малюнками 40
Голем, оповідання, Г. Майрінка, брошур. 90 цтг., в оправі 1.10	Електричність Н. Р. Кембля ... 30
Рубають ліс, повість, Антіна Крушельницького, брошур. \$1.25, в оправі 1.50	Замітки про сільське господарство В. Нікольського 30
Причепа, повість Івана Нечуя-Левицького, брошур. \$1.25, в оправі 1.50	Українсько-німецький словник О. Поповича, в оправі 1.40
Хмари, повість Івана Нечуя-Левицького, брошур. \$1.25, в оправі 1.50	Початкова географія С. Рудницького 40
Перехрестні стежки, повість, Ів. Франка, брошур. \$1.25, в оправі 1.50	Фізика Ф. Шіндлера 20
Гайдамаки Т. Шевченка, величаве видання з численними ілюстраціями Сластьона, великий формат як настільна книжка, в полотні \$6.00, в люксовім виданню 8.50	Твори Винниченна: 1. Краса і сила, 2. Голота, 3. Боротьба, 4. Кузь та Грицунь, 5. Історія Якимового будинку, 6. Рівновага, 7. По-Свій, 8. Божки, 9. Босяк, 10. Чесність з собою і 11. Хочу, — Кождий том по 90
Борці за правду, повість, А. Кащенко 35	Народний декляматор, в оправі.. 85
	У гостях добре, дома ліпше, повість, Кониського, 70
	і сотки інших більших і менших видань, які є подані в катальогу книгарні У. Н. Союзу в Нью Йорку на рік 1922.

ДАЛЬШЕ МУЗИЧНІ ТВОРИ:

Видавництво „Україна”:

Ч. 1. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана	75	Ч. 16. Музика до слів Б. Лепкого в супроводі фортепіана.	50
Ч. 2. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана	75	Ч. 17. Музика до слів Ів. Франка. Хори (18)	60
Ч. 3. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана	50	Ч. 18. Василь Барвінський. Твори на фортепіан.	60
Ч. 4. Українські Гимни (13) на мужеські і мішані хори в супроводі фортепіана.	60	Ч. 19. Українські маршеві пісні для хору.	60
Ч. 5. Українські Воєнні Пісні (25) (козацькі й стрілецькі).	50	Ч. 20. Українські марші на фортепіан.	60
Ч. 6. Музика до творів О. Олеся (10) Я. Степового.	75	Ч. 21. Українські танкові пісні (25) в супроводі фортепіана. ...	60
Ч. 7. Музика до Кобзаря. Сольові пісні (32).	1.00	Ч. 22. Українські танці (34) на фортепіан.	1.00
Ч. 9. Музика до Кобзаря. Хори (16).	75	Ч. 23. Українські танці (10) на фортепіан.	1.00
Ч. 10. Музика до Кобзаря. Хори (10).	75	Школа для скрипки, Л. Портнова, в 9-ох зошитах; зошити ч. 1—6 по 75 цнт. а ч. 7—9 по.....	50
Ч. 13. Прелюдії Василя Барвінського на фортепіан.	50	Школа для фортепіану, Л. Портнова, в 5-ох зошитах, по	60
Ч. 14. Музика до слів Ю. Федьковича та інших авторів. Хори (9)	60	Мелодичні етюди для скрипки, Л. Портнова.	60
Ч. 15. Музика до слів В. Пачовського. Хори (14).	50	Пісні України, (18 пісень на 4 голоси) Кошиця	35
		Січковий співанням з нотами	35
		Колядки з нотами.	35
		і десятки інших творів музичних для співу та музичних інструментів, які є подані в каталюгу книгарні У. Н. Союза в Нью Йорку на рік 1922.	

Як з цінами старокраєвих книжок і нот, так і з образами, календарями та почтівками різних видів. Всіх тих і т. п. річий умірковані ціни є подані в каталюгу Книгарні У. Н. С. в Нью Йорку на рік 1922.

У всіх справах Книгарні У. Н. Союза в Нью Йорку належить відноситися на адресу:

Ukrainian Publishing & Printing,

30 East 7th St.,

NEW YORK, N. Y.

За заряд Книгарні

Дмитро Андрейко.

Union County Trust Company

Broad & West Grand Sts., Elizabeth, N. J.

МАЄТОК ПОНАД \$9,000.000.

Поручає свою комплетну банкову обслугу

Комерційний Департамент: Депозити на чекове conto, уді-
ляє 2% на вкладах остаючих в банку на \$500.00 і більше.

Спеціальний Департамент: Платить 4 процент річно на о-
щадностевих вкладах.

Трост (опікунчий) Департамент: В справах маєткових ми є
Екзекутори, Тростіси, Адміністратори, Опікуни і Прав-
ні заступники.

Департамент для переходу цінних річий, як: бонди, серти-
фікати уділові, гроші і дорогоцінності всякого рода,
в безпечних огнетревалих касах. Поодинокі сховки по
\$5.00 і висше за рік ужиття. Стережені озброєною сто-
рожею в день і в ночі.

Будете вповні свободні, коли отворите свої conta де-
позитові на ощадність і чеки, яких сторожем буде сей банк.

UNION COUNTY TRUST COMPANY

CHARLES H. K. HALSEY, President

Б А Н К

мусить опирати свою маєткову силу не на самих грошах,
але на силі і енергії тих людей, котрі контролюють бан-
кові установи і кермують всіми рішеннями.

Мимо досвідчених урядників банкових і сильної ди-
ректорії, сей Банк остає ще під державною контролею Злу-
чених Держав і є членом „Федерал Резерв Систем”.

Ми зготовили окрему книжочку, яка розкаже Вам,
чому Ви повинні попірати такий банк який остає під „Фе-
дерал Резерв Бенкінг Систем”. Цю книжочку вишлемо
Вам радо на жаданне.

УРЯДНИКИ БАНКУ:

General D. F. COLLINS, Pres. F. R. WALLACE, Vice-Pres.
ABE J. DAVID, Vice-President THEO. DEGENRING, Cashier
I. ALPERN, Vice-President G. C. HULICK, Asst-Cashier

PEOPLES NATIONAL BANK,

123 Broad St.,

Elizabeth, N. J.

Отворено в понеділок і суботу від год. 7. до 9. вечер.